

Головний редактор:

Клименко А. П.,
ректор Чорноморського державного
університету імені Петра Могили, д.т.н.,
професор, Заслужений діяч науки і
техніки України, Президент Асоціації
університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки
України, академік УАН
Смелянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту дер-
жавного управління Чорноморського державного
університету імені Петра Могили

Відповідальний секретар:
Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової роботи Академії муніципального управління
Бистряков І. К., д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»
Великий Ю. В., д.е.н., професор кафедри обліку і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Гайдучий І. П., к.е.н., науковий співробітник науково-дослідної лабораторії менеджменту ФММ НТУУ «КПІ»
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії муніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, заслужений працівник освіти України
Денисенко М. П., д.е.н., професор, професор кафедри Київського національного університету технологій та дизайну
Анджей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних систем Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник декану факультету політичних наук та журналістики Університету імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Івашова А. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламентаризму та політичного менеджменту Національної академії державного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехнологій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Академік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-економічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту, Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-Йоркської Академії наук
Плеханов А. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри державної служби Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавського університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпровського державного аграрного університету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самоврядування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Федоренко С. В., доцент кафедри інформаційних систем і технологій ІПК ДСЗУ, академік академії будівництва України, к.т.н., доцент
Чорна А. О., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів оподаткування і підприємництва Вінницького інституту конструювання одягу та підприємництва

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 23 грудень 2018 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.
Виходить 2 рази на місяць.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

(наказ Міністерства освіти і науки України № 747 від 13.07.2015)

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПР від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29
Поштова адреса:
04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33
Тел./факс: (044) 458-10-73
E-mail: economy_2008@ukr.net
www.investplan.com.ua

Засновники:
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.
Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського державного університету імені Петра Могили 13.12.18 р.
Підписано до друку 13.12.18 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 24,2.
Наклад — 1000 прим.
Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення № 1312/2.
Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД, 2018

Головний редактор:

Клименко А. П.,
ректор Чорноморського державного
університету імені Петра Могили, д.т.н.,
професор, Заслужений діяч науки і
техніки України, Президент Асоціації
університетів України

Заступники головного редактора:

Федоренко В. Г.,
д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки
України, академік УАН
Ємельянов В. М.,
д.держ.упр., професор, директор Інституту дер-
жавного управління Чорноморського державного
університету імені Петра Могили
Бистряков І. К.,
д.е.н., професор, завідувач відділу ДУ «Інститут
економіки природокористування та сталого роз-
витку НАН України»

Відповідальний секретар:

Кучеренко Г. Б.

Члени редакційної колегії:

Антонова А. В., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку
і аудиту Чорноморського державного університету імені Петра
Могили
Антонов А. В., д.держ.упр., доцент кафедри соціальної роботи,
управління і педагогіки Чорноморського державного університе-
ту імені Петра Могили
Бакуменко В. Д., д.держ.упр., професор, проректор з наукової
роботи Академії муніципального управління
Беглиця В. П., д.держ.упр., доцент, проректор з наукової роботи
Чорноморського державного університету імені Петра Могили
Великий Ю. В., д.е.н., професор Чорноморського державного уні-
верситету імені Петра Могили
Горлачук В. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри Чорномор-
ського державного університету імені Петра Могили
Дацій Н. В., д.держ.упр., доцент, професор кафедри Академії му-
ніципального управління
Дацій О. І., д.е.н., професор, завідувач кафедри Академії
муніципального управління
Андрей Стельмах, доктор політичних наук, професор, завідую-
чий кафедрою політичних систем Університету імені Адама Міцке-
вича (м.Познань, Польща)
Тадеуш Валлас, доктор політичних наук, професор, декан факульте-
ту політичних наук та журналістики Університету імені Адама
Міцкевича (м. Познань, Польща)
Джерзі Бабяк, доктор політичних наук, професор, заступник де-
кану факультету політичних наук та журналістики Університету
імені Адама Міцкевича (м.Познань, Польща)
Євтушенко О. Н., д.політ.н., професор, завідувач кафедри місце-
вого самоврядування, регіонального розвитку та політичної ана-
літики Чорноморського державного університету імені Петра
Могили
Івашова А. М., д.держ.упр., професор, завідувач кафедри Академії
митної служби України
Кальниш Ю. Г., д.держ.упр., с.н.с., професор кафедри парламен-
таризму та політичного менеджменту Національної академії дер-
жавного управління при президентові України
Коваль Г. В., д.держ.упр., завідувач кафедри, професор кафедри
соціальної роботи, управління і педагогіки Чорноморського дер-
жавного університету імені Петра Могили
Кузьменко О. Б., д.е.н., професор, заступник декана Чорномор-
ського державного університету імені Петра Могили
Кураташвілі А. А., д.е.н., професор факультету Бізнестехно-
логій, Грузинський технічний університет (Тбілісі, Грузія), Ака-
демік і Віце-Президент Міжнародної Академії соціально-еко-
номічних наук, Міжнародної Академії політичного менеджменту,
Міжнародної Академії Юридичних наук, дійсний член Нью-
Йоркської Академії наук
Міщенко К. С., к. н. з держ. упр., доцент кафедри публічного
управління та адміністрування Інституту підготовки кадрів
державної служби зайнятості України
Плеханов А. О., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри держав-
ної служби Чорноморського державного університету імені Пе-
тра Могили
Савченко О. Ф., д.е.н., професор, професор кафедри Полтавсько-
го університету економіки та торгівлі
Сиченко В. В., д.держ.упр., доцент, завідувач кафедри Дніпров-
ського державного аграрного університету
Сорока С. В., д.держ.упр., професор кафедри місцевого самовря-
дування, регіонального розвитку та політичної аналітики Чорно-
морського державного університету імені Петра Могили
Сорока М. П., д.держ.упр., професор, народний депутат України
Стоян О. Ю., д.держ.упр., в.о. завідувача кафедри, доцент
кафедри менеджменту Чорноморського національного
університету імені Петра Могили

ІНВЕСТИЦІЇ:

ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 23 грудень 2018 р.

Журнал засновано у січні 2002 року.

Виходить 2 рази на місяць.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

*Журнал включено до переліку наукових фахових
видань України, в яких можуть публікуватися
результати дисертаційних робіт на здобуття
наукових ступенів доктора і кандидата наук з
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(наказ Міністерства освіти і науки України
№ 1528 від 29.12.2014)*

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво КВ № 17597-6447ПП від 29.03.2011 року
ISSN 2306-6814

Передплатний індекс: 23892

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.investplan.com.ua

Засновники:

*Чорноморський державний університет імені
Петра Могили,
ТОВ "ДКС Центр"*

Видавець:

ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою
редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть
автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів
публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе
відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Чорноморського
державного університету імені Петра Могили 13.12.18 р.

Підписано до друку 13.12.18 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 24,2.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 1312/2.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

ІНВЕСТИЦІЇ: ПРАКТИКА ТА ДОСВІД

№ 23 грудень 2018 р.

У НОМЕРІ:

Економічна наука

Олійник Т. І.

Концепція моніторингу організаційно-економічного механізму управління підприємством 5

Діденко Є. О., Федоряк Р. М.

Актуальні проблеми менеджменту відходів у контексті забезпечення економічної безпеки України 10

Кривошлик Т. Д.

Оцінка вартості життя як чинник розвитку страхування цивільної відповідальності
власників автотранспортних засобів 17

Крилова О. В.

Особливості грошово-кредитної політики національного банку України 23

Шестаковська Т. А.

Соціально-економічна безпека аграрного сектору у контексті використання Blockchain-технології 27

Дзюбенко О. М., Рошкевич В. Ф.

Удосконалення фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках
лісового сектору як інституціональна платформа диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення 33

Белозерцев В. С., Гарькавий М. Г.

Облік та аналіз реалізації товарів на підприємстві електронної комерції 40

Полторац А. С., Паламарчук В. Ю., Манукян Т. А.

Розвиток механізму кредитування для здобуття вищої освіти як напрям зміцнення
рівня фінансової безпеки держави 44

Третяк Д. Д., Євтушенко Л. А.

Методи мінімізації ризиків страхових компаній: зарубіжний та вітчизняний досвід 50

Лантєв В. Г., Білаш А. В.

Особливості розміщення корпоративних цінних паперів в Україні 55

Нікогосян Н. І., Титок В. В., Цяцько О. О.

Дослідження інфраструктури та вибір місця будівництва складу: логістичний підхід 61

Очеретько Л. М., Багрій К. О.

Удосконалення обліку витрат на оплату праці 67

Пуліна Т. В., Тесленок І. М., Ткаліч Я. С.

Управління розвитком маркетингових комунікацій організації 72

Тюріна М. М.

Економічні наслідки застосування податкової соціальної пільги на підприємстві
в умовах змін податкового законодавства 78

Козьор Н. О.

Особливості сільського господарства як об'єкту інвестування 82

Захаренко М. М.

Організаційно-економічні засади формування системи управління потенціалом підприємства 88

Мудла Д. В.

Антимонопольне регулювання технологій Big Data в умовах цифрової економіки 94

Демченко В. О.

Ризики у пенсійному страхуванні 101

Державне управління

Сазонець І. А., Зима І. Я.

Соціальні та медичні інституції в трансформації державної системи охорони здоров'я 108

Акімова Л. М.

Оцінювання впливу основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку
України 113

Крилова І. І.

Аналіз сучасного стану сфери водопостачання та водовідведення в Україні 118

Валюх А. М., Зайцев Д. Б.

Проблеми державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України 126

Акімов О. О.

Концепт системогенезу професійної діяльності державних службовців 133

Давиденко О. Г.

Теоретико-організаційні принципи державного управління системою профілактики
та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності 139

INVESTYTSIYI: PRAKTYKA TA DOSVID

№ 23 / 2018

CONTENTS:

Economy

Oliylyk T.

CONCEPT OF MONITORING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENTERPRISE MANAGEMENT 5

Didenko E., Fedoryak R.

ACTUAL PROBLEMS OF WASTE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE ... 10

Kryvoshlyk T.

EVALUATION OF VALUE OF LIFE AS THE FACTOR INFLUENCED ON THE DEVELOPMENT OF LIABILITY INSURANCE OF MOTOR VEHICLES OWNERS 17

Krylova O.

FEATURES OF THE MONEY-CREDIT POLICY OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE 23

Shestakovska T.

SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF THE USE OF BLOCKCHAIN-TECHNOLOGY 27

Dzyubenko O., Roshkevych V.

IMPROVEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION OF STRUCTURAL CHANGES IN THE FOREST SECTOR'S PROCESSING UNITS AS AN INSTITUTIONAL PLATFORM FOR THE DIVERSIFICATION OF SOURCES OF INVESTMENT SUPPORT 33

Belozertsev V., Garkavy M.

ACCOUNT AND THE ANALYSIS OF REALIZATION OF GOODS AT THE ENTERPRISE OF ELECTRONIC COMMERCE 40

Poltorak A., Palamarchuk V., Manukian T.

DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF LENDING FOR HIGHER EDUCATION AS A WAY TO STRENGTHEN THE LEVEL OF THE STATE'S FINANCIAL SECURITY 44

Tretiak D., Yevtushenko L.

METHODS OF MINIMIZATION RISKS OF INSURANCE COMPANIES: FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE 50

Laptev V., Bilash A.

FEATURES OF CORPORATE SECURITIES PLACEMENT IN UKRAINE 55

Nikoghosyan N., Tytok V., Tsiatsko A.

RESEARCH OF INFRASTRUCTURE AND CHOICE OF CONSTRUCTION PLACES FOR STORAGE FACILITY: LOGISTIC APPROACH 61

Ocheretko L., Bahrii K.

IMPROVEMENT OF THE COST ACCOUNTING FOR LABOUR PAYMENT 67

Pulina T., Teslenok I., Tkalich Ya.

MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION'S MARKETING COMMUNICATIONS DEVELOPMENT 72

Tiurina M.

ECONOMIC CONSEQUENCES OF APPLICATION OF TAX SOCIAL PRIVILEGE ON ENTERPRISE UNDER THE TERMS OF CHANGES TO TAX LEGISLATION 78

Kozyar N.

FEATURES OF AGRICULTURE AS AN INVESTMENT OBJECT 82

Zakharenko M.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FORMING A MANAGEMENT SYSTEM FOR ENTERPRISE POTENTIAL 88

Mudla D.

ANTITRUST REGULATION OF BIG DATA TECHNOLOGIES IN THE DIGITAL ECONOMY 94

Demchenko V.

RISKS IN PENSION INSURANCE 101

Public administration

Sazonets I., Zyma I.

SOCIAL AND MEDICAL INSTITUTIONS IN THE TRANSFORMATION OF THE STATE SYSTEM OF HEALTH CARE 108

Akimova L.

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF THE KEY INSTRUMENTS OF THE STATE REGULATION ON ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE 113

Krylova I.

ANALYSIS OF THE MODERN SCENARIO OF WATER SUPPLY AND WASTEWATER SECTOR IN UKRAINE 118

Valyukh A., Zaitsev D.

PROBLEMS OF STATE REGULATION OF PROPERTY RIGHTS ON NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINE 126

Akimov O.

THE CONCEPT OF THE SYSTEM GENESIS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF PUBLIC SERVANTS 133

Davydenko O.

THEORETICAL-ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF STATE MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO THREATS TO SOCIAL AND POLITICAL STABILITY 139

УДК 658.339.11

Т. І. Олійник,
к. е. н., доцент, кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами,
Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара, м. Дніпро

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.5

КОНЦЕПЦІЯ МОНІТОРИНГУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

T. Oliynyk,
Ph.D, associate professor of economics, entrepreneurship and enterprise management,
National University Oles Honchar, Dnipro

CONCEPT OF MONITORING THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENTERPRISE MANAGEMENT

У статті обґрунтовується концепція моніторингу організаційно-економічного механізму управління підприємством з урахуванням рівня його економічної безпеки, що включає в себе контроль економічної інформації про фінансово-ресурсний потенціал у досягненні стратегічних завдань і успіху підприємництва. Визначено зміст та механізм побудови раціонального управління, який надає можливість сформувати відповідну структурну економічну модель, яка передбачає здійснення системного управління підприємством з подальшим його моніторингом. Виявлено, що моніторинг представляє собою організовану підприємством процес перевірки виконання усіх управлінських рішень в області формування надходжень і витрат з ціллю реалізації розробленої політики розвитку і намічених показників фінансових бюджетів. Окреслено функціональну структуру моніторингу в системі управління підприємством, яка обумовлена внутрішніми особливостями його розвитку: перевагами і протиріччями, які в міру поглиблення інтеграційних процесів набувають нових ознак, потребують нових підходів, нової побудови менеджменту, а отже, підпорядкування економічному механізму, новим соціально-економічним змінам і ситуаціям. Встановлено, що моніторинг у системі організаційно-економічного механізму орієнтований на досягнення заданих цілей — збільшення прибутку в поточному періоді чи на перспективу, через управління активами, забезпечення високих темпів економічного розвитку в умовах конкурентного середовища та ринкового механізму господарювання. В ході дослідження з'ясовано, що врахування аспектів моніторингу в загальній системі організаційно-економічного механізму підприємства, дає змогу своєчасно реагувати на можливі зміни, мати постійну уяву про фактичний стан економічного життя, давати кваліфіковану відповідь на глибокі питання менеджменту: що робити, як робити, як зацікавити, як оцінити? А це ще раз підтверджує ту істину, що яким би досконалим не був фінансово-економічний механізм підприємства, в реальній ситуації він постійно наражається на певні перешкоди, що й детермінує обов'язковість запровадження моніторингу як однієї із надважливої ділянки формування та використання матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, втілених у його активах.

The article substantiates the concept of monitoring the organizational and economic mechanism of enterprise management taking into account the level of its economic security, which includes the control of economic information about the financial-resource potential in achieving strategic goals and the success of entrepreneurship. The content and mechanism of the construction of rational management is determined, which provides the opportunity to form the corresponding structural economic model, which involves the implementation of system management of the enterprise with

its further monitoring. It is revealed that monitoring is an enterprise organized by the process of checking the implementation of all management decisions in the area of revenue and expenditure formation with the aim of implementing the developed development policy and the planned indicators of financial budgets. The functional structure of monitoring in the enterprise management system is defined, which is conditioned by internal peculiarities of its development: advantages and contradictions that, as the integration processes deepen, acquire new features, require new approaches, new construction of management, and consequently subordination to the economic mechanism, new socio-economic changes and situations. Established that the monitoring system of organizational and economic mechanism aimed at achieving the set goals — increasing profits in the current period or in the future, through asset management to ensure high rates of economic growth in a competitive environment and the market economy mechanism. The study found that taking into account the aspects of monitoring in the overall system of organizational and economic mechanism of the enterprise enables to react in a timely manner to possible changes, to have a permanent picture of the actual state of economic life, to give a qualified answer to the deep questions of management: what to do, how to do it how interested in how to rate? And this again confirms the fact that, whatever the financial and economic mechanism of an enterprise, no matter how perfect, in the real situation, it is constantly exposed to certain obstacles, which determines the obligatory introduction of monitoring as one of the most important area of the formation and use of material and financial resources enterprises embodied in its assets.

Ключові слова: моніторинг, організаційно-економічний механізм, управління, бізнес-процеси, контроль, матеріальні ресурси підприємства, активи.

Key words: monitoring, organizational and economic mechanism, management, business processes, control, material resources of the enterprise, assets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інтеграційний курс національної економіки України до умов ринкового способу господарювання, вимагає перегляду методичної основи ведення бізнесу, уточнення його об'єктів, технології збору і обробки даних з ціллю створення ефективного організаційно-економічного механізму. Зрозуміло, що методичні аспекти відіграють вирішальну роль у структуризації внутрішньої будови інформаційної системи підприємства із визначенням технології ведення бізнес-процесів, які виступають об'єктивною його необхідністю. Виходячи з того, що господарські процеси суб'єктів господарювання є носіями економічної інформації як у загальному, так і за окремими своїми аналітичними частинами (фінансові, матеріальні ресурси, джерела їх формування), то вони виступають кількісно-вартісною моделлю господарської діяльності. Тому отримання загальної і аналітичної економічної інформації, яка ґрунтується не на основі конкретних фізичних об'єктів, а на інформації про них, потребує впровадження функцій моніторингу — невід'ємної економічно-інформативної частини у прийнятті управлінських рішень щодо діяльності підприємства.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різноманітність проблематики управління підприємством на основі створення організаційно-економічного механізму досліджено в наукових публікаціях низки вітчизняних і зарубіжних вчених, як-от: Л.В. Балабанова, Бабаніна О.С., Жаліло Я.А., Кузьміна О.Є, Одинцової Г.С., Морковіної С.С., Піддубної Л.І., Скударя Г.М., Холлода В.В., Шинкаренко В.Г. та багато інших.

Проте система управління підприємством є динамічною, що зумовлює потребу її постійного удосконалення, особливо в умовах структурної перебудови національної економіки з постійним оновленням організаційно-економічних засад свого розвитку на основі визначення ролі моніторингової функції.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є реалізація концептуальних умов проведення моніторингу організаційно-економічного механізму управління підприємством.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Створення ефективної системи управління — певної цілісності взаємозалежних та взаємообумовлених

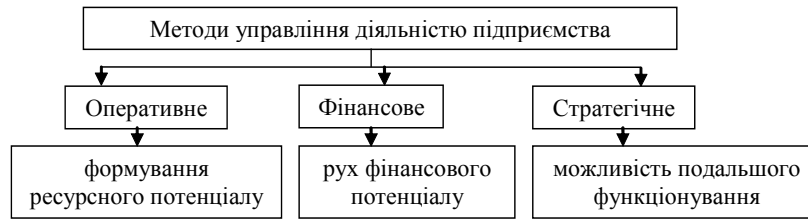

Рис. 1. Модель управління на основі бізнес-процесів підприємства

його частин, являється об'єктивною необхідністю. Мета висвітлення змісту та механізму побудови раціонального управління надає можливість сформувати відповідну структурну економічну модель, яка передбачає здійснення системного управління підприємством з подальшим його моніторингом. Це дозволить у перспективі удосконалити економічні взаємовідносини на суб'єктах підприємництва, як внутрішні, так і зовнішні, та скоординувати діяльність підрозділів підприємства у напрямку отримання економічної інформації щодо визначення напряму покращення результативної діяльності, збільшення продуктивності самого виробництва.

У цьому випадку для управління підприємством необхідна розробка моделі узгоджених методичних методів щодо функціонування та взаємодії певної структурованості операційного, фінансового та стратегічного напряму з отримання економічної інформації втіленої бізнес-процесом (рис. 1).

Важливою теоретичною та практичною задачею сучасного управління підприємством є концентрація економічної інформації про фінансово-ресурсний потенціал в досягненні стратегічних завдань і успіху підприємництва. Така робота відноситься до надзвичайно відповідальної, при якій необхідно професійно оцінити об'єкт отриманої інформації, розглядаючи його в кількісному, якісному та стратегічному напрямках.

Кількісний напрям передбачає отримання економічної інформації щодо прямого та непрямого впливу на формування і функціонування операційної діяльності, яка пов'язана зі створенням відповідного продукту. Якісний напрям передбачає можливість мобільності фінансових ресурсів у забезпеченні процесів виробництва та отримання доходу. Стратегічний напрям, як далекоглядний і перспективний, відноситься до основного чинника виробничо-фінансового процесу з постійним підвищенням ліквідності та економічної стійкості підприємства, і відноситься до найважливішого аспекту в оцінці подальшого його функціонування та розширення виробництва.

Тому основною метою створення організаційно-економічного механізму управління полягає у своєчасній організації отримання економічних даних щодо виробничого процесу, визначення мінімальних витрат та результатів повного виконання виробничої програми. Внаслідок цього економічна інформація в управлінні повинна використовуватись і на довгострокову перспективу, "...здійснюючи дослідження інновацій капіталу та проводячи фундаментальні наукові дослідження на основі економічного та фінансового аналізу даних" [1, с. 66].

У цьому разі перероблення економічних даних у фінансову інформацію в управлінні, відноситься до

однієї з основних складових частин загальної його системи, створюючи керованість в досягненні результатів діяльності. Основна функція фінансового управління — "...отримання інформації щодо руху фінансових ресурсів та фінансових відносин, які виникають між суб'єктами господарювання" [2, с. 367]. Звідси ефективність організації роботи такого управління, забезпечує інформацією про своєчасне отримання необхідних ресурсів як необхідна умова господарювання, і включає в себе підсистемний контроль за бюджетом суб'єкта підприємства.

Таким чином, складові частини економічних даних у моделі управління підприємством повинні бути сконцентрованими і діяти як єдиний механізм, що забезпечить інформацією про ресурсний потенціал підприємства. Досягнення такої мети відбувається за умов організаційної єдності та цілісності роботи управлінського персоналу з операційним і фінансовим менеджментом, як динамічної системи підприємства з виконання чітко визначених функцій. Крім цього, для результативності управління необхідне забезпечення належних комунікацій, як вертикальних так і горизонтальних з елементами зворотного зв'язку між ними.

У складі системного організаційно-економічного механізму управління підприємством, економічним даним відводять важливу роль, яка підвладна методам внутрішнього моніторингу. Моніторинг представляє собою організовану підприємством процес перевірки виконання усіх управлінських рішень в області формування надходжень і витрат з ціллю реалізації розробленої політики розвитку і намічених показників фінансових бюджетів. Створення системи моніторингу є невід'ємною складовою частиною побудови всієї системи управління підприємством з ціллю забезпечення його ефективності функціонування. Систему моніторингу необхідно будувати за функціональною структурою підприємства, як вирішальний фактор впливу на процес виробничо-реалізаційних відносин.

Функціональна структура моніторингу в системі управління підприємством обумовлена внутрішніми особливостями його розвитку: перевагами і протиріччями [6, с. 38]. Ці характеристики в міру поглиблення інтеграційних процесів набувають нових ознак, потребують нових підходів, нової побудови менеджменту, а отже, підпорядкування економічному механізму новим соціально-економічним змінам і ситуаціям. На це варто звернути особливу увагу, оскільки формування ринкових відносин у національній економіці в цілому, і в рамках кожного окремо взятого суб'єкта господарювання, вимагає постійного і послідовного відстеження якісних та кількісних змін, коригування окремих положень, вироблення нових принципів управління, бюджетування,

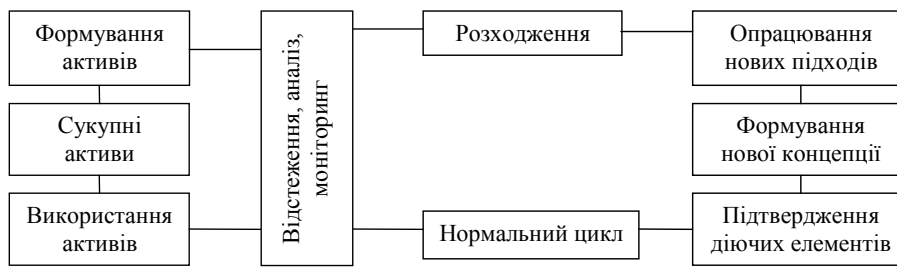

Рис. 2. Схема функціонування моніторингу активів підприємства

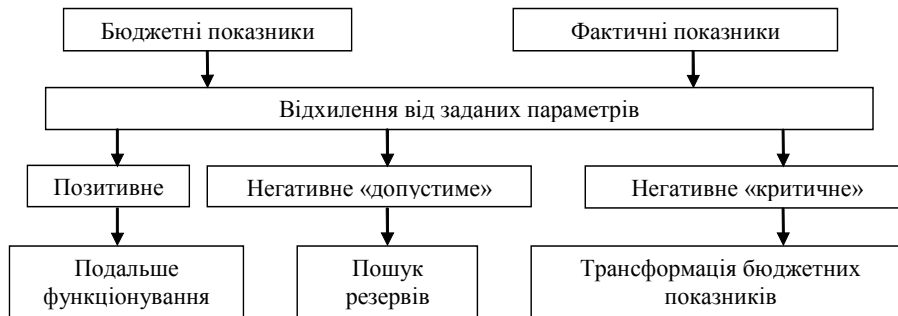

Рис. 3. Моніторинг алгоритмів управління активами підприємства

мотивації, контролю та організації виробничих і реалізаційних процесів одночасно.

Тому, з однієї сторони, моніторинг у системі управління підприємством слід розглядати не тільки як надбудову над процесом господарювання, а як перевтілення внутрішніх змін в процесі фінансово-господарської діяльності; з іншої — факторний регулятор цих змін, а значить і процесу виробництва в цілому та чинник економічної безпеки підприємства.

Моніторинг економічних процесів має спиратись на єдину методологію і охоплювати весь процес такого руху, а не лише окремі його частини. Тому початковим моментом запровадження моніторингу, як складової частини фінансово-господарського контролю, має бути створення і уявлення про систему ресурсного потенціалу, а дослідження будь-якої частини їх руху, має розпочинатися із з'ясування місця цього процесу в загальній системі управління підприємством. При цьому діалектика такого пізнання повинна ґрунтуватися на загальнонаукових способах контролю — від загального до окремого або одичного (дедукція), чи від окремого або одичного до загального (індукція) [5, с. 52].

Системність моніторингу зумовлює необхідність побудови цілісної концепції, що дасть змогу на підставі об'єктивної і суб'єктивної інформації про виробничі і фінансові показники діяльності підприємства приймати оптимальні рішення, які сприятимуть підвищенню його ефективного функціонування. Формування інформаційної бази моніторингу, ґрунтується на систематичному і безупинному спостереженні за рухом ресурсів підприємства з отриманням оперативної оцінки [3, с. 44].

Врахування аспектів моніторингу в загальній системі організаційно-економічного механізму підприємства, дає змогу своєчасно реагувати на можливі зміни, мати постійну уяву про фактичний стан економічного життя, давати кваліфіковану відповідь на глибинні питання менеджменту: що робити, як робити, як зацікавити, як

оцінити? А це ще раз підтверджує ту істину, що яким би досконалим не був фінансово-економічний механізм підприємства, в реальній ситуації він постійно наражається на певні перешкоди, що й детермінує обов'язковість запровадження моніторингу як однієї із надважливих ділянок формування та використання матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, втілених у його активах (рис. 2).

З наведеної інформації (рис. 2), моніторинг необхідно розглядати з точки зору регулятивного фактору, який характеризується тим, що не тільки "обслуговує" підприємство в цілому, а й виступає системністю взаємопов'язаних важелів організаційно-економічного механізму управління, здатним видозмінюватися, розвиватися і вдосконалюватися. З цієї позиції моніторинг активів — це внутрішня діяльність в рамках управління, основна функція якої полягає в обстеженні фінансового стану впровадження заходів з метою сприяння процесам прийняття рішень. Звідси моніторинг активів можна трактувати як складову частину і механізм процесу управління виробничою програмою будь-якого підприємства що відповідає призначенню його організаційно-економічного механізму в цілому.

Загалом система моніторингу представляє собою частину розробленого підприємством організаційно-економічного механізму постійного слідкування за формуванням бізнес-процесів, визначення відхилень отриманих параметрів від запланованих з виявленням причин таких відхилень, що повинно будуватися, по-перше: на визначенні загального підходу і, по-друге: на визначенні диференціації. Останнє будеться на основі фінансового бюджету підприємства, тобто за виробничими програмами, кошторисними розписами та планами-графіками.

Також цій системності присутні конкретні етапи її функціонування, які деталізують аналітичні показники, а саме: визначення контрольних періодів за кожним

видом або групою показників використання активів. Конкретизація контрольного періоду повинна визначитися терміновістю реагування — річне, кварталне, місячне, декадне (тижневе) [4, с. 48].

Крім того, необхідним постає визначення оптимальної величини відхилень отриманих результатів від планових за кожним видом. Тобто встановлення відхилень необхідно проводити у абсолютних і відносних величинах, а так як кожна величина, яка в цілому виступає конкретним показником і агрегується в межах підприємства, то відносні показники за всіма відхиленнями доцільно розділяти на позитивні, негативні, "допустимі", негативні та "критичні", що створює певну алгоритмізацію в управлінні активами підприємства (рис. 3).

Немаловажну дієву роль з ліквідації відхилень відводиться системі алгоритмів, яка являється завершальним етапом у проведенні моніторингу, і визначає рівень ефективності створеного організаційно-економічного механізму управління, що і є кінцевим пунктом формування моніторингу підприємства.

У подальшому дія такої системи відноситься до управлінської безпекової функції та прийняття виважених рішень з оперативного реагування, і побудована за таким напрямком:

1. Продовження функціонування — форма реагування при негативному відхиленні надходжень активів і здійснених витрат нижче критичного рівня.

2. Пошук резервів — форма ліквідації відхилень шляхом використання резервів щодо забезпечення планових показників з формування активів у розрізі господарських операцій.

3. Трансформація бюджетних показників — форма коректування, або нормалізація окремих аспектів формування швидколіквідних активів при умові якщо вони обмежені, чи відсутні.

Таким чином, запровадження підприємством моніторингу використання активів дозволить суттєво підвищити ефективність всієї системи організаційно-економічного механізму управління його господарською діяльністю. Але при цьому розробка моніторингу активів повинна носити гнучкий характер — підлягати можливості коректування як при зміні цілі моніторингу, так і при зміні системи показників бюджетування або поточних завдань підприємства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Моніторинг у системі організаційно-економічного механізму управління повинен розглядатися в ракурсі складного, відкритого, адаптивного і динамічно імовірного заходу, характеризуючи структурну складність матеріально-фінансових ресурсів, їх взаємозв'язок за наявністю множинних елементів, динамічність поведінки як у цілому, так і окремим елементним складом що розвиваються за визначеними цілями підприємства. Реалізація управлінських функцій моніторингу повинно відбуватися на основі постійного обміну інформацією із зовнішнім середовищем. Умови зовнішнього середовища визначаються динамічністю процесів та їх імовірнісним характером.

Моніторинг у системі організаційно-економічного механізму управління підприємством орієнтований на досяг-

нення заданих цілей — зростання прибуткової діяльності на поточний чи перспективний період, забезпечення сталого економічного розвитку в умовах конкуренції та ринкового середовища господарювання. А оскільки окремо взяте підприємство не може впливати на ринкові механізми дії та їх регулювання, тому вектор його функціонування може бути направлено тільки на поведінку ринкових законів. Визначаючи тактику і стратегію своєї поведінки, для підприємства важливо максимально використати сприятливі ринкові можливості або зменшувати їх деструктивний вплив. Для цього необхідно мати повну і об'єктивну інформацію, що характеризує ринкове середовище з її формуванням, накопиченням, збереженням, обробкою і аналізом про ринкові процеси, інформацію, яка безпосередньо характеризує саме підприємство, а саме: створення ефективного організаційно-економічного механізму управління підприємством.

Література:

1. Борисова В.А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств / В.А. Борисова // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2010. — № 11. — С. 63—68.
2. Ковалева А. Оптимизационная модель управления предприятием / А. Ковалева // Экономика і бізнес. — 2009. — № 10. — С. 48—54.
3. Кузьмін О.Є. Побудова бюджетів в організації / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2005. — № 7. — С. 136—146.
4. Онищенко С.В. Упровадження бюджетування на вітчизняних підприємствах / С.В. Онищенко // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2003. — № 4. — С. 45—50.
5. Партин Г.О. Бюджетування у системі управління витратами підприємства / Г.О. Партин // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2008. — № 5. — С. 50—53.
6. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства / І.Й. Плікус // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2013. — № 4. — С. 35—44.

References:

1. Borysova, V.A. (2010), "Methodological basis of the analysis of the financial condition of enterprises", *Finansy Ukrainy: finansy pidpriemstv*, vol. 11, pp. 63—68.
 2. Kovaleva, A. (2009), "Optimization model of enterprise management", *Ekonomika i biznes*, vol. 10, pp. 48—54.
 3. Kuz'min, O.Ye. and Mel'nik, O.H. (2005), "Construction of budgets in the organization", *Finansy Ukrainy: finansy pidpriemstv*, vol. 7, pp. 136—146.
 4. Onyschenko, S.V. (2003), "Implementation of budgeting at domestic enterprises", *Finansy Ukrainy: finansy pidpriemstv*, vol. 4, pp. 45—50.
 5. Partyn, H.O. (2008), "Budgeting in the enterprise cost management system", *Finansy Ukrainy: finansy pidpriemstv*, vol. 5, pp. 50—53.
 6. Plikus, I.J. (2013), "Monitoring system for financial forecasting of enterprise activity", *Finansy Ukrainy: finansy pidpriemstv*, vol. 4, pp. 35—44.
- Стаття надійшла до редакції 05.11.2018 р.*

Є. О. Діденко,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ
Р. М. Федоряк,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту,
Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.10

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ВІДХОДІВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

E. Didenko,
Ph.D., associate professor of management department, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv
R. Fedoryak,
Ph.D., associate professor of management department, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv

ACTUAL PROBLEMS OF WASTE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF PROVIDING ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті досліджено ключові засади реалізації концепції управління відходами, що передбачає аналіз динаміки обсягів утворення відходів, зміни розмірів внутрішнього валового продукту України, індексів промислової продукції та фактичного товарообороту за період 2001–2017 рр. Окрім того, досліджено основні показники поводження з відходами, структуру їх утворення за базовими видами діяльності, а також обсяги капітальних та поточних витрат на боротьбу з даною проблемою у розрізі 2010–2017 рр. На основі наявних розробок, у статті представлено принципова модель поводження з твердими відходами з виокремленням ключових фаз. Так, серед них відмічено: запобігання, первинне використання та утворення, сортування, вторинного використання з отриманням ефекту, а також виведення з обігу без отримання ефекту. Грунтуючись на сутності кластерного підходу, у статті наведено змістовну суб'єктивно-цільову схему функціонування кластеру поводження з твердими відходами, у якій відмічено основні види ефекту, до яких належить: фінансово-економічний, науково-технологічний, ресурсно-екологічний та соціальний. Також визначено цільову орієнтацію ключових суб'єктів кластеру, серед яких наука й освіта, органи влади, виробничі підприємства та інфраструктурні організації. Окрім того, розкрито особливості процесу формування та реалізації кластерної моделі поводження з відходами. Він складається з чотирьох базових етапів, зокрема: визначення необхідності формування кластеру, аналіз умов створення та безпосереднє створення кластеру поводження з відходами, а також реалізація кластерної моделі на практиці. Особлива увага приділена узагальненій суб'єктивно-процесній схемі реалізації кластерної концепції, відповідно до якої відзначено типи її суб'єктів. Так, реалізація кластерної моделі може бути здійснена виключно внутрішніми або зовнішніми суб'єктами, чи за комбінованим підходом.

The article analyzes the key principles of the implementation of the concept of waste management, which involves an analysis of the dynamics of waste generation, changes in the size of the gross domestic product of Ukraine, indices of industrial products and actual turnover for the period 2001–2017. In addition, the main indicators of waste management, their structure formation by basic types of activities, as well as capital and current expenditures for combating this problem in the context of 2010–2017. Based on available developments, the article presents the principle model of solid waste management from the core of the phases. So, among them noted: prevention, primary use and education, sorting, reuse with effect, as well as withdrawal from the treatment without effect. Based on the essence of the cluster approach, the article provides a substantive subject-specific scheme for the functioning of the cluster of solid waste management, which identifies the main types of effect, which include: financial and economic, scientific and technological, resource-ecological and social. The target orientation of key cluster subjects, including science and education,

authorities, manufacturing enterprises and infrastructure organizations, is also defined. In addition, features of the process of formation and implementation of a cluster model of waste management are disclosed. It consists of four basic steps, in particular: determining the need for a cluster formation, analyzing the conditions for the creation and direct creation of a waste management cluster, and implementing a cluster model in practice. Particular attention is paid to the generalized subject-process scheme of the implementation of the cluster concept, according to which the types of its subjects are noted. Thus, the implementation of a cluster model can be carried out solely by internal or external actors, or by a combined approach.

Ключові слова: Відходи, менеджмент відходів, економічна безпека, національна економіка, імідж держави, конкурентоспроможність, кластерний підхід, інвестиції, інновації, концепції загального управління якістю, екологічна відповідальність.

Key words: waste, waste management, economic security, competitiveness, national economy, state image, cluster approach, investment, innovation, total quality management, environmental responsibility.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Прогресуюче зростання негативного антропогенно-го впливу світової економіки на навколишнє середовище обумовлюється збільшенням обсягів та різноманіт-тям відходів. Як зазначають фахівці, це призводить, з одного боку, до диспропорції між генеруванням відходів і використанням вичерпних ресурсів, а з іншого, — резуль-тативністю ініціатив пов'язаних зі зменшенням спо-живання й рециклінгом відходів. Україна в контексті зазначеної проблеми не є винятком. Через домінантну роль ресурсоємних виробництв та високий рівень відходності споживання вітчизняна економіка може бути віднесена до реактивного типу відносно екологіч-ної компоненти. Усе це істотно ускладнюється низькою ефективністю економіко-організаційних механізмів ме-неджменту відходів, недосконалою законодавчою ба-зою у цій сфері та недостатньою імплементацією при-нятих Україною зобов'язань у межах Кіотського прото-колу, що у підсумку погіршує загальний рівень еконо-мічної безпеки держави.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам менеджменту відходів, як ключової складової екологізації економіки, присвячено багато на-укових праць науковців, серед яких: О. Амосов, Р. Бай-цар, В. Барановська, М. Баринів, Л. Белашов, О. Бент, А. Белоусов, О. Білопільська, О. Бондар, В. Борнос, З. Бройде, О. Веклич, Г. Виговська, В. Винниченко, А. Воробйов, Т. Голік, О. Губанова, Б. Данилишин, Т. Дов-га, М. Долішній, І. Дрозд, Н. Завгородня, В. Коломієць, І. Корінько, Я. Костенко, Н. Макарова, Н. Матушевська, В. Міщенко, Л. Мельник, С. Онищенко, М. Орфанова, О. Півоваров, В. Приходько, М. Самойлік, Т. Сафронов, І. Сотник, Ю. Туниця, С. Харічков, О. Череп, Т. Шаніна, А. Шегда, Я. Шевчук, З. Шершньова, О. Шкарупа, М. Щурик та ін. Проте відсутність дієвих інструментів, здатних сприяти подоланню наявних проблем, обумов-лює необхідність подальших досліджень у сфері мене-джменту відходів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у встановленні ключових напрямів розвитку вітчизняного менеджменту відходів, реалізація яких покликана сприяти розвитку національ-

ної економіки, зміцненню її економічної безпеки та при-швидженню входу України у європейське співтовари-ство.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як відомо, однією з найважливіших категорій в кон-тексті формування національної безпеки країни висту-пає її економічна складова. Вона представляє собою стан економіки держави, для забезпечення якого ство-рюються стійкі та науково обґрунтовані методи нейтра-лізації негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, з'являються необхідні умови для стабільного соціаль-но-економічного розвитку, захисту національних еко-номічних інтересів та підвищення добробуту громадян [9]. Економічну безпеку загалом вивчають з точки зору зовнішньої та внутрішньої складових. Перша підсисте-ма розглядається переважно в контексті зовнішньоеко-номічної діяльності. До іншої ж науковці відносять зок-рема сировинно-ресурсну, енергетичну, фінансову, військову, технологічну, продовольчу, соціальну, демо-графічну, екологічну складові тощо. Саме у формуванні внутрішньої складової економічної безпеки важливу роль у розвинених країнах посідають питання управлі-ння відходами, які для багатьох вітчизняних підприємців є другорядними. Так, воно: по-перше, дозволяє змен-шити рівень навантаження на навколишнє середовище та сприяє підвищенню тривалості життя населення, пра-ця якого виступає основою формування ВВП країни; по-друге, спирається на використання вторинної сирови-ни, що скорочує загальну відходність виробництва та сприяє гальмуванню проблеми вичерпності ресурсів; по-третє, створює додаткові передумови розвитку еконо-міки за рахунок створення додаткових робочих місць у інших сферах (сортування та переробка відходів, тор-гівля ними та їх транспортування тощо); по-четверте, надає можливість скоротити втрати та збитки від не-ефективного поводження з відходами; по-п'яте, сприяє розвитку іміджу як товаровиробників на ринках, так і країни на світовій арені загалом, що дозволяє збільши-ти інвестиційну привабливість економіки тощо. Окрім того, поліпшення комплексу менеджменту відходів має забезпечити поглиблене впровадження вітчизняними підприємствами концепції загального управління якістю [5], а також сприяти розвитку екологічної відповідаль-ності товаровиробників та суспільства загалом [2].

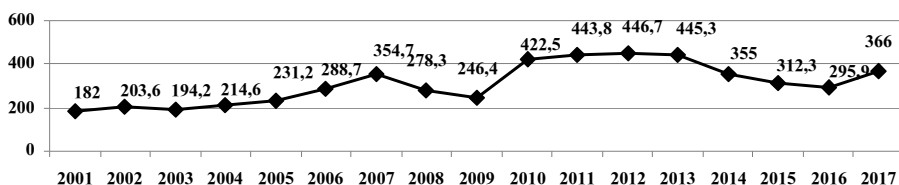

Рис. 1. Динаміка обсягів утворення відходів в Україні за період 2001–2017 рр., млн т

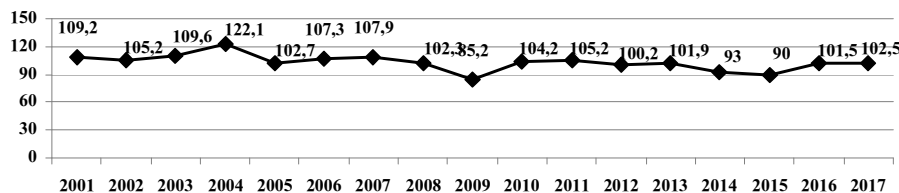

Рис. 2. Динаміка індексу ВВП України за період 2001–2017 рр., %

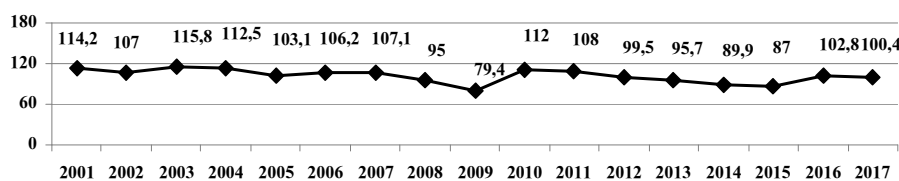

Рис. 3. Динаміка індексу промислової продукції в Україні за період 2001–2017 рр., %

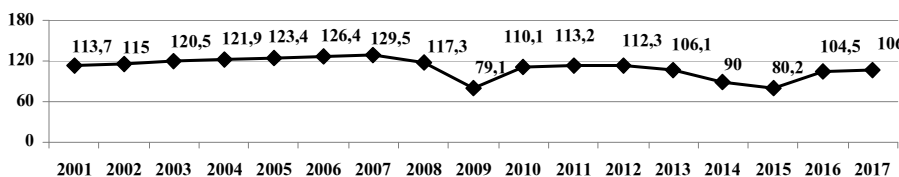

Рис. 4. Динаміка індексу фізичного обсягу товарообороту підприємств в Україні за період 2001–2017 рр., %

Рис. 5. Динаміка основних показників поводження з відходами за період 2010–2017 рр., млн т

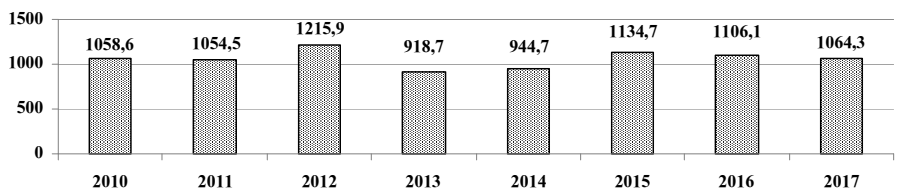

Рис. 6. Динаміка обсягів спалення відходів за період 2010–2017 рр., тис. т

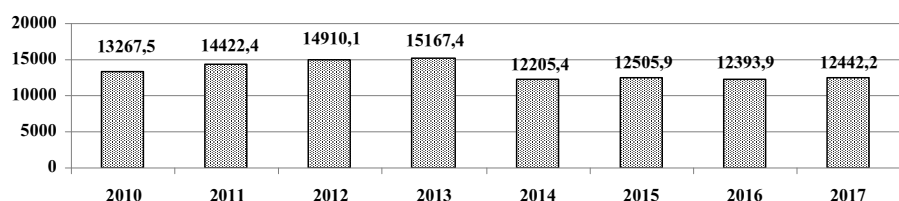

Рис. 7. Динаміка обсягів накопичення відходів протягом експлуатації у місцях видалення за період 2010–2017 рр., мл.

Розглянемо основні екологічні аспекти розвитку вітчизняної економіки у призмі її відходності [6]. Відповідно до них, можна констатувати хоча і мінливу, але невтішну тенденцію до зростання обсягів утворення відходів (рис. 1). І це, не дивлячись на зменшення тривалості життя та скорочення чисельності населення країни, що за доволі оптимістичними даними зменшилося за зазначені роки на 13,4% з 48,4 до 42,4 млн чол., а також без врахування обумовленого істотним рівнем відходності надання послуг кримського регіону та руйнації істотної частини промисловості східних областей, якій була притаманна технологічна застарілість і низька за сучасними мірками ефективність. Загалом же мінливість представленої динаміки пояснюється наявністю двох основних кризових періодів у вітчизняній економіці (рис. 2), для яких було типовим істотне скорочення обсягів виробничо-комерційної діяльності різних сфер (рис. 3), а також зменшення товарообороту через зниження купівельної спроможності населення (рис. 4).

Якщо ж поглянути на дані щодо поводження з відходами в Україні протягом 2010–2017 рр. (рис. 5–7), варто відмітити декілька ключових фактів.

Так, майже на третину скоротився обсяг відходів, що було утилізовано, тобто перероблено для використання в якості вторинної сировини чи енергетичних ресурсів. Частка ж спалених відходів при тому коливалася у межах 0,6–1,3% та залишилась наприкінці періоду на рівні 1,1%. Окрім того, у два рази скоротилося видалення відходів у спеціально обладнані місця, де має здійснюватися їх захоронення, тобто остаточне розміщення у спеціально відведених місцях, або знешкодження, що передбачає зменшення чи усунення небезпечності за рахунок спеціального оброблення. Що ж до позитивного на перший погляд аспекту, який полягав у скороченні на 19,5% у 2014 р. обсягів накопичених відходів у місцях видалення, така ситуація подібно багатьом структурним змінам пов'язана зі спричиненим загальновідомими політичними

Таблиця 1. Структура утворення відходів за видами діяльності за період 2010–2017 рр., %

Вид діяльності	Роки							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське, лісове та рибне господарство	2,0	2,8	2,3	2,3	2,4	2,9	3,0	1,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	83,5	81,5	83,1	85,4	85,3	84,2	82,0	87,1
Переробна промисловість	11,5	11,1	11,1	9,3	10,0	10,1	11,8	8,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2,1	2,3	2,2	2,1	1,7	2,2	2,6	1,7
Будівництво	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Інші види економічної діяльності	0,9	2,2	1,2	0,7	0,5	0,5	0,5	0,4

подіями падінням національної економіки.

Поглянемо на структуру утворення відходів за видами діяльності (табл. 1). Як бачимо, добувна промисловість, значна частина якої розташовувалась саме на сході держави та була

зруйнована за останні роки, весь час виступала найбільшим генератором відходів. Така роль обумовлена тим, що у процесі видобування, збагачення та переробки корисних копалин у порівнянні з корисним виходом утворюється великий обсяг хімічно небезпечних відходів, що спричиняють забруднення відведених для їх зберігання територій, ґрунтових вод та повітря.

Не дивлячись же на очевидну різницю в контексті структурної долі, не можна не згадати в процесі дослідження про переробну промисловість країни, доля якої зменшилась у 2017 р. до 8,9%. Особливо проблема утворення відходів у даному разі загострює той факт, що кількість крупних підприємств, серед яких вагома доля переробних, скоротилась починаючи з 2014 р. на 25,6%. Сама ця частина промисловості виступає стимулятором формування низки специфічних категорій твердих відходів, що несуть суттєву небезпеку для навколишнього середовища, оскільки не розкладаються в природніх умовах. Одним з таких прикладів являються полімерні матеріали, що стрімко поширювалися у виробництві, пакуванні, транспортуванні, реалізації та споживанні продукції. Також неупинно зростають обсяги гумових відходів, більша частина яких припадає на відпрацьовані автомобільні шини, а, як відомо, кількість автотранспорту в Україні з кожним роком зростає.

Якщо поглянути на динаміку інвестицій, які, з одного боку, спрямовуються на придбання, капітальний ремонт і модернізацію основних засобів в сфері поводження з відходами, так підтримку їх у робочому стані — з іншого (рис. 8), можна з легкістю констатувати тенденцію до їх подальшого підвищення.

Це обумовлюється як зростанням кількості нових та погіршенням стану вже функціонуючих місць видалення й об'єктів, так і збільшенням обсягів накопичуваних на них

Рис. 8. Динаміка обсягів капітальних та поточних витрат на поводження з відходами в Україні за період 2010–2017 рр., млн грн

твердих відходів. Саме тому країна потребує розробки та впровадження у сфері менеджменту відходів комплексного інноваційного підходу, що дозволить запобігти екологічній катастрофі у низці регіонів та скоротити у перспективі неефективне використання бюджетних коштів.

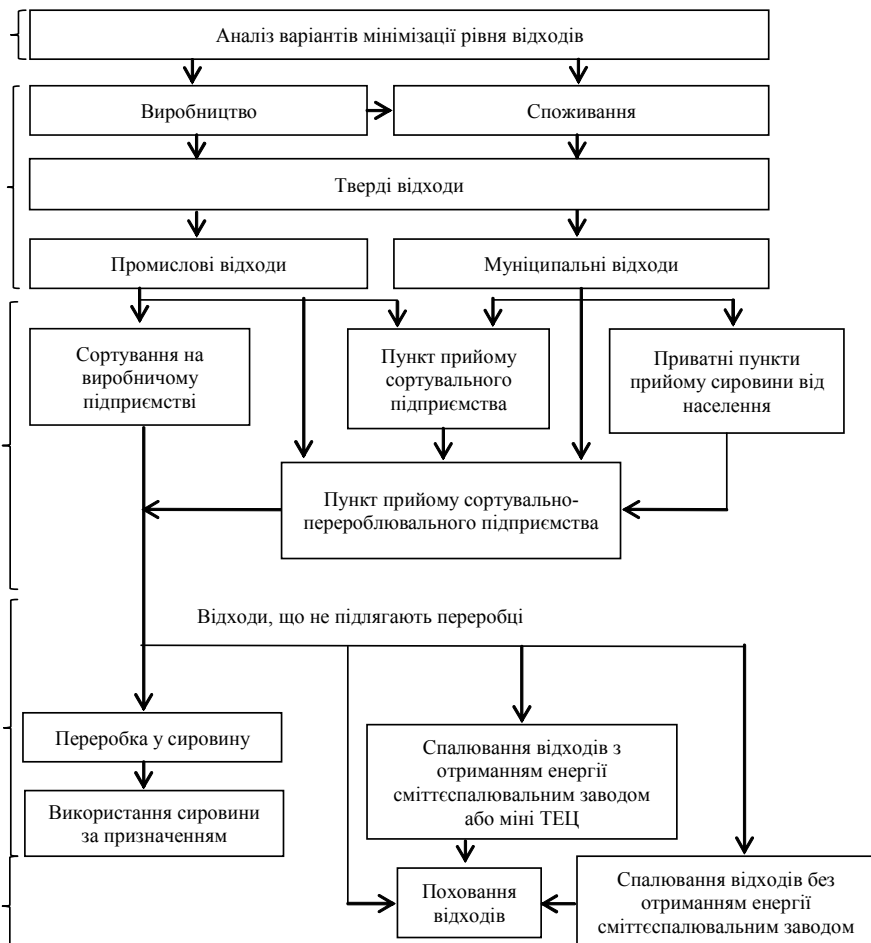

Рис. 9. Принципова модель поводження з твердими відходами

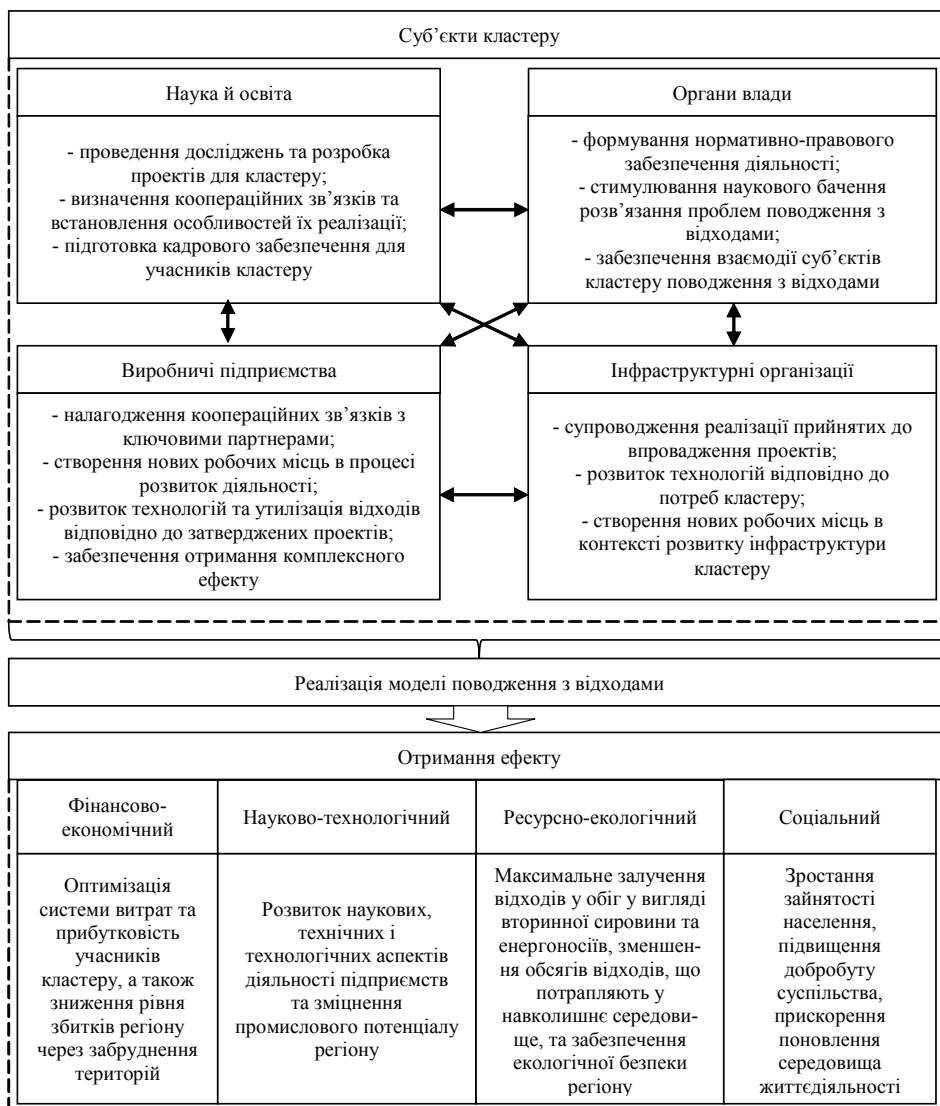

Рис. 10. Змістовна суб'єктово-цільова схема функціонування кластеру

Особливо гострою виступає проблема поводження з побутовими відходами, що пояснюється складністю їх роздільного збору та виокремлення із загальної маси найбільш корисної частини, для великих міст, населення яких неупинно зростає. Грунтуючись на складі побутових відходів, до яких належать харчові відходи, папір та картон, гума та шкіра, скло, пластмаси, деревина, текстильні матеріали, метали, будівельні матеріали тощо, очевидним є необхідність розподілу рідкої та твердої фракції з подальшим сортуванням останньої.

Загалом поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) полягає у наступній логічній послідовності [8]: мінімізація джерела, тобто запобігання утворенню, сортування, вторинне використання, переробка в сировину і продукцію, спалювання з отриманням енергії, поховання та спалювання без отримання енергії. На основі цього можна представити модель поводження з твердими відходами (рис. 9).

Для розв'язання проблем поводження з твердими побутовими відходами (ТПВ) Н. Завгородня та О. Півоваров пропонують децентралізований підхід [3]. Він передбачає розроблення для кожної адміністративної одиниці (район, місто, область) оптимальної схеми поводження з ТПВ. Саме такі заходи на думку науковців

на різних територіально зв'язаних рівнях має забезпечити технічну комплексну підготовку та подальшу переробку ТПВ, а також використання отриманої з них вторинної сировини.

У свою чергу, більш укрупнений підхід пропонують Т. Сафранов, Є. Губанова, Т. Шанина, В. Приходько [8]. Вони вважають, що кардинально змінити ситуацію у сфері поводження з ТПВ можливо лише за допомогою застосування кластерів на регіональному та міжрегіональному рівнях. Автори підходу акцентують увагу на досвіді країн ЄС, зокрема Нідерландів, Данії, Австрії, Італії, Угорщини, Швейцарії, Німеччини, та зауважують, що саме він має дозволити поєднати підприємства основного виробництва з суб'єктами ринку, які спеціалізуються на виготовленні сировини та матеріалів, основного та допоміжного обладнання, надання послуг із транспортування, складування і збереження, сервісних послуг в сферах дослідження ринку та підготовки кваліфікованих кадрів тощо. Ключовим фактором успіху функціонування регіонального кластеру виступає

те, що переслідуючи власну мету кожний учасник намагається забезпечити ефективність не лише власної діяльності, а і функціонування кластерного партнера.

Сам кластер за цією теорією вони розглядають у контексті трьох рівнів: по-перше, ядро кластера (його утворюють інноваційні, дослідницькі і випробувальні центри, створені як при наукових організаціях, вищих навчальних закладах, підприємствах, так і незалежні, консалтингові агентства, тобто організації, що виконують різні види науково-дослідних і конструкторських робіт із створення технологій, логістичних схем по ефективності використання відходів в якості вторинних ресурсів); по-друге, мережа споживачів інноваційних розробок у сфері поводження з відходами (організації і підприємства, які надають різного роду послуги у сфері поводження з відходами, проводять роботи по збиранню, сортуванню, транспортуванню і переробці відходів у вторинну сировину з утворенням корисного продукту); по-третє, соціально-економічна, фізична і технологічна інфраструктури, що забезпечують функціонування і розвиток кластера (адміністративний та банківський ресурс, людські ресурси, транспортна інфраструктура, дорожні мережі, комунікації і устаткування тощо).

Рис. 11. Процес впровадження кластерної моделі поводження з відходами

Грунтуючись на положеннях запропонованого науковцями підходу, представимо змістовну суб'єктово-цільову схему функціонування кластеру (рис. 10).

Ключовою проблемою створення кластерів такого роду виступають інвестиції, розмір та етапність реалізації яких має визначатися та обґрунтовуватися в ході дискусії учасників кластеру. Це пояснюється необхідністю максимального врахування особливостей діяльності всіх

суб'єктів господарювання, що входять до кластеру в процесі реалізації проектів поводження з відходами.

Але, окрім того, не можна забувати, що процес ускладнюється очевидним фактом, відповідно до якого, реалізація кластерної моделі вимагає істотних капітальних вкладень, які, в свою чергу, пов'язані із інноваційними засадами розвитку та мають враховуватися державою при плануванні фінансової політики [4]. Причи-

Рис. 12. Узагальнена суб'єктово-процесна схема реалізації кластерної концепції

ною цього виступає негативна ситуація, що спостерігається у сфері поводження з відходами. Так, за даними Рахункової палати України [7] за 2014—2016 рр. кількість полігонів в країні скоротилася на 8,5%, поряд з чим їх частка, що не відповідає безпеці, зросла на 44,6%. Окрім того, спостерігається збільшення кількості несанкціонованих звалищ на 13,9%, що посилює небезпеку для навколишнього середовища через відсутність контролю за умовами зберігання. Не можна не згадати про низькі темпи впровадження прогресивних підходів до поводження з відходами: роздільне збирання сміття запроваджено лише в 575 населених пунктах, сміттесортувальні лінії працюють тільки в 17 населених пунктах, утилізація побутових відходів здійснюється на 1 сміттєспалювальному заводі в м. Києві, 1 сміттєспалювальній установці в м. Люботин та 2 пересувних установках в м. Харків, решта ж відходів спрямовується на захоронення на полігонах, що вимагає залучення нових земельних ділянок. Окрім того, потрібно зазначити, що зростанню витрат сприяє низька дієвість роздільного збору сміття, що налагоджено лише у незначній кількості міст країни.

З урахуванням зазначеного, а також спираючись на підхід, що було запропоновано М. Бутко та Г. Самійленко [1], можна представити процес формування та реалізації кластерної моделі поводження з відходами (рис. 11).

Що ж стосовно питання реалізації кластерної моделі, то зі зрозумілих причин воно може здійснюватися як власними силами, так іноземними виконавцями або комбінованим способом (рис. 12).

Таким чином, як бачимо, нині вітчизняна сфера поводження з відходами являється застарілою та потребує впровадження комплексу інновацій, що на фоні кластерного підходу стануть рушійною силою подолання низки визначених загрозливих тенденцій. Саме запровадження структур кластерного типу в контексті дієвого законодавчо-стимулюючого аспекту має дозволити забезпечити зростання інноваційної та інвестиційної активності, сприяти інтенсифікації розвитку підприємництва у сфері поводження з відходами, забезпечити соціально-економічний розвиток регіонів та конкурентоспроможність економіки країни загалом.

Література:

1. Бутко М.П. Методологічні аспекти кластеризації промислового комплексу регіону / М.П. Бутко, Г.М. Самійленко // Економіка та держава. — 2010. — № 2. — С. 38—43.
2. Бондаренко С.М. Використання ощадливого виробництва в системі TQM підприємства у нестабільних ринкових умовах / С.М. Бондаренко // Проблеми і перспективи економіки та управління. — 2015. — № 4. — С. 63—68.
3. Завгородня Н.І. Організаційно-методичні заходи поводження з твердими побутовими відходами / Н.І. Завгородня, О.А. Півоваров // Вопросы химии и химической технологии. — 2013. — № 2. — С. 97—100.
4. Діденко Є.О. Теоретико-методичні засади державної фінансової політики / Є.О. Діденко, С.М. Невмержицька // Ефективна економіка. — 2017. — № 2. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5440>

5. Касич А.О. Теоретичний та організаційний аспекти управління вирішенням екологічних проблем / А.О. Касич, Є.О. Діденко, М.В. Черняхівська // Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. — Херсон: ХДУ, 2017. — № 26. Ч.2. — С. 44—48.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. Офіційний сайт Рахункова палата України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

8. Сафранов Т.А. Кластеризація як необхідна умова вирішення проблеми поводження з твердими побутовими відходами / Т.А. Сафранов, Т.П. Шаніна, В.Ю. Приходько, О.А. Філатова // Людина та довкілля. Проблеми неоекології. — 2017. — № 3—4 (28). — С. 105—113.

9. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Міжнародні економічні відносини та світове господарство". — 2016. — Вип. 6. — Т. 3. — 39—42.

References:

1. Butko, M. P. and Samijlenko, H. M. (2010), "Methodological aspects of clusterization of the industrial complex of the region", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 38—43.
2. Bondarenko, S. M. (2015), "Use of economical production in the TQM system of the enterprise in unstable market conditions", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, vol. 4, pp. 63—68.
3. Zavorodnia, N. I. and Pivovarov, O. A. (2013), "Organizational and methodical measures of treatment of solid household waste", *Voprosy himii i himicheskoy tehnologii*, vol. 2, pp. 97—100.
4. Didenko, E. O. and Nevmerzhyts'ka, S.M. (2017), "Theoretical and methodological principles of state financial policy", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5440> (Accessed 15 Nov 2018).
5. Kasych, A. O. Didenko, E. O. and Cherniakhovs'ka, M. V. (2017), "Theoretical and organizational aspects of management of solving environmental problems", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 26, pp. 44—48.
6. Official site of the State Statistics Service of Ukraine (2018), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 Nov 2018)
7. Official site of the Accounting Chamber of Ukraine (2018), available at: <http://www.ac-rada.gov.ua> (Accessed 15 Nov 2018).
8. Safranov, T. A. Shanina, T. P. Prykhod'ko, V. Yu. and Filatova, O. A. (2017), "Clustering as a prerequisite for solving the problem of solid household waste management", *Liudyna ta dovkillia. Problemy neoekolohii*, vol. 3—4 (28), pp. 105—113.
9. Skoruk, O. V. (2016), "Economic security of the state: the essence, constituent elements and problems of provision", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya "Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo"*, vol. 6, pp. 39—42. *Стаття надійшла до редакції 18.11.2018 р.*

Т. Д. Кривошлик,
к. е. н., доцент, професор кафедри страхування,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.17

ОЦІНКА ВАРТОСТІ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

T. Kryvoshlyk,
Ph. D. (Economics), docent, professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

EVALUATION OF VALUE OF LIFE AS THE FACTOR INFLUENCED ON THE DEVELOPMENT OF LIABILITY INSURANCE OF MOTOR VEHICLES OWNERS

В економічно розвинутих країнах світу показник вартості життя є орієнтиром при встановленні страхових сум і компенсаційних виплат у страхуванні цивільної відповідальності автовласників. В Україні цей показник не враховується. У статті проаналізовано основні показники розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів в Україні. Підкреслено, що низький розмір страхової суми і незначні виплати потерпілим особам узв'язку з втратою життя та здоров'я внаслідок ДТП стримують розвиток такого страхування. Для порівняння і встановлення розбіжностей між страховою сумою за обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів і показником вартості життя було співставлено їх розміри. Зроблено висновок, що розмір страхової суми не відображає реальну вартість життя в Україні. Це обумовлено відсутністю законодавчо унормованої методики оцінки вартості життя громадян України, і натомість використанням достатньо умовної, необгрунтованої страхової суми в обсязі 200 тис. грн, яка є дуже низькою у порівнянні з європейськими країнами. Доведено необхідність встановлення страхової суми і лімітів виплат за договорами страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів на основі еквівалента вартості життя. Реалізація цього підходу забезпечить підвищення стандартів життя та подальший розвиток страхування відповідальності власників автотранспортних засобів.

In economically developed countries, the indicator of the cost of living is a benchmark for the establishing of insurance premiums and compensatory payments in motor vehicle liability insurance, life and health insurances. In addition, this indicator is used to calculate the amount of compensation payments for injuries and deaths of people at work, in accidents and catastrophes, in terrorist acts, for the development of security measures; for planning the activity of the law enforcement system, emergency services. In Ukraine, the value of living is not taken into account when making insurance, and in particular, the insurance of civil liability of motor vehicles owners.

The article analyzes the main indicators of the development of compulsory insurance of civil liability of motor vehicles owners in Ukraine. It was emphasized that the low amount of the sum insured and the insignificant payments to injured parties in case of loss of life or health as a result of the accident hold the development of such insurance. For comparison and establishment of difference between the sum insured for obligatory civil liability insurance of motor vehicles owners and the indicator of cost of living were compared their sizes. It is concluded that the size of the sum insured does not reflect the real cost of living in Ukraine. This is due to the lack of legally regulated method for assessing the cost of living of Ukrainian citizens, and instead using a conditional, unjustified sum insured amounting in UAH 200,000, which is very low compared to European countries. The necessity of establishing the sum insured and the limits of payments under the civil liability insurance agreements of motor vehicles owners on the basis of cost of living's equivalent has been proved. The implementation of this approach will ensure the increase in living standards and the further development of liability insurance for motor vehicle owners.

Ключові слова: вартість життя, оцінка вартості життя, страхування, страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, страхова компанія, страхова сума, страхова премія, страхова виплата.

Key words: cost of living, estimation of cost of life, insurance, civil liability insurance of motor vehicles owners, insurance company, sum insured, insurance premium, insurance payment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Оцінка вартості життя людини необхідна у сучасному світі для організації справедливого і адекватного соціального захисту членів суспільства, в тому числі відшкодування втрат від передчасної смерті, яка є не тільки трагедією конкретної людини та її сім'ї, але й суттєвими втратами для усього суспільства.

Поняття вартості життя давно сформувалося у країнах з розвинутою ринковою економікою, де основні блага, необхідні для життя людини, мають свою вартісну оцінку. У цих країнах показник вартості життя є орієнтиром при встановленні страхових сум і компенсаційних виплат у страхуванні відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки, і зокрема, страхуванні відповідальності власників автотранспортних засобів, страхуванні життя і медичному страхуванні. Крім того, еквівалент вартості людського життя використовують для розрахунку розміру компенсаційних виплат при травмуванні і загибелі людей на виробництві, в аваріях та катастрофах, при терористичних актах, для розробки заходів безпеки; для планування діяльності правоохоронної системи, охорони здоров'я, аварійних служб.

В Україні, за Радянських часів питанням оцінки вартості життя людини не надавалося особливого значення. Лише з переходом нашої країни до ринкових відносин практичні потреби спонукали економічну науку до

осмислення поняття "вартість життя", пошуку методик розрахунку кількісної оцінки вартості людського життя та обґрунтування важливості її використання у різних сферах діяльності, і зокрема, у страхуванні цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів.

Зауважимо, що поняття "вартість життя" відсутнє у національному законодавстві. Відповідно, нині в Україні показник вартості життя людини практично не враховується при встановленні страхових сум і здійсненні компенсаційних виплат за договорами страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів. Це пов'язане, головним чином, із тим, що людське життя і здоров'я не є ринковим товаром, а значить, не має ринкової вартості. Як наслідок, страхові виплати здійснюються у неадекватно малих розмірах, що веде до соціальної незахищеності громадян нашої країни. Тому можна стверджувати, що проблема урахування реальної вартості життя для забезпечення економічно обґрунтованої страхової компенсації потерпілим або його родичам у разі отримання травм, що призвели до втрати здоров'я або смерті набуває державного значення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми методології економічної оцінки вартості життя людини знайшли своє висвітлення у роботах зарубіжних учених, зокрема, Л. Дабліна, П. Дормана, Г. Зіммеля, К. Кулі, Дж. Крогана, Р.І. Капелюшника,

Таблиця 1. Показники розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів в Україні в 2012–2017 рр.

Період	Показники			
	Валові страхові премії, млн грн	Валові страхові виплати, млн грн	Частка страхових премій обов'язкового страхування відповідальності автовласників у загальному обсягу премій по ринку, %	Рівень виплат за обов'язковим страхуванням відповідальності автовласників, %
2012 р.	2 752,7	1 039,6	12,8	37,8
2013 р.	2 934,1	1 061,6	10,2	36,2
2014 р.	3 149,3	1 184,7	11,8	37,6
2015 р.	4 044,2	1 383,5	13,6	34,2
2016 р.	4 673,5	1 818,2	13,3	38,9
2017 р.	5 042,9	2 374,1	11,6	47,1

Джерело: складено автором на основі даних [5].

Т. Карабчук, К. Віскузі, Дж. Алді та інших дослідників. Проблематиці питань використання оцінки вартості життя у страхуванні присвячені праці вітчизняних науковців: О. Залетова, О. Шевчук. Однак не всі аспекти цієї багатогранної проблеми досліджено повно. Особливо це стосується проблем застосування оцінки вартості життя у страхуванні цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування доцільності встановлення розмірів страхових виплат за договорами страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів з орієнтацією на показник вартості життя.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання: здійснити аналіз основних показників розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів; проаналізувати нормативи страхових виплат за обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів та співставити їх з розміром вартості життя; порівняти міжнародний та вітчизняний досвід здійснення компенсаційних виплат за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності автовласників за життя, здоров'я потерпілих; обґрунтувати необхідність встановлення лімітів виплат за

договорами страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів з орієнтацією на показник вартості життя.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з найпоширеніших причин передчасної смерті людей є дорожньо-транспортна пригода. Так, щороку у дорожніх аваріях в усьому світі гине більш ніж 1,2 млн осіб і 50 млн осіб отримують травми [1]. Обсяг збитків від ДТП становить 518 млн дол. США і сягає 1–3 % ВВП країн світу [2; 3]. В Україні, за даними МОЗ, протягом 2011 — 2016 рр. сталося близько 170 тисяч ДТП, у яких загинуло 26,5 тис. людей і травмовано 209 тис людей [4].

У зв'язку з цим майже 100 років тому у західноєвропейських країнах було запроваджено страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, яке, відповідно до Директиви ЄС, "покликане захищати права безневинних жертв ДТП". Це страхування слугує фінансовим джерелом відшкодування втрат потерпілим у ДТП, у тому числі у зв'язку зі смертю і втраченою життя і здоров'я.

В Україні страхування відповідальності автовласників здійснюється в обов'язковому порядку вже майже 15 років. Протягом 2012—2017 рр. обсяг надходжень валових страхових премій збільшився з 2 752,7 млн грн до 5 042,9 млн грн, або на 83% (табл. 1).

Таблиця 2. Значення економічного еквіваленту вартості життя, оцінене згідно з теорією людського капіталу

Країна	Економічний еквівалент вартості життя*, млн дол	Країна	Економічний еквівалент вартості життя*, млн дол
Люксембург	5,02	Німеччина	2,12
США	2,63	Франція	2,12
Швеція	2,48	Португалія	1,09
Нідерланди	2,42	Росія	0,1952
Великобританія	2,32	Казахстан	0,136
Японія	2,24	Білорусь	0,1106
		Україна	0,064

* Примітка: розрахунки проводились для середньої річної заробітної плати у країні, дисконтованої на 20 років. Джерело: складено автором на основі даних [8; 9].

Таблиця 3. Умови визначення страхової виплати за життя, здоров'я потерпілих осіб за обов'язковим страхуванням відповідальності автовласників в Україні

Страхова виплата за шкоду		Норматив страхових виплат
1. У разі смерті	– одного померлого	– не менше 36 мінімальних заробітних плат
	– витрати на поховання та на спорудження надгробного пам'ятника	– не більше 12 мінімальних заробітних плат
	– моральна шкода, заподіяна смертю фізичної особи	– 12 мінімальних заробітних плат
2. У разі встановлення інвалідності	– I групи	– 36 мінімальних заробітних плат
	– II групи	– 18 мінімальних заробітних плат
	– III групи	– 12 мінімальних заробітних плат
	– малолітній дитині	– 18 мінімальних заробітних плат
3. У разі лікування	– потерпілої особи	– 1/30 розміру мінімальної заробітної плати, за кожний день лікування, але не більше 120 днів

Джерело: складено автором на основі даних [10].

Частка страхових премій за цим видом страхування у загальному обсязі премій на страхового ринку є досить суттєвою і до 2017 р. становила близько 14%. Обсяги валових страхових виплат також мають тенденцію до зростання (з 1 039,6 млн грн у 2012 р. до 2 374,1 млн грн у 2017 р., або на 128%) [5]. Проте адекватних виплат потерпілим у ДТП у зв'язку з втратою життя та здоров'я до сих пір не відбувається. Частка таких виплат упродовж останніх кількох років залишається стабільно дуже низькою, 2—2,5%, максимум 5% від загального обсягу виплат за обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності автовласників. Головна причина такої ситуації, на наш погляд, полягає у відсутності законодавчо унормованої методики оцінки вартості життя громадян України.

Вартість людського життя (а також розповсюджені терміни "оцінка вартості життя", "вартість середньостатистичного життя", "економічний еквівалент вартості життя", "ціна життя") — це умовна розрахункова економічна величина, яку можна розглядати з двох позицій. По-перше, з точки зору соціальних благ, які може спожити людина, вартість життя — це виражена у грошовій формі кількість матеріальних благ і послуг, які фактично споживаються

населенням, або це сукупність витрат, які робить людина, сім'я чи група населення для придбання товарів і послуг, необхідних для забезпечення життєдіяльності та відновлення працездатності. По-друге, з точки зору соціальних гарантій або розміру компенсацій, вартість життя — це виражений у грошовій формі нереалізований економічний, інтелектуальний і соціальний потенціал, втрачена вигода (ресурс) через втрату годувальника для сім'ї та утриманців, для економічної системи.

Водночас існує думка, що визначати вартість життя — не гуманно тому, що життя є безцінним і не є ринковим товаром. Проте оцінка вартості життя вкрай необхідна для проведення адекватної державної політики у сфері компенсаційних виплат і матеріальної допомоги жертвам катастроф, терактів, нещасних випадків. Вона також потрібна для розробки заходів безпеки у різних сферах діяльності, зокрема, у галузі охорони здоров'я, діяльності аварійних служб і, як зазначалося вище, особливо у страхових відносинах.

У страхуванні цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів оцінка вартості людського життя потрібна для визначення адекватного розміру:

Таблиця 4. Максимальні розміри страхових виплат за шкоду життя, здоров'я потерпілих за обов'язковим страхуванням відповідальності автовласників в Україні у 2015—2018 рр.

Показники	до 01.09.15 р.	до 30.04.16 р.	до 30.11.16 р.	до 31.12.16 р.	до 01.01.17 р.	з 01.01.18 р.
Мінімальна заробітна плата, грн	1 218,0	1 378,0	1 450,0	1 600,0	3 200,0	3 723,0
Страхова виплата у разі:						
1) смерті потерпілого, грн	43 848,0	49 608,0	52 200,0	57 600,0	115 200,0	134 028,0
2) встановлення I групи інвалідності потерпілому, грн	43 848,0	49 608,0	52 200,0	57 600,0	115 200,0	134 028,0
3) лікування потерпілого, грн	4 872,0	5 508,0	5 796,0	6 396,0	12 800,0	14 892,0
4) моральної шкоди, завданої потерпілому, грн	2 192,4	2 480,4	2 610,0	2 880,0	5 760,0	6 701,4
Страхова сума, грн	100 000,0	200 000,0	200 000,0	200 000,0	200 000,0	200 000,0

Джерело: складено автором на основі даних [10].

— страхової суми, в межах якої буде здійснюватися компенсація (виплата) постраждалим страхувальникам і третім особам;

— страхового тарифу, розрахованого таким чином, щоб на його основі страховик міг виконати свої зобов'язання за договором;

— страхових виплат постраждалим страхувальникам і третім особам внаслідок настання страхових випадків [6, с. 238].

Проте при здійсненні страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів показник вартості життя громадян нехтується, і натомість — використовується достатньо умовна і необґрунтована страхова сума в обсязі 200 тис грн, яка виплачується за фактом смерті від ДТП [7].

Такий розмір страхової суми не відображає реальну вартість життя в Україні. За нашими розрахунками, вартість людського життя в Україні становить 64,0 тис. дол США, або 1 798,4 тис. грн (табл. 2). Таким чином, страхова сума у розмірі 200,0 тис грн менша від розрахункового значення вартості життя в Україні (64,0 тис. дол США) у 9,0 разів. Вона є дуже низькою у порівнянні з європейськими країнами, у яких страхова сума за шкоду життю становить 1,12 млн євро на одного потерпілого, або 5,6 млн євро на одну страхову подію незалежно від кількості потерпілих [7]. Отже, у нас страхова сума за життя одного потерпілого у 168 разів менша, ніж у європейських країнах.

Відсутність законодавчо унормованої методики оцінки вартості життя громадян України проявляється у недосконалих підходах до визначення страхових виплат, які мають здійснюватися у межах страхової суми — 200,0 тис грн. Так, в основу розрахунку страхових компенсацій за смерть, інвалідність та лікування потерпілих осіб покладено мінімальну заробітну плату в Україні. Наприклад, у випадку смерті особи внаслідок ДТП законодавством передбачена виплата у розмірі 36 мінімальних заробітних плат, у випадку встановлення інвалідності — норматив від 36 до 12 мінімальних заробітних плат (табл. 3).

Вищезазначені нормативи страхових виплат залишаються незмінними з 2012 р. Тому підвищення протягом 2015—2018 рр. мініимальної заробітної плати при незмінних нормативах для розрахунку виплат, передбачених обов'язковим страхуванням відповідальності автовласників, суттєво не вплинуло на суми компенсацій. Вони залишаються незначними, а в окремих випадках — досить мізерними (табл. 4), наприклад, за лікування постраждала особа може отримати від 5,0 до 14,9 тис грн.

Проте фактичні виплати родичам загиблих або травмованим внаслідок ДТП незначні, здебільшого компенсуються витрати (близько 14 тис. грн) на поховання та лікування після ДТП, підтверджені документами. Це пов'язане, головним чином, із тим, що багато потерпілих не знають, що компенсацію за шкоду за наслідками ДТП можна отримати від страхової компанії. Тобто маємо низький рівень фінансової грамотності населення, яке майже не знає своїх прав. Заходи, які б сприяли зниженню рівня смертності, у нас вважаються занадто витратними, а в результаті родичі загиблих не отримують компенсацій або одержують виплати у незначних розмірах. Тому потрібно, щоб механізм страхування

відповідальності автовласників захищав інтереси постраждалих у ДТП не на папері, а реально та всебічно.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, здійснення компенсаційних виплат виходячи із нормативів мініимальної заробітної плати є необґрунтованим. Нехтування показником вартості життя при встановленні страхових сум і виплат за договорами обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів веде до того, що життя населення нашої країни суттєво недооцінюється. Низька вартість людського життя у державі показує, "наскільки вона цінує своїх громадян, і означає, що вона не зацікавлена вкладати великі кошти у збільшення тривалості і безпеки їх життя. Водночас висока ціна людського життя у розвинених країнах свідчить про те, що держава готова вкладати значні суми у скорочення смертності, підвищення дорожньої і виробничої безпеки, більш ефективну охорону здоров'я" [11, с. 100]. Тому постає нагальна необхідність впровадження нових стандартів розрахунку компенсацій за шкоду життю та здоров'ю постраждалих у ДТП. Стандартом для розрахунку таких компенсацій має стати еквівалент вартості людського життя.

Протягом останніх трьох десятиліть науковці зробили численні спроби визначити еквівалент вартості людського життя, який би став "еталоном" при обчисленні компенсаційних виплат. Нині існують різноманітні підходи до методики оцінки вартості людського життя, зокрема, демографічний, дохідний, затратний підходи, метод дисконтування майбутніх доходів, підхід на основі теорії корисності людини для суспільства, підхід на основі вартості одиниці ризику і готовність суспільства платити за заподіяну збиток (метод "готовності платити") та інші. Розмаїття цих методик свідчить про багатофакторність і множинність критеріїв оцінки людського життя, незважаючи на те, що окремі з них є досить суперечливі. Проте їх використання дасть можливість без значних похибок обчислювати шкоду або матеріальний збиток, заподіяний постраждалим особам. Запровадження "методики оцінювання еквіваленту вартості людського життя на державному рівні призведе до підвищення стандартів життя, збільшення інвестицій у безпеку, стане стимулом для розвитку страхового ринку та модернізації економіки України, оскільки встановить адекватну і невідторну міру відповідальності за шкоду, завдану життю і здоров'ю громадян" [12, с. 17].

Отже, держава має вжити дієвих заходів щодо запровадження методики оцінки життя громадян України, що, в свою чергу, спонукатиме не тільки страхувальників до укладення договорів страхування, але й страховиків до здійснення превентивних заходів з метою зменшення втрат від ДТП на дорогах України. Тим самим стимулюватиметься розвиток соціально значущого виду страхування, яким є страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, і створюватимуться додаткові умови для забезпечення безпеки на дорогах України.

Література:

1. Global status report on road safety: time for action. Geneva, World Health Organization, 2009. URL: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/projections2004/en/
2. World development indicators. Washington, DC, International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank, 2007. URL: <https://www.worldbank.org/en/who-we-are/ibrd>
3. Global Burden of Disease, 2004 update. Geneva, World Health Organization, 2008. URL http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/projections2004/en/
4. Безпека на дорозі стосується кожного. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://moz.gov.ua/article/news/bezpeka-na-dorozistosuetsja-kozhnogo-v-ukraini-startuvav-tizhden-bezpeki-dorozhnogo-ruhu-oon>
5. Консолідовані звітні дані за 2012—2017 рр. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2017_rik/sk_%202017.pdf
6. Кривошлик Т.Д. Оцінка вартості людського життя як важливий елемент страхування / Т.Д. Кривошлик // Страховий ринок України на шляху євроінтеграції. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції 17—18 квітня 2018 р. — К.: КТ "Забеліна-Фільковська Т.С. і компанія Київська нотна фабрика", 2018. — С. 236-239.
7. Офіційний веб-сайт Моторного транспортного страхового бюро України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mtsbu.ua/ua/for_consumers/green_card/115182/
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Востоков В.Ю. К вопросу определения экономического эквивалента стоимости жизни среднестатистического человека / В.Ю. Востоков, Я.В. Минаева, Ю.К. Чяснавичус. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-opredeleniya-ekonomicheskogo-ekvivalenta-stoimosti-zhizni-srednestatisticheskogo-cheloveka>
10. Закон України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" від 01.07.2004 № 1961-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>
11. Карабчук Т.С., Никитина М.В., Ремезкова В.П., Соболева Н.Е. Как оценивать стоимость человеческой жизни / Т.С. Карабчук, М.В. Никитина, В.П. Ремезкова, Н.Е. Соболева // Экологическая социология. — Т. 15. 2014. — № 1. — С. 98—106.
12. Шевчук О.О. Економічний еквівалент вартості життя як стимул розвитку страхового ринку та модернізації економіки України / О.О. Шевчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2014. — № 2. — С. 13—18.

References:

1. The official site of World Health Organization (2009), "Global status report on road safety: time for action", available at: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/projections2004/en/
 2. The official site of International Bank for Reconstruction and Development (2007), "World development indicators. Washington", available at: <https://www.worldbank.org/en/who-we-are/ibrd>
 3. The official site of World Health Organization (2008), "Global Burden of Disease", available at: http://www.who.int/healthinfo/global_burden_disease/projections2004/en/
 4. The official site of Ministry of Health of Ukraine (2017), "Road safety concerns everyone", available at: <http://moz.gov.ua/article/news/bezpeka-na-dorozistosuetsja-kozhnogo-v-ukraini-startuvav-tizhden-bezpeki-dorozhnogo-ruhu-oon> (Accessed 19 Nov 2018).
 5. The official site of National Commission for the regulation of financial services markets (2017), "Consolidated reporting data for 2012—2017", available at: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/SK/2017_rik/sk_%202017.pdf (Accessed 19 Nov 2018).
 6. Kryvoshlyk, T.D. (2018), "Estimating the cost of human life as an important element of insurance", Zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Proceedings of the International Scientific and Practical Conference], Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya [International scientific and practical conference], National University, Kyiv, Ukraine, pp. 236—239.
 7. The official site of Motor Transport Insurance Bureau of Ukraine (2018), "Liability limits in member countries of the international system "Green Card", available at: http://www.mtsbu.ua/ua/for_consumers/green_card/115182/ (Accessed 19 Nov 2018).
 8. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2017), "Dynamics of average monthly wages by types of economic activity in 2010-2017", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 Nov 2018).
 9. Vostokov, V.Yu. Mynaeva, Ya.V. Chiasnavychius, Yu.K. (2012), "To the question of determining the economic equivalent of the cost of living of an average person", Vestnyk Sankt-Peterburshkoho unyversytetu Hosudarstvennoj protyvopozharnoj sluzhby MChS Rossyy [Online], vol. 1, available at: <https://cyberleninka.ru/article/v/k-voprosu-opredeleniya-ekonomicheskogo-ekvivalenta-stoimosti-zhizni-srednestatisticheskogo-cheloveka> (Accessed 19 Nov 2018).
 10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2004), The Law of Ukraine "About Obligatory civil liability insurance of motor vehicles owners", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15> (Accessed 19 Nov 2018).
 11. Karabchuk, T.S. Nykityna, M.V. Remezkova, V.P. Soboleva, N.E. (2014), "How to value the cost of human life", Ekolohichna sotsiologhiia, vol. 1 (15), pp. 98 — 106.
 12. Shevchuk, O.O. (2014), "Ekonomichnyj ekvivalent vartosti zhyttia iak stymul rozvytku strakhovoho rynku ta modernizatsii ekonomiky Ukrainy", Visnyk Unyversytetu bankiv's'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy, vol. 2, pp. 13—18.
- Стаття надійшла до редакції 20.11.2018 р.*

УДК 336.74

О. В. Крилова,
к. т. н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та фінансів,
Національний ТУ "Дніпровська політехніка"

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.23

ОСОБЛИВОСТІ ГРОШОВО-КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

O. Krylova,
PhD in of Technical Sciences, Associate Professor, National TU Dnipro Polytechnic

FEATURES OF THE MONEY-CREDIT POLICY OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

У статті досліджено особливості і сутність грошово-кредитної політики Національного банку України. Досліджено різноманітні погляди науковців стосовно визначення сутності грошово-кредитної політики. Визначено, що грошово-кредитна політика — це комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених Законом засобів і методів. Грошово-кредитна політика є комплексом заходів у галузі грошового обігу і кредиту, які покликані забезпечити стабільність грошової одиниці України за рахунок впровадження регламентованих законом засобів і методик. Встановлено, що ключовим елементом національної економіки країни виступає фінансовий сектор, його життєдіяльність забезпечує сталий розвиток економіки, створення та розподіл фінансових ресурсів і послуг, накопичення інвестиційного капіталу, а також покращення макроекономічних і монетарних показників. У скрутних умовах сьогодення таких: ріст інфляції, збільшення грошової маси в обігу, девальвації гривні, ріст бюджетного дефіциту, скорочення золотовалютного резерву, питання монетарного регулювання стають надзвичайно актуальними. Криза в економіці країни стала складним викликом для Національного банку в питаннях вдосконалення діючої грошово-кредитної політики, пошуку інноваційних механізмів для її реалізації, які обов'язково врахують фази економічного циклу, а також світовий досвід розвинутих країн, все це має на меті в перспективі забезпечити соціально-економічний розвиток у довгостроковій перспективі.

In this article, the features and essence of the monetary policy of the National Bank of Ukraine are researched. Various views of scientists regarding the essence of monetary policy are investigated. It is determined that monetary policy is a complex of measures in the field of money circulation and credit, aimed at ensuring the stability of the monetary unit of Ukraine through the use of means and methods specified by this Law. Monetary policy is a complex of measures in the field of money circulation and credit, which are intended to ensure the stability of the monetary unit of Ukraine due to the introduction of regulated by law funds and techniques. It is established that the financial sector is the key element of the national economy; its vital functions ensure the sustainable development of the economy, the creation and distribution of financial resources and services, the accumulation of investment capital, as well as the improvement of macroeconomic and monetary indicators. In today's harsh conditions such as: rising inflation, increasing money supply in circulation, devaluation of the hryvnia, rising budget deficits, reducing the gold and foreign exchange reserves, issues of monetary regulation become extremely relevant. The crisis in the country's economy has become a challenging task for the National Bank to improve the current monetary policy, to find innovative mechanisms for its realization. Which will necessarily take into account the phases of the economic cycle, as well as the world experience of the developed countries, all this is intended in the future to ensure socio-economic development in the long run.

Modern crises suggest that, in modern practice, central banks should take care not only to achieve a general level of stability of the financial system in the framework of the implementation of the overall financial policy of the state. Consequently, in monetary policy, accents should be shifted from unilateral consideration of the value of money as their purchasing power to a comprehensive assessment, taking into account the value of money as capital.

Ключові слова: Національний банк, грошово-кредитна політика, управління, інструменти, методологія, підходи.

Key words: National Bank, monetary policy, management, tools, methodology, approaches.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ключовим елементом національної економіки країни виступає фінансовий сектор, його життєдіяльність забезпечує сталий розвиток економіки, створення та розподіл фінансових ресурсів і послуг, накопичення інвестиційного капіталу, а також покращення макроекономічних і монетарних показників. У скрутних умовах сьогодення таких: ріст інфляції, збільшення грошової маси в обігу, девальвації гривні, ріст бюджетного дефіциту, скорочення золотого валютного резерву, питання монетарного регулювання стають надзвичайно актуальними. Всі вищезазначені зміни в економіці країни є підґрунтям для перепрофілювання ключових інструментів грошово-кредитної політики держави. Прозорість грошово-кредитної політики України і її взаємодія з основними елементами загальноекономічної політики країни виступає основою розвитку економічних відносин. Отже, за таких умов до розробки та реалізації грошово-кредитної політики висуваються нові вимоги. Саме тому, процес прийняття і ефективність ключових засад грошово-кредитної політики держави, котрий є ключовим документом Національного банку України потребує надзвичайної уваги. Пошук дієвих інструментів монетарного регулювання спонукає до дослідження ключових основ формування сучасної грошово-кредитної політики. Дослідження досвіду використання Національним банком України різноманітних інструментів надає можливість визначити рівень ефективності грошово-кредитної політики і розробити пропозиції стосовно можливих шляхів його підвищення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічними і практичними аспектами особливостей грошово-кредитної політики НБУ, пошуком дієвих рішень стосовно управління банками присвятили свої дослідження багато вітчизняних і закордонних вчених, а саме: Долан Е., Стельмах В.С., Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г., Ветрова І.В., Міщенко С., Люзьяк М.Е., Бартош О.М. та ін.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є виявлення та дослідження особливостей грошово-кредитної політики НБУ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Грошово-кредитна політика є комплексом заходів у галузі грошового обігу і кредиту, які покликані забезпечити стабільність грошової одиниці України за рахунок впровадження регламентованих законом засобів і методик.

Криза в економіці країни стала складним викликом для Національного банку в питаннях вдосконалення діючої гро-

шово-кредитної політики, пошуку інноваційних механізмів для її реалізації, які обов'язково врахують фази економічного циклу, а також світовий досвід розвинутих країн, все це має на меті в перспективі забезпечити соціально-економічний розвиток в довгостроковій перспективі.

У відповідності із Законом України "Про Національний банк України", грошово-кредитна політика — комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених Законом засобів і методів [1]. Проте ми вважаємо, що в даному визначенні не вистачає конкретизації інструментів та методик, яка стане основою стабільності національної грошової одиниці.

Дж. Долан наголошує на тому, що грошово-кредитна політика виступає комплексом заходів регулюючого впливу, спрямованих на зміну кількісних показників грошової маси яка перебуває в обігу на визначений момент часу [2, с. 48]. Проблематика даного твердження, на нашу думку, ґрунтується на тому, що акцент зроблений на кількісні показники грошової маси, проте важливішими є її якісні показники.

В. Стельмах стверджує, що у визначенні сутності грошово-кредитної політики основний акцент ґрунтується на розумінні її як комплексу взаємопов'язаних, спрямованих на досягнення певних цілей заходів щодо регулювання грошового ринку, що їх проводить держава через свій центральний банк [3, с. 58].

Г. Калетнік зазначає: "грошово-кредитна політика — це комплекс заходів у грошово-кредитній сфері, спрямованих на забезпечення економіки стабільною національною грошовою одиницею на контролювання (стримування) інфляції, стимулювання економічного зростання, забезпечення високого рівня зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу" [4, с. 112].

На думку Ветрової І.П., зміст грошово-кредитної політики являє собою систему заходів із регулювання грошової пропозиції за її кількістю, структурою, рівнем процентних ставок, ціною і обсягом кредитів, спрямованих на економічне зростання країни, стримування інфляції, забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення, регулювання платіжного балансу з метою задоволення суспільного попиту на гроші [5, с. 7].

Сучасні кризові стани свідчать про те, що в сучасній практиці центральні банки мають дбати не лише про досягнення загального рівня стабільності фінансової системи в рамках реалізації загальної фінансової політики держави. Отже, в грошово-кредитній політиці акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей як їх купівельної спроможності до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу [6, с. 23].

Основною уповноваженою державою інституцією в Україні, що відповідає за планування та реалізацію грошово-кредитної політики, виступає Національний банк України. В Конституції України наголошено на тому, що Рада НБУ самостійно планує та затверджує "Основні засади грошово-кредитної політики" на кожний рік та здійснює контроль за її проведенням. Центральні банки країн, які мають ринкову економіку використовують досить широкий набір інструментів для грошово-кредитного регулювання. Інструментам грошово-кредитної політики є певні регулятивні заходи, котрі перебувають в абсолютному підпорядкуванні Центральному банку, однозначно контролюються ним, використання яких має вплив на пріоритетні напрями грошово-кредитної політики.

Проте досвід свідчить про те, що центральні банки не знайшли універсальних інструментів, котрі б могли застосовуватися із однаковою ефективністю враховуючи різні ситуації грошово-кредитного ринку та забезпечували б досягнення основних цілей. Суб'єктом грошово-кредитної політики є держава, незважаючи на те, що вирішальна роль при реалізації грошово-кредитного регулювання належить центральному банку, проте його політика не є автономною, а кінцева мета обов'язково має погоджуватися із пріоритетними напрямками макроекономічної політики держави.

Мета та особливості грошово-кредитної політики НБУ наведені на рисунку 1.

Аналізуючи вищенаведений рисунок вважаємо за доцільне зауважити те, що грошово-кредитна політика НБУ включає в себе системні і скоординовані заходи усіх інститутів з такими цілями:

- кількісний контроль за динамікою грошової маси;
- встановлення рівня купівельної спроможності національної валюти, за допомогою якою відбувається збалансування інтересів держави і інших суб'єктів господарської діяльності;
- розширення системи інституційних інвесторів та фінансових ринків;
- мотивація процесів накопичення обсягів вкладів населення до банківської системи;
- кредитування через інтенсифікацію кредитної активності банків;
- робота над забезпеченням стійкості банківського сектору за рахунок підтримання ліквідності банків за допомогою системи рефінансування;
- встановлення зовнішньої платоспроможності держави.

Люзняк М.Е. та Бартош О.М. наголошують на тому, що врахову-

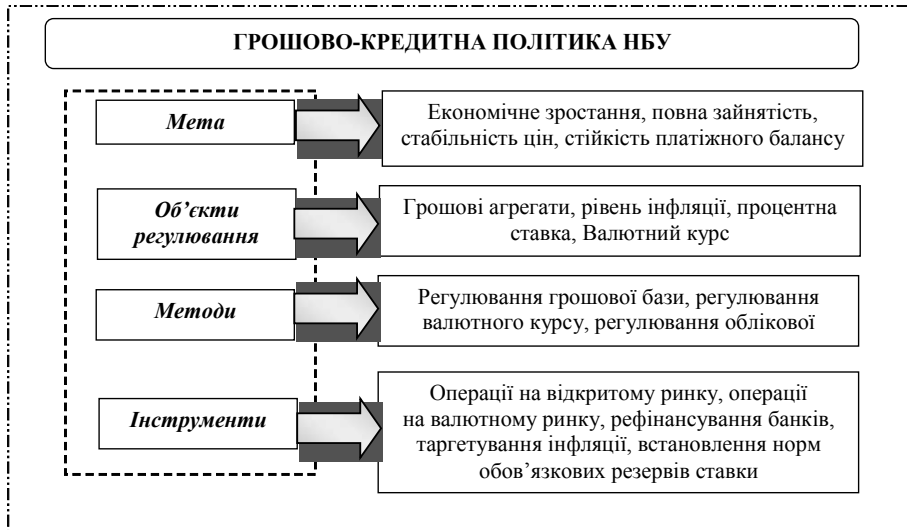

Рис. 1. Мета та особливості грошово-кредитної політики НБУ

Джерело: сформовано авторами на основі [4].

ючи такі завдання, грошово-кредитна політика повинна сприяти ліквідності фінансового ринку, добиватися росту ефективності своєї процентної політики, удосконалювати управління ліквідністю банків, розвивати систему макроекономічного моделювання та прогнозування. У загальному виді завдання грошово-кредитної політики НБУ направлені на забезпечення фінансової та макроекономічної стабільності, створення умов для досягнення установами банків економічної політики держави, що потребує розширення інструментарію грошово-кредитної політики, а також його повноважень. Виходячи з цього та враховуючи кількісні параметри: інфляція, прогнозна динаміка ВВП, валютний курс, платіжний баланс, можна визначити основні напрями розвитку грошово-кредитної політики, що включають основні орієнтири, виконання яких забезпечує цінову стабільність [7].

Грошово-кредитна політика має значний вплив на функціонування грошового ринку, а також на економіку в цілому за рахунок використання певних інструментів. Зазвичай до таких інструментів відносять адміністративні і економічні, правові і інформаційні регу-

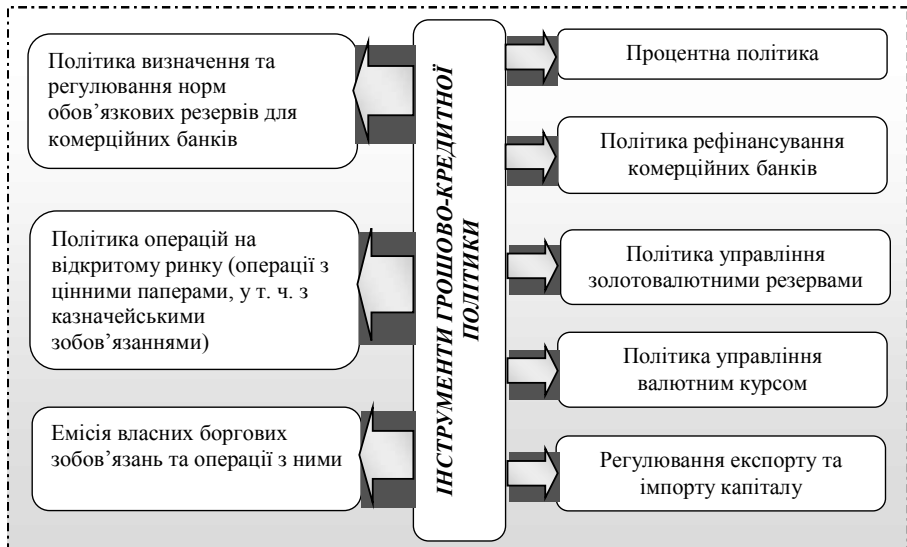

Рис. 2. Ключові інструменти грошово-кредитної політики

Джерело: сформовано автором на основі [2].

лятори, котрі використовує Національний банк України із метою підтримання балансу на грошово-кредитному ринку і забезпечення сталого економічного росту.

Ключові інструменти які використовуються в процесі забезпечення грошово-кредитної політики наведені на рисунку 2.

На нашу думку, важливим в умовах забезпечення грошово-кредитної політики є стратегічні напрями, які мають бути спрямовані на досягнення макроекономічної стабільності України у розрізі таких напрямів:

— на основі інфляційного таргетування запровадження монетарної політики, а саме перехід на цілковите таргетування інфляції; удосконалення інструментів монетарної політики з позиції підтримки банківських інституцій, що супроводжують інвестиційний та інноваційний розвиток нефінансових корпорацій загальнодержавного значення, зокрема сільськогосподарського спрямування, які на сьогодні повинні стати стратегічними об'єктами державної підтримки;

— забезпечення режиму гнучкого валютного курсу: реалізація стратегії режиму гнучкого валютного курсу в основі валютно-курсової політики з використанням ринкових інструментів хеджування валютних ризиків; скасування адміністративних обмежень на валютному ринку; розробка та впровадження заходів щодо зменшення високого рівня фінансової доларизації;

— зниження вартості грошей в країні: посилення ролі облікової ставки; реалізація стратегії чітких принципів застосування інструментів та процедур регулювання ліквідності; наближення фактичних процентних ставок на міжбанківському ринку до ставок, установлених грошово-кредитною політикою;

— відновлення кредитування економіки: стимулювання збільшення джерел та обсягів локальних довгострокових фінансових ресурсів; забезпечення доступності фінансових ресурсів для кредитування економіки; стимулювання розвитку ринку локального синдикування та консорціумних угод, що сприятиме рівню забезпечення фінансовими ресурсами стратегічних об'єктів реального сектору економіки.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Проаналізувавши вищенаведене, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що грошово-кредитна політика України виступає життєво необхідним інструментом у регулюванні соціально-економічного розвитку економіки. Зростання її ефективності надасть змогу здійснити стабілізацію грошово-кредитної сфери, а також чинитиме позитивний вплив на реалізацію ключових пріоритетів розвитку країни в цілому. Аналіз ключових аспектів грошово-кредитної політики дав змогу дослідити основні недоліки в обґрунтуванні даного значення в економічній літературі. Найбільш точним обґрунтуванням, на нашу думку, є таке що враховує зміну монетарного режиму, виражає сутність грошово-кредитної політики як комплексу взаємопов'язаних і скоординованих дій Національного банку України, не обмежених у часі направлених на цінову стабільність враховуючи виклики ринку та ризики фінансового сектору економіки.

Література:

1. Закон України "Про Національний банк України" від 20 травня 1999 р. № 679-XIV (поточна редакція від 12 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

2. Долан Э.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Дж. Долан [Пер. с англ. В. Лукашевича и др.]; Под общ. ред. В. Лукашевича. — Л., 1991. — 448 с.

3. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін: монографія / За ред. В.С. Стельмаха. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. — 404 с.

4. Калетнік Г.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. — К.: "Хай-Тек Пресс", 2011. — 428 с.

5. Ветрова І.В. Правові основи реалізації грошово-кредитної політики національного банку України / І.В. Ветрова: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 (адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право). — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2007. — 20 с.

6. Міщенко С. Удосконалення монетарної політики та регулювання фінансових систем / С. Міщенко / Вісник Національного банку України. — 2011. — № 5. — С. 21 — 27.

7. Люзьяк М.Е. Інструменти грошово-кредитної політики НБУ та їх вплив на депозитний і кредитний ринки / М.Е. Люзьяк, О.М. Бартош / Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=838>

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine", [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (Accessed 30 Oct 2018).

2. Dolan, Je. Dzh. (1991), Den'gi, bankovskoe delo i denezhno-kreditnaja politika [Money, banking and monetary policy], St.Petersburg, Russia.

3. Stelmakh, V. S. (2009), Monetarna polityka Natsionalnoho banku Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy zmin [The monetary policy of the National Bank of Ukraine: Current State and Prospects of changes], Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy, UBS NBU, Kyiv, Ukraine.

4. Kaletnik, H. M. Mazur, A. H. and Kubai, O. H. (2011), Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of Economy], "Khai-Tek Press", Kyiv, Ukraine.

5. Vietrova, I.V. (2007), "Legal bases for realization of monetary policy of the National Bank of Ukraine", Ph.D. Thesis, Administrative law and process; finance law; information law, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

6. Mishchenko, S. (2011), "Improvement of monetary policy and regulation of financial systems", Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy, no. 5, pp. 21—27.

7. Liuzniak, M. E. and Bartosh, O. M. (2011), "Instruments of monetary policy of the NBU and their impact on deposit and credit markets", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=838> (Accessed 30 Oct 2018).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2018 р.

Т. А. Шестаковська,
к. е. н., провідний науковий співробітник
Чернігівського національного технологічного університету

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.27

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА АГРАРНОГО СЕКТОРУ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ BLOCKCHAIN - ТЕХНОЛОГІЇ

T. Shestakovska,
Candidate of Economic Sciences, leading researcher, Chernihiv National University of Technology

SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF THE USE OF BLOCKCHAIN-TECHNOLOGY

Статтю присвячено особливостям запровадження технології Blockchain в економічну діяльність аграрного бізнесу України. Запропоновано під Blockchain-технологією в аграрному секторі розуміти інноваційний спосіб зберігання даних (цифровий реєстр будь-яких транзакцій, угод у напрямку зберігання будь-якої інформації, яка стосується всіх етапів від виробництва до споживання аграрної продукції). Проаналізований сучасний світовий досвід використання Blockchain-технології в аграрній сфері та ідентифіковані його переваги (соціально-економічна ефективність учасників технології; застрахованість економічних інтересів партнерів аграрного бізнесу, у тому числі від зміни цін під час продажу активів на біржі; активізація механізму залучення інвесторів; ефективність функціонування ринку землі в Україні; перспективність формування та використання аграрної криптовалюти) й можливі ризики (різноплановість пропозицій від конкуруючих Blockchain платформ; не відповідність інтенсивності й глобальному охопленню сучасного вітчизняного виробника аграрної продукції; зникнення з ринку дешевої продукції; розвиток тіньового сектора в Україні) для вітчизняного аграрного бізнесу. Запропоновані перспективні сфери впровадження Blockchain-технології в аграрному секторі України: реєстри; traceability; форвардні і ф'ючерсні контракти; смарт-контракти; токенизація активів аграрного сектора. Визначена роль держави щодо забезпечення розвитку Blockchain-технології в аграрному секторі та перспективні напрями регулювання (адаптація до світових вимог документообігу; полегшення використання електронного документообігу як у торгівлі, так і в стосунках з контролюючими органами; легалізація торгів у криптовалюті).

The article is devoted to the peculiarities of the introduction of Blockchain technology into the economic activity of the agrarian business of Ukraine. Under the blockchain-technology in the agrarian sector, the innovative way of data storage (the digital register of any transactions, agreements on the storage of any information relevant to all stages from production to consumption of agrarian products) is proposed. It is noted that ensuring the socioeconomic security of the modern agricultural sector depends to a large extent on the quantity and quality of the use of information, its productive reflection in technical and technological processes. Analyzed the modern world experience of using Blockchain-technology in the agrarian sector and identifies its advantages (socioeconomic efficiency of technology participants, insuring the economic interests of agricultural business partners, including changes in prices when selling assets on the stock exchange, activating the mechanism of attracting investors, the efficiency of functioning the land market in Ukraine, the prospect of the formation and use of agricultural cryptocurrencies) and possible risks (versatility of proposals from competing Blockchain p not conforming to the intensity and global coverage of the modern domestic producer

of agrarian products, the disappearance from the market of cheap products, the development of the shadow sector in Ukraine) for domestic agrarian business. Proposed areas of implementation of Blockchain-technology in the agrarian sector of Ukraine are: registries; traceability; forward and futures contracts; smart contracts; tokenization of assets of the agrarian sector. The role of the state in ensuring the development of Blockchain technology in the agrarian sector and promising directions of regulation (adaptation to the world requirements of document circulation, facilitating the use of electronic document circulation both in trade and in relations with controlling bodies, legalization of trades in crypto currency) is determined.

Ключові слова: аграрний сектор, соціально-економічна безпека, технологія, Blockchain, інновації, розвиток.

Key words: agrarian sector, socio-economic security, technology, blockchain, innovation, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аграрний сектор України спрямований на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку, що на цьому етапі розвитку вимагає пріоритету використання інноваційних інформаційних технологій. Зазначено, що забезпечення соціально-економічної безпеки сучасного аграрного сектору в значній мірі залежить від кількості та якості використання інформації, її продуктивного відображення в техніко-технологічних процесах. Економічний ріст в цілому вже не зводиться до загальноновизнаного типу росту (екстенсивному та інтенсивному), а відбувається становлення нового інформаційного типу економічного зростання, який включає в себе деякі риси усталених типів росту). У свою чергу, інформаційний ріст відбувається за рахунок якісних змін, які обумовлені застосуванням в аграрному виробництві науково-технічної інформації. Важливою чергою такого росту, за оцінками ряду науковців, є нерозривність інформації як предмета праці та засобів праці. Відповідно, інформація надає вплив на всі ланцюжки виробничого процесу, підвищуючи його якісні та кількісні характеристики. Інноваційним інформаційним інструментом забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного сектору є технологія Blockchain. Blockchain — це ланцюжок блоків, розподілена база даних, доступ до якої може отримати будь-яка людина. Тобто це "технологія розподіленого реєстру", тут не існує централізованого регулятора, який міг би розпоряджатися Blockchain на власний розсуд.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На думку фахівців, які аналізують особливості технічних рішень, які лежать в основі Blockchain-технологій, в сучасних умовах є два не вирішених завдання: організаційне забезпечення мережі для нормальної роботи Blockchain та надання необхідного обсягу дискового простору [1—3]. Теоретико-методологічною базою дослідження особливостей використання технології Blockchain у різних сферах (бізнесових, державних, соціальних тощо) слугували праці таких зарубіжних та

вітчизняних науковців: І. Бондаренко, К. Варламов, В. Кузнецова, О. Мушак, О. Наумов, Н. Поппер, О. Продан, М. Свон, А. Урманцева та інші. У свою чергу, перспективи, проблеми, ризики та можливі напрями використання Blockchain-технології у забезпеченні соціально-економічної безпеки аграрного сектору залишаються не вирішеними і недостатньо вивченими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей функціонування Blockchain-технологій як інноваційного інструменту забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного сектору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Систематизуючи погляди науковців, у даній сфері, Blockchain розглядається як безперервний послідовний ланцюжок блоків. При цьому кожен блок зберігає в собі різні дані: від укладених угод до фінансових звітностей. Новий блок кріпиться до попереднього за допомогою складних алгоритмів. У кожному наступному блоці зберігається інформація про попередній. Жоден з елементів цього взаємозалежного ланцюга не можна видалити, змінити або замінити. Кожен блок містить інформацію про час його створення та унікальний цифровий підпис. Особливість Blockchain полягає в тому, що дані, внесені один раз, мають свою історію, що дозволяє перевірити походження інформації та її достовірність. Ці дані не можуть бути ніким змінені, вони багаторазово продубльовані і зберігаються в розподіленій мережі, яка сформована та підтримується усіма учасниками. Інформацію в базу даних можна тільки додавати, але не перезаписувати. Достовірність документа легко простежується, бо кожен учасник бачить, ким він був записаний в Blockchain систему. Інформація завжди доступна, її не можна підробити, вона прозора, бази даних роблять її надзвичайно стійкою до незаконного втручання, у неї більш низька вартість обслуговування. У міру того, як інструменти Blockchain стануть доступнішими, міжнародні платежі будуть здійснюватися тільки з використанням технології Blockchain і будуть проходити набагато швидше та коштувати дешевше. Крім цього

го, завдяки такій технології вдасться уникнути численних помилок при обробці транзакцій та скоротити кількість шахрайських операцій [2—3].

Функціонування такої технології передбачає використання єдиної криптовалюти. Нею може стати як одна з нині існуючих, наприклад, "крипто-євро", "крипто-долар". Учасники мережі інформаційних сегментів Blockchain-технології діляться на дві групи: звичайні користувачі (створюють нові записи) і Майнер (створюють блоки, перевіряючи транзакції на їх справжність). Користувачами є контрагенти або інші учасники договору. Майнери надають послуги щодо переведення даних в бітову (цифрову) структуру і перевірки транзакцій на їх реалістичність, що вимагає наявності потужного устаткування. Майнери підтверджують операцію і заносять в окрему базу, де вона стає однією з ланок (блоків) алгоритму. Після чого звичайні користувачі отримують коди доступу до блоків і зберігають їх у себе [4].

У книзі "Blockchain. Схема нової економіки" дослідник і засновник інституту Blockchain-досліджень, Мелані Свон, виділяє три умовні сфери застосування такої технології: Blockchain 1.0 — це валюта (криптовалюта застосовуються в різних додатках, що мають відношення до фінансових транзакцій, наприклад системи переказів і цифрових платежів); Blockchain 2.0 — це контракти (платформи в сфері економіки, ринків і фінансів, які працюють з різними типами інструментів — акціями, облигаціями, ф'ючерсами, заставними, правовими титулами, активами і контрактами); Blockchain 3.0 — платформи, сфери застосування яких знаходяться за рамками фінансових транзакцій та ринків (поширюються на сфери державного управління, охорони здоров'я, науки, освіти та ін.) [5]. Тому нами пропонується нова сфера застосування такої технології, як інноваційного інструменту забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного сектору — Blockchain 4.0.

На сьогоднішній день у світі розвиток технологій відбувається з вражаючою швидкістю і якщо раніше вони впливали в більшій мірі на відносно нові та високотехнологічні галузі, то зараз прийшов час традиційних й консервативних секторів. У даному контексті на особливу увагу заслуговує саме аграрний сектор. На нашу думку, саме аграрний сектор є одним з найбільш перспективних галузей України для впровадження та розвитку Blockchain-технології з метою забезпечення його соціально-економічної безпеки. Вітчизняний аграрний сектор має комплекс нагальних проблем, які можна вирішити шляхом впровадження інноваційної Blockchain-технології. Тобто пропонуємо під Blockchain-технологією в аграрному секторі розуміти інноваційний спосіб зберігання даних, цифровий реєстр будь-яких транзакцій, угод або смарт-контрактів у напрямку зберігання будь-якої інформації: дані про видані кредити або про договори оренди на землю, фінансову звітність за витратами на гектар (паливо, агрохімія, добрива, насіння), або закупівлі інших матеріалів, агротехнологічних операцій, договорів щодо реалізації продукції тощо.

Світовий досвід вражає масштабами застосування Blockchain-технології в різних сферах, у тому числі і аграрному секторі. За перші три квартали 2018 року венчурні інвестиції в Blockchain-стартапи досягли 3,9 млрд доларів (це на 280% більше, ніж за весь 2017 рік). Про-

ведене дослідження дозволило систематизувати напрями забезпечення соціально-економічної безпеки аграрного сектору в Україні та можливі ризики впровадження Blockchain-технології.

1. Забезпечення прозорості економічних процесів та задоволення потреб суспільства, який досягається шляхом прозорості етапів постачання аграрної продукції (від виробника до споживача), що, у свою чергу: по-перше, сприяє задоволенню потреб та збереженню здоров'я населення; по-друге, стабільність прибутків для бізнесового сектору; по-третє, нейтралізація тіньового сектора економіки. Адже така інноваційна технологія корисна не лише для споживачів, але й для постачальників та виробників. Саме технологія Blockchain може допомогти аграрному бізнесу в формуванні прозорого алгоритму виробництва та поставки продуктів, яка гарантує економічну та безпосередньо промислову безпеку в країні. У свою чергу, споживачі мають бажання володіти інформацією щодо походження продукції та готові переплачувати, за умови наявності достовірної інформації про товар. На сьогоднішній день дотримання стандартів в Україні гарантує система сертифікації, але вона занадто дорога та не завжди достовірна. Використання Blockchain-технології дозволить мінімізувати а в перспективі взагалі уникнути такої проблеми, адже вона не дозволяє змінювати внесені дані непомітно. Саме тому прозорість — одна із загально-визнаних переваг використання Blockchain технології в аграрному секторі.

Дослідження Global Data "Як британці роблять покупки" показали, що споживачі все частіше цікавляться якістю продукції, яку вони купують. Згідно з даними Retail Insight World французький постачальник Carrefour використовував Blockchain технологію, щоб зробити відкритою інформацію про курку, яка знаходиться на вільному вуглі. Покупці можуть вибрати собі курку, встановити терміни її життя, а також вибрати інкубатор і фермера, який буде її рости. У 2017 році продуктові корпорації NESTLE, Unilever, Walmart Inc і Dole у співпраці з IBM заснували Blockchain систему Food Trust. Основна мета Food Trust — створення уніфікованої системи ведення документації, прийнятої всіма основними гравцями ринку. Саме введення такої системи буде сприяти посиленню заходів безпеки для всього аграрного сектору. Також IBM випускає новий додаток для фермерів, яке дозволить їм додавати інформацію в базу даних Food Trust. Хорошим прикладом тому є практика Louis Dreyfus Company, яка продала 60 000 тонн сої з США китайській компанії Shandong Bohi Industry за допомогою електронної платформи Easy Trading Connect. У цьому процесі брали участь міжнародні фінансові групи ING, Societe Generale і ABN Amro. Також оприлюднено офіційні дані глобальної логістичної компанії Agility по впровадженню системи відстеження вантажів, розробленої IBM і Maersk на базі технології розподіленого реєстру [6].

2. Страхування економічних інтересів партнерів аграрного бізнесу. Оскільки записану в Blockchain платформу інформацію не можна змінити та вона доступна всім, Blockchain тим самим застраховує від тіньових механізмів зі сторони партнерів. Однак зауважимо, для використання цієї переваги необхідно співпрацювати з

компанією, яка має гарну репутацію на ринку, щоб забезпечити достовірність внесення початкової коректної інформації.

3. Активізація механізму залучення інвесторів (інвестиційна підтримка малого та середнього аграрного бізнесу).

Використання Blockchain технології допомагає скорочувати період отримання платежів для аграріїв, не виключаючи невизначені платежі. Технологія дозволить передавати платежі з правом власності, тим самим уникаючи ризику втручання третьої сторони. Для прикладу, Square Peg Capital інвестує в Blockchain стартап Agridigital. Стартап створив приватну Blockchain платформу для розвитку аграрного виробництва та поставки сільськогосподарської продукції. У 2016 року ці фірми уклали договір на поставку 1,6 тонн зерна на суму 360 млн дол. Їх послугами користуються 1300 клієнтів [7].

Тобто впровадження такої інноваційної технології допоможе не лише позбутися посередників у фінансових операціях, а й суттєво скоротити витрати. Наприклад, перевезення 17 тонн мигдалю з Австралії до Німеччини, під час підписання договору використовували технологію смарт-контрактів, спеціального комп'ютерного алгоритму для укладення та підтримки бізнес-договорів [3]. Відповідно до заяв учасників договору, час витрачений на роботу з документами, завдяки використанню смарт-контрактів, скоротився в 5 разів, що є дуже актуально саме для аграрного бізнесу. Смарт-контракти гарантують контрагентам своєчасність та повноту виконання зобов'язань. Адже в Україні загальновідомою проблемою аграріїв є затримка в оплаті за поставлений товар. На сьогоднішній день така проблема вирішується лише на засадах довіри до перевірених учасників ринку. Нами пропонується вирішити дане питання шляхом використання так званих "розумних контрактів" (смарт-контракти), з метою вилучення з обігу паперових договорів та використання спеціального коду. Тобто на практиці це реалізується так: після того, як поставальник аграрної продукції виконав свої зобов'язання, право власності на товар переходить покупцеві, а поставальнику відразу ж перераховуються кошти. Переваги таких контрактів — відсутність посередників і витрат на них, гарантія виконання зобов'язань при настанні встановлених в договорі умов.

4. Ефективність функціонування ринку землі в Україні. Використання Blockchain-технології сприяє підвищенню рівня довіри суспільства до продажу землі. В Україні вже пройшов перший аукціон з продажу майна з використанням Blockchain. Оскільки населення України з обережністю ставиться до питання ринку землі, на думку вітчизняних дослідників, у цій сфері Blockchain набуває особливої актуальності. Адже саме Blockchain не дозволяє стороннім особам змінювати дані, як у більшості випадків відбувається при торгах. Це означає, що підвищиться рівень довіри до аукціону як зі сторони учасників, так і всього суспільства.

5. Застрахованість від зміни цін під час продажу активів на біржі. Blockchain-технології активно почали використовуватись на світових біржах. Тобто на такій біржі можна торгувати ф'ючерсом — контрактом на покупку товару в майбутньому за ціною, яка зафіксува-

на зараз (на зерно, тварин або інші активи). Таким чином, аграрій отримає гроші необхідні для його функціонування та розвитку, а покупець буде застрахований від зростання цін — однак може і понести збитки, у разі якщо ціна знизиться.

6. Перспективність формування аграрної криптовалюти. Прикладом цьому слугують створені Сатоши Накамото біткоіни. Біткоіни використовуються для покупки товарів, ними торгують на біржах, ними фінансують бізнес. Значна кількість людей визнають біткоіни грошовими ресурсами, хоча і заснованими на незвичній технології. Так, для прикладу, в 2014 році приблизно 30% світового майнінгу криптовалюти Bitcoin було сконцентровано в Україні. В червні 2014 року майнінг пул GHash.IO, який був розроблений українською командою, обробляв більше 51% всіх операцій з Bitcoin. Але через відсутність зрозумілої законодавчої бази та інструментів захисту своєї власності в тому числі перед правоохоронними органами, ці команди полишили Україну. Та почали розвивати криптобізнес в інших державах. У тому числі Канаді, Грузії, Фінляндії та інших. Це стало однією з причин падіння долі України в світовому майнінгу до 2—3% та зникненню українських майнінг пулів. Зважаючи на існуючий стан речей, українці позбавлені можливості залучати фінансові та ресурси для розвитку своїх ідей та технологій через традиційні інструменти. Так, за минулий рік українські компанії не залучили жодного долару через механізм IPO (первинну публічну пропозицію). Водночас за даними української асоціації UVCA та Deloitte в 2017 році 19 українських стартапів залучили 160 млн доларів або більше 4.3 млрд грн через ICO (первинну пропозицію токенів). Розвиток механізму ICO як складової ринку віртуальних активів вимагає від українського парламенту створення зрозумілих правил [7].

Цей приклад показує, що аграрний сектор може створити свою криптовалюту для інвестицій, кредитування, торгівлі та страхування. В Україні вже зроблені перші кроки для вирішення цього питання, а саме, подано на розгляд до Верховної Ради України Проект Закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні" №9083 від 14.09.2018 р. Ключовими завданнями такого Закону є: виведення з тіньового ринку великого обсягу операцій; поповнення державного бюджету України за рахунок залучення до оподаткування кардинально нового виду доходів фізичних та юридичних осіб — доходів від операцій з віртуальними активами; стимулювання розвитку ринку віртуальних активів в Україні [8]. Реалізація запропонованого проекту Закону не потребує додаткових видатків з державного та місцевих бюджетів України, а навпаки призведе до збільшення надходжень у вигляді податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб та військового збору через збільшення об'єкту оподаткування.

Враховуючи всі позитивні сторони від впровадження Blockchain-технології в аграрному секторі у напрямку забезпечення його соціально-економічної безпеки варто зауважити на можливих проблемах та ризиках, які варто враховувати під час формування та реалізації такої інновації.

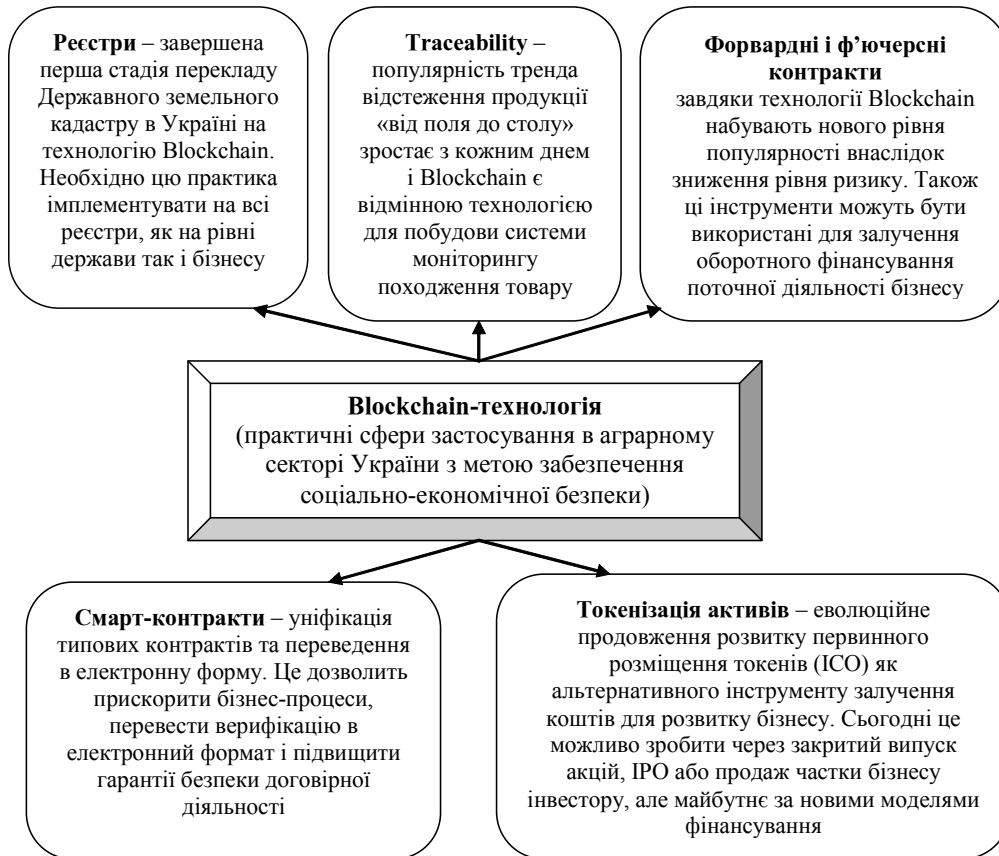

Рис. 1. Напрями імплементатції досвіду застосування Blockchain-технології в аграрному секторі України з метою забезпечення його соціально-економічної безпеки

Джерело: запропоновано авторами.

По-перше, незважаючи на використання нової технології ризик проникнення в систему так званої неправдивої інформації зберігається. Конфіденційність даних Blockchain платформи може бути порушена, тому Blockchain стартапам потрібно працювати над безпекою самої системи.

По-друге, Blockchain-технології інноваційного розвитку аграрного бізнесу коштують набагато дорожче, ніж традиційні. Головна причина — використання смарт-контрактів вимагає великої кількості електроенергії. Крім того Blockchain хоч і відмінно підходить для створення глобальних баз даних, не може функціонувати в ізоляції від інших глобальних та внутрішніх інформаційних систем.

По-третє, розвиток Blockchain-технологій в аграрному секторі негативно вплине на діяльність виробників дешевих продуктів (невідповідність товарів стандартам, використанні пестицидів і хімікатів тощо).

По-четверте, на сьогоднішній день можливості застосування Blockchain-технологій в аграрному секторі залишаються вкрай обмеженими та не відповідають інтенсивності й глобальному охопленню сучасного виробника аграрної продукції.

По-п'яте, відсутність налагодженого механізму відбору партнерів через надмірність різнопланових пропозицій від конкуруючих Blockchain платформ.

Однак, не зважаючи на сукупність проблем розвитку технології Blockchain в аграрному секторі, вона має значний економічний потенціал, який, на відміну від існуючих, не зникає а лише має спроможність наростати. У

результаті проведеного нами дослідження сучасного стану існуючих напрямів застосування Blockchain-технології в аграрному секторі на світовому рівні, запропоновані перспективні сфери її впровадження в Україні (рис. 1).

Значна кількість експертів вважають, що саме в Україні варто чекати на результативність інновації Blockchain-технології саме в аграрному секторі. Деякі вітчизняні компанії, підприємства і фінансові організації вже давно працюють над впровадженням технології Blockchain як однієї з перспективних інновацій. Так, у 2017 році технологія Blockchain була використана для оновленої системи електронних торгів конфіскованим майном СЕТАМ. Також з використанням Blockchain реалізовано оновлену версію інформаційної системи державного земельного кадастру. На порядку денному актуальними є питання про переведення всіх електронних державних даних (реєстрів, соціального страхування, державних послуг та охорони здоров'я) на Blockchain-платформу. Активно почали використовувати таку технологію вітчизняні банки, які дають можливість своїм клієнтам створювати гаманці для крипто валюти — біткоїн.

Для використання Blockchain-технології у аграрному секторі з метою забезпечення його соціально-економічної безпеки необхідно реформувати роботу більшості вітчизняних суб'єктів господарювання. Адже коли у одних є можливість роботи з електронними документами, а інші продовжують працювати з факсами, роздруковують, підписують документи по-старому, процес роботи Blockchain-платформи не буде таким швид-

ким. На особливу увагу заслуговують питання державного регулювання впровадження Blockchain-технологій (нормативно-правове, кадрове забезпечення тощо). Процес інтеграції найбільших гравців аграрного ринку в нову цифрову економічну систему є питанням часу. Тому підтримка на державному рівні вкрай важлива. Найважливіше, що повинна зробити в даному випадку держава це допомогти аграрному бізнесу стати частиною цієї технології у контексті: адаптація до світових вимог документообігу; полегшення використання електронного документообігу як в торгівлі, так і в стосунках з контролюючими органами; легалізація торгів в криптовалюті. Також необхідно розробити глобальні економічні системи, які повинні включати в себе виробників аграрної продукції, інфраструктурне забезпечення, постачальників та інших учасників, які забезпечують ефективне функціонування аграрного бізнесу в Україні.

Не завжди і не кожна держава готова враховувати всі особливості аграрного бізнесу, коли справа доходить до сплати податків. Експортна вартість у смарт-контракті може автоматично змінюватися, а це викликає недовіру у контролюючих фіскальних органів. Тобто зацікавлені особи можуть намагатись за допомогою Blockchain занижувати вартість товару і платити менше податків. Тому тут важлива тісна співпраця з усіма державними структурами, щоб процес був чіткий і зрозумілий. Аналіз вітчизняного аграрного ринку показав, що багато постачальників хочуть працювати з цією технологією і стати частиною нової інноваційної торгової системи, яка призведе до зниження витрат і більш високого рівня довіри між учасниками ринку.

ВИСНОВКИ

Варто зауважити, що весь аграрний бізнес можна розглядати як комплексний глобальний механізм (алгоритм дій), який включає в себе різного роду учасників: від наукових дослідників, які відповідають за питання, як і що вирощувати, до людей, які займаються логістичними питаннями, від елеваторів до упаковки. Тому значна кількість учасників в аграрному секторі отримують економічну та соціальну вигоду та відповідний рівень безпеки від використання не лише технології Blockchain, а й абсолютно нових бізнес-моделей. В першу чергу, в Україні із допомогою технології Blockchain можна підвищити прибутки суб'єктів аграрного бізнесу. По-друге, є можливість нарешті знищити тіньову економіку в аграрному секторі. По-третє, оптимізувати механізм субсидювання аграрного сектору в Україні з державного бюджету. По-четверте, забезпечити збільшення прямих надходжень від аграрного бізнесу до державного бюджету. По-п'яте, з огляду на географічне розташування України, можна зайняти позицію ключового учасника у перевезенні всієї аграрної продукції, що сприятиме не лише економічному розвитку в країні, а й можливості займати лідируючі позиції на світовому ринку.

Література:

1. Gryshova I., & Shestakovska T. FinTech business and prospects of its development in the context of legalizing the cryptocurrency in Ukraine. The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2018. (5). — P. 77—89.

2. Соловьев А. Блокчейн: подводные камни. Открытые системы. СУБД. 2016, № 4, URL: <http://www.osp.ru/os/2016/04/13050987/>

3. Кузнецова В.П., Бондаренко І.А. Блокчейн як інструмент цифрової економіки в освіті. Питання регулювання економіки. — 2018. — №1. — С. 102—109. doi: 10.17835/2078-5429.2018.9.1.102-109/

4. Мушак О.П., Продан О.П. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні" URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597

5. Свон М. Блокчейн: Схема новой экономики. — М.: Олимп-бизнес, 2017. — 240 с.

6. Distributed ledger technology in payments, clearing, and settlement / Finance and Economics Discussion Series 2016-095. Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System, 2016. — 34 p. URL: <https://www.federalreserve.gov/econresdata/feds/2016/files/2016095pap.pdf/> doi: 10.17016/FEDS.2016.095

7. URL: <http://blockchain-invest.com>

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами в Україні: Проект Закону України від 14 вересня 2018 року №9083.

References:

1. Gryshova, I. and Shestakovska, T. (2018), "FinTech business and prospects of its development in the context of legalizing the cryptocurrency in Ukraine", The Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, vol. (5), pp. 77—89.

2. Solov'ev, A. (2016), "Blockchain: pitfalls", Otkrytye systemy. SUBD, vol. 4, available at: <http://www.osp.ru/os/2016/04/13050987/> (Accessed 15 Nov Oct 2018).

3. Kuznetsova, V.P. and Bondarenko, I.A. (2018), "Blockchain as an instrument of the digital economy in education", Pytannia rehulivannia ekonomiky, vol. 1, pp. 102—109.

4. Mushak, O.P. and Prodan, O.P. (2018), "Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of transactions with virtual assets in Ukraine"", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (Accessed 15 Nov Oct 2018).

5. Svon, M. (2017), Blokchejn: Skhema novoj ekonomy [Blockchain: New Economy Scheme], Olymp-byznes, Moscow, Russia.

6. Finance and Economics Discussion Series (2016), "Distributed ledger technology in payments, clearing, and settlement", available at: <https://www.federalreserve.gov/econresdata/feds/2016/files/2016095pap.pdf/> (Accessed 15 Nov Oct 2018).

7. Blockchain-invest (2018), available at: <http://blockchain-invest.com> (Accessed 15 Nov Oct 2018).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the taxation of transactions with virtual assets in Ukraine", available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64597 (Accessed 15 Nov 2018).

Стаття надійшла до редакції 22.11.2018 р.

УДК 338.242:504.062:630*9

О. М. Дзюбенко,
к. е. н., начальник,
Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства, м. Черкаси
В. Ф. Рошкевич,
аспірант, Науково-дослідний фінансовий інститут
Державної навчально-наукової установи "Академія фінансового управління", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.33

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ У ПЕРЕРОБНИХ ЛАНКАХ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ЯК ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ПЛАТФОРМА ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

O. Dzyubenko,
Ph.D. in Economics, chief, Cherkasy Forestry and Hunting Department, Cherkasy
V. Roshkevych,
Postgraduate student, Science and Research Institute
of the National Academic Institution "Academy of Financial Management", Kyiv

IMPROVEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC REGULATION OF STRUCTURAL CHANGES IN THE FOREST SECTOR'S PROCESSING UNITS AS AN INSTITUTIONAL PLATFORM FOR THE DIVERSIFICATION OF SOURCES OF INVESTMENT SUPPORT

У статті обґрунтовується необхідність удосконалення фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору з метою формування інституціональної платформи для диверсифікації джерел інвестиційного забезпечення проектів модернізації і реконструкції деревообробного, меблевого, целюлозно-паперового та лісохімічного виробництва, а також проектів підвищення енергоефективності використання деревних відходів. Встановлено, що добір важелів та інструментів фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектора має спрямовуватися на: 1) введення додаткових потужностей у переробних підрозділах державних та комунальних лісогосподарських підприємств; 2) модернізацію та реконструкцію матеріально-технічної бази діючих деревообробних підприємств та створення нових виробництв; 3) створення сучасних целюлозно-паперових та лісохімічних комплексів на основі горизонтальної та вертикальної інтеграції; 4) введення в дію потужностей по утилізації деревних відходів на лісогосподарських та деревообробних підприємствах, а також створення сучасних спеціалізованих виробництв по виготовленню твердого біопалива на основі переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки. Обґрунтовано, що умонтування в спектр інструментів фінансово-економічного регулювання розвитку переробної ланки лісового сектора форм підтримки суб'єктів малого деревообробного підприємництва дасть додатковий синергетичний ефект не лише для розвитку деревообробних сегментів регіональних господарських комплексів, а й для соціально-економічного піднесення регіонів в цілому. Встановлено, що укладання угод публічно-приватного партнерства між державними та комунальними лісогосподарськими підприємствами (державний і комунальний партнери) та суб'єктами приватного деревообробного виробництва чи виробни-

ками твердого біопалива (приватними партнерами) сприятиме отриманню додаткових інвестиційних ресурсів та створенню нових робочих місць.

The article substantiates the need to improve the financial and economic regulation of structural changes in the forest sector's processing units in order to form an institutional platform for the diversification of sources of investment support for projects on the modernization and reconstruction of woodworking, furniture, pulp and paper and wood chemical industries, as well as projects to increase the energy efficiency for the use of wood waste. It has been established that the choice of levers and instruments of financial and economic regulation of structural changes in the forest sector's processing units should be aimed at: 1) expanding capacities in processing units of state and municipal forest enterprises; 2) modernization and reconstruction of the material and technical facilities of existing wood-processing enterprises and establishment of new productions; 3) establishment of modern pulp and paper and wood chemical complexes on the basis of horizontal and vertical integration; 4) commissioning capacities for utilization of wood waste at forestry and wood processing enterprises as well as establishment of modern specialized plants for the production of solid biofuels based on the processing of forest waste and wood processing waste. It is proved that the integration into the range of instruments of financial and economic regulation of the development of the processing sector of the forest sector forms of support for small woodworking businesses will give an additional synergetic effect not only for the development of woodworking segments of regional economic complexes, but also for the social and economic growth of the regions as a whole. It is established that the conclusion of public and private partnership agreements between the state and municipal forestry enterprises (state and municipal partners) and the subjects of private woodworking production or producers of solid biofuels (private partners) will contribute to obtaining additional investment resources and creating new work places.

Ключові слова: фінансово-економічне регулювання, переробна ланка, лісовий сектор, диверсифікація, целюлозно-паперове виробництво, портфельне інвестування.

Key words: financial and economic regulation, processing unit, forest sector, diversification, pulp and paper industry, portfolio investment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Переробні ланки лісового сектора внаслідок стагнаційних процесів у національній економіці зазнали значних деструктивних впливів, що призвело до згорання обсягів виробництва у деревообробній та меблевій промисловості, целюлозно-паперовому та лісохімічному виробництві. Тобто відбулися структурні зрушення у переробних ланках вітчизняного лісового сектору, що зменшило потребу у лісосировині і відповідним чином мотивувало державні лісогосподарські підприємства до експорту необробленої деревини у країни Європейського Союзу та інші частини світу. Зокрема відбулося скорочення обсягів виробництва продукції деревообробного виробництва, в тому числі і меблевої промисловості, а також лісохімічного та целюлозно-паперового виробництва. Спостерігалось також скорочення обсягів виробництва у деревообробних підрозділах державних та комунальних лісогосподарських підприємств, що у підсумку призвело до зменшення обсягів виробництва дерев'яної продукції з високою доданою вартістю. За таких умов потребує удосконалення система фінансово-економічного регулювання діяльності переробних ланок лісового сектора, яка

стимулюватиме приплив додаткових інвестицій в цей сектор національної економіки і забезпечить сповільнення негативних тенденцій у деревообробному виробництві, меблевій, целюлозно-паперовій та лісохімічній промисловості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Формуванню механізмів та методів прямого та опосередкованого впливу держави на розвиток переробних ланок лісового сектора значна увага приділяється у працях Л. Дейнеко, О. Кушніренка та О. Зарудної (обґрунтування системи заходів стосовно стимулювання розвитку деревообробної галузі) [1], А. Дунської та Т. Панасюк (державне регулювання інноваційних процесів у целюлозно-паперовій галузі) [2], Я. Дяченка (забезпечення економічної ефективності лісопромислової діяльності в умовах ринку) [3], О. Фурдичка та М. Козоріз (державна підтримка малих форм господарювання у лісовій та деревообробній промисловості) [4], О. Кушніренка та О. Зарудної (впровадження ефективних інструментів торгівельної політики для захисту національного виробника продукції з деревини та удосконалення ринку продукції деревообробної промисловості України) [5], Л. Малюти та Ю. Спиридонової (стратегічне управління інноваційним розвитком лісопромис-

Таблиця 1. Виробництво дерев'яної продукції з високою доданою вартістю у 2011–2017 рр.

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	абсолютне відхилення, 2017/2011	відносне відхилення, 2017/2011, %
Плити деревостружкові з деревини, необроблені чи лише шліфовані, тис. м ³	1545	1433	1389	1313	1269	1304	1388	-157	-11,3
Фанера клеєна, панелі фанеровані та матеріали шаруваті подібні, з деревини інших порід, тис. м ³	168	167	175	191	186	181	180	12	6,7
Паркет дерев'яний щитовий для мозаїчних підлог, тис.м ²	184	371	313	364	448	523	417	233	55,9
Вікна, двері балконні та їх рами, з деревини, тис. шт.	905	875	1305	1025	1013	875	1096	191	17,4
Двері та їх коробки та пороги, з деревини, тис. шт.	1105	977	1467	1203	1092	864	957	-148	-15,5

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України.

логового комплексу) [6], О. Мних та Б. Гречин (державне регулювання торгівлі необробленою деревиною) [7], Н. Наливайка (обґрунтування методів державного впливу на процеси екологізації діяльності деревообробних підприємств із застосуванням лізингу) [8], Н. Попадинця (формування інструментарію державного регулювання ринку продукції целюлозно-паперової промисловості) [9], І. Чичкало-Кондрацької та Г. Мельник (формування державної політики в частині регулювання експортної діяльності підприємств деревообробної галузі) [10], Н. Яворської (розробка інструментарію підвищення економічної ефективності діяльності державних деревообробних підприємств) [11]. Проте залишаються недостатньо опрацьованими теоретико-методологічні підходи до удосконалення фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового комплексу, що дозволить забезпечити належну диверсифікацію інвестиційного забезпечення за рахунок приватних іноземних інвестицій, коштів міжнародних фінансово-кредитних організацій та кредитів комерційних банків.

ЦІЛІ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування перспективних напрямів удосконалення фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору як інституціональної платформи диверсифікації інвестиційного забезпечення з урахуванням наявних інституціональних обмежень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Деревообробне виробництво в Україні включає дві основних складових: 1) деревопереробні підрозділи державних та комунальних підприємств; 2) спеціалізовані деревообробні підприємства. Деревообробні підрозділи функціонують не на всіх державних і комунальних лісогосподарських підприємствах. Відсутність власних переробних підрозділів спонукала лісогосподарські підприємства експортувати лівову частку необробленої деревини на ринки інших країн.

Запровадження мораторію на експорт лісу-кругляка було спрямоване на усунення дефіциту лісосировини на вітчизняному ринку і надання додаткового імпульсу для розвитку вітчизняної деревообробки. Однак введення інституціональних обмежень на вивезення лісо-

сировини за кордон не супроводжувалося одночасним збільшенням комплексу інституціональних змін, які забезпечили б додаткові вливання інвестиційних ресурсів у деревопереробний сегмент лісового сектору.

Введення мораторію на експорт необробленої деревини, який був закріплений відповідними нормативно-правовими актами, спрямовувалося на надання додаткового поштовху розвитку переробної ланки лісового сектору. Практика перманентного збільшення обсягів експорту лісу-кругляка "знекровлювала" вітчизняний ринок лісосировини, що згорало ресурсну базу розвитку вітчизняної сфери переробки деревини та виробництва готових виробів з деревини. Фактично здійснювалося виведення доданої вартості за кордон, що не давало можливості лісозабезпеченим регіонам повною мірою використати природно-ресурсні фактори соціально-економічного піднесення. Саме у лісозабезпечених регіонах введення мораторію на експорт необробленої деревини мало створити сприятливі передумови для розвитку переробної ланки лісового сектору і на порядок підвищити рівень капіталізації деревообробного бізнесу.

Нарощення виробництва дерев'яної продукції з високою доданою вартістю є вагомим важелем зростання ВВП та позиціонування деревообробної галузі як важливого чинника зміцнення національної економіки. Розглянемо за категоріями види дерев'яної продукції та тенденції їх виробництва впродовж 2011–2017 років.

Виготовлення плит деревостружкових із деревини, необроблених чи лише шліфованих у 2011 році становило 1545 тис. м³, у 2013 році — 1389 тис. м³, у 2015 році — 1269 тис. м³, у 2017 — 1388 тис. м³. Таким чином у 2017 році порівняно з 2011 роком цей показник зменшився на 157 тис. м³ або на 11,3% (табл. 1). Виробництво фанери клеєної, панелей фанерованих та матеріалів шаруватих подібних з деревини інших порід у 2011 році становило 168 тис. м³, у 2013 році — 175 тис. м³, у 2015 році — 186 тис. м³, а у 2017 році — 180 тис. м³. Тобто у 2017 році порівняно з 2011 роком цей показник зріс на 12 тис. м³ або на 6,7%.

Виробництво паркету дерев'яного щитового для мозаїчних підлог у 2011 році становило 184 тис. м², у 2013 — 313 тис. м², у 2015 — 448 тис. м², а у 2017 році — 417 тис. м². Тобто у 2017 році порівняно з 2011 роком зростання даного показника склало 233 тис. м² або 55,9%. Виробництво вікон, дверей балконних та їх рам, з дереви-

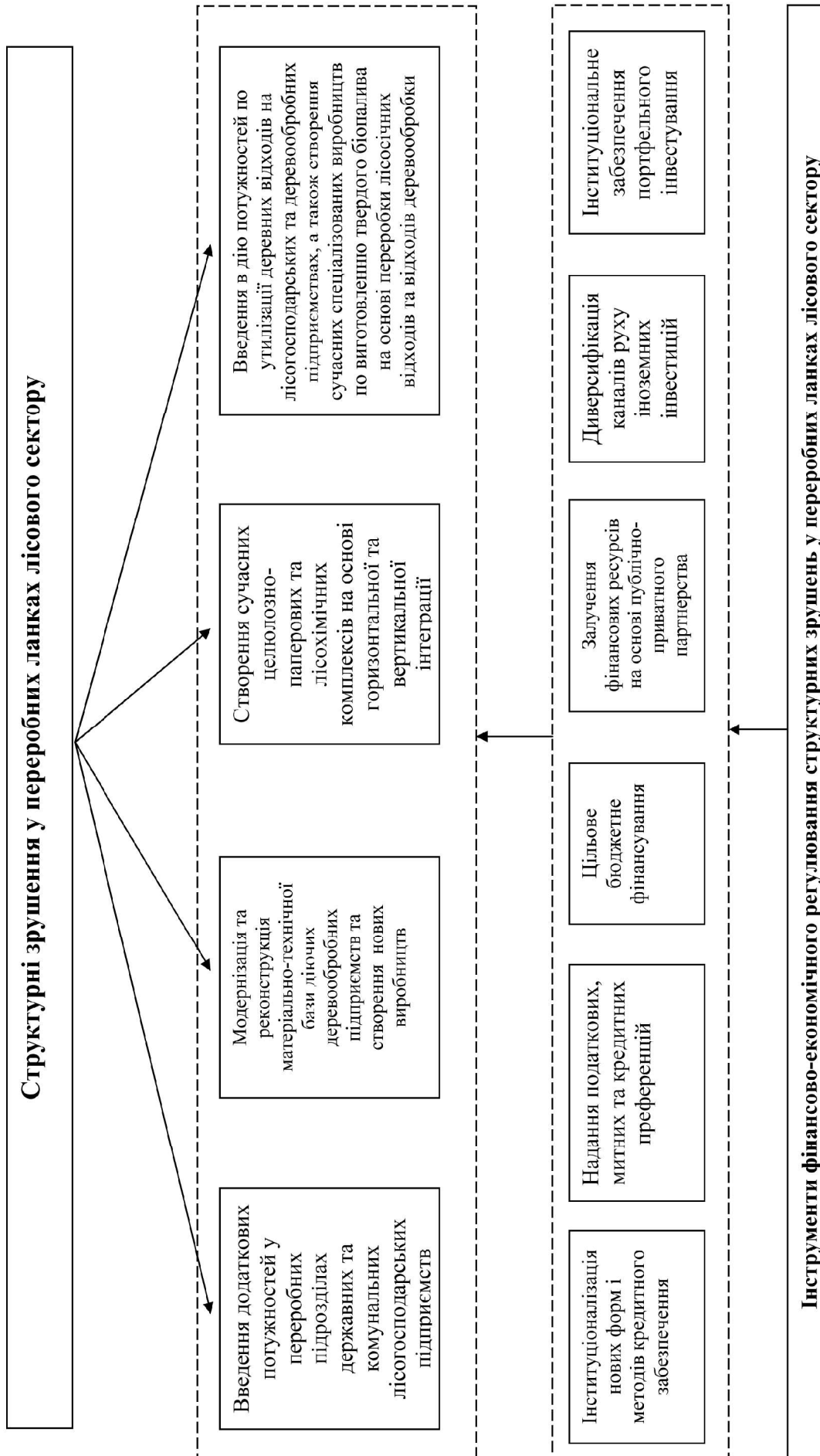

Рис. 1. Фінансово-економічне регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору

ни у 2011 році становило 905 тис. шт., у 2013 — 1305 тис. шт., у 2015 — 1013 тис. шт., а у 2017 — 1096 тис. шт. Тобто загальний приріст даного показника у 2017 році порівняно з 2011 роком склав 191 тис. шт. або 17,4%.

Виготовлення дверей, їх коробок та порогів, з деревини у 2011 році становило 1105 тис. шт., у 2013 році — 1467 тис. шт., у 2015 році — 1092 тис. шт., а у 2017 році — 957 тис. шт. У 2017 році порівняно з 2011 роком цей показник зменшився на 148 тис. шт. або 15,5%.

Зменшення обсягів деревообробного виробництва на базі лісгосподарських підприємств відбулося у зв'язку із зниженням рівня фінансової спроможності даних суб'єктів господарювання внаслідок введення мортаторію на експорт необробленої деревини, що позбавило суб'єктів лісгосподарського підприємства надійних ринків збуту, де продавалася їх продукція за рівнем світових цін. Суб'єкти деревообробного підприємства внаслідок відсутності надійних джерел інвестиційного забезпечення теж знизили обсяги виробництва окремих видів продукції, що негативним чином вплинуло на перспективи модернізації та реконструкції цього сегменту лісового сектору у короткостроковій та середньостроковій перспективі.

У переробній ланці лісового сектору відбулися структурні зрушення, які призвели до згортання обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, що негативним чином вплинуло на відтворювальні пропорції у лісопродуктовому ланцюзі та поглибило інституціональні деформації у лісовому секторі в цілому. З метою усунення наявних структурних деструктивів та враховуючи останні тренди в питаннях підвищення енергоефективності національної економіки, у лісовому секторі необхідно забезпечити такі структурні зрушення, які дадуть можливість підвищити ефективність використання лісосировини та забезпечити нарощення виробництва конкурентоспроможної деревної продукції з високою доданою вартістю. Такі структурні зрушення можуть бути забезпечені за наявності сучасної системи фінансово-економічного регулювання, яка оперуватиме комплексом стимулюючих та спонукальних інструментів та важелів, які каталізують реалізацію проектів, пов'язаних з модернізацією і реконструкцією техніко-технологічної бази деревообробного, лісохімічного та целюлозно-паперового виробництва.

Виходячи з наявної ресурсної бази, перспектив оновлення індустрії переробки деревини, а також пріоритетів використання вторинної лісосировини для виробництва паливних енергетичних ресурсів, необхідно стимулювати наступні структурні зрушення: 1) введення додаткових потужностей у переробних підрозділах державних та комунальних лісгосподарських підприємств; 2) модернізація та реконструкція матеріально-технічної бази діючих деревообробних підприємств та створення нових виробництв; 3) створення сучасних целюлозно-паперових та лісохімічних комплексів на основі горизонтальної та вертикальної інтеграції; 4) введення в дію потужностей по утилізації деревних відходів на лісгосподарських та деревообробних підприємствах, а також створення сучасних спеціалізованих виробництв по виготовленню твердого біопалива на основі переробки лісосічних відходів та відходів деревообробки (рис. 1).

Перераховані складові переробної ланки лісового сектору потребують подальших структурних зрушень у напрямі введення нових потужностей по переробці деревини та виробництву продукції з високою доданою вартістю. Недостатній рівень концентрації інвестицій у переробній ланці лісового сектору не дозволить прискорити такі зрушення, тому необхідною є розробка сучасної системи фінансово-економічного регулювання перетворень структури деревообробного виробництва. Така система фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору має передбачати інституціоналізацію нових форм і методів кредитного забезпечення, впровадження податкових, митних та кредитних преференцій, забезпечення цільового бюджетного фінансування, залучення фінансових ресурсів на основі публічно-приватного партнерства, диверсифікації каналів руху іноземних інвестицій та інституціонального забезпечення портфельного інвестування.

Інституціоналізація нових форм і методів кредитного забезпечення потрібна для усіх без винятку складових переробної ланки лісового сектору (переробних підрозділів державних і комунальних лісгосподарських підприємств, суб'єктів деревообробного підприємства, целюлозно-паперових та лісохімічних виробництв, виробництв по виготовленню твердого біологічного палива з лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва).

Також всі перераховані вище складові переробної ланки потребують надання податкових, митних та кредитних преференцій для імпорту високотехнологічного обладнання, модернізації і реконструкції діючих виробництв, формування логістично-складських центрів та впровадження технологій по поглибленій переробці деревини та мінімізації відходів лісгосподарського та деревообробного виробництва.

Умонтування в спектр інструментів фінансово-економічного регулювання розвитку переробної ланки лісового сектору форм підтримки суб'єктів малого деревообробного підприємства дасть додатковий синергетичний ефект не лише для розвитку деревообробного сегмента регіонального господарського комплексу, а й для соціально-економічного піднесення регіону в цілому.

Нарощення обсягів залучення капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій в переробну ланку лісового сектору лісозабезпечених регіонів потребує удосконалення інструментарію фінансово-економічного регулювання процесу відтворення у переробно-продуктовому ланцюзі лісової галузі. В першу чергу, доцільним є формування фінансово-кредитної установи, яка спеціалізуватиметься на кредитуванні проектів модернізації основного капіталу переробної ланки лісового сектору та впровадженні сучасних технологій поглибленої переробки деревини, в першу чергу низькосортної. Така фінансово-кредитна установа має створюватися як за участю капіталу інституціональних суб'єктів деревообробного підприємства, так і за участю транснаціонального капіталу, що сприятиме прискоренню залучення грошових потоків у різні фази переробно-продуктового ланцюга лісової галузі та забезпечуватиме необхідну кооперацію між виробниками де-

ревини та підприємствами, які здійснюють виробництво виробів з деревини.

Цільове бюджетне фінансування як важлива складова фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробній ланці лісового сектору здійснюватиметься для державних лісогосподарських підприємств як у частині модернізації і реконструкції переробних підрозділів, що функціонують на їх базі, так і в частині утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва.

В умовах необхідності мінімізації матеріальних витрат на виробництво продукції і тим самим отримання цінних переваг над своїми конкурентами, система фінансово-економічного регулювання розвитку переробної ланки лісового сектору має охоплювати грошову компенсацію суб'єктам деревообробного підприємства, які забезпечують залучення у відтворювальний процес вторинної лісосировини, кускових відходів, стружки та тирси, що виступають складовими виробництва дерев'яних будівельних матеріалів та паливних деревних ресурсів. Потрібним є використання інструментів фіскального стимулювання підвищення ефективності використання деревини через зниження безповоротних втрат, а також підвищення ступеня використання поворотних відходів. Зараз у деревообробній промисловості вже сформувалися передумови для зниження втрат сировини шляхом більш повного включення деревних відходів у промислову переробку.

Одним з основних пріоритетів фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору є залучення фінансових ресурсів у деревопереробні виробництва на основі угод публічно-приватного партнерства. Укладання таких угод між державними та комунальними лісогосподарськими підприємствами (державний і комунальний партнери) та суб'єктами приватного деревообробного виробництва чи виробниками твердого біопалива (приватними партнерами) дасть можливість державним і комунальним партнерам отримувати додаткові інвестиційні ресурси, створювати нові робочі місця та отримувати додаткові доходи для реалізації проектів соціально-економічного розвитку, для приватних партнерів — забезпечити надійні джерела постачання лісосировини.

Враховуючи інтернаціоналізацію міжнародної природоохоронної діяльності та природно-ресурсних відносин вагомим значенням в контексті фінансово-економічного регулювання структурних зрушень у переробних ланках лісового сектору набуває диверсифікація каналів руху іноземних інвестицій.

Тому фінансово-економічні регулятори мають забезпечувати залучення у переробну ланку лісового сектору інвестиційних ресурсів міжнародних фінансово-кредитних організацій, урядів іноземних держав та приватних підприємницьких структур. Пріоритет має надаватися приватним інвесторам, у тому числі і через інституціональні форми взаємодії з вітчизняними суб'єктами деревопереробного підприємництва, що поряд із залученням фінансових ресурсів прискорить передачу світового іноземного досвіду та новітніх технологій. Незважаючи на те, що в Україні ще з початку 90-их років минулого століття було сформовано базові інституціональні засади для розвитку фондового рин-

ку, значна кількість галузей національного господарства так і не спромоглася вийти з борговими та дольовими цінними паперами на первинний та вторинний ринок цінних паперів. Це повною мірою стосується лісогосподарських та деревообробних виробництв у зв'язку з їх неможливістю випускати боргові та дольові цінні папери і залучати через їх розміщення на фондовому ринку фінансові ресурси, необхідні для модернізації, реконструкції та технічного переоснащення основного капіталу.

Активізація інвестиційного процесу у переробній ланці лісового сектору є можливою за умови удосконалення системи фінансово-економічного регулювання, яка охоплюватиме комплекс інструментів, які даватимуть можливість отримувати кредитні ресурси для реалізації проектів модернізації матеріально-технічної бази лісопереробних виробництв за прийнятними процентними ставками, стимулюватимуть процеси комплексного використання лісосировини та впровадження технологій поглибленої переробки деревини з метою максимізації виробництва продукції з високою доданою вартістю, а також підвищуватимуть зацікавленість органів державної і місцевої влади у нарощенні потенціалу індустрії переробки деревини на основі реалізації угод публічно-приватного партнерства.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Відсутність сучасного інструментарію фінансово-економічного регулювання розвитку переробних ланок лісового сектору лісозабезпечених регіонів, який передбачав би достатній набір фіскальних та фінансово-кредитних преференцій суб'єктам підприємницької діяльності, які реалізують проекти переробки деревини, не дозволяє використати значні можливості та резерви для збільшення обсягів виробництва деревообробної продукції з високою доданою вартістю.

Особливо ускладненою є ситуація з формуванням інституціонального підґрунтя системи стимулювання інвестицій у переробну ланку лісового сектору як країни в цілому, так і окремих регіонів зокрема. З огляду на сказане, актуалізувалася проблема розробки сучасних теоретико-методологічних підходів до формування системи фінансово-економічного регулювання розвитку переробних ланок лісового сектору з метою активізації процесу залучення інвестицій у деревопереробну, целюлозно-паперову та лісохімічну промисловість, а також у виробництво біопалива на основі лісосічних відходів та відходів деревообробки.

Формування сучасного інструментарію фінансово-економічного регулювання розвитку переробних ланок лісового сектору має охоплювати широкий спектр важелів та інструментів, які одночасно стимулюватимуть процеси поглибленої переробки деревини і спонукатимуть суб'єктів деревообробного підприємництва максимальною мірою використовувати наявні резерви економії лісосировини.

Література:

1. Дейнеко Л., Кушніренко О., Зарудна О. Деревообробна галузь: як захищати та розвивати [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://vo.ukrai>

ne.org/uk/derevoobrobna-galuz-yak-zahishhati-ta-rozvivati/

2. Дунська А.Р., Панасюк Т.П. Тенденції інноваційних процесів у целюлозно-паперовій галузі України. Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. Вип. 11. — С. 346—349.

3. Дяченко Я.Я. Концептуальні основи забезпечення економічної ефективності лісопромислової діяльності в умовах ринку // Формування ринкових відносин в Україні. — 2012. — № 10. — С. 150—154.

4. Козоріз М., Фурдичко О. Перспективи розвитку малих форм господарювання в лісовому господарстві, лісовій і деревообробній промисловості // Економіка України. — 1995. — № 2. — С. 84—86.

5. Кушніренко О.М., Зарудна О.С. Впровадження ефективних інструментів торговельної політики для захисту національного виробника продукції з деревини // Економічний вісник університету. — 2017. — Вип. 34 (1). — С. 80—90.

6. Мalyuta Л. Спиридонова Ю. Стратегічне управління інноваційним розвитком лісопромислового комплексу. Соціально-економічні проблеми і держава. — 2011. Вип. 2 (5) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrlk.pdf>

7. Мних О.Б., Гречин Б.Д. Актуальні проблеми у сфері торгівлі необробленою деревиною та факторний аналіз діяльності деревообробних підприємств України // Науковий вісник НЛТУ України. — 2016. — Вип. 26.2. Серія економічна. — С. 143—149.

8. Наливайко Н.Я. Економічні аспекти екологізації діяльності деревообробних підприємств із застосуванням лізингу // Науковий вісник НЛТУ України. — 2016. — Вип. 26.6. — Серія економічна. — С. 39—45.

9. Попадинець Н.М. Ринок целюлозно-паперової промисловості: тенденції, проблеми та напрямки розвитку // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. Вип. — 21.8. зб. наук.-техн. пр. — С. 278—284.

10. Чичкало-Кондрацька І.Б., Мельник Г.А. Розвиток експортної діяльності підприємств деревообробної галузі // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність, 11 травня 2017 р. — Ч. 1. — Полтава: ФОП Пусан А.Ф. — С. 245—247.

11. Яворська Н.П. Удосконалення механізму підвищення економічної ефективності діяльності деревообробних підприємств // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. — 2012. — Вип. 9 (1.2). — С. 274—284.

References:

1. Deyneko, L. Kushnirenko, O. Zarudna, O. Derevoobrobna haluz': yak zakhyschaty ta rozvyvaty [The woodworking industry: how to protect and develop it]. Available at: <https://voxukraine.org/uk/derevoobrobna-galuz-yak-zahishhati-ta-rozvivati> [in Ukrainian].

2. Duns'ka, A.R. Panasyuk, T.P. Tendentsiyi innovatsiynykh protsesiv u tselyulozno-paperoiviy haluzi Ukrayiny [Trends in innovation processes in the pulp and paper industry of Ukraine]. Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky, 2016, no. 11, pp. 346—349 [in Ukrainian].

3. Dyachenko, Ya.Ya. Kontseptual'ni osnovy zabezpechennya ekonomichnoyi efektyvnosti lisopromyslovoi diyal'nosti v umovakh rynku [Conceptual bases of ensuring economic efficiency of forestry activities under the market conditions]. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini, 2012, no. 10, pp. 150—154 [in Ukrainian].

4. Kozoriz, M. Furdychko, O. Perspektyvy rozvytku malykh form hospodaryuvannya v lisovomu hospodarstvi, lisoviy i derevoobrobniy promyslovosti [Prospects for the development of small businesses in the forest, timber and woodworking industries]. Ekonomika Ukrayiny, 1995, no. 2, pp. 84—86 [in Ukrainian].

5. Kushnirenko, O.M. Zarudna, O.S. Vprovadzhennya efektyvnykh instrumentiv torhovel'noyi polityky dlya zakhystu natsional'noho vyrobnyka produktsiyi z derevyny [Implementation of effective trade policy instruments for the protection of the national producers of wood products]. Ekonomichnyy visnyk universytetu, 2017, no. 34 (1), pp. 80—90 [in Ukrainian].

6. Malyuta, L. Spyrydonova, Yu. Stratehichne upravlinnya innovatsiynym rozvytkom lisopromyslovoho kompleksu. [Strategic management of the innovative development of the forestry complex]. Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava, 2011, no. 2 (5). Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11mlyrlk.pdf> [in Ukrainian].

7. Mnykh, O.B. Hrechyn, B.D. Aktual'ni problemy u sferi torhivli neobroblenoyu derevynoyu ta faktorny analiz diyal'nosti derevoobrobnykh pidpryyemstv Ukrayiny [Current problems in the raw wood trade field and factorial analysis of the activity of Ukrainian woodworking enterprises]. Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny, 2016, no. 26.2, Seriya ekonomichna, pp. 143—149 [in Ukrainian].

8. Nalyvayko, N.Ya. Ekonomichni aspekty ekolohizatsiyi diyal'nosti derevoobrobnykh pidpryyemstv iz zastosuvannyam lizynhu [Economic aspects of ecologization of activity of wood-processing enterprises with the use of leasing]. Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny, 2016, no. 26.6, Seriya ekonomichna, pp. 39—45 [in Ukrainian].

9. Popadynets', N.M. Rynok tselyulozno-paperoivoyi promyslovosti: tendentsiyi, problemy ta napryamky rozvytku [The market of pulp and paper industry: trends, problems and directions of development]. Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny, 2011, no. 21.8, zb. nauk.-tekhn. pr., pp. 278—284 [in Ukrainian].

10. Chychkalo-Kondrats'ka, I.B. Mel'nyk, H.A. Rozvytok eksportnoyi diyal'nosti pidpryyemstv derevoobrobnoyi haluzi [Development of exports activities of the woodworking industry enterprises]. Materialy Mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi internet-konferentsiyi: Ekonomichnyy rozvytok derzhavy ta yiyi sotsial'na stabil'nist', 11 travnya 2017 r., part 1, Poltava, FOP Pusan A.F., pp. 245—247 [in Ukrainian].

11. Yavors'ka, N.P. Udoshkonalennya mekhanizmu pidvyshchennya ekonomichnoyi efektyvnosti diyal'nosti derevoobrobnykh pidpryyemstv [Improvement of the mechanism for increasing the economic efficiency of woodworking enterprises]. Ekonomichni nauky, Ser.: Ekonomika ta menedzhment, 2012, no. 9 (1.2), pp. 274—284 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.11.2018 р.

*В. С. Белозерцев,
к. е. н., доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
М. Г. Гарькавий,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро*

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.40

ОБЛІК ТА АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ТОВАРІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

*V. Belozertsev,
PhD Econ., associate professor of statistics, account and economic informatics,
Dnieper national university of Oles Gonchar, Dnepr
M. Garkavy,
undergraduates of 1 year of training of specialty "Account and Taxation",
Dnieper national university of Oles Gonchar, Dnepr*

ACCOUNT AND THE ANALYSIS OF REALIZATION OF GOODS AT THE ENTERPRISE OF ELECTRONIC COMMERCE

У статті розглянуто основні аспекти реалізації товарів на підприємствах електронної комерції, а саме: досліджено особливості створення та функціонування таких підприємств в Україні, розглянуто різноманітні публікації та дослідження вчених та спеціалістів зазначеної тематики. Дослідженням особливостей обліку та аналізу товарів на підприємствах електронної комерції присвячені праці Бутинця Ф.Ф., Плекач В.Л., Нападовської Л.В., Фоміна О.В., Москаленко А., Золотухіна О., Тихонова С. Не зважаючи на суттєві досягнення зазначених вчених у дослідженні питань електронної комерції, окремі дільниці цієї проблематики заслуговують приділення більшої уваги. Зокрема сценарії та механізми реалізації товарів за допомогою інтернет мережі та особливості обліку такої реалізації. У статті висвітлено питання обліку витрат підприємств електронної комерції та приділена увага такому способу доставки товару, як кур'єрська доставка. Також розглянуто особливості патентування торгівельної діяльності суб'єктів електронного бізнесу. Ці дільниці у сучасних умовах потребують підвищеної уваги з боку облікового та управлінського персоналу підприємства.

The article deals with the main aspects of the sale of goods in e-commerce enterprises, namely, the features of creation and functioning of such enterprises in Ukraine are researched, various publications and researches of scientists and specialists on this subject are considered. The study of the characteristics of the accounting and analysis of goods at e-commerce enterprises are devoted to the work of Butintsy FF, Plekach VL, Napadovskaya L.V., Fomin O.V., Moskalenko A., Zolotukhin O., Tikhonova S. Despite the Significant achievements of these scientists in the study of e-commerce issues, individual sections of this issue deserve more attention. In particular, scenarios and mechanisms for the sale of goods through the Internet network and the peculiarities of accounting for such implementation. In our time, a significant development of information and computer technology, which has led to the formation of a new economic activity — e-commerce. This kind of activity allowed to increase the efficiency of various business processes due to the fact that transactions began with the Internet. E-commerce is a kind of remote trade in goods using computer

and telecommunication equipment. Options for selling products of e-commerce companies: retail sales of goods, remote sale of goods, sale of goods to order. The legislation of Ukraine does not provide for a separate normative document that would regulate the sale of goods of e-commerce enterprises. Typical correspondence for accounting for ecommerce costs associated with the creation and operation is given in the article. e-commerce companies make the costs associated with the creation of a Web site, hosting, and domain name. When selling goods by e-commerce companies, accounting for transactions with buyers is carried out in accordance with the types of calculation and delivery method. The article covers issues of accounting for expenses of e-commerce companies and focuses on such a way of delivering goods as courier delivery. The peculiarities of patenting of commercial activity of subjects of electronic business are also considered. These areas in modern conditions require increased attention from the account and management personnel of the company.

Ключові слова: електронна комерція, реалізація товарів, торговий патент, Web-сайт, хостинг, доменне ім'я.

Key words: electronic commerce, realization of goods, trade patent, Website, hosting, domain name.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У XXI ст. розпочався значний розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, який і призвів до утворення нової економічної діяльності — електронної комерції. Саме цей вид діяльності дозволив збільшити ефективність різноманітних бізнес-процесів за рахунок того, що почалися транзакції за допомогою мережі Інтернет. Таким чином, інформаційні технології забезпечили розширення каналів збуту продукції (товарів, послуг), обслуговування покупців стало здійснюватися на більш високому рівні, що в свою чергу вплинуло на збільшення прибутковості підприємств електронної комерції. Актуальність даної теми зумовлена необхідністю дослідження обліку операцій підприємств електронної комерції, а саме обліку витрат на створення та функціонування, а також обліку реалізації товарів підприємств електронної комерції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Незважаючи на зменшення темпів зростання світової економіки у більшості країн, все ж таки інтерес до електронної комерції щороку зростає. Про це свідчать різноманітні публікації та дослідження вчених та спеціалістів. Дослідженням особливостей обліку та аналізу товарів на підприємствах електронної комерції присвячені праці Бутиця Ф.Ф., Плекач В.Л., Нападовської Л.В., Фоміна О.В., Москаленко А., Золотухіна О., Тихонова С. та ін. [1]. Але необхідно врахувати той факт, що більшість досліджень розкривають лише особливості створення підприємств електронної комерції, а особливості бухгалтерського обліку не враховують зовсім.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є вивчення особливостей здійснення операцій з реалізації товарів підприємств електронної комерції, а також дослідження цих операцій у бухгалтерському обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Електронна комерція — вид дистанційної торгівлі товарами з використанням комп'ютерної та телекомунікаційної техніки.

На рисунку 1 подано можливі варіанти реалізації товарів підприємств електронної комерції в залежності від факторів.

Необхідно зазначити той факт, що законодавством України не передбачено окремого нормативного документа, який би регламентував реалізацію товарів підприємств електронної комерції, отже вона регламентується тими самими документами, що й інші види торгівлі.

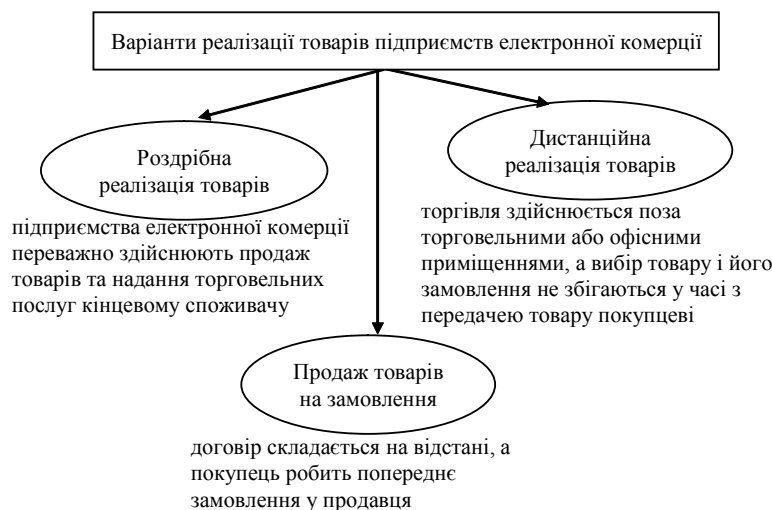

Рис. 1. Можливі варіанти реалізації товарів підприємств електронної комерції

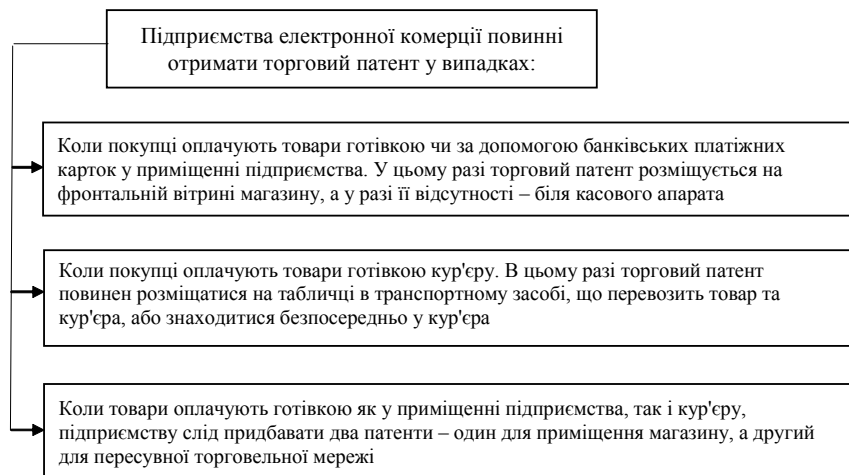

Рис. 2. Обов'язкові умови отримання торгового патенту підприємствам електронної комерції

Що стосується оподаткування реалізації товарів підприємствами електронної комерції, то за Податковим Кодексом України, підприємствам цього виду діяльності не передбачена спрощена система оподаткування. Таким чином, підприємства електронної комерції повинні здійснювати свою діяльність на підставі загальної системи оподаткування. Ще однією особливістю таких підприємств, є те, що вони повинні обов'язково бути зареєстровані як платники ПДВ [2].

Важливим аспектом ведення торгівлі підприємств електронної комерції є патентування торговельної діяльності. Таким чином, на рисунку 2 надано випадки, коли підприємству електронної комерції, необхідно отримати торговий патент.

Бухгалтерський та податковий облік операцій реалізації товарів підприємств електронної комерції поділяється на:

- облік витрат на створення та функціонування підприємств електронної комерції;
- облік реалізації товарів (розрахунки з покупцями).

Перш за все, підприємства електронної комерції здійснюють витрати, які пов'язані зі створенням Web-сайту. Ці витрати в обліку підприємств електронної комерції доцільніше визнати капітальними витратами (у тому разі, коли Web-сайт підприємства визнають нематеріальним активом).

Таблиця 1. Типова кореспонденція рахунків з обліку витрат підприємств електронної комерції

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Понесено витрати на створення сайту	154	631
2.	Відображено ПК з ПДВ	641	631
3.	Понесено витрати на реєстрацію доменного імені та хостинг	154	631
4.	Відображено ПК з ПДВ	641	631
5.	Оплачено послуги щодо організації роботи сайту	631	311
6.	Введено сайт в експлуатацію	125	154
7.	Нараховано амортизацію	93	133

Таблиця 2. Типова кореспонденція рахунків з обліку реалізації товарів покупцю через кур'єра (готівковий розрахунок)

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Передано товар кур'єру зі складу	281.1	281
2.	Відображено ПЗ з ПДВ	643	641
3.	Отримані кошти кур'єром за реалізований товар	301	702
4.	Відображено ПЗ з ПДВ	702	643
5.	Списано собівартість реалізованого товару	902	281.1
6.	Визначено фінансовий результат	702 791	791 902

Таблиця 3. Типова кореспонденція рахунків з обліку реалізації товарів покупцю через кур'єра (безготівковий розрахунок)

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1.	Отримано аванс від покупця	311	681
2.	Відображено ПЗ з ПДВ	643	641
3.	Передано товар кур'єру зі складу	281.1	281
4.	Передано товар покупцю	361	702
5.	Відображено ПЗ з ПДВ	702	643
6.	Списано собівартість реалізованого товару	902	281.1
7.	Визначено фінансовий результат	702 791	791 902
8.	Відображено взаємозалік заборгованостей	681	361

Необхідно також зазначити, що Web-сайт підприємства є виключно об'єктом авторського права. Тому якщо після створення даного сайту, авторське право переходить за договором до підприємства електронної комерції, то витрати понесені відповідно до цього договору підлягають амортизації (але не більше 20 років).

Крім створення Web-сайту, підприємства електронної комерції несуть такі витрати, як хостинг (оренда дискового простору), доменне ім'я (при чому це ім'я не належить постійно підприємству, а лише передається в "оренду"). Ці всі витрати відносяться до витрат, які пов'язані з підготовкою до реалізації товарів, тому і відображаються на рахунку 15 "Капітальні інвестиції".

Типову кореспонденцію з обліку витрат підприємств електронної комерції, пов'язаних зі створенням та функціонуванням подано у таблиці 1.

Під здійснення реалізації товарів підприємствами електронної комерції можливі різноманітні варіанти:

- оплата готівкою (в офісі даного підприємства; через кур'єра підприємства електронної комерції; через кур'єра іншої організації та через поштове відділення);
- безготівкова оплата (банківський переказ) [3].

У тому випадку, коли реалізація товарів підприємствами електронної комерції здійснюється за допомогою власного кур'єра, то підприємство електронної комерції складає "Звіт про використання реєстратора розрахункових операцій" (портативного), при чому під час реалізації товару кур'єром, торговий патент повинен знаходитися у нього [4]. Таким чином, у таблиці 2 подано типову кореспонденцію рахунків з обліку реалізації товарів покупцю через кур'єра (готівковий розрахунок).

Наступний кроком визначимо особливості реалізації товарів підприємствами електронної комерції через кур'єра за допомогою безготівкового розрахунку. У таблиці 3 подано типову кореспонденцію рахунків з обліку реалізації товарів покупцю через кур'єра (безготівковий розрахунок).

У тому разі, якщо підприємство електронної комерції не має власного кур'єра, то при виконанні замовлення кур'єр іншої організації вносить кошти за товар на банківський рахунок підприємства. Необхідною умовою використання послуг іншої кур'єрської служби є укладання договору про передачу матеріальної відповідальності та надання звіту про виконання відповідного замовлення.

Якщо реалізація товарів підприємства електронної комерції здійснюється за допомогою поштового відділення, то в першу чергу, товар із відповідними документами передається відповідальній особі, яка оформлює відправлення товарів покупцю та оплачує доставку. У разі якщо у договорі покупця та підприємства електронної комерції зазначено, що оплата здійснюється під час отримання товару, то після його отримання покупець вносить кошти для здійснення перерахунку на банківський рахунок підприємства.

У тому випадку, коли реалізація товарів підприємствами електронної комерції здійснюється через офіси підприємств, то факт приймання-передачі товару фіксують у спеціальному бланку замовлення (у 2-х екземплярах).

Якщо ж реалізація товарів підприємствами електронної комерції здійснюється не готівковим способом,

а безготівковим, то у цьому разі покупець повинен роздрукувати квитанцію на оплату товарів, і після цього здійснює переказ коштів на поточний рахунок підприємства.

ВИСНОВКИ

Отже, незважаючи на розвиток електронної комерції, все ж таки ця сфера є недостатньо врегульованою на законодавчому рівні. Важливою особливістю підприємств електронної комерції є те, що вони повинні бути платниками ПДВ, а також повинні мати загальну систему оподаткування.

Перш за все, підприємства електронної комерції здійснюють витрати, пов'язані зі створенням Web-сайту, які доцільніше визнавати як капітальні витрати (у тому разі, коли Web-сайт підприємства визнають нематеріальним активом).

Таким чином, при реалізації товарів підприємствами електронної комерції облік операцій розрахунків з покупцями здійснюється відповідно до види розрахунку та способу доставки.

Література:

1. Бухгалтерський облік в торгівлі: Підручник / За ред. проф. Бутинця Ф.Ф. та доц. Малюги Н.М. — Житомир: ПП "Рута", 2002. — 576 с.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
3. Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями: затвержені Наказом Міністерства економіки України від 19.04.2007 р. № 103 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1181-07>
4. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр>

References:

1. Butyntsia, F.F. and Maliuhy, N.M. (2002), *Bukhhalters'kyj oblik v torhivli* [Accounting in trade], Ruta, Zhytomyr, Ukraine.
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "The Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/tsgibin/lavs/main.tsgi?nreg=2755-17> (Accessed 10 Nov 2018).
3. Ministry of Economy of Ukraine (2007), Order "Rules for the sale of goods to order and out of trading or office premises", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1181-07> (Accessed 10 Nov 2018).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On the application of payment processing registrars in the field of trade, catering and services", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр> (Accessed 10 Nov 2018).

Стаття надійшла до редакції 12.11.2018 р.

УДК 336.1-049.5(477):339.9

А. С. Полторак,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
ORCID ID: 0000-0002-9752-9431

В. Ю. Паламарчук,
здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
Т. А. Манукян,
здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету,
Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.44

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

A. Poltorak,
PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv
V. Palamarchuk,
Applicant for higher education of Accounting and Finance faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv
T. Manukian,
Applicant for higher education of Accounting and Finance faculty, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv

DEVELOPMENT OF THE MECHANISM OF LENDING FOR HIGHER EDUCATION AS A WAY TO STRENGTHEN THE LEVEL OF THE STATE'S FINANCIAL SECURITY

Проаналізовано економічну сутність кредитування для здобуття вищої освіти та його основні функції у сучасних умовах. Досліджено, що дедалі більше українських здобувачів вищої освіти обирають навчання за кордоном, водночас, на стратегічному рівні студентська міграція в Україні отримує недостатньо уваги в умовах наявності доступу до безкоштовної вищої освіти в окремих державах, поступового пом'якшення міграційних законів з метою полегшення в'їзду студентів. Проаналізовано основні відмінності між механізмом кредитування для здобуття вищої освіти, запровадженим в Україні, та подібними механізмами, що ефективно функціонують в європейських державах. З'ясовано, що розвиток механізму кредитування для здобуття вищої освіти в Україні позитивно вплине на підвищення загального рівня освіти населення, ефективність прийняття управлінських рішень у процесі розроблення стратегії та напрямів зміцнення рівня фінансової безпеки держави в умовах глобалізації.

Having considered the peculiarities of the mechanism of lending for higher education as a way of strengthening the level of the state's financial security, the following conclusions were made:

The economic essence of lending for higher education and its main functions in modern conditions are analyzed, among them: the transfer of the financial burden for the payment of the educational process from parents to the higher education, which will increase the general level of responsibility of applicants for the choice of specialty; reducing the level of social tension and increasing social welfare of the population; balance of financial interests of the state and graduates of institutions of higher education; strengthening the level of financial security of the state.

It has been investigated that more and more Ukrainian higher education students choose to study abroad, while at the strategic level, student migration in Ukraine is not sufficiently received in the conditions of access to free higher education in certain states, the gradual easing of migration laws in order to facilitate 'ride of students.

The reasons why the program of educational lending in Ukraine does not work is summarized, among them: the imperfection of legislation; unjustified conditions for granting benefits; lack of consideration of changes in economic indicators.

The main differences between the lending mechanism for higher education implemented in Ukraine and similar mechanisms that effectively operate in European countries are analyzed.

Thus, the development of the lending mechanism for higher education in Ukraine, in our opinion, will positively influence the increase of the general level of education of the population, the effectiveness of making managerial decisions in the process of developing a strategy and directions for strengthening the level of financial security of the state in a globalized world.

Ключові слова: безпека, фінансова безпека, економічна безпека, фінансова система, кредитування для здобуття вищої освіти.

Key words: security, financial security, economic security, financial system, lending for higher education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасних економічних умовах розподіл державного фінансування вищої освіти не в повному обсязі відповідає потребам суспільства, крім того, в умовах динамічних змін у фінансовій системі держави розбіжність між ринком та університетами щодаля поглиблюється, враховуючи різні пріоритетні напрями у вищій освіті для держави та вступників. Так, з метою зміцнення рівня фінансової безпеки держави, на нашу думку, необхідними є розвиток та підвищення ефективності функціонування механізму кредитування для здобуття вищої освіти. Враховуючи вищезазначені аспекти, розгляд даної проблеми є актуальним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми розвитку механізмів кредитування здобуття вищої освіти та аналізу факторів впливу на рівень фінансової безпеки держави розглядали у своїх працях такі науковці: О. Барановський [2], А. Сухоруков [17], Ю. Харазішвілі [19], М. Єрмошенко [4], Н. Сіренко [15], О. Єрфорт [5], Ю. Тимошенко [7], І. Король [1] та інші дослідники.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз стану і перспектив розвитку механізму кредитування для здобуття вищої освіти в Україні як напрямку зміцнення рівня фінансової безпеки держави.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кредитування для здобуття вищої освіти — це економічні відносини, які відбуваються між кредитором (держава, заклади вищої освіти, банки, інші фінансово-кредитні установи), з одного боку, і позичальником (здобувачі вищої освіти; батьки; молоді громадяни України), з іншого — з приводу отримання позичкових ресурсів на період навчання з подальшою виплатою відсотків та основної суми кредиту.

В Україні програма кредитування здобуття вищої освіти діяла з 2003 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 916, але через "збитковість" і відсутність масового користування з часом припинила своє функціонування. Постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673 [11] затверджено новий Порядок пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти.

Зауважимо, що більшість сучасних здобувачів вищої освіти навчаються на контрактній основі (на умовах договору), відповідно, проблема доступності вищої осві-

ти для населення не може бути у повному обсязі вирішена без застосування ефективних механізмів кредитування здобуття вищої освіти.

Кредити для здобуття вищої освіти в Україні у сучасних умовах можуть виконувати декілька основних функцій [5]:

- перекладення фінансового тягаря з оплати навчального процесу з батьків на здобувача вищої освіти, який в результаті закінчення навчання й отримання відповідного освітнього ступеня (бакалавр, магістр) зобов'язаний працевлаштуватися та своєчасно й самостійно повернути суму кредиту та відсотки за його користуванням, що сприятиме підвищенню загального рівня відповідальності вступників щодо вибору спеціальності;

- зменшення рівня соціальної несправедливості. Так, обдаровані вступники з родин з невисоким рівнем доходів матимуть можливість на здобуття вищої освіти та, відповідно, подальше працевлаштування з гідною оплатою їх праці;

- підвищення соціального добробуту населення;
- збалансування фінансових інтересів держави й випускників закладів вищої освіти;

- зміцнення рівня фінансової безпеки держави, а саме — покращення "умов функціонування фінансової системи держави, за яких дія внутрішніх та зовнішніх загроз не спричиняє негативних процесів у даній складній системі та не заважає створенню сприятливих фінансових умов для її сталого розвитку" [8].

Підвищення загального рівня освіти населення позитивно впливатиме на ефективність прийняття управлінських рішень у процесі розроблення стратегії та напрямів зміцнення рівня фінансової безпеки держави в умовах глобалізації. Розвиток країни та зміцнення її фінансової безпеки неможливі без впровадження нових знань та інновацій, що особливо актуальним є для держав, що розвиваються. Інноваційні розробки та нові знання можуть стати основою для підвищення продуктивності економіки, конкурентоспроможності держави в умовах глобалізаційних викликів. У свою чергу, процеси запровадження нових знань та розвитку інновацій ускладнюються в умовах відсутності ефективних механізмів кредитування вищої освіти.

Проаналізуємо динаміку обсягів пільгового кредитування для здобуття вищої освіти у 2003—2018 рр. (табл. 1).

За даними таблиці 1 з'ясовано, що механізм пільгового кредитування здобуття вищої освіти в Україні функціонував з 2003 р., але протягом 2011—2012 рр. програму не фінансували, а з 2014 р. в індикативних показниках державного бюджету взагалі не було передбачено видатки

Таблиця 1. Динаміка обсягів пільгового кредитування для здобуття вищої освіти у 2003–2018 рр.

		Роки								
		2003-2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014-2018
Загальна сума видатків за програмою, млн грн		35,2	9,1	8,0	7,9	8,9	2,9	5,0	2,9	–
Кількість одержувачів пільгових кредитів, тис. осіб		15,5	2,8	1,5	1,5	1,1	програма не була профінансована		0,5	в державному бюджеті не було передбачено видатків за даною програмою
Кількість здобувачів вищої освіти денної форми навчання на умовах самофінансування, тис. осіб		–	354,4	361,6	333,3	325,1	–		227,1	

Джерело: представлено авторами на основі [5].

за цією програмою. Відтак, з цього періоду механізм пільгового кредитування для здобуття вищої освіти в Україні фактично не функціонує.

Дедалі більше українських здобувачів вищої освіти обирають навчання за кордоном, відповідно, університети вмотивовані шукати напрями заповнення утвореної прогалини або шляхом залучення закордонних студентів або розроблення нестандартних рішень у процесі залучення вступників та формування сучасних умов для здобуття вищої освіти. Водночас на стратегічному рівні студентська міграція в Україні, на нашу думку, отримує недостатню увагу. Проблема особливо загострюється в умовах наявності доступу до безкоштовної вищої освіти в окремих державах, поступового пом'якшення міграційних законів з метою полегшення в'їзду студентів [18].

Проаналізуємо динаміку кількості українських студентів, які навчаються за кордоном (рис. 1). За результатами досліджень Інституту суспільних відносин тільки 7% українців, що здобувають вищу освіту за межами країни, планують повернутися назад. Серед найбільш бажаних країн для навчання залишаються Польща, Канада, Німеччина, Чехія, Австрія, Франція.

Так, на денній формі навчання у Словаччині кількість українських здобувачів вищої освіти зросла протягом останніх п'яти років у 10 разів (зі 188 осіб у 2013/2014 навчальному році до 1851 студентів у 2017/2018 навчальному році). Результати опитувань підтверджують, що українські здобувачі вищої освіти, що навчаються у Словаччині, передусім обирають закордонну вищу освіту через надію знайти роботу в Європейському Союзі та незадовільні умови життя (транспорт, медицина, доступність і якість житла) [18].

Польща не має сучасної та всеохопної міграційної стратегії, однак, кількість українських здобувачів вищої освіти в цій країні постійно зростає завдяки невисокій вартості навчання, кращим перспективам для працевлаштування. Згідно з офіційною статистикою Польщі, кількість українських здобувачів вищої освіти постійно зростає: якщо у 2012/2013 н. р. було 9747 українських здобувачів вищої освіти, в 2014/2015 це число зросло до 23392 осіб, тоді як зараз в польських університетах навчається більше 35 тисяч українських студентів.

Кількість українських здобувачів вищої освіти, які навчаються за кордоном, невинно зростає. Так, за 2009–2017 рр. лише за офіційною статистикою кількість українців, що отримують вищу освіту за кордоном, збільшилась май-

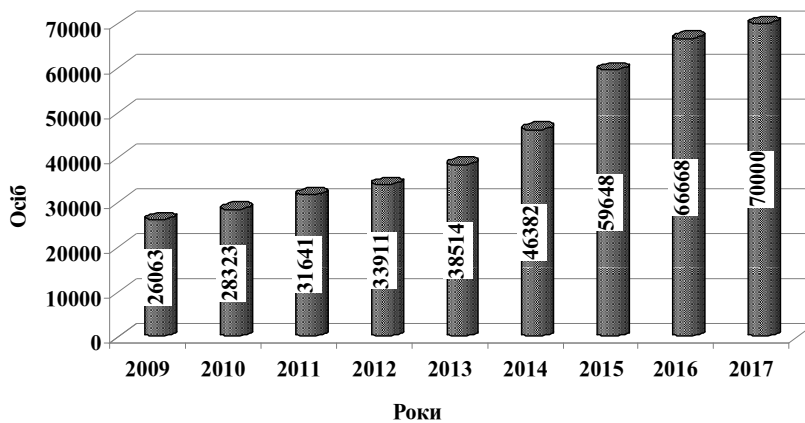

Рис. 1. Динаміка кількості українських студентів, які навчаються за кордоном

Джерело: побудовано авторами на основі [18].

же у 3 рази. Такі тенденції щодо студентської міграції, з одного боку, можуть стати однією з причин "провалу" програми пільгового кредитування здобуття вищої освіти в Україні, а з іншого боку, припинення фінансування програми сприяло прискоренню темпів студентської міграції.

Механізм кредитування здобуття вищої освіти ефективно функціонує у багатьох країнах (Данія, Німеччина, Нідерланди, Швеція, Швейцарія, США, Великобританія, Австралія та інші), але на відміну від України, в цих країнах такий механізм став масовим та вигідним для держави.

Програма освітнього кредитування в Україні не працює через різні причини: недосконалість законодавства; необґрунтованість умов надання пільг (строк погашення — 15 років, починаючи з дванадцятого місяця після закінчення навчання; для отримувача кредиту, який має одну дитину — звільнення від сплати відсотків за кредитом; отримувач, який має двох дітей — звільнення від 25% суми основного кредиту; який має трьох і більше дітей — 50% зазначеної суми); відсутність врахування змін економічних показників.

Для оцінки ефективності функціонування механізму кредитування здобуття вищої освіти в інших країнах дослідимо структуру джерел фінансування здобуття вищої освіти у деяких з них (табл. 2).

Порівнюючи дані таблиці 2 з кількісними показниками здобувачів вищої освіти, які отримали пільгові кредити на навчання в Україні (табл. 1), можемо зробити висновок, що механізм кредитування здобуття вищої освіти в Україні менш розвинений. Великобританія забезпечує 92% здобувачів вищої освіти пільговими кредитами.

Механізм кредитування здобуття вищої освіти, що функціонував в Україні, з урахуванням всіх переваг також мав і суттєві недоліки, які представлені у таблиці 3.

Таблиця 2. Структура джерел фінансування здобуття вищої освіти

Категорія здобувачів вищої освіти	США	Великобританія	Австралія
- які отримують пільгові кредити	64	92	88
- які отримують гранти на навчання	20	0	0
- які не отримують фінансової допомоги з боку держави	16	8	12

Джерело: представлено автором на основі [5].

Проаналізувавши інформацію табл. 3, можемо зробити висновок, що переваг від функціонування механізму кредитування здобуття вищої освіти більше, ніж недоліків, значну частину яких можна уникнути у процесі вдосконалення механізму шляхом запровадження до вітчизняних умов досвіду країн, в яких реалізація подібних механізмів приносить відповідні соціальні ефекти. Порівняємо основні риси механізмів освітнього кредитування в Україні та західних країнах. На нашу думку, основними відмінностями між механізмом кредитування на здобуття вищої освіти, запровадженим в Україні, та подібними механізмами, що ефективно функціонують в європейських державах, є наступні:

- строк повернення кредиту в Україні становить 15 років, починаючи з 12-го місяця після здобуття відповідного освітнього ступеня, тоді як в європейських країнах строк повернення кредиту на здобуття вищої освіти найчастіше не перевищує 10 років;

- ставка за користування кредитом на здобуття вищої освіти в Україні становить 3 % річних від суми кредитної заборгованості, крім того, у порядку пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти [11] не зазначена можливість зміни ставки в умовах зміни основних показників економічного стану в країні, тоді як в європейських країнах ставка за користування кредитом на здобуття вищої освіти найчастіше перевищує рівень інфляції. На нашу думку, таке положення очікувано призведе до втрати бюджетних коштів;

- наявність необґрунтовано великої кількості пільгових умов кредитування на здобуття вищої освіти в Україні порівняно з європейськими країнами.

Так, на нашу думку, умови механізму кредитування здобуття вищої освіти в Україні більше схожі на державне фінансування, аніж на кредитування.

Фінансова безпека країни — складова частина національної безпеки — є дуже складним та багатограним явищем, вплив на яку можуть здійснювати різні зовнішні та внутрішні чинники, серед яких і рівень ефективності механізму кредитування здобуття вищої освіти.

Переконані, що ефективно функціонуючий механізм кредитування здобуття вищої освіти в Україні сприятиме зміцненню рівня її фінансової безпеки завдяки:

- розвитку інтелектуального та наукового потенціалу держави;

- сприянню інноваційному розвитку галузей економіки, установ, що розташовані у сільській місцевості, комунальних та державних закладів;

- підготовці фахівців спеціальностей, що користуються попитом на ринку праці, розвитку високоінтелектуальних галузей та технологій;

- розширенню спектра наданих банківських послуг;

- зниженню рівня соціальної напруженості, яка виникає внаслідок розриву в рівнях доходів громадян;

- зменшенню рівня безробіття в країні.

Проаналізуємо стан підсистем фінансової безпеки України за 2007—2017 рр., визначений відповідно до методичних рекомендацій Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [6] (табл. 4).

За даними таблиці 4 можемо спостерігати динаміку стану фінансової безпеки за складовими, яка має тенденцію до спаду. У 2017 р. найвищим відповідно до роз-

Таблиця 3. Переваги та недоліки механізму кредитування для здобуття вищої освіти у розрізі його основних суб'єктів

Переваги для держави	Недоліки для держави
Підвищення освітнього та наукового потенціалу держави завдяки збільшенню кількості здобувачів вищої освіти та випускників закладів вищої освіти	Значний строк погашення позички (15 років) в умовах високого рівня інфляції та низької ставки кредитування (3 % річних) перетворює кредитування на повне фінансування
Сприяння інноваційному розвитку держави та формування у випускників закладів вищої освіти додаткового стимулу для працевлаштування за фахом	Можливість нецільового використання кредитних коштів та втрати бюджетних коштів внаслідок ймовірного неповернення позичальниками кредитів
Сприяння розвитку установ, що розташовані у сільській місцевості, комунальних та державних закладів	Додаткове навантаження на державний та місцеві бюджети держави
Переваги для позичальника	Недоліки для позичальника
Невисока ставка за пільговим кредитом на здобуття вищої освіти та значний строк погашення позички	Додаткове навантаження на сімейні бюджети осіб, що користувались кредитами на здобуття вищої освіти, після закінчення навчання та працевлаштування
Можливість продовжити строк повернення кредиту на період: призову одержувача на строкову військову службу, перебування у відпустці по догляду за дитиною або академічній відпустці, вступу до навчального закладу для здобуття вищого рівня освіти або до аспірантури	Необхідність швидкого працевлаштування після закінчення навчання
Наявність додаткових пільг для окремих соціальних верств населення	Збільшення відповідальності щодо вибору майбутньої професії
Можливість отримати вищу освіту соціальним верствам, які через фінансові труднощі не мали такої можливості	
Право не повертати кредит та відсотки за користування ним для осіб, які працювали за фахом не менше ніж п'ять років в установі, що розташована у сільській місцевості, або в комунальному чи державному закладі	

Джерело: узагальнено авторами.

рахунків є рівень валютної безпеки — 59 %, який, однак, зменшився у порівнянні з базовим 2007 р. на 7,8%, а найменшим — боргова безпека — 17 % (її значення зменшилось у порівнянні з 2007 р. на 75,4 відсотки).

На стан складових фінансової безпеки держави, на нашу думку, впливає ефективність функціонування механізму кредитування здобуття вищої освіти, а саме: ймовірні доходи та витрати від запровадження програми освітнього кредитування впливають на рівень бюджетної безпеки; реалізація даного виду кредитування в комерційних банках впливатиме на розширення спектру послуг банківських установ та підвищенню рівня їх фінансової стійкості та банківської безпеки в цілому; в результаті ефективного функціонування механізму та відповідних державних програм, що принесуть очікувані результати (у вигляді доходів та соціального ефекту), також очікується позитивний вплив на інші складові фінансової безпеки держави, враховуючи їх взаємопов'язаність та наявність синергетичного ефекту.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, розглянувши особливості механізму кредитування здобуття вищої освіти як напрямку зміцнення рівня фінансової безпеки держави, зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано економічну сутність кредитування для здобуття вищої освіти та його основні функції у сучасних умовах, серед яких: перекладення фінансового тягаря з оплати навчального процесу з батьків на здобувача вищої освіти, що сприятиме підвищенню загального рівня відповідальності вступників щодо вибору спеціальності; зменшення рівня соціальної напруженості та підвищення соціального добробуту населення; збалансування фінансових інтересів держави й випускників закладів вищої освіти; зміцнення рівня фінансової безпеки держави.

3. Досліджено, що дедалі більше українських здобувачів вищої освіти обирають навчання за кордоном, водночас, на стратегічному рівні студентська міграція в Україні отримує недостатньо уваги в умовах наявності доступу до безкоштовної вищої освіти в окремих державах, поступового пом'якшення міграційних законів з метою полегшення в'їзду студентів.

4. Узагальнено причини того, що програма освітнього кредитування в Україні не працює, серед яких: недосконалість законодавства; необґрунтованість умов надання пільг; відсутність врахування змін економічних показників.

5. Проаналізовано основні відмінності між механізмом кредитування на здобуття вищої освіти, запровадженим в Україні, та подібними механізмами, що ефективно функціонують в європейських державах.

Таким чином, розвиток механізму кредитування для здобуття вищої освіти в Україні, на нашу думку, позитивно вплине на підвищення загального рівня освіти на-

Таблиця 4. Стан фінансової безпеки України за складовими, %

№	Складові фінансової безпеки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Динаміка рівня
1.	Бюджетна безпека	89	79	47	43	60	51	54	50	59	59	49	
2.	Боргова безпека	69	48	30	35	36	32	28	13	12	16	17	
3.	Валютна безпека	64	34	52	54	53	53	76	36	42	50	59	
4.	Грошово-кредитна безпека	45	38	49	54	47	46	41	43	43	48	49	
5.	Банківська безпека	61	55	28	38	45	47	50	30	17	21	30	
6.	Безпека небанківського фінансового ринку	47	39	48	42	34	49	49	46	37	32	32	
Загальний розрахунковий індекс фінансової безпеки		64	51	42	44	47	46	50	36	35	38	40	

Джерело: представлено авторами на основі [6].

селення, ефективність прийняття управлінських рішень у процесі розроблення стратегії та напрямів зміцнення рівня фінансової безпеки держави в умовах глобалізації.

Література:

1. Korol I. Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine / Inna Korol, Anastasiya Poltorak // *Baltic Journal of Economic Studies*. — 2018. — Vol. 4 (2018). — No. 1. — pp. 235-241. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-235-241>
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О.І. Барановський. — Київ: нац. торг.-екон. ун-т. — К.: КНТЕУ. — 2004. — 760 с.
3. Бурковська А.В. Банківська система України: особливості діяльності сьогодення / А.В. Бурковська, Т.І. Лункіна // *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. — 2015. — № 3. — С. 3—9.
4. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія / М.М. Єрмошенко. — К.: ВЦ КНТЕУ, 2001. — 309 с.
5. Єрфорт О.Ю. Розвиток механізмів кредитування здобуття вищої освіти в Україні / О.Ю. Єрфорт // *Фінанси України*. — 2018. — № 3. — С. 67.
6. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>
7. Полторак А.С. Архітектура наслідків глобалізаційних процесів у фінансовій сфері / А.С. Полторак // *Modern economics*, 2018. — № 10. — С. 89—96. [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-15)
8. Полторак А. С. Методологічні засади систематизації фінансової безпеки держави / А.С. Полторак, А.О. Зайко // *Агросвіт*. — 2018. — № 21. — С. 65—71.
9. Полторак А.С. Напрями удосконалення методичного інструментарію оцінки стану фінансової безпеки України / А.С. Полторак, Н.О. Тусова // *Економічний форум*. — 2018. — № 2. — С. 224—330.

10. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18>

11. Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійно-технічної та вищої освіти: постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. № 673 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF/conv>

12. Про освіту: закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19>

13. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: закон України від 05.02.1993 р. № 2998-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>

14. Прокопенко Н.С. Фінансова і податкова безпека підприємств аграрного сектора / Н.С. Прокопенко, О.О. Лемішко // *Агросвіт*. — 2011. — № 2. — С. 16—19.

15. Сиренко Н.М. Інтелектуальний капітал в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки [Електронний ресурс] / Н.М. Сиренко // *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. — 2017. — Вип. 4. — С. 12—24.

16. Статистична інформація / Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

17. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: навч. посіб. / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладюк. — К.: ЦУЛ, 2007. — 188 с.

18. Українські студенти у Словаччині: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-u-slovachchyni-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv>

19. Харазішвілі Ю.М. Визначення стратегічних орієнтирів рівня економічної безпеки України: аналітична записка [Електронний ресурс] / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь, Д.О. Махортих. — НІСД, 2014. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/-articles/1501>

References:

1. Korol, I. and Poltorak, A. (2018), "Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 1, pp. 235—241. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-235-241> (Accessed 01 November 2018).

2. Baranovs'kyj, O.I. (2004), *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia)* [Financial security in Ukraine (assessment methodology and security mechanisms)], Kyiv. Nats. Torh.-ekon. Un-t, Kyiv, Ukraine.

3. Burkovska, A.V. and Lunkina, T.I. (2015), "Banking system of Ukraine: peculiarities of the present activity", *Visnyk aharnoi nauky Prychornomoria*, vol. 3, pp. 3—9.

4. Iermoshenko, M.M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing], VTs KNTEU, Kyiv, Ukraine.

5. Ierfort, O. Yu. (2018), "Development of Lending Mechanisms for Higher Education in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 67.

6. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine", available at: <https://goo.gl/JE1TQc> (Accessed 01 November 2018).

7. Poltorak, A. (2018), "Architectonics effects of globalization in the financial sector", *Modern economics*, vol. 10 (2018), pp. 89—96. [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-15) (Accessed 01 November 2018).

8. Poltorak, A. and Zaiko, A. (2018), "Methodological principles of systematization of financial security of the state", *Ahrosvit*, vol. 21, pp. 65—71.

9. Poltorak, A.S. and Tusova, N.O. (2018), "Directions of improvement of methodical tools for assessing the state of financial security of Ukraine", *Ekonomichnyj forum*, vol. 2, pp. 224—330.

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), *The Law of Ukraine "About higher education"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> (Accessed 01 November 2018).

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2018), *Decree "On Approval of the Procedure for Granting Lending for the Obtaining of Vocational and Higher Education"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF/conv> (Accessed 01 November 2018).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2017), *The Law of Ukraine "About education"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2145-19> (Accessed 01 November 2018).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), *The Law of Ukraine "On promotion of social formation and development of youth in Ukraine"*, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12> (Accessed 01 November 2018).

14. Prokopenko, N.S. and Lemishko, O.O. (2011), "Financial and tax safety of enterprises of the agrarian sector", *Ahrosvit*, vol. 2, pp. 16—19.

15. Sirenko, N.M. (2017), "Intellectual capital in the system of scientific and educational provision of the agrarian economy", *Visnyk aharnoi nauky Prychornomoria*, vol. 4, pp. 12—24.

16. State Statistics Service (2018), "Statistical information", [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 01 November 2018).

17. Sukhorukov, A.I. and Ladiuk, O.D. (2007), *Finansova bezpeka derzhavy* [Financial security of the state], TsUL, Kyiv, Ukraine.

18. "Ukrainian Students in Slovakia: Engagement Policy, Integration and Motivation, and Student Plans", [Online], available at: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-u-slovachchyni-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv> (Accessed 01 November 2018).

19. Kharazishvili, Yu.M. Dron, Ye.V. and Makhortykh, D.O. (2014), *Vyznachennia stratehichnykh oriientyryv rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Definition of strategic guidelines for the level of economic security in Ukraine], NISD, Kiyv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.

Д. Д. Третяк,
к. е. н., доцент кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Л. А. Євтушенко,
студентка, кафедра страхування, банківської справи та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.50

МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

D. Tretiak,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Insurance,
Banking and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv
L. Yevtushenko,
Student of the Department of Insurance, Banking and Risk Management,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

METHODS OF MINIMIZATION RISKS OF INSURANCE COMPANIES: FOREIGN AND DOMESTIC
EXPERIENCE

Ризик є невід'ємним атрибутом фінансово-господарської діяльності будь-якого підприємства чи організації. Особливо це стосується страхових компаній, які здійснюють свою діяльність в сфері підвищеного ризику. Управління ризиками у страхуванні відрізняється від управління ризиками інших сферах бізнесу, що зумовлено специфічністю самого страхування.

У статті визначено та проаналізовано основні методи мінімізації ризиків, які застосовуються на практиці страховими компаніями. Okремо виділені методи оптимізації операційних ризиків, а також визначено спектр фінансових ризиків, що мають найбільший вплив на діяльність страховика. Щодо фінансових ризиків страхових компаній надано детальний опис їх впливу на діяльність страхової компанії. В дослідженні також визначено методи оцінювання ризиків страховиком, що можна умовно поділити на дві групи — загальні та специфічні, а також наведено рекомендації зарубіжних вчених щодо здійснення цієї оцінки.

Risk is an integral attribute of financial and economic activity of any enterprise or organization. This is especially true for insurance companies that carry out their activities in the high risk sphere. Insurance risk management differs from risk management in other areas of business, due to the specificity of the insurance itself.

The expediency of systemic risk management in insurance companies is due to the complex nature of their occurrence. Due to financial crises, natural disasters and other unforeseen events, insurance companies suffer significant losses that can significantly affect their financial sustainability, which indicates the need for competent risk management. Practice of developed foreign countries testifies to the active use of risk management by insurance companies, while in Ukraine this process is still at the stage of formation.

In this way, the relevance of this topic is the need to use risk management system in Ukrainian insurance companies and to conduct further research in this direction.

The article defines and analyzes the main methods of risk minimization, which are applied in practice by insurance companies. Among them: method of avoiding risks, method of distribution of risks, method of diversification of risks, method of localization of risk sources, dissipation of risks and compensation of risks. Separately identified methods for optimizing operational risk and also the variety of financial risks that have the greatest impact on the insurer's activities: risk of inadequate tariffs, liquidity risk, insolvency risk, insurance portfolio risk, reinsurance risk, risk of insufficiency of reserves and investment risk. Regarding the financial risks of insurance companies, a detailed description of their impact on the activities of the insurance company is provided. The article also identifies methods of risk assessment by the insurer, which can be divided into two groups – general and specific, as well as the recommendations of foreign scientists on the implementation of this assessment.

As insurance companies operate in a globalized environment, and the environment is constantly changing and posing new challenges to business, finding new ways to minimize risks and optimize business processes will not cease to be relevant.

Ключові слова: мінімізація, операційні ризики, оцінювання ризику, ризик, ризик-менеджмент, страхові компанії, фінансові ризики.

Key words: minimization, operational risks, risk assessment, risk, risk-management, insurance companies, financial risks.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Діяльність страхової компанії, як і будь-якого іншого підприємства, зазнає впливу ризиків. Через специфіку своєї діяльності страхуванню притаманна підвищена ризикованість: окрім ризиків, які впливають на діяльність звичайного суб'єкта господарювання, страхові компанії акумулюють додаткові ризики інших суб'єктів господарювання. Цей факт накладає додаткове навантаження на забезпечення економічної безпеки страхової компанії та зумовлює необхідність визначення ризиків, з якими може зіткнутися страхова компанія, та методів їх мінімізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання ризик-менеджменту та його застосування в страхових компаніях в нинішніх умовах у працях українських та зарубіжних учених: В.Д. Базилевича, О.О. Гаманкової, С.С. Осадця, Hopkin P., Molinari R.D., Nguyen T. та Tran Q.H.

Проте особливості застосування методів мінімізації ризиків для кожної окремо взятої компанії потребують додаткового дослідження і аналізу.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження методів мінімізації ризиків страхових компаній на основі зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Для досягнення поставленої мети в роботі є доцільними постановка та вирішення таких завдань:

- виділити загальні методи мінімізації ризиків, які застосовуються на практиці;
- розглянути та деталізувати методи мінімізації фінансових ризиків, притаманних страховим компаніям;
- дослідити методи мінімізації ризиків, запропоновані зарубіжними вченими.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Згідно з Директивою ЄС Solvency II в рамках системи ризик-менеджменту страхова компанія здійснює власне оцінювання ризиків [6].

Вітчизняний науковець Осадець С.С. дає таке визначення ризик-менеджменту — це найповніша сукупність послідовних заходів антиризикованої діяльності, застосування яких має комплексний, системний характер, у сучасній економічній теорії та практиці визначається терміном англомовного походження (risk management) [4, с. 51].

Щодо зарубіжних економістів, наприклад, в книзі "Fundamentals of Risk Management: Understanding, evaluating and implementing effective risk management" (Hopkin P., 2012) автор визначає ризик-менеджмент як основний бізнес-навичок, так як розуміння і ефективна боротьба з ризиками може як підвищити ймовірність успіху, так і зменшити ймовірність невдачі. Німецький учений Tran Q.H. в книзі "Copulas im Risikomanagement von Versicherungsunternehmen" (2010) розглядає поняття

Рис. 1. Класифікація фінансових ризиків страховика

Джерело: [3].

ризик-менеджмент як процес управління з метою подолання виникаючих у підприємства ризиків. При цьому слово "подолання" в цьому визначенні автор розкриває як виявлення ризиків, їх аналіз, оцінка і контроль [5, с. 10].

Розглянемо загальні методи мінімізації ризиків, які широко застосовуються на практиці:

— Метод ухилення від ризиків. Даний метод полягає в тому, що якщо будуть виявлені зовнішні фактори ризику, що можуть негативно вплинути на діяльність організації в разі вкладення інвестицій, то тоді вкладення інвестицій у будь-який проект буде відхилено.

— Метод розподілу ризиків полягає в тому, щоб розподілити ризики спільно з якоюсь організацією, сюди можна віднести перестрахування або співстрахування.

— Метод диверсифікації ризиків: якщо плануються інвестиційні вкладення у що-небудь, то при наявності декількох надійних об'єктів, гроші будуть вкладатися саме туди.

— Метод локалізації джерел ризику. Є досить рідкісним випадком ризику. Застосовується тільки тоді, коли існує можливість виявити джерела ризику та ідентифікувати їх. Якщо вийде, то можна визначити економічно найбільш небезпечний етап або ділянку діяльності, почати контролювати його і, як підсумок, знизити рівень фінального ризику компанії. Такий метод в основному використовують великі компанії.

— Метод дисипації ризику. Цей метод розглядає використання більш гнучких інструментів управління ризику.

— Методи компенсації ризиків. Такий вид оптимізації ризиків відноситься до випереджувальних ме-

тодів управління, які здійснюються в процесі стратегічного планування діяльності організації. За допомогою цього методу можливі труднощі будуть компенсуватися за допомогою створених резервів [2, с. 110].

До методів оптимізації саме операційних ризиків можна віднести такі дії:

— визначення прийнятного рівня операційних ризиків, які можуть виникнути і встановлення лімітів;

— забезпечення юридичного контролю над оформленням операцій (договорів страхування та інших документів), нагляд за операційними ризиками з метою вжиття певних заходів з підтримки ризиків на прийнятному рівні;

— можлива передача операційного ризику третім особам, наприклад шляхом співстрахування [2, с. 130].

Оскільки існує безпосередній зв'язок між здатністю страхової компанії адекватно реагувати на ризики, які притаманні страхової діяльності і фінансовим станом страхової компанії, велике значення має мінімізація фінансових ризиків. Цей вид ризиків є найбільш загрозливим за наслідками для забезпечення ефективного розвитку страхової компанії, що обумовлено можливістю втрати власного капіталу, потенціалу розвитку, банкрутства [1, с. 70; 3, с. 57].

Розглянемо більш детально методи їх мінімізації (рис. 1).

Ризик неадекватності тарифів — ймовірність неадекватного розрахунку тарифу і, як наслідок, завищення або заниження розміру страхових премій.

Значне завищення страхового тарифу може призвести до зменшення попиту на страховий продукт, а отже, і до втрати конкурентних позицій страховика на ринку.

В разі заниження тарифу зростає ймовірність збільшення рівня страхових виплат, що може призвести до втрати платоспроможності.

Бажано, щоб страховий тариф складав якомога меншу частину по відношенню до об'єму відповідальності страховика за певним ризиком, за умовою забезпечення виконання усіх зобов'язань та необхідного розміру страхових резервів.

Ризик ліквідності — ймовірність нездатності забезпечувати своєчасне трансформування активів у грошові кошти для виконання виниклих зобов'язань. Особливістю використання принципу ліквідності у страхуванні є те, що вимоги до ліквідності залежать від ризиків, які становлять страховий портфель страховика. Якщо страховик здійснює страхування високоризикових видів, йому в короткий термін необхідно буде перетворити свої активи на готівку. Тому страховикові з ризикових видів страхування доцільно мати високоліквідні активи.

Ризик ліквідності може бути знижений введенням особливих правил розміщення активів і інвестування, а також шляхом використання особливих страхових механізмів: факторинг, форфейтинг, хеджування.

Ризик неплатоспроможності — ймовірність нездатності страховиком виконати зобов'язання вчасно та в повному обсязі.

Платоспроможність означає, що вартість активів страхової компанії повинна перевищувати вартість її зобов'язань або дорівнювати їй. Неплатоспроможність може стати причиною банкрутства, тому своєчасне виявлення ознак критичного зниження ліквідності та платоспроможності дозволить керівництву компанії вживати термінові заходи з поліпшення фінансового стану і зниження ризику банкрутства.

Ризик страхового портфеля — це ймовірність настання страхових подій, за яких страховик може понести збитки, спричинені формуванням певної величини та структури цього портфеля, а також певним переліком страхових послуг, що надаються страховиком на ринку.

Структура страхового портфелю повинна мати баланс між більш збитковими та менш збитковими видами страхування, а його розмір і структура повинні відповідати страховим резервам компанії [3].

Управління страховим портфелем має передбачати:

- прийняття стратегії щодо того, яку частку страхового ринку буде займати компанія за певним видом страхування;

- вдосконалення процедури андеррайтингу при прийнятті ризиків на страхування;

- розробку політики перестраховування [2, с. 200].

Тактичні завдання щодо зменшення ризиків в управлінні страховим портфелем мають передбачати:

- забезпечення безперебійності надходження страхових премій;

- контроль за здійсненням страхових виплат;

- оперативний моніторинг рівня страхових виплат і збитковості страхових сум.

Ризик перестраховування — ймовірність неплатежів зі сторони перестраховика та низька якість перестраховального захисту.

Неефективна система перестраховування може проявлятися у:

- невідповідності потребам компанії частини ризиків, що передаються в перестраховування;

- виборі невігідного методу перестраховування.

Також цей ризик може проявлятися при безпосередній роботі страхової компанії на ринку перестраховування у якості перестраховальника. Знизити вплив в цьому разі можливо використовуючи комплексний підхід, що базується як на детальному андеррайтингу пропонувананих ризиків, так і на оцінці статистичної інформації за об'єктами перестраховування. Управління ризиком неефективного перестраховування повинно здійснюватися шляхом диверсифікації, тобто розподілу ризиків серед різних страховиків, використання різних форм і методів страхового захисту [4, с. 66].

Ризик недостатності резервів — ймовірність виникнення ситуації, при якій виникає недостатність сформованого розміру технічних резервів для виконання зобов'язань за договорами страхування.

Управління ризиком недостатності резервів повинно враховувати наступне:

- обсяг страхових резервів має бути адекватним щодо прийнятих страхових зобов'язань, виконання яких в першу чергу має здійснюватись за рахунок цих коштів;

- правильно визначена тарифна ставка повинна забезпечувати достатність страхових резервів;

- управління страховими резервами як тимчасово вільними коштами повинно враховувати вимоги прибутковості, надійності, диверсифікації і ліквідності [4, с. 80].

Зниження такого ризику здійснюється шляхом глибокого аналізу існуючого страхового портфелю та запланованих напрямків діяльності, фінансових показників діяльності та прийняття на основі результатів дослідження ефективного управлінського рішення. Також ефективним заходом є створення окремого страхового резерву і наявність надійного перестраховального покриття.

Інвестиційний ризик — ризик завищеної оцінки інвестицій, що може призвести до недостатності коштів для виконання зобов'язань за страховими виплатами.

Страховику слід розробляти виважену інвестиційну стратегію, обирати ефективні варіанти інвестування та інвестиційні інструменти. Інвестиційна політика страхової компанії повинна відповідати принципам диверсифікації, безпеки, ліквідності й прибутковості.

Диверсифікація передбачає розподіл інвестиційних активів страховика за рівнем ризику з метою зниження загального рівня ризику інвестиційного портфеля в цілому та за строками утримання. Мінімізація ризику передбачає розміщення інвестиційних ресурсів страховика в активи, що є максимально надійними та можуть забезпечити повернення повної суми вкладених коштів. Ліквідність передбачає, що інвестиційні активи повинні забезпечувати їх швидку конвертацію в грошові кошти з метою своєчасного здійснення виплат страхувальникам. Прибутковість передбачає, що інвестиційні ресурси страховика повинні бути розміщені в активи, які будуть давати постійні й високі доходи.

Крім вищезазначеного, при здійсненні інвестиційної діяльності слід використовувати математичні методи, що дозволять підрахувати ймовірність низької капіта-

ловіддачі та оцінити ступінь ризику при інвестування [3, с. 81].

Для оцінки страхового ризику страхові компанії використовують загальні методи (ймовірнісне моделювання, математичне моделювання конфліктних ситуацій, статистичний аналіз) і специфічні (андерайтинг, заходи раннього реагування, стрес-тестування та внутрішній аудит).

Андерайтингова оцінка використовується для оцінки специфічного фінансового ризику страхової компанії — недостатності страхового фонду.

Заходи раннього реагування — це система порівняння фактичних фінансових показників діяльності страхових компаній з визначеними Нацкомфінпослуг нормативними показниками, їх узагальнення та оцінка ризиків діяльності страховиків. Вони дають змогу виявити "больові" точки, проблеми в діяльності страхових компаній. Водночас за допомогою цих заходів виявляються додаткові можливості для страховиків покращити свої фінансові результати чи змінити використання системи управління ризиками [2, с. 220].

Стрес-тестування — різновид сценарного аналізу, при якому оцінюють ризики страхових компаній за умови істотної зміни параметрів.

Внутрішній аудит також допомагає оцінити фінансові ризики — наприклад, вчасно визначити недостатність страхового фонду у зв'язку з неефективним управлінням доходами й видатками.

Німецькі вчені Nguyen T., Molinari R.D., автори статті "Quantifizierung von Abhängigkeitsstrukturen zwischen Risiken in Versicherungsunternehmen" (2009) вважають, що оцінка ризиків повинна відбуватися в сукупності. При цьому вони відзначають, що для того, щоб визначити і обчислити ризик, необхідно брати до уваги залежності між ризиками, що виникають з різних категорій ризику.

Автори вважають, що загальний ризик не може бути отриманий простим додаванням окремих ризиків — це означало б повну залежність між ризиками і, таким чином, ігнорування можливих наявних ефектів диверсифікації. З іншого боку, загальне підпорядкування незалежності між окремими ризиками може привести до значної недооцінки загального ризику, так як деякі ризики можуть залежати один від одного.

Потрібно сказати, що якраз в галузі страхування існують значні залежності, наприклад, в екстремальних ситуаціях, як терористичні напади, або при події, які викликають кумулятивні збитки. Саме тому залежності між окремими ризиками повинні бути враховані, для чого і є в розпорядженні різні математичні методи.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Мінливий стан сучасного економічного середовища зумовлює постійне дослідження та пошук нових методів та напрямів мінімізації ризиків, з якими стикається будь-яка компанія. Аналіз загальної ситуації на ринку, внутрішнього стану компанії та ефективний ризик-менеджмент є запорукою конкурентоспроможності компанії та зміцнення її позицій.

У ході дослідження було визначено:

— основні напрями мінімізації ризиків, які є широко вживаними, а саме: метод ухилення від ризиків, ме-

тод розподілу ризиків, метод диверсифікації ризиків, метод локалізації джерел ризику, метод дисипації, методи компенсації ризиків, а також надано їх короткий опис;

— найбільш впливовими для страхової компанії є фінансові ризики, оскільки цей вид ризиків є найбільш загрозливим за наслідками. Між ефективним розвитком страхової компанії та фінансовим станом є пряма залежність, оскільки недбале ставлення до ризиків цього напрямку може призвести до втрати власного капіталу та навіть банкрутства;

— при побудові стратегії ризик-менеджменту страхової компанії слід оцінювати ризики в сукупності, при цьому під час обчислення загального ризику необхідно брати до уваги залежності між ризиками, що виникають з різних категорій ризику.

Література:

1. Базилевич В.Д. Страхування: підручник / [Базилевич В.Д., Базилевич К.С., Пікус Р.В. та ін.]; за ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, 2008. — 1019 с.
2. Белов П.Г. Управление рисками, системный анализ и моделирование: учебник и практикум / П.Г. Белов. — М.: Издательство Юрайт, 2016. — 272 с.
3. Гаманкова О.О. Фінанси страхових організацій: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 328 с.
4. Осадець С.С. Страховий менеджмент: підручник / [Осадець С.С., Мурашко О.В., Фурман В.М., Баранов А.Л.]; за ред. С.С. Осадця. — К.: КНЕУ, 2011. — 333 с.
5. Hopkin P. Fundamentals of risk management: understanding, evaluating and implementing effective risk management. Kogan Page Publishers, 2012.
6. Solvency II: Frequently Asked Questions, 12/01/2015 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-31-20_en.htm

References:

1. Bazylevych, V.D. Bazylevich, K.S. and Pikus, R. V. (2008), Strakhuvannia : pidruchnyk [Insurance: textbook], Znannia, Kyiv, Ukraine.
 2. Belov, P.G. (2016), Upravlenie riskami, sistemnyj analiz i modelirovanie: uchebnyk i praktikum [Risk Management and Workshop], Jurajt Publishing House, Moscow, Russia.
 3. Hamankova, O.O. (2007), Finansy strakhovykh orhanizatsij: navchal'nyj posibnyk [Finances of insurance organizations: tutorial], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 4. Osadets', S. S. Murashko, O. V. Furman, V. M. and Baranov, A. L. (2011), Strakhovyj menedzhment: pidruchnyk [Insurance Management: Textbook], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 5. Hopkin, P. (2012), Fundamentals of risk management: understanding, evaluating and implementing effective risk management. Kogan Page Publishers, London, UK.
 6. The official site of European Union (2015), "Solvency II Overview - Frequently asked questions", available at: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-3120_en.htm (Accessed 10 Nov 2018).
- Стаття надійшла до редакції 13.11.2018 р.

УДК 336.76

*В. Г. Лаптев,
доцент, заступник декана з навчальної роботи,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків
А. В. Білаш,
студент 2 курсу магістратури, економічний факультет,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків*

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.55

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

V. Laptev,
Associate Professor, Deputy Dean for Educational Work,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv
A. Bilash,
2nd year student of the Master's Degree, Economics Faculty,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv

FEATURES OF CORPORATE SECURITIES PLACEMENT IN UKRAINE

Мета статті полягає у дослідженні особливостей розміщення корпоративних цінних паперів в Україні. У результаті проведеного дослідження визначено особливості емісійної діяльності акціонерних товариств та підприємств-емітентів інших організаційно-правових форм із залучення фінансових ресурсів шляхом випуску пайових та боргових цінних паперів на сучасному етапі. Встановлено, що наразі необхідна активізація емісійної діяльності підприємств і виходу їх на біржовий організований ринок. У статті розглядаються аспекти емісійної та інвестиційної діяльності публічного акціонерного товариства як інструмент забезпечення діяльності підприємства необхідними фінансовими ресурсами.

Розглянуто переваги та недоліки публічного розміщення корпоративних цінних паперів, дано визначення "Корпоративних цінних паперів". Проведено аналіз основних проблем, з якими може зіткнутися фірма при виході на IPO.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження відповідності моделі українського фондового ринку міжнародному досвіду та стандартам, дослідити перспективи розвитку українського ринку корпоративних цінних паперів та можливості посилення його позицій на світовому ринку капіталу.

The study of the features of corporate securities placement in Ukraine is due to the fact that an effectively functioning stock market brings profit to securities issuers through a mechanism for raising capital under favorable conditions; investors, as a rule, have the opportunity to save and increase their capital, diversify risks, and also have a beneficial effect on the development of the entire national economy.

The securities market as an integral part of the financial market ensures the accumulation and effective allocation of savings in the economy, investment of its priority sectors and objects. The recovery of the Ukrainian economy depends to a large extent on the formation and smooth functioning of the securities market, regulated by the state and integrated into the world stock markets.

The purpose of the paper is to study the features of corporate securities placement in Ukraine. As a result of the study, the peculiarities of emission activities of joint-stock companies and enterprises-issuers of other organizational-legal forms for attraction of financial resources by issue securities share and debt at the present stage have been determined. It was found that in present days it is necessary to activate the emission activity of companies and their entry to the exchanging organized market. The article discusses the aspects of emission and investment activities of the public joint-stock company as a tool for the enterprise with the necessary financial resources.

Were examined advantages and disadvantages of public offering of corporate securities, was provided the definition of "corporate securities". Were analyzed the main problems, which may face a company which lists its securities on a public exchange.

Based on the results of the study, targeted recommendations were made to improve the efficiency of the functioning of securities market participants and the development of the corporate sector.

Prospects for further research in this area are the study of the model conformity of the Ukrainian stock market to international experience and standards, to explore the prospects for the development of the Ukrainian corporate securities market and the opportunities for strengthening its position in the world capital market.

Ключові слова: ринок цінних паперів, емісійна діяльність, акції, облігації, публічні розміщення.

Key words: paper market, issuing activity, emission activity, quantity and the nominal content of the securities' issuing, stocks, bonds, public offerings.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток емісійної діяльності в Україні ще не досяг такого рівня як в країнах з розвиненими фінансовими ринками. Вітчизняні компанії при залученні фінансових ресурсів все ще рідко виходять на ринок цінних паперів.

Актуальність дослідження особливостей розміщення корпоративних цінних паперів в Україні обумовлена тим, що ефективно функціонуючий фондовий ринок приносить прибуток емітентам цінних паперів за рахунок механізму залучення капіталу на найвигідніших умовах; інвесторам, як правило, можливості зберегти і примножити свій капітал, диверсифікувати ризики, а також сприятливо впливає на розвиток всієї національної економіки. Перед фондовим ринком стоять завдання переливу міжгалузевого капіталу, залучення як вітчизняних, так і зарубіжних інвестицій в перспективні підприємства, а також активація заощаджень, що знаходяться "в руках" фізичних та юридичних осіб. У зв'язку з цим розвиток і позитивна динаміка національного ринку цінних паперів є невід'ємною умовою активізації інвестиційних процесів і балансу грошових ресурсів для економічних агентів у реальному секторі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання функціонування українського ринку цінних паперів та проведення емісійних операцій отримали розвиток у працях вітчизняних вчених: І.В. Дем'яненко,

О.В. Лисенко, С. Мостовенко, Ю.В. Петленко, Г.В. Решетова, Б. Стеценка, О.В. Чернова, В. М. Попко, І.Р. Шпакович та ін. Разом з тим зміни, що відбуваються в економіці країни під впливом різних внутрішніх та зовнішніх факторів, викликають необхідність проведення подальших досліджень з питань емісійної діяльності підприємств на ринку цінних паперів.

ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Цілями дослідження є вивчення та аналіз особливостей розміщення корпоративних цінних паперів в Україні та формування на цій основі рекомендацій щодо способів підвищення ефективності функціонування учасників ринку цінних паперів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Нині сучасним підприємствам доводиться вирішувати безліч різних завдань. Основними з них є залучення фінансових ресурсів для здійснення і розвитку діяльності, а також вкладення вільних грошових коштів у різні фінансові інструменти з метою отримання доходу. Ці можливості надаються їм завдяки ефективному функціонуванню фінансового ринку і, зокрема, одного з його найважливіших сегментів — ринку цінних паперів. Слід зазначити, що ринок корпоративних цінних паперів — один з найважливіших сегментів ринку капіталу, який в даний час стрімко розвивається, зростає ліквідність акцій.

На думку Б. Стеценка, мета виходу підприємства на ринок цінних паперів полягає в його розвитку, зростанні ринкової вартості та капіталізації. При цьому підприємством вирішуються такі фінансові завдання:

- збільшення статутного капіталу та інших складових власного капіталу;
- збільшення прибутку шляхом раціональної інвестиційної політики;
- залучення позикових коштів, забезпечення раціональної структури капіталу;
- забезпечення ліквідності і платоспроможності; захист від інвестиційних ризиків;
- злиття і поглинання [9, с. 152].

У сучасних умовах для розвитку ринку цінних паперів необхідні прибуткові підприємства, компанії, які стали об'єктами інвестування. У стратегії розвитку України великий акцент робиться на розвитку реального сектора, який виробляє продукти для внутрішнього і зовнішнього споживання, яке неможливо без залучення інвестицій.

Цінні папери та їх похідні — клас біржових товарів, які засвідчують, як правило, право власності на реальні активи.

Згідно з Законом України "Про цінні папери та фондовий ринок" цінні папери — документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам [1].

Ринок цінних паперів займає особливе місце у структурі сучасного міжнародного фінансового ринку, що обумовлено, насамперед, унікальними особливостями цінних паперів як фінансово-інвестиційних інструментів. Провідною загальною тенденцією розвитку міжнародного фінансового ринку є його сек'юритизація, тобто випереджаюче зростання операцій з цінними паперами у порівнянні з операціями з традиційними "грошовими" інструментами [11].

І.Р. Шпакович зазначає, що ринок цінних паперів посідає стратегічно важливе місце у становленні ринкової економіки, і тому потребує постійного розвитку і вдосконалення. На його основі відбувається перехід грошових коштів у цінні папери, тобто інвестиції надходять до підприємств, які їх потребують. Ступінь розвитку цього ринку показує ступінь розвитку економіки країни загалом; надає можливість ефективно розподіляти надлишкові кошти інвесторів в економіці; швидко пристосовуватися; бути гнучкішими до певних умов, які змінилися; дає змогу вдосконалюватися [12; 13, с.302].

Іншою відмінною рисою українського ринку цінних паперів стала підвищена розбірливість інвесторів, хоча і сьогодні більшість вкладників не вивчають детально господарсько-фінансову діяльність емітента.

За зауваженням С. Мостовенко будь-які операції з цінними паперами здійснюються з певною метою, що є різною залежно від того, про який вид цінного паперу йде мова та хто здійснює таку операцію. За загальних підходів угоди з цінними паперами можуть укладатися з метою простого інвестування тимчасово вільних коштів у цінні папери для одержання доходу; отриман-

ня контролю над акціонерним товариством, придбання його у власність і одержання доходу від використання цієї власності, який перевищуватиме дохід від простого володіння акціями; хеджування; спекуляції; арбітражу [6].

Серед сучасних науковців існують різні підходи до тлумачення терміну "корпоративні цінні папери". При цьому велику увагу дослідники приділяють видам цінних паперів, які можуть бути включені в цю категорію.

З цього приводу також існує безліч думок. Наприклад, існує точка зору, що до корпоративних цінних паперів можна віднести лише окремі емісійні папери. У спільній статті Ю.В. Петленко, Г.В. Решетова зазначають, що корпоративний цінний папір — це цінний папір, емітентом якого виступають акціонерні товариства, організації і підприємства інших організаційно-правових форм власності, а також фонди, банки та інвестиційні компанії [7, с. 103]. До основних документів на ринку корпоративних цінних паперів можна віднести акції, облігації, чеки і векселі.

О. Барановський дає таке визначення: "Корпоративний емісійний цінний папір — це емісійний цінний папір, який випускається комерційною організацією, заснованою на об'єднанні участі та капіталів, яка передбачає її власнику відповідний обсяг прав" [2, с. 44].

Існує ще одна концепція, в якій слово "корпоративні" у назві корпоративних цінних паперів співвідноситься з корпоративними правами, а не з корпоративними організаціями-емітентами, тому їх емітентами можуть бути не всі корпоративні організації, а лише ті з них, хто має право випускати цінні папери, що наділяють їх власників правами участі в управлінні ними. Прихильниками даної концепції є Ю.В. Петленко, Г.В. Решетова, які вказують на те, що тільки акція може вважатися єдиним корпоративним цінним папером, тобто цінним папером, що засвідчує право членства в акціонерному товаристві [7, с. 105].

Іншими словами, акція безпосередньо пов'язана з діяльністю і існуванням корпорації. При цьому вважається, що акція не має конкретного кінцевого строку погашення, носить безстроковий характер, адже, за загальним правилом, строк дії акції прирівнюється до терміну існування корпорації. Ще одним прихильником концепції можна назвати Б. Стеценка. На думку автора, корпоративним цінним папером визнається емісійний цінний папір із встановленими законодавством реквізитами та формою, визнаний державою, що надає власнику немайнові та майнові права протягом всього строку існування емітента [9, с. 153].

На ринку недержавних цінних паперів можна виділити два основних інструменти — це акції, які виражають власний капітал, і облігації — особлива інвестиційна вартість, що виражає позикові, боргові відносини між інвестором і емітентом. На відміну від власників акцій власники облігацій не мають права власності або частки в капіталі компанії, що випустили облігацію. Це зумовлено тим, що облігації є кредитними зобов'язаннями, тобто власники облігацій лише дають в борг свої гроші емітенту.

У складі ринку акцій виділяються три основні сегменти — ринок акцій комерційних банків, ринок акцій приватизованих підприємств і ринок новостворених ак-

ціонерних товариств. Нині на ринку недержавних цінних паперів котируються акції вже існуючих організацій.

Публічне розміщення цінних паперів можна віднести до перспективних і ефективних інструментів залучення капіталу. По-перше, даний інструмент дає можливість менеджменту корпорації залучати більше капіталу, ніж вони могли б отримати при кредитуванні або від приватних інвесторів. По-друге, сам факт емісії корпоративних цінних паперів означає, що організація достатньо виросла, щоб претендувати на залучення фінансів подібним способом (як правило, до нього вдаються, коли потрібен дійсно великий обсяг фінансових коштів на масштабне розширення). Більш того, публічні компанії привертають більше уваги, що істотно полегшує наймання персоналу, а також процес маркетингу. Деякі корпорації здійснюють випуск корпоративних цінних паперів для реструктуризації заборгованості або для формування капіталу при створенні нової фірми.

Для засновників або ранніх інвесторів компаній проведення IPO (первинне публічне розміщення корпоративних цінних паперів) може стати якоюсь "стратегією виходу". Вихід на IPO привертає увагу громадськості та преси. Домогтися такої уваги методами PR або маркетингу не завжди можливо.

Підготовка до IPO і вся подальша діяльність емітента в статусі публічної компанії, цінні папери якої розміщуються на фондовій біржі, передбачає серйозну роботу щодо впровадження в бізнес-процеси інноваційних технологій. Це, в свою чергу, підвищує загальну ефективність бізнесу емітента. Проведення IPO дає унікальні можливості для формування інформаційного поля навколо емітента і його власників [3, с. 118].

Слід погодитися з твердженням Д.С. Тарасюка, що ефективний та розвинений ринок корпоративних цінних паперів підвищує інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання, що зумовлює зростання обсягів інвестицій в економіку, та, як наслідок, підвищує фінансовий потенціал. Такий двосторонній характер впливу означає, що підвищення ефективності економічної системи загалом неможливе без дієвого ринку корпоративних цінних паперів [10, с. 291].

Власник цінних паперів може одержувати дохід двома способами: від володіння цінними паперами та від розпорядження ними. При цьому якщо дохід від володіння може бути одержаний як відсотки або дивіденди, то дохід від розпорядження цінними паперами — дохід від продажу цінних паперів за ринковим курсом, коли він перевищує первісну номінальну вартість, за якою їх було придбано [4, с. 122].

Інтереси емітентів при випуску облігаційних запозичень полягають у можливості залучення коштів для фінансування ефективних великомасштабних інноваційно-інвестиційних проектів та підвищення доступності цього джерела. Крім того, випуск облігацій не вимагає заставної бази, формує широку мережу інвесторів, включаючи дрібних та середніх, а також створення кредитної історії для відносно нових підприємств або суб'єктів бізнесу.

Емісія цінних паперів дає змогу залучити фінансові ресурси значно дешевше, ніж аналогічний банківський кредит. Отже, ринок цінних паперів виконує свої функції тоді, коли з'являється необхідність у додаткових фінан-

сових ресурсах для підприємств, корпорацій, держави від інвесторів, котрі володіють вільними грошовими коштами. Саме на цьому ринку один одного знаходять продавці і покупці фінансових ресурсів. Саме в момент необхідності здійснення операцій на ринку цінних паперів потрібні фінансові посередники (торговці цінними паперами).

Фінансові посередники забезпечують перехід та акумуляцію грошових коштів вкладників у інвестиційні ресурси. Консолідуючи та використовуючи інформацію, посередники можуть прийняти обґрунтоване інвестиційне рішення, і таким чином зменшити ризик вкладника [13].

Емітувати акції мають право підприємства, утворені як акціонерне товариство і при емісії вирішуються такі завдання:

- встановлюється мета випуску цінних паперів (для зміцнення своїх позицій на ринку);
- вивчаються всі можливі ризики (ймовірність відхилень від очікуваних результатів);
- проводиться розрахунок економічної ефективності проведених операцій;
- розробляється технологія проведення операції.

Ринок корпоративних облігацій є вагомим, успішно функціонуючим елементом, який безпосередньо впливає на стан і розвиток вітчизняного фондового ринку.

У структурі біржового списку у розрізі фондових бірж наприкінці 2017 року за кількістю корпоративних облігацій виділяється "Перспектива" (62 випусків облігацій підприємств: 3 — II рівня лістингу, 59 — позалістингові), що становило 49,6% від загальної кількості випусків облігацій підприємств, які допущено до торгів на ринках капіталу [5, с. 41].

У 2017 році відбулося зростання емісійної діяльності на ринку корпоративних облігацій. Протягом року регулятором зареєстровано 114 випусків облігацій підприємств на суму 8,35 млрд грн. Порівняно з 2016 роком обсяг зареєстрованих випусків облігацій підприємств збільшився на 2,8 млрд грн або на 51,4% [5, с. 40].

Але, як зазначає М.В. Рубаха, не зважаючи на деяке поживлення на ринку корпоративних цінних існують і певні проблеми, які потребують негайного розв'язання: низька ліквідність цінних паперів, тобто повільна трансформація цінних паперів в готівкові кошти в разі значної потреби в коштах, низький рівень капіталізації фондового ринку. На думку автора, у першу чергу необхідним є підвищення рівня капіталізації та ліквідності організованого ринку цінних паперів шляхом використання фондових бірж, зокрема, у процесі приватизації через первинне публічне розміщення акцій [8, с. 209].

Розвиток сектору корпоративних цінних паперів стримує і такий фактор, як непрозорість та недостатньо розвинута система корпоративного управління багатьох вітчизняних емітентів. Зокрема недостатньо уваги приділяється таким важливим елементам корпоративної політики:

- розроблення корпоративних стандартів;
- відсутність у структурі акціонерних товариств служби внутрішнього аудиту;
- низька якість фінансової звітності;
- нестача кваліфікованого персоналу;

— відсутність у підприємств відповідних компетенцій та досвіду;

— наявність стереотипів в області практичного застосування даного інструменту;

— слабкий розвиток ринкової інфраструктури та фінансових організацій, що надають послуги, пов'язані з організацією випуску і розміщенням облігацій;

— високий рівень сукупних витрат на здійснення дебютних випусків облігацій для емітентів та недостатня прозорість ціноутворення на послуги фінансових організацій з організації та андеррайтингу випусків облігацій;

— недостатня розвиненість системи державної підтримки даного механізму залучення фінансування;

— необізнаність населення про можливості та ризики інвестування коштів на ринку цінних паперів.

До того ж у зв'язку з кризовими явищами в економіці сучасний етап розвитку фінансової системи змушує компанії функціонувати в умовах невизначеності, високої волатильності, зміни і стрімкого розвитку технологічної та законодавчої систем регулювання. В даних умовах для сталого функціонування та конкурентоспроможної діяльності компаній необхідно здійснення ефективного управління менеджментом, яке повинно ґрунтуватися на достовірній і повній інформації як про внутрішню діяльність компанії, так і про зовнішні фактори. Так, з метою підвищення ефективності функціонування учасників ринку цінних паперів та розвитку корпоративного сектору доцільно здійснити наступні заходи: розробити стандартні алгоритми (схеми) дій для емітентів облігацій та інвесторів — фізичних осіб, а також стандартні продукти (пакети послуг) з визначенням прозорого механізму ціноутворення на ці продукти (пакети послуг) та організувати розміщення відповідної інформації в спеціальних розділах на своїх офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Підводячи підсумки слід зазначити, що на сучасному етапі, незважаючи на безліч існуючих ризиків для інвесторів, ринок корпоративних цінних паперів України успішно розвивається, що свідчить про вигідність співвідношення ризику і дохідності даного фінансового інструменту як для інвесторів, так і для емітентів. На основі дослідження можна зробити висновок, що на сьогоднішній день грамотний алгоритм корпоративного управління ще не склався, а той, що є, не здатний забезпечити ефективне управління пакетом цінних паперів в умовах наростання кризових тенденцій не тільки у вітчизняній, а й у світовій економіці. Все це знаходить своє відображення в обмеженості стратегії управління процесами розміщення корпоративних цінних паперів сучасних підприємств, які не завжди своєчасно враховують зміни у економічній ситуації.

У такій ситуації тим українським підприємствам, які націлені на довгострокову перспективу, і прагнуть зміцнити свою конкурентоспроможність перед обличчям партнерів та конкурентів, безумовно, необхідно задуматися про вирішення зазначених проблем.

На основі одержаних результатів дослідження зроблено цільові рекомендації щодо підвищення ефектив-

ності функціонування учасників ринку цінних паперів та розвитку корпоративного сектору.

Вітчизняні підприємства повинні, з одного боку, підвищити рівень свого корпоративного управління, а, з іншого боку, налагодити відбір надійних контрагентів, чия практика корпоративного управління здатна забезпечити ефективне використання кредитів і коштів від емісії цінних паперів. Одночасно компанії реального сектору вважають поліпшення корпоративного управління серйозним чинником підвищення своєї капіталізації, чекають від своїх фінансових партнерів настільки ж уважного ставлення до цього важливого питання. Прискорення прогресу в цій сфері відповідає інтересам обох сторін.

Розглянуто переваги та недоліки публічного розміщення корпоративних цінних паперів, дано визначення "Корпоративних цінних паперів". Проведено аналіз основних проблем, з якими може зіткнутися фірма при виході на IPO.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є дослідження відповідності моделі українського фондового ринку міжнародному досвіду та стандартам, дослідження перспективи розвитку українського ринку корпоративних цінних паперів та можливості посилення його позицій на світовому ринку капіталу.

Література:

1. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" у редакції Закону України від 22.02.2006 р. №3480-IV, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
2. Барановский О. Ринок цінних паперів в Україні: стан, проблеми, перспективи / О. Барановский // Банківська справа. — 2017. — № 6 — С. 42—45.
3. Геддес, Росс. IPO и последующие размещения акций / Р. Геддес. — М.: Олимп-Бизнес, 2016. — 335 с.
4. Дем'яненко І.В. Особливості дивідендної політики підприємств на ринках капіталів, що розвиваються / І.В. Дем'яненко, О.В. Лисенко // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. — К.: НДЕІ, 2015. — Вип. 6 (169). — С. 121—126.
5. Звіт ДКЦБФР України за 2017 рік [WWW документ]. URL <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Річний-звіт-НКЦПФР-2017.pdf>
6. Мостовенко С. Види операцій з цінними паперами та їхнє значення як об'єкта оподаткування / С. Мостовенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2012. — № 5. — С. 75—82. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpiv_2012_5_12
7. Петленко Ю.В. Удосконалення структури капіталу компанії як умова підвищення її капіталізації / Ю.В. Петленко, Г.В. Решетова // Фінанси України. — 2012. — №3. — С. 102—109.
8. Рубаха М.В. Ринок цінних паперів: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку / М.В. Рубаха, О.Б. Голович // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — 2015. — Вип. 13. — С. 207—210. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_48
9. Стеценко Б. Акціонерні товариства на ринку капіталів України: проблемні питання взаємодії / Б. Сте-

ценко // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2016. — № 1. — С. 151—156.

10. Тарасюк Д.С. Чинники розвитку ринку корпоративних цінних паперів в Україні / Д.С. Тарасюк // Науковий вісник НЛТУ України. — 2014. — Вип. 24.9. — С. 289—296. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnlту_2014_24.9_54

11. Чернова О.В. Аналіз сучасного стану світового ринку цінних паперів / О.В. Чернова, В.М. Попко // Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки. — 2016. — № 2. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_2_32

12. Шпакович І.Р. Підприємства "торговці цінними паперами" та їх значення в сучасній економіці / І.Р. Шпакович // Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції ["Сучасні проблеми економіки та менеджменту"], (м. Львів, 10—12 листопада 2011 р.). — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. — С. 440—441.

13. Шпакович І.Р. Підприємства-торговці цінними паперами: сутність, значення та діяльність на фондовому ринку / І.Р. Шпакович // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. — Львів: ПВВ НЛТУ України, 2011. — Вип. 21.17. — С. 299—304.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2006), The Law of Ukraine "On Securities and Stock Market", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (Accessed 10 Nov 2018).

2. Baranovskyj, O. (2017), "Securities market in Ukraine: state, problems, prospects", Bankivs'ka sprava, vol. 6, pp. 42—45.

3. Heddes, R. (2016), IPO y posleduiuschy razemescheniya aktsyj [IPO and subsequent placement of shares], Olymp-Biznes, Moscow, Russia.

4. Dem'ianenko, I.V. and Lysenko, O.V. (2015), "Features of the dividend policy of enterprises in emerging markets", Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini, vol. 6 (169), pp. 121—126.

5. National Securities and Stock Market Commission (2018), "Report for 2017", available at: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/Richnyj-zvit-NKTsPFR-2017.pdf> (Accessed 10 Nov 2018).

6. Mostovenko, S. (2012), "Types of securities transactions and their value as an object of taxation", Teoriia i praktyka intelektual'noi vlasnosti, vol. 5, pp. 75—82.

7. Petlenko, Yu.V. and Reshetova, H.V. (2012), "Improvement of the capital structure of the company as a condition for increasing its capitalization", Finansy Ukrainy, vol. 3, pp. 102—109.

8. Rubakha, M.V. and Holovnych, O.V. (2015), "Securities market: the current state, problems and prospects of development", Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment, vol. 13, pp. 207—210.

9. Stetsenko, B.A (2016), "Joint-stock companies in the capital market of Ukraine: problem issues of interaction", Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu DPS Ukrainy, vol. 1, pp. 151—156.

10. Tarasiuk, D.S. (2014), "Factors of the development of the corporate securities market in Ukraine", Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol. 24.9, pp. 289—296.

11. Chernova, O.V. and Popko, V.M. (2016), "Analysis of the current state of the world securities market", Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni nauky, vol. 2. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_2_32 (Accessed 15 Nov Oct 2018).

12. Shpakovych, I.R. (2011), "Enterprises "securities traders" and their importance in the modern economy", Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii "Suchasni problemy ekonomiky ta menedzhmentu" [Materials of the International Scientific and Practical Conference "Modern Problems of Economics and Management"], Vydavnytstvo L'vivskoi politekhniki, L'viv, Ukraine, 10—12 Nov, pp. 440—441.

13. Shpakovych, I.R. (2011), "Securities trading companies: the essence, value and activity in the stock market", Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy, vol. 21.17, pp. 299—304.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2018 р.

АГРОСВІТ
www.agrosvit.info
Передплатний індекс: 23847

АГРОСВІТ
Науково-практичний журнал

ISSN 2306-0792
#772306 619201

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ

Н. І. Нікогосян,
к. т. н., доцент, доцент кафедри організації та управління будівництвом,
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
В. В. Титок,
старший викладач кафедри організації та управління будівництвом,
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
О. О. Цяцько,
магістр, кафедра економіки будівництва,
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.61

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ВИБІР МІСЦЯ БУДІВНИЦТВА СКЛАДУ: ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД

N. Nikoghosyan,
PhD., Associate Professor, Associate Professor, Department of Construction Organization and Management,
Kyiv National University of Construction and Architecture
V. Tytok,
Senior Lecturer of the Department of Construction Organization and Management,
Kyiv National University of Construction and Architecture
A. Tsiatko,
Master's Degree, Department of Construction Economics,
Kyiv National University of Construction and Architecture

RESEARCH OF INFRASTRUCTURE AND CHOICE OF CONSTRUCTION PLACES FOR STORAGE FACILITY: LOGISTIC APPROACH

У статті на основі аналізу літературних джерел визначено поняття "територіальна логістика", розглянуто логістичні методи вибору місця будівництва складського приміщення, визначено їх роль у досягненні стратегічних і поточних управлінських завдань, оптимізації виробничої діяльності, а також у забезпеченні ефективності управління витратами підприємств. На основі даних про розташування складських приміщень аналогічного типу у передмісті Києва здійснено визначення координат розміщення складу. Розрахунок здійснено методом k-середніх (k-means). Оптимальне місце розташування складу визначено двома методами. Перший метод — метод центру тяжіння, включає використання мапи, яка показує розташування адресатів, на основі суми ваг координат найбільших постачальників обрано місце розташування. Другий метод є визначенням розташування основних конкурентів-складів та розрахунок можливого місця розташування майбутнього складу на найбільшій відстані від них. З двох отриманих варіантів місця розташування майбутнього складу здійснено вибір кращого на основі рейтингу факторів, що дає раціональну основу для оцінки і полегшує порівняння варіантів.

In this article, based on the analysis of literary sources, the concept of "territorial logistics" is defined and the logistic methods of choosing the construction place for storage facility are considered. The role of logistic methods in achieving strategic and current managing goals, in optimization of production activity, as well as in ensuring the efficiency of enterprise cost management is defined. It is determined that the efficiency of placing the storage facilities depends on the influence of a wide range of external and internal factors. Among the internal ones are the type and specialization of the storage facility, its capacity and carrying capacity, the skill level of employees, the complexity of correct and timely accounting of raw materials, etc. The environmental factors include the legislative, regulatory and legal framework, the taxation system; consumer demand for

products and services; the stability of supplies of raw materials, materials, the nature of human and traffic flows; pedestrian and transport accessibility; organization of the adjoining territory, that includes the availability of a sufficient number of parking lots, convenient access roads, etc. A determination of location coordinates for the storage facility was made on the data basis about the location of similar type storage facilities in Kyiv suburbs. An analysis is carried out using k-means (k-means). An optimal location of the storage facility is determined by two methods. The first method, the center of gravity method, includes a usage of a map that shows the location of the addressees. The location is selected on the basis of the coordinate weights sum of the largest suppliers. The second method is to determine the location of the main competitive storage facilities and to calculate the possible location of the future storage facility at the greatest distance from them. From these two variants of the future storage facility location a choice of the best variant is made on the base of factors rate that gives a rational ground for evaluation and makes easier the comparison of options. The influence analysis of the competitors and suppliers location on the location of the future storage facility was performed, that allowed to solve the following tasks: to develop a system of objects placement — to determine the optimal location, type, kind, capacity (area) of objects, to evaluate the influence of factors that determine the effectiveness of placement.

Ключові слова: будівництво, логістика, k-середніх (k-means), логістичні методи, будівельне підприємство.

Key words: construction, logistics, k-means, logistics methods, construction company.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід до ринкової системи господарювання спричинив бурхливий розвиток торгівлі, що супроводжується розширенням складської мережі у передмісті Києва, укрупненням складських об'єктів, поширенням різноманітних складських приміщень сучасних типів, підвищенням якості складського обслуговування, розширенням та поглибленням асортименту додаткових послуг. В умовах підвищення конкуренції окремі підприємства торгівлі почали об'єднуватися у взаємопов'язані елементи єдиного комплексу, який, концентруючи потік товарів, дозволяє зменшити витрати на їх зберігання на складі, підвищити прибутковість бізнесу за рахунок виникнення синергетичного ефекту, економії площ, розширення асортименту товарів та послуг, економії часу на обслуговування та ін.

Засоби просторового планування використовуються для вирішення ряду задач — планування розміщення об'єктів та визначення їх спеціалізації, пошуку нових ринків, аналізу оптимальних шляхів постачання ресурсів, купівельної поведінки клієнтів, оцінки впливу конкуренції та оточуючого середовища на результати діяльності. Логістично-організаційні методи, які впроваджують у бізнес процеси будівельних компаній, допомагають досягти кращої ефективності та мінімізувати ризики. Широке коло задач, які дозволяють використовувати методи логістики, робить їх незамінним інструментом, як у повсякденній діяльності компаній, так і в довгостроковому плануванні, а вибір методу оцінки розміщення — одним з важливих етапів забезпечення ефективності інвестиційного проекту.

Ключовим бізнес-рішенням у сфері будівництва складських приміщень різного призначення є визначення їх оптимального місця будівництва, яке можна визначати різними способами з використанням широкого кола методів. Вибір оптимального методу є ключовим завданням, від вирішення якого залежить успішність інвестиційного проекту. Будівництво нового об'єкту по-

требує врахування майбутніх витрат не тільки на його зведення, а й на наступну експлуатацію, тому вибір місця розташування складу є актуальним завданням.

Незважаючи на активне будівництво нових об'єктів, рівень розвитку складської мережі сьогодні ще значно відстає від рівня розвинених країн. При цьому особливого значення набуває раціональна структура, оптимальне співвідношення різних типів та спеціалізації складських об'єктів. Саме територіальна організація зумовлює їх органічну інтеграцію у систему розвитку регіону, і, водночас, сама стає чинником розвитку регіональних територіальних суспільних систем.

Актуальність теми статті пов'язана з тим, що проблемі оптимального розміщення складських комплексів досі приділяється недостатня увага. Мало вивчені характер і ступінь впливу на ефективність операційної діяльності і логістики таких параметрів, як розмір складу, його розміщення, навколишня інфраструктура.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення оптимального місця будівництва складського приміщення у Київській області з використанням логістичних методів. Актуальність проблеми, її теоретична і практична значимість визначили вибір теми статті, її мету і задачі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розвиток проблематики стосовно територіальної організації складських приміщень зробили такі науковці: Верхоглядова Н.І., Іваницька Т.Є. [13], Доненко В.І., Погорельцев В.М., Приходько Д.О. [1], Тугай О.А., Чуприна Ю.А., Сліпенчук О.В. [2], Беленкова О.Ю., Гао Шаоцин [3], Ізмайлова К.В., Ізмайлова О.В. [4], Гойко А.Ф., Гриценко Ю.О. [6], Нікогосян Н.І. [7; 8], Рижаква Г.М. [9], Стеценко С.П. [14] та ряд інших. Водночас кожен із науковців розглядав різні об'єкти територіальної організації та вкладав різні

ознаки у зміст даного поняття, також додаткового розгляду потребують окремі логістично-організаційні методи будівництва. Незважаючи на велику кількість праць, в економічній літературі достатньо мало уваги приділяється практичному впровадженню логістики при виборі місця будівництва складських приміщень та оцінці ефективності окремих логістичних методів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під територіальною логістикою будемо розуміти область логістичних досліджень, що включає комплекс взаємопов'язаних методів, факторів і принципів управління економічними і людськими потоками, що забезпечує оптимальне (найбільш економічно вигідне) розміщення підприємств на логістичній території.

Областю зіткнення територіальної логістики та логістичної науки в цілому є розподільча логістика, однією з цілей якої є мінімізація сукупних витрат у всіх ланках логістичного ланцюга, а засобом досягнення цієї мети є оптимізація розміщення підприємств на території та їх розмірів [6, с. 63].

За аналогією з визначенням, наведеним у [12, с. 52] для логістичної системи взагалі, вважаємо, що логістична територія — це складна економічна система, що складається з елементів-ланок, взаємопов'язаних економічними потоками (матеріальними, фінансовими, інформаційними та ін.), і розташованих на певній території, межі і завдання якої визначені внутрішніми і зовнішніми цілями макрологістичної системи.

Ефективність розміщення складських приміщень залежить від впливу широкого кола зовнішніх і внутрішніх факторів. До числа внутрішніх слід віднести тип та спеціалізацію складу, його місткість (потужність) і пропускну здатність, рівень кваліфікації працівників, складність правильного та своєчасного обліку сировини та ін.

До факторів зовнішнього середовища відносяться законодавча, нормативно-правова база, система оподаткування; споживчий попит на продукцію та послуги; стабільність поставок сировини, матеріалів, характер людських і транспортних потоків; пішохідна і транспортна доступність; організація прилеглої території, куди входить наявність достатньої кількості паркувальних місць, зручних під'їзних шляхів тощо.

Потужним засобом, що дозволяє здійснювати планування розміщення нового об'єкту, та враховувати сукупність зовнішніх і внутрішніх факторів, є Esri Business Analyst [10]. Business Analyst агрегує необхідні інструменти і дані для бізнес-аналізу, основні підходи і алгоритми, які використовує Business Analyst, доступні і в ArcGIS for Desktop.

Найчастіше для вибору розташування місця складу використовують такі методи і моделі:

1. Модель Хаффа (Huff model). Призначена для оцінки потенціалу території. Для виконання аналізу проєктувальнику необхідні дані про: місцезоположення об'єкта, розташування конкурентів для оцінки впливу і розподілу конкуруючих об'єктів на території, привабливість конкуруючих об'єктів, привабливість об'єкта аналізу. Як результат, аналітик отримує оцінку перспективи певної географічної території для розміщення торгового об'єкта [10].

2. Моделі придатності (suitability model). Для цілей планування розміщення може бути побудована векторна (використовує векторний тип даних) або растрова (використовує растровий тип даних) модель придатності. Проєктувальник може врахувати у процесі аналізу відстань до основних магістралей, торгових точок конкурентів, включити у аналіз параметри землекористування, щільність забудови, кількість населення, дані про витрати, об'єднати ці дані і прийняти рішення про краще розташування об'єкта. Для обох моделей застосовуються аналітичні засоби ArcGIS: інструменти геообробки [10] і запити — для векторної моделі та інструменти Spatial Analyst [11] — для растрової моделі.

3. Розрахунок методом k-середніх (k-means). На основі точкових даних про розташування на досліджуваній території, за допомогою інструментів просторового аналізу можна знайти центроїд (географічний центр) набору цих точок, що і буде оптимальним розміщенням нового складу. Розрахувати центроїд можна або з використанням тільки географічних координат точок розташування постачальників або покупців, або з додатковим урахуванням вагових коефіцієнтів, заснованих, наприклад, на статистиці кількості продажів.

Для розрахунку використовується кластерний аналіз, зокрема метод k-середніх (k-means) [10], що ґрунтується на певному алгоритмі, який визначає концентрації точкового набору даних і, відповідно, їх центри.

Визначимо оптимальне місце розташування складу двома методами. Перший метод — метод центру тяжіння, включає використання мапи, яка показує розташування адресатів. Мапа повинна бути точною, з дотриманням масштабу. Для визначення відносного місця розташування пункту, з яких найчастіше проводиться постачання товарів на склад, на карту нанесено система координат. Розташування початку системи координат і масштаб карти значення не мають. Як тільки система координат встановлена, визначають координати кожного пункту.

Координати центру ваги (тобто розташування складу), за умов рівного значення кожного пункту, визначають використовуючи такі формули:

$$\bar{x} = \sum x_i / n \quad (1);$$

$$\bar{y} = \sum y_i / n \quad (2),$$

де x_i — координата x одержувача i ;

y_i — координата в одержувача i ;

n — число одержувачів.

Після того, як систему координат було встановлено, на карту наносяться позначки — точки місць розташування постачальників (рис. 1).

За допомогою знайдених координат можна визначити координати можливого розташування складу. Спираючись на формули 1, 2, координати можливого розташування В1:

$$\bar{x} = \frac{2,9 + 2,0 + 3,6 + 9,4 + 11,2 + 11,6 + 12,4 + 12,7 + 13,6 + 14,5}{10} = 9,39;$$

$$\bar{y} = \frac{4,5 + 2,0 + 1,9 + 5,2 + 6,1 + 7,6 + 4,9 + 8,8 + 7,1 + 8,6}{10} = 5,67;$$

Бажане розташування складу має координати (9,39; 5,67), які позначені на карті точкою В1 (рис. 2).

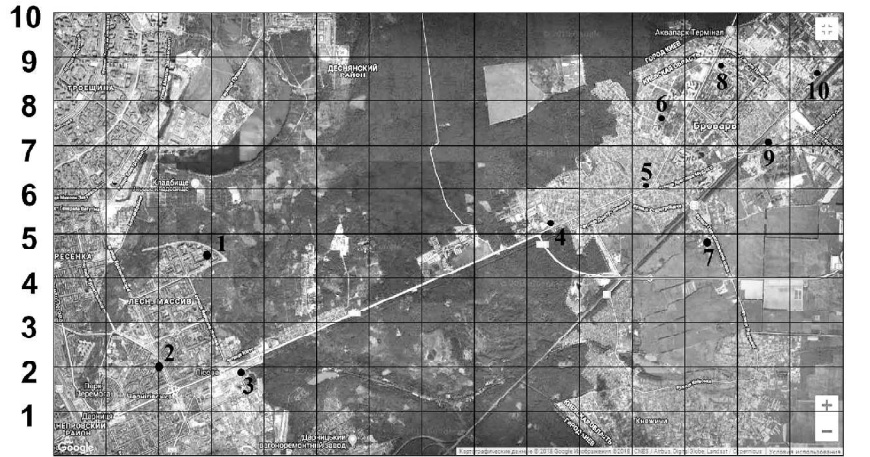

Рис. 1. Мапа з точками — місцями розташування споживачів

Рис. 2. Визначення координат методом центру тяжіння в залежності від місць прибування відвідувачів

Другий метод є визначення розташування основних конкурентів-складів та розрахунок можливого місця розташування майбутнього складу на відстані від них (так само, як у першому етапі, наносимо на мапу точки з координатами конкурентів (рис. 3)).

На основі значень координат конкурентів визначимо центр тяжіння — координати можливого розташування торгового центру В2.

Дані про вже побудовані складські приміщення нанесено на мапу під номерами 1—6. Вони мають коор-

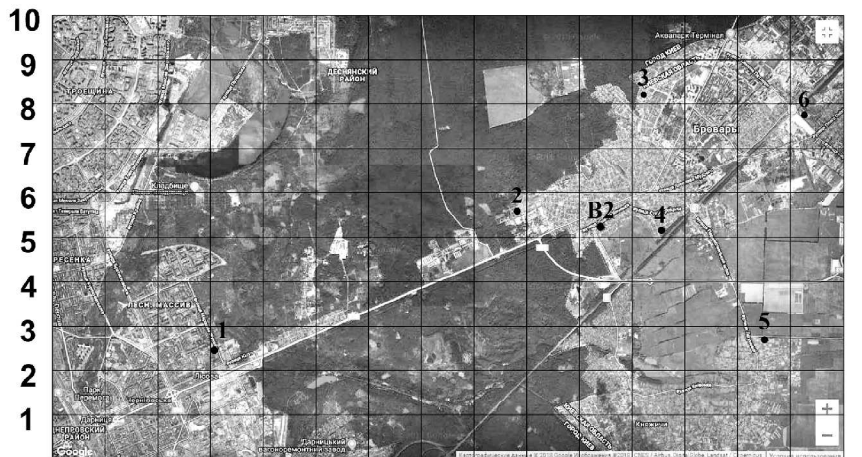

Рис. 3. Вибір оптимального місця розташування складського приміщення за методом k-середніх

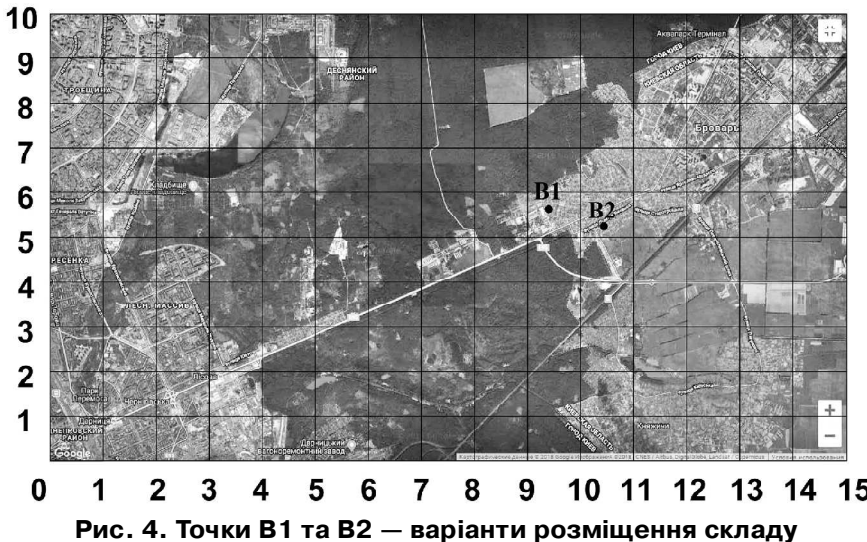

Рис. 4. Точки В1 та В2 — варіанти розміщення складу

Таблиця 1. Оцінка місця розміщення складу на основі рейтингу факторів

Бали (з 100)		Підсумки						
Фактор	Вага	B1	B2	B1	B2			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Розташування	0,05	70	90	0,05×70=	3,5	0,05×90=	4,5
2	Можливість розміщення парковки	0,05	75	80	0,05×75=	3,75	0,05×80=	4
3	Додаткова площа	0,03	60	55	0,03×60=	1,8	0,03×55=	1,65
4	Транспортний потік	0,10	60	84	0,10×60=	6	0,10×84=	8,4
5	Експлуатаційні витрати	0,05	40	46	0,05×40=	2	0,05×46=	2,3
6	Інфраструктура району	0,07	60	90	0,07×60=	4,2	0,07×90=	6,3
7	Транспортний вузол	0,07	66	78	0,07×66=	4,62	0,07×78=	5,46
8	Вартість нерухомості	0,03	70	70	0,03×70=	2,1	0,03×70=	2,1
9	Вартість будівництва	0,10	70	78	0,10×70=	7	0,10×78=	7,8
10	Близкість основних конкурентів	0,09	78	47	0,09×78=	7,02	0,09×47=	4,23
11	Шумова зона	0,06	80	50	0,06×80=	4,8	0,06×50=	3
12	Густота населення	0,05	60	45	0,05×60=	3	0,05×45=	2,25
13	Чисельність населення	0,07	65	45	0,07×65=	4,55	0,07×45=	3,15
14	Промислові зони	0,05	30	30	0,05×30=	1,5	0,05×30=	1,5
	Усього	1,00	-	-	-	62,2	-	65,4

динати Т.1 (3,1; 2,5), Т.2 (8,8; 5,7), Т.3 (11,2; 8,2), Т.4 (11,5; 5,1), Т.5 (13,5; 2,8), Т.6 (14,2; 7,8).

На основі значень координат конкурентів визначаємо центр тяжіння — координати можливого розташування складу (на рис. 3 позначено точкою В2):

$$\bar{x} = \frac{3,1 + 8,8 + 11,2 + 11,5 + 13,5 + 14,2}{6} = 10,4$$

$$\bar{y} = \frac{2,5 + 5,7 + 8,2 + 5,1 + 2,8 + 7,8}{6} = 5,35$$

Оптимальне розташування складу В2 має координати (10,4; 5,35), які нанесені на мапу.

Суть наступного етапу полягає у виборі з двох отриманих варіантів місця розташування майбутнього складу В1 та В2 (рис. 4) кращого на основі рейтингу факторів.

Значення рейтингу факторів полягає в тому, що він дає раціональну основу для оцінки і полегшує порівняння варіантів, встановлюючи складене значення для кожного варіанту, яке підсумовує всі пов'язані з цим варіантом фактори. Рейтинг факторів дає керівнику можливість включати в процес вирішення свою персональну думку і кількісну інформацію (табл. 1).

Варіант розташування В2 отримав більшу кількість балів — 65,4, тому для реалізації рекомендується саме він.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У ході дослідження було запропоновано скористатися методами центру тяжіння та рейтингу факторів для вирішення питання щодо розміщення складу. Проведений аналіз впливу розташування конкурентів та постачальників на розміщення майбутнього складського приміщення.

Логістичні підходи при виборі місця будівництва дозволяють вирішити наступні завдання:

— розробка системи розміщення об'єктів — визначити оптимальні місця дислокації, тип, вид, потужність (місткість, площу) об'єктів;

— виявлення зони потенційного попиту на послуги складу з урахуванням руху споживчих потоків;

— оцінка впливу факторів, що визначають ефективність розміщення;

— оцінка потенційної ефективності розміщення проектного об'єкту;

— визначення ефективності діяльності підприємства залежно від місця та характеру його розміщення.

Завдяки різноманіттю моделей та методів моделювання, які втілені у засобах автоматизації Esri, аналітик має можливість дослідити комерційну привабливість території та визначити місце оптимального розміщення нового об'єкту різними способами. Зокрема моделі придатності дозволяють знайти місцеположення за заданими критеріями, метод k-середніх — за концентрацією і складом постачальників або споживачів,

модель Хаффа — спрогнозувати ймовірність успіху.

Вибір методу залежить від мети аналізу та наявності даних для дослідження, розміру і спеціалізації складу (оптовий, роздрібний, продовольча група товарів, непродовольча група товарів, склад-холодильник тощо), критеріїв визначення найкращого місцеположення об'єкта. Задача визначення місця розташування потребує глибокого розуміння ринкової ситуації та особливостей функціонування конкретного об'єкту.

Література:

1. Доненко В.І. Теоретичні основи оновлення існуючих еволюційних методів вирішення організаційно-технологічних питань у діяльності будівельних організацій / В.І. Доненко, В.М. Погорельцев, Д.О. Приходько // Управління розвитком складних систем. — 2010. — Вип. 3. — С. 18—22.

2. Тугай О.А. Формування сучасних моделей організаційних структур для адаптації будівельного виробництва до євро стандартів / О.А. Тугай, Ю.А. Чуприна, О.В. Сліпенчук // Управління розвитком складних систем. — 2011. — Вип. 6. — С. 77—83.

3. Беленкова О.Ю. Инвитализация как средство повышения эффективности реконструкции "поселков в го-

роде" [Текст] / О.Ю. Беленкова, Ш. Гао // Молодий вчений. — 2015. — №2. — С. 932—936.

4. Ізмайлова К.В. Система експертизи ефективності інвестиційних проектів на стадії техніко — економічного обґрунтування / К.В. Ізмайлова, О.В. Ізмайлова // Управління розвитком складних систем. — 2010. — Вип. 4. — С. 45—54.

5. Ізмайлова К.В. Імітаційне моделювання розвитку будівельного підприємства [Електронний ресурс] / К.В. Ізмайлова, О.Ю. Беленкова // Проблеми системного підходу в економіці. — 2007. — Вип. 4. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-3/Belenkova_307.htm

6. Гойко А.Ф., Гриценко Ю.О. Методика складання нормативів кошторисної вартості по укрупнених видах робіт об'єктів реконструкції житла. — К.: Економіка та держава. — № 12. — 2006. — С. 28—33.

7. Нікогосян Н.І. Організаційно-технологічні основи логістизації збуту будівельної продукції / Н.І. Нікогосян, О.О. Демидова, І.А. Шатрова, В.В. Титок // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник. — К., КНУБА, 2017. — Вип. 65. — С. 411—417.

8. Нікогосян Н.І. Організаційно-технологічні основи логістичної оптимізації виробничої програми підприємства з виробництва зовнішніх утеплювачів / Н.І. Нікогосян, В.М. Погорельцев, О.М. Євдоченко // Містобудування та територіальне планування. — 2013. — Вип. 49. — С. 358—366.

9. Рижаківа Г.М. Теоретичні основи розвитку моніторингових і діагностичних систем в управлінні підприємством / Г.М. Рижаківа // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. — 2013. — №29/2. — С. 31—43.

10. Компания Esri Ukraine предоставляет геоинформационную платформу мирового класса для создания на предприятии / в учреждении корпоративной геоинформационной системы (далее — ГИС) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.esri.ua/>

11. Аналітика и исследование коммерческой и жилой недвижимости [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.socmart.com.ua/>

12. Сергеев В. И. Корпоративная логистика в вопросах и ответах / Национал. исследоват. универ. "Высшая школа экономики"; Под общ. и науч. ред. В.И.Сергеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: НИЦ Инфра-М, 2013. — 634 с.

13. Сутність і значення логістичних потоків в управлінні будівельним підприємством / Н.І. Верхоглядова, Т.Є. Іваницька // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки — Донецьк. — 2013. — № 1 (40). — С. 137—140.

14. Стеценко С.П. Визначення основних елементів інноваційно-аналітичної платформи для фінансування енергоефективних проектів / Т. Марчук, Д. Рижаківа, Г.М. Рижаківа, С.П. Стеценко // Інвестиційний менеджмент та фінансові інновації. — 2017. — № 14. — С. 12—20.

References:

1. Donenko, V.I. Pohoreltsev, V.N. and Prikhodko, D.O. (2010), "Theoretical foundations of evolutionary upgrade of existing methods for solving organizational and technological issues of construction companies",

Management of development of complex systems, vol. 3, pp. 18—22.

2. Tugay, O.A. Chupryna, Y.A. and Slipenchuk, A.V. (2011), "Formation of modern models of organizational structures to adapt to the European standard building production", Management of development of complex systems, vol. 6, pp. 77—83.

3. Belenkova, O. Yu. and Shaocin, G. (2015), "Inventory as a means of increasing the efficiency of reconstruction of "towns in the city", Young scientist, vol. 2, pp. 932—936.

4. Izmajlova, K.V. and Izmajlova, O.V. (2010), "The system of investment expertise at the stage of feasibility study", Management of development of complex systems, vol. 4, pp. 45—54.

5. Izmajlova, K.V. and Belenkova, O.Yu. (2007), "Simulation of construction company", Problems systematic approach to the economy, vol. 4, available at: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-3/Belenkova_307.htm (Accessed 11 Nov 2018).

6. Gojko, A.F. and Gricenko, Yu.O. (2006), "Method of regulations for the estimated cost of aggregated forms of work objects reconstruction of housing", Business and government, vol. 12, pp. 28—33.

7. Nikoghosyan, N.I. Demydova, O.O. Shatrova, I.A. and Tytok, V.V. (2017), "Organizational-technological foundations of logistics of the sales of construction products", Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya, vol. 65, pp. 411—417.

8. Nikoghosyan, N.I. Pohoreltsev, V.N. and Yevdochenko, A.N. (2013), "Organizational-technological foundations of logistic optimization of the production program of the enterprise for the production of external heat insulation materials", Mistobuduvannya ta terytorialne planuvannya, vol. 49, pp. 358—366.

9. Ryzhakova, G.M. (2013), "Theoretical basis of the development of monitoring and diagnostic systems in the management of the enterprise", Shliakhy pidvyschennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn, vol. 29/2, pp. 31—43.

10. Esri Ukraine (2018), "Esri Ukraine provides world-class geographic information platform for the creation of a corporate geoinformation system at the enterprise / institution (further — GIS)", available at: <http://www.esri.ua> (Accessed 10 Nov 2018).

11. SocMart (2018), "Analytics and research of commercial and residential real estate", available at: <http://www.socmart.com.ua> (Accessed 10 Nov 2018).

12. Sergeev, V.I. (2013), Korporativnaya of logistika in voprosakh i otvetakh [Corporate logistics in questions and answers], 2nd ed, INFRA-M, Moscow, Russia.

13. Verkhoglyadova, N.I. and Ivanitskaya, T.Ye. (2013), "The essence and significance of logistics flows in the management of a construction enterprise", Prometey: regional'nyj zbirnyk naukovykh prats' z ekonomiky, vol. 1 (40), pp. 137—140.

14. Marchuk, T. Ryzhakov, D. Ryzhakova, G. and Stetsenko, S. (2017), "Identification of the basic elements of the innovation-analytical platform for energy efficiency in project financing", Investment Management and Financial Innovation, vol. 14, p. 12—20.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2018 р.

УДК 331.2

Л. М. Очеретко,
к. е. н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя
К. О. Багрій,
магістранта 6 курсу, Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.67

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

L. Ocheretko,
cand. sc. (econ.), assistant professor of department
of "Accounting and taxation" Zaporozhye National Technical University, Zaporizhzhia
K. Bahrui,
Master, the 6th course, Zaporizhzhye National Technical University, Zaporizhzhia

IMPROVEMENT OF THE COST ACCOUNTING FOR LABOUR PAYMENT

Підприємства сьогодні працюють у складній економічній ситуації, для якої характерна жорстка конкуренція, боротьба за якість та високий рівень професіоналізму робочої сили. Розрахунки з робітниками та службовцями — один з найбільш трудомістких ділянок бухгалтерської роботи.

У зв'язку з цим заробітну плату слід розглядати як одне із найбільш важливих соціально-економічних явищ, оскільки, з одного боку, вона є основним джерелом доходів громадян України — найманих працівників, і тому може розглядатись як один із головних компонентів, що визначають рівень життя населення країни. З другого, для роботодавців витрати на заробітну плату є вагомою часткою загальних витрат виробництва, а тому її розмір має суттєве значення і для доходів роботодавця.

У сучасних умовах правильний і головне дієвий облік витрат повинен стати не лише як засіб дотримання вимог чинного законодавства, а й як джерело надійної інформації для подальшого контролю та управління витратами на оплату праці. Проблема управління витратами на оплату праці полягає в тому, що кожен власник прагне мінімізувати будь-які витрати, адже це збільшить його прибуток. Та й об'єктивно на кожному підприємстві є свій максимальний рівень витрат на оплату праці, при перевищенні якого підприємство просто стає збитковим.

Тому актуальність обраної теми зумовлена тим, що трудові ресурси роблять вплив не тільки на ефективну роботу конкретного підприємства, але і є головним важелем діяльності держави в цілому. Отже, заробітна плата виражає і вартість товару робочої сили, і оплату за працю, за витрати і результати її, що визнані ринком.

У статті розкрито основні підходи до встановлення сутності поняття "заробітна плата" та її вплив на організацію обліку, встановленню відмінності та взаємозв'язок між поняттями "заробітна плата" та "оплата праці". Також визначена мета обліку витрат на робочу силу. Запропоновано класифікацію витрат на оплату праці. Розглянуто основні завдання бухгалтерського обліку з оплати праці та запропоновано модель аналітичного обліку оплати праці та аналітика рахунків з обліку оплати праці.

Today, enterprises operate in a difficult economic situation which is characterized by stiff competition, the struggle for quality and the high level of professionalism of the workforce. Settlements with workers and employees is one of the most labour-intensive areas of accounting

work. In this regard, wages should be considered as one of the most important socioeconomic phenomena, since, on the one hand, it is the main source of income of Ukrainian citizens — hired workers, and therefore can be considered as one of the main components determining the level life of the country's population. On the other hand, for employers, wage costs represent a significant share of total production costs, and therefore its size is also significant for employer incomes.

In modern conditions, the correct and most important effective cost accounting should be not only as a means of complying with the requirements of the current legislation, but also as a source of reliable information for further control and management of labor costs. The problem of managing the cost of labor is that each owner seeks to minimize any costs, because it will increase his profit. Yes, and objectively, at each enterprise there is a maximum level of labor costs, in case of exceeding which the company simply becomes unprofitable.

Therefore, the relevance of the chosen topic is due to the fact that labour resources have an impact not only on the efficient work of a particular enterprise, but also as a major lever of the state's activity in general. Consequently, the salary is expressed both by the cost of the goods of the labour force, and by the payment for labour, for the costs and their results, which are recognized by the market.

The article reveals the main approaches to the definition of the essence of the concept "salary" and its influence on the organization of accounting, determines the differences and interconnections between concepts "salary" and "labour payment". This study also determines the purpose of accounting for labor costs. The classification of labor costs is offered. The article considers the main objectives of accountancy for labour payment and offers the model of the analytical accounting of labour payment and account analytics for labour payment.

*Ключові слова: облік, заробітна плата, оплата праці, витрати на оплату праці, бухгалтерський облік.
Key words: accounting, salary, labour payment, cost for labour payment, accountancy.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Облік праці та заробітної плати є одним із найважливіших і складних у всій системі обліку на підприємстві. На будь-якому підприємстві цей розділ обліку ведеться в обов'язковому порядку, він є складним та трудомістким. Саме тому проблемні питання бухгалтерського обліку нарахування заробітної плати потребують глибоких досліджень, оскільки їх розв'язання у свою чергу позитивно вплине на формування достовірної інформації про розрахунки з оплати праці найманих працівників як податкового, так і статистичного обліку в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти обліку витрат на оплату праці розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: О.В. Кравченко, Н.В. Овсяк, Р.Е. Островерха, А.В. Погосова, Д.М. Ядранський, А.В. Ячнева, Л.С. Герасимчук, О.В. Кантаєва, О.В. Покатаєва, Г.О. Кошулинська, Н.В. Потриваєва, І.В. Савченко. Однак в результаті змін що відбуваються на законодавчому рівні, питання облікового відображення операцій з оплати праці потребують подальшого удосконалення.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження та розробка рекомендацій щодо удосконалення організації обліку витрат на оплату праці на підприємстві.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Заробітна плата згідно зі ст. 1 Закону України "Про оплату праці" трактується, як винагорода обчислена, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу [1].

На законодавчому рівні існує два терміни — "оплата праці" і "заробітна плата". Деякі вчені (В.І. Прокопенко, А.Ю.Пашерстник, С.А. Міхєєв) вважають їх синонімами, хоча вони являються різними за своєю сутністю.

Так, за часів А. Сміта сутність заробітної плати розглядалась у нерозривному взаємозв'язку із поняттям "праця": "Продукт праці є природною винагородою за працю, або його заробітною платою" [7, с. 125]. Згідно із цим тлумаченням заробітна плата буде справедливою винагородою за працю у разі її відповідності фізичним, моральним, розумовим витратам праці, її складності та професіоналізму працівника, що є критеріями побудови оптимальної системи оплати праці.

Таблиця 1. Класифікація витрат на оплату праці

Джерело	Ознаки класифікації	Види витрат на оплату праці
Закон України про оплату праці	За видами	- основні виплати; - додаткові виплати; - інші заохочувальні та компенсаційні виплати
	За формами	- погодинна заробітна плата; - відрядна заробітна плата
Кодекс законів про працю	За системою	- пряма відрядна; - відрядно-преміальна; - відрядно-прогресивна; - непряма відрядна; - акордна; - акордно-преміальна; - колективна відрядна
ПСБО 26 «Виплати працівникам»	За проміжками часу роботи	- поточні; - при звільненні; - по закінченні трудової діяльності
ПСБО 16 «Витрати»	За статтями калькуляції собівартості	- основна заробітна плата; - додаткова заробітна плата; - інші виплати працівникам; - відрахування на соціальні заходи
	За можливістю віднесення на конкретний об'єкт калькуляції	- прями витрати; - непрямі витрати
	Залежно від центру відповідальності	Витрати на оплату праці в розрізі структурних підрозділів підприємства
	За можливістю контролю	- контрольовані; - неконтрольовані
	З точки зору потреб аналізу	- планові; - фактичні
	За періодом	- витрати минулого періоду; - витрати поточного періоду; - витрати майбутнього періоду

Джерело: власна розробка авторів.

Сутність заробітної плати дає змогу визначити склад об'єктів організації обліку, серед яких основними є кількість відпрацьованого робочого часу, обсяги виробітку, рівень складності виконуваних операцій тощо.

Н.Б. Болотіна висловлює погляд, що термін "оплата праці" більш широкий і його цільове призначення спрямоване на організацію оплати праці, регламентацію її окремих елементів і всієї системи правових засобів у цій сфері, тоді як термін "заробітна плата" спрямований на права працівника у трудових відносинах, на отримання грошової винагороди та надає визначення

терміну "заробітна плата" як грошова винагорода, яка виплачується власником працівнику за працю у встановленому сторонами трудового договору розмірі і в межах, визначених законодавством, соціально-партнерськими угодами, колективним і трудовим договорами [5, с. 80].

Поняття "оплата праці" використовують поряд з економічною категорією "заробітна плата": оплата праці як трудовий дохід працівника залежить від кількості та якості затраченої ним корисної праці, який виплачується роботодавцем у вигляді заробітної плати в грошовій

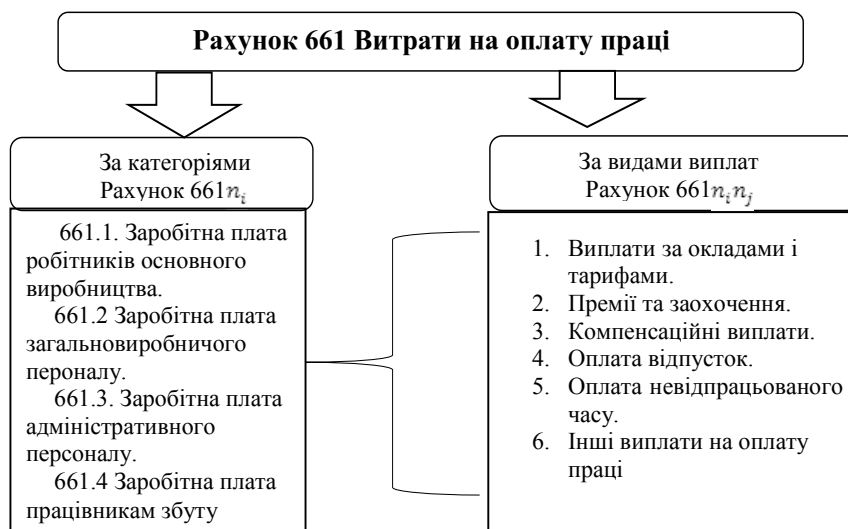

Рис. 1. Удосконалення моделі аналітичного обліку оплати праці

Джерело: власна розробка авторів.

Таблиця 2. Аналітика рахунків з обліку оплати праці

Рахунок 1-го порядку	Аналітичний рахунок 2-го порядку		Аналітичний рахунок 3-го порядку	
	Код	Назва	Код	Назва
Рахунок 661 Витрати на оплату праці	661.1	Заробітна плата робітників основного виробництва	661.1.1	Виплати за окладами і тарифами
			661.1.2	Премії та заохочення
			661.1.3	Компенсаційні виплати
			661.1.4	Оплата відпусток
			661.1.5	Оплата невідпрацьованого часу
			661.1.6	Інші виплати на оплату праці
	661.2	Заробітна плата загально-виробничого персоналу	661.2.1	Виплати за окладами і тарифами
			661.2.2	Премії та заохочення
			661.2.3	Компенсаційні виплати
			661.2.4	Оплата відпусток
			661.2.5	Оплата невідпрацьованого часу
			661.2.6	Інші виплати на оплату праці
661.3	Заробітна плата адміністративного персоналу	661.3.1	Виплати за окладами і тарифами	
		661.3.2	Премії та заохочення	
		661.3.3	Компенсаційні виплати	
		661.3.4	Оплата відпусток	
		661.3.5	Оплата невідпрацьованого часу	
		661.3.6	Інші виплати на оплату праці	
661.4	Заробітна плата працівникам збуту	661.4.1	Виплати за окладами і тарифами	
		661.4.2	Премії та заохочення	
		661.4.3	Компенсаційні виплати	
		661.4.4	Оплата відпусток	
		661.4.5	Оплата невідпрацьованого часу	
		661.4.6	Інші виплати на оплату праці	

Джерело: власна розробка авторів.

або натуральній формі [6, с. 12]. Отже, систему оплати праці можна розглядати як комплексне поняття, що на рівні практичного використання містить види і форми заробітної плати, яка нараховується і виплачується працівнику за його працю відповідно до умов трудового договору.

Традиційно щодо оплати праці найманих працівників застосовується термін "заробітна плата", ним підкреслюється те, що грошова винагорода виплачується за витрачену працю, за роботу, яка виконана. Крім того, тут підкреслюється також результативність праці. Як права категорія заробітна плата є грошовою винагородою, яка виплачується власником працівнику за працю у встановленому сторонами трудового договору розмірі і в межах, визначених законодавством, соціально-партнерськими угодами, колективним і трудовим договорами.

Отже, заробітна плата є основним джерелом доходу працівників підприємства. Основним фактором, який впливає на ефективність діяльності та конкурентоспроможність підприємства, є витрати на оплату праці.

Згідно з П (С) БО 16 "Витрати" до складу елементу витрат "Витрати на оплату праці" включається заробітна плата за окладами і тарифами, премії та заохочення, матеріальна допомога, компенсаційні виплати, оплата відпусток та іншого невідпрацьованого часу, інші витрати на оплату праці [4].

Мета обліку витрат на робочу силу — визначення витрат робочого часу робітниками за видами діяльності; величини виробітку або ступеню виконання змінного завдання; достовірності нарахування заробітної плати; розрахунків із працівниками з оплати праці; контроль за використанням фондів оплати праці.

Правильний підхід до формування таких витрат дозволить ефективно використовувати трудові ресурси. Тому необхідно детальніше досліджувати класифікацію витрат на оплату праці (табл. 1).

Таке розмежування сприяє чіткому розумінню суті нарахування зарплати, правильного вибору форми, системи та виду витрат на оплату праці.

Оплата праці є однією із найскладніших та найголовніших ділянок бухгалтерського обліку в процесі діяльності кожного підприємства та становить майже 50% витрат при калькулюванні собівартості виробленої продукції.

Організація обліку оплати праці є системою взаємопов'язаних, взаємоузгоджених способів і методів обліку, які охоплюють комплекс облікових процедур з виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації, тому основними завданнями бухгалтерського обліку з оплати праці є такі:

- правильне і своєчасне документальне оформлення табеля робочого часу;
 - ведення обліку та контроль виробітку кожного працівника;
 - точність та правильність розрахунку заробітної плати відповідно до чинних положень;
 - своєчасність та правильність виплати заробітної плати;
 - узагальнення заробітної плати за її видами і формами та об'єктами обліку витрат;
 - правильність відображення витрат на заробітну плату на рахунках бухгалтерського обліку;
 - ведення розрахунків із бюджетом щодо утриманих податків та нарахування єдиного соціального внеску;
 - правильність відображення витрат по заробітній платі у фінансові звітності та своєчасність подання статистичної звітності щодо виплат працівникам.
- Відповідно до "План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій" інформація про розра-

хунки за виплатами працівникам узагальнюються на синтетичному рахунку №66 "Розрахунки за виплатами працівникам" [3]. Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженого наказом Міністерства фінансів України, яка має рекомендаційний характер [2], пропонується відкрити наступні аналітичні рахунки другого порядку, які представлені на рисунку 1.

Рахунок 661 "Витрати на оплату праці" поділяється на субрахунки за категоріями та видами виплат. За категоріями на субрахунку 661.1 запропоновано відображати нарахування заробітної плати основного виробництва; на субрахунку 661.2 — нарахування заробітної плати загальновиробничого персоналу; на субрахунку 661.3 — нарахування заробітної плати адміністративного персоналу; на субрахунку 661.4 — нарахування заробітної плати працівникам збуту.

З метою удосконалення моделі аналітичного обліку оплати праці пропонуємо ввести наступні аналітичні рахунки третього порядку, які представлено в таблиці 2.

Аналітичний рахунок другого порядку поділяється на аналітичні рахунки третього порядку: виплати за окладами і тарифами, премії та заохочення, компенсаційні виплати, оплата відпусток, оплата невідпрацьованого часу та інші виплати на оплату праці.

Використання в практичній діяльності запропонованої моделі аналітичного обліку розрахунків за виплатами працівникам дозволить удосконалити методику обліку розрахунків за виплатами працівникам; посилити інформаційну, контрольну й управлінську функції; систематизувати нарахування, облік та видачу виплат працівникам; розширити можливості використання облікової інформації в управлінні; підвищити ефективність аналітичної роботи.

ВИСНОВКИ

Основою ефективної діяльності суб'єкта господарювання виступає чітко налагоджена система бухгалтерського обліку. Основним фактором, який впливає на ефективну діяльність підприємства, є витрати на оплату праці. Загальна мета класифікації витрат, як і будь-якої іншої класифікації, полягає в створенні впорядкованої структури про витрати організації. Без такої структури не можливі ефективні ведення рахунків і прив'язання витрат до об'єкта. Хоча класифікація витрат здійснюється і фінансовим обліком, проте вона не завжди прийнятна для задоволення інформаційних потреб керівництва.

Організація обліку праці та її оплати — одна з найбільш складних ділянок роботи, яка відбиває різнобічні інтереси сторін суспільно — трудових відносин — працівників, роботодавців, держави та потребує точних і оперативних даних і здійснення контролю за використанням трудових ресурсів. Тому запропонована модель аналітичного обліку оплати праці та аналітика рахунків з обліку оплати праці дозволить підвищити ефективність взаємодії різних користувачів інформації та відображення достовірної інформації в фінансовій звітності підприємства.

Література:

1. Закон України "Про оплату праці" від 24.03.95 р. № 108/95 — ВР, із змінами і доповненнями [Електрон-

ний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.buh24.com.ua/zakon-ukrayini-pro-oplatu-pratsi/>

2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.99 р. №291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4186.html

3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р. №291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.buh24.com.ua/plan-rahunkiv-buhgalterskogo-obliku-aktiviv-kapitalu-zobovyzan-i-gospodarskih-operatsiy-pidpriemstv-i-organizatsiy/>

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати" від 13.12.1999 р. № 318, із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.help/law/318/>

5. Болотина Н.Б. Трудове право України: підр. / Н.Б. Болотина, Г.И. Чанишева. — К: Знання, 2011 — 242 с.

6. Мельник Т.Г. Облік, аналіз та аудит праці і її оплати: авт. дис. на здоб. наук. ступ. канд. екон. наук за спец. 08.06.04 — Бухгалтерський облік, аналіз і аудит / Т.Г. Мельник. — К., 2005 — 18 с.

7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Антология экономической классики / А. Смит [пред. Столярова И.А. — Т.1.]. — М.: "Эконом", "Ключ", 1993. — 475 с.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On Remuneration of Labor", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/108/95-%D0%B2%D1%80> (Accessed 10 Nov 2018).

2. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Instruction on the application of the Plan of Accounts of Accounting for Assets, Capital, Commitments and Business Operations of Enterprises and Organizations", available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4186.html (Accessed 10 Nov 2018).

3. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Plan of accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", available at: <https://www.buh24.com.ua/plan-rahunkiv-buhgalterskogo-obliku-aktiviv-kapitalu-zobovyzan-i-gospodarskih-operatsiy-pidpriemstv-i-organizatsiy/> (Accessed 10 Nov 2018).

4. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Regulation (standard) of accounting 16 "Expenses", available at: <https://zakon.help/law/318/> (Accessed 10 Nov 2018).

5. Bolotina, N.B. (2011), *Trudove pravo Ukrainy* [Labor Law of Ukraine], Znannia, Kyiv, Ukraine.

6. Mel'nyk, T.H. (2005), "Accounting, analysis and audit of labor and its payment", Ph.D. Thesis, Accounting, analysis and audit, Kyiv, Ukraine.

7. Smit, A. (1993), *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov. Antologija jekonomicheskoy klassiki* [Research on the nature and causes of the wealth of nations. Anthology of economic classics], "Jekonov", "Kljuch", Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2018 р.

Т. В. Пуліна,
 д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту,
 Запорізький національний технічний університет
 І. М. Тесленок,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
 Запорізький національний технічний університет
 Я. С. Ткаліч,
 магістрант кафедри менеджменту,
 Запорізький національний технічний університет

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.72

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

T. Pulina,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management,
 Zaporizhia national technical university, Zaporizhzhya
 I. Teslenok,
 Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management,
 Zaporizhia national technical university, Zaporizhzhya
 Ya. Tkalic,
 master of the Department of Management, Zaporizhia national technical university, Zaporizhzhya

MANAGEMENT OF THE ORGANIZATION'S MARKETING COMMUNICATIONS DEVELOPMENT

Досліджено систему маркетингових комунікацій державного науково-виробничого підприємства ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес", яка представлена практично всіма основними елементами: фірмовий стиль, реклама, виставки-ярмарки, прямий маркетинг, стимулювання збуту, паблік-рілейшнз тощо. За результатами досліджень визначено відсутність координованих дій в управлінні елементами системи маркетингових комунікацій. Крім того, професійний рівень працівників, що займаються рекламною діяльністю не завжди відповідає рівню посади. Основна причина — неолік знань у цій сфері діяльності. Підвищення кваліфікації персоналу за таким напрямом практично не ведеться.

Доведено, що для вдосконалення управління розвитком системи маркетингових комунікацій підприємства необхідно створювати інтегровану маркетингову структуру, в якій всі елементи маркетингової комунікаційної діяльності будуть об'єднані під єдиним керівництвом. Для цього необхідно організувати спеціальний відділ, що буде координувати діяльність усіх структур, які займаються маркетинговими комунікаціями, здійснювати контроль, аналіз ефективності системи в цілому та кожного її елемента окремо.

З метою забезпечення просування продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку та зміцнення іміджу підприємства розроблено стратегію маркетингових комунікацій на довгостроковий період. Реалізація стратегії повинна підтримуватися адекватним фінансуванням і виконуватися співробітниками відповідного рівня професіоналізму й компетентності.

З огляду на специфіку продукції, ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" варто зробити акцент на прями продажі, стимулювання збуту, участь у виставках-ярмарках, рекламу, пропаганду, спрямовану на підвищення іміджу підприємства.

Для підтримання творчого потенціалу працівників маркетингового підрозділу важливо створити належні організаційно-технічні й соціально-психологічні умови. Насамперед треба забезпечити раціональну організацію роботи працівникам підрозділу і по-сучасному технічно обладнати робочі місця.

The paper explores the system of marketing communications of Ivchenko Progress State Scientific Production Enterprise represented by practically all basic elements: corporate style, advertising, exhibition-fairs, direct marketing, sales promotion, public relations, etc. According to the research results, the management of elements of marketing communications system lacks coordinated actions. In addition, the professional level of employees engaged in advertising activities does not always correspond to the level of their position. The main reason is the lack of knowledge in this area of activity. The personnel qualification training in this direction hardly takes place.

It is proved that in order to improve the management of the system of marketing communications development of the enterprise, it is necessary to create an integrated marketing structure in which all elements of marketing communication activity will be united under the uniform guidance. This requires creating a special department that will coordinate the activities of all structures involved in marketing communications, controlling, analyzing the effectiveness of the system as a whole and of each element separately.

In order to ensure the products' promotion both in the domestic and foreign markets and to strengthen the company's image, the strategy of marketing communications for the long-term period is developed. The strategy should be implemented by adequate funding and staffed by the professionals of appropriate level of expertise and competence.

Due to the products' specific features, the SE "Ivchenko-Progress" ZMDB should focus on direct sales, sales promotion, participation in exhibitions, fairs, advertising, and promotion aimed at improving the company's image.

To maintain the creativity of the marketing staff, it is important to create the proper organizational, technical, and socio-psychological conditions. First of all, it is necessary to ensure a rational work organization for the employees of the unit and to modernize the workplaces with technical equipment.

*Ключові слова: імідж, стратегія маркетингових комунікацій, науково-виробниче підприємство.
Key words: image, strategy of marketing communications, scientific-production enterprise.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан економіки Україні потребує глибокого дослідження нових теоретичних положень та розробки практичних підходів до управління системою маркетингових комунікацій науково-виробничих підприємств.

Об'єднання різних інструментів маркетингових комунікацій дозволяє одержати ефект синергії, коли сумісне використання окремих маркетингових інструментів досягає більшого результату, ніж при їх роздільному використуванні.

Але, як науковцями, так і практиками не завжди враховується специфіка науково-виробничої сфери для адекватного відображення основних економічних явищ та описання процесів, які пов'язані з маркетинговою комунікаційною діяльністю.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розроблення методологічних та методичних засад управління системою маркетингових комунікацій вітчизняних підприємств набуває сьогодні значної ваги внаслідок активізації їх маркетингової діяльності в умовах виходу з кризового стану економіки України. Вагомий науковий внесок в опрацювання проблем управління системою маркетингових комунікацій зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Д. Бернет, С. Моріарті, Дж.М. Лейхіф, Т.І. Лук'янець, Г.Г. Почепцов, Є.В. Ромат, А.А. Романов, І.М. Синяєва та ін. [1—6; 9—10].

Теоретичні підходи у працях названих вчених ґрунтуються на досвіді промислово розвинених країн із сформованою ринковою економікою, тому не містять узагальнень теорії маркетингових комунікацій в умовах виходу з кризи національної економіки з урахуванням сучасних тенденцій розвитку ринку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета роботи — удосконалення управління системою маркетингових комунікацій державного науково-виробничого підприємства.

ВИКЛАДАННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З кінця минулого століття машинобудівні підприємства під впливом стрімкого скорочення державних замовлень на продукцію галузі та загострення міжнародної конкуренції знаходилися в процесі безперервних радикальних змін.

Одним з головних інструментів адаптації до змін зовнішнього середовища є система маркетингових комунікацій. Система маркетингових комунікацій науково-виробничого підприємства ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" направлена на зміцнення існуючого іміджу та забезпечення стратегії просування продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку в умовах безперервної зростаючої інтернаціоналізації й глобалізації ринкової діяльності.

Метою маркетингової комунікаційної стратегії ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" є створення синергії, тобто досягнення такого узгодженого використання кількох інструментів маркетингових комунікацій, яке здатне принести більший ефект, ніж при їх роздільному застосуванні.

На підприємстві ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" система маркетингових комунікацій представлена практично всіма основними елементами: фірмовий стиль, реклама, виставки-ярмарки, прямиї маркетинг, стимулювання збуту, паблік-релейшнз.

Фірмовий стиль ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" — це набір кольорових, графічних і словесних констант, що забезпечують візуальну і смислову єдність товарів і послуг, всієї вихідної від підприємства інформації, її внутрішнього і зовнішнього оформлення. Фірмове поєднання кольорів — синій і білий.

Серед основних елементів рекламної діяльності можна виділити:

- сформовану концепцію продукту;
- виділену цільову аудиторію (партнери-замовники);
- визначені засоби масової інформації (ЗМІ);
- розроблені рекламні звернення.

У найзагальнішому вигляді комплекс рекламних заходів підприємства ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" — це видання інформаційних матеріалів, проведення презентаційних заходів і розміщення рекламно-інформаційних матеріалів у мас-медіа.

Для визначення стратегії й тактики комплексної реклами на тактичні і стратегічні періоди (1 рік, 2 роки, 5 років) проводяться маркетингові дослідження поточних і перспективних потреб ринку авіаційної й газотурбінної техніки, основних тенденцій розвитку авіаційної й газотурбінної техніки в базових центрах її створення, основних методів просування авіаційної й газотурбінної техніки на ринок у конкурентів, політичної ситуації в різних сегментах ринку.

За наслідками цих досліджень визначаються регіони рекламного впливу, тематика висвітлення в кожному конкретному регіоні, інтенсивність і комплексність реклами, а також ступінь рекламного впливу в регіонах.

За результатами визначення ступеня рекламного впливу в регіонах їх поділяють на основні та другорядні.

В основних регіонах застосовуються рекламні публікації в ЗМІ і разових виданнях, участь у виставках, симпозіумах, конференціях, цільова розсилка рекламних виробів тощо.

У другорядних регіонах підтримується основна інформація про підприємство та його продукцію.

На підставі цих досліджень виконуються такі рекламно-маркетингові дії: визначаються представники ЗМІ (газети, журнали, канали ТБ, радіо), разові видання (каталоги, збірки) з конкретних тематик, розробляється план рекламних публікацій і телеінтерв'ю керівників на певний рекламний період (як правило, на 1 рік).

Результати інформаційно-рекламної діяльності підприємства:

— видавничий комплекс: інформаційні видання для використання в структурних підрозділах підприємства (анотовані збірки, переклади статей із зарубіжних періодичних видань, тематичні збірки); буклети; плакати; календарі; листівки; прес-релізи; річні звіти; корпоративні видання; презентаційні книги і брошури;

— сувенірна продукція;

— мультимедійна продукція: відеопрезентації; відеофільми;

— Web-сайт; комерційні пропозиції;

— статті в ЗМІ України і зарубіжжя;

— переклади: контрактної технічної документації; підручників, лекцій; матеріалів на одержуване імпортне устаткування; листування із зарубіжними фірмами; оформлення відвантажувальної документації на устаткування, що відправляється іноземним замовникам.

У кінці року (листопад) складається план участі підприємства в міжнародних та регіональних виставках, шоу, конгресах із зазначенням найменування, регіону й часу проведення події, пропонованого обсягу і основної тематики експозиції на цій події.

Типова структура витрат на участь у виставці виглядає в більшості випадків так: орендна плата — 15 ... 20%; монтаж експозиції — 40 ... 50%; демонтаж експозиції — 5 ... 10%; витрати на рекламоносії — 5 ... 10%; представницькі витрати — 15 ... 25% [6].

Після монтажу експозиції та офіційного відкриття виставки настає найбільш напружений і відповідальніший етап робіт. Виставки, як правило, швидкоплинні. На них представлено безліч високоякісних товарів — конкурентів. Контакт відвідувачів і фахівців з експозицією підприємства дуже нетривалий. Все це свідчить про нагальну необхідність проведення великої попередньої роботи з налагодження комунікацій з цільовою аудиторією. На виставках проводилися переговори з представниками низки країн, зацікавлених у продукції підприємства.

Про рівень організованих виставок свідчать численні дипломи, грамоти, медалі оргкомітетів, міжнародних авіакосмічних салонів за кращі експозиції та експонати.

Оскільки на підприємстві ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" використовуються нульові канали розподілу, то основним інструментом маркетингових комунікацій є особисті продажі (ДМ — директ-маркетинг), які являють собою встановлення особистого контакту з одним або декількома потенційними покупцями з метою продажу продукції [4; 5]. Велика частина продукції підприємства

реалізується шляхом підписання контрактів з підприємствами майже в 60 країнах світу. Результати переговорів, перш за все, залежать від досвіду та компетентності працівників, які беруть участь у переговорному процесі. Перекладачі беруть участь в усних переговорах при підготовці контрактів, відвантаження продукції за кордон, а також при впровадженні й налагодженні в цехах підприємства імпортного устаткування й техпроцесів, працюють в експлуатуючих організаціях різних країн. Висока кваліфікація та ерудиція перекладачів, а також накопичений ними досвід дозволяють виконувати переклади на переговорах з найрізноманітніших тем.

Ділова поведінка учасників делегацій під час переговорного процесу, особистих зустрічей і бесід робить значний внесок у створення та зміцнення іміджу ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес".

Оскільки специфікою продукції ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" є технологічна складність, іншим методом стимулювання продажів є сервісне і гарантійне обслуговування.

Підприємством ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес", разом з експлуатантами, організована й постійно розширюється система регіональних представництв у різних країнах. Представники формують підприємство, як розробника, про хід експлуатації, виниклі несправності, при необхідності усувають нескладні дефекти на місці, для чого наперед забезпечуються певним обсягом матеріальної частини. Іншими словами, ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" використовує прийняту у всьому світі типову систему післяпродажного обслуговування, підтриману експлуатантом, виготівниками і ремонтними підприємствами.

Гарантійним обслуговуванням займається сервісна служба. Діяльність сервісної служби із замовниками регламентується укладеними з ними договорами.

Від професіоналізму, компетентності працівників сервісної служби багато в чому залежить ставлення замовників до підприємства та його іміджу. При підборі персоналу в сервісну службу враховуються не тільки професійні, але й комунікативні дані претендента.

Сервісна служба є основною ланкою, що пов'язує підприємство з численними експлуатуючими організаціями. Завданнями сервісної служби є:

— підтримка постійного контакту всіма діючими видами зв'язку (телефон, факс, телекс, інтернет), своєчасне й ефективне реагування на всі запити замовників;

— полегшення освоєння експлуатації двигунів технічним персоналом замовників, для чого фахівці служби прямують до них з поставками перших літаків і вертольотів;

— накопичення й оброблення досвіду експлуатації двигунів з метою їх подальшого вдосконалення й виконання цих робіт в умовах експлуатації;

— екстрене постачання запасних частин при простой літаків;

— забезпечення замовників технічною документацією протягом усього періоду експлуатації двигунів;

— надання допомоги замовникам в упровадженні прогресивних методів управління ресурсами двигунів;

— участь у льотних випробуваннях двигунів.

Серед заходів, націлених на стимулювання попиту ДП ЗМКБ "Івченко— Прогрес", можна виділити: проведення конференцій, семінарів; консультативна допомога; розширення системи сервісного обслуговування.

Аналізуючи систему маркетингових комунікацій на ДП "Івченко-Прогрес", слід відзначити досить високий рівень такого елемента, як паблік — рилейшнз. На підприємстві зв'язки з громадськістю здійснює прес-центр, покликаний формувати й зміцнити позитивний імідж ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес", удосконалювати зв'язки з органами державної влади, громадськими організаціями та засобами масової інформації. Прес-центр постійно бере участь в інформаційному потоці на підприємстві поряд з іншими відділами.

Підрозділ знаходиться в прямому підпорядкуванні керівникові підприємства.

Завдання прес-центру:

- створення позитивного іміджу підприємства в органах державної влади, ЗМІ та громадських організаціях;
- налагодження зв'язків з органами державної влади, ЗМІ та громадськими організаціями;
- здійснення систематичного збирання та аналізу інформації, яка з'являється в ЗМІ і висвітлює діяльність ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес";
- розроблення рекомендацій щодо створення позитивного іміджу підприємства;
- здійснення заходів щодо створення позитивного іміджу за завданням генерального директора;
- здійснення тісної взаємодії з підрозділами та громадськими організаціями підприємства (профспілковим комітетом, радою ветеранів) з питань створення й підтримки іміджу підприємства.

Основні напрями витрачання грошових коштів на комунікаційну діяльність підприємства:

- участь у виставках — ярмарках. На даний напрям витрачається до 60% річного рекламного бюджету;
- виготовлення й розповсюдження поліграфічної і сувенірної продукції. На цей напрям витрачається до 25% річного рекламного бюджету;
- реклама в ЗМІ. На даний напрям витрачається до 15% річного рекламного бюджету.

Але за результатами аналізу системи маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" було виявлено недоробки, які можуть негативно вплинути на конкурентні переваги:

- неінтегрована організаційна структура управління службами маркетингу;
- на підприємстві кожен з елементів системи маркетингових комунікацій існує ніби автономно від інших;
- відсутність систематизованої комунікативної політики підприємства.

Крім того, професійний рівень працівників, які займаються рекламною діяльністю не завжди відповідає рівню посади. Основна причина — неолік знань у цій сфері діяльності. Підвищення кваліфікації персоналу в даному напрямку практично не ведеться. Заробітна плата робітників, які займаються рекламною діяльністю залежить більше від їх стажу і відпрацьованого часу, ніж від конкретних результатів роботи.

Для вирішення визначених проблем слід створити інтегровану маркетингову структуру, в якій всі елементи маркетингової комунікаційної діяльності будуть об'єднані під єдиним керівництвом шляхом створення спеціального відділу. Цей відділ буде координувати діяльність усіх структур, які займаються маркетинговими комунікаціями, здійснювати контроль, аналіз ефективності системи в цілому та кожного її елемента окремо.

Крім того, необхідно розробити стратегію маркетингових комунікацій на довгостроковий період. Реалізація стратегії повинна підтримуватися адекватним фінансуванням та виконуватися співробітниками відповідного рівня професіоналізму й компетентності.

Основними факторами, що сприяють реалізації стратегії маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" є:

— ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" є єдиним підприємством-розробником авіаційних двигунів в Україні, яке забезпечує повний цикл їх розроблення;

— наявність школи кваліфікованого персоналу, що має досвід в проектуванні й виробництві;

— постійне підтвердження відповідності системи якості підприємства вимогам державних та міжнародних стандартів;

— багаторічний досвід роботи з міжнародної кооперації;

— конкурентоспроможна ціна на світовому ринку послуг;

— співпраця з інститутами НАН України та профільними інститутами;

— позитивні відгуки про підприємство на світовому ринку авіабудування;

— участь у міжнародних програмах та грантах ЄС;

— підприємство атестовано як наукова установа.

Формування стратегії маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" починається з визначення загальних цілей маркетингових комунікацій.

Цілі й методи маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" представлені в таблиці 1.

Цілі комунікацій (вимірні, конкретні):

— підтримка обізнаності цільової аудиторії про ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" на рівні 98,00 %;

— позиціонування ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" як лідера ринку;

— підвищення привабливості підприємства за рахунок створення позитивного керованого іміджу надійного і стабільного партнера;

— збільшення інвестиційної привабливості ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес";

— підвищення лояльності замовників;

— мінімізація ризиків замовника при ухваленні рішень про закупівлю;

— підвищення мотивації й лояльності працівників підприємства;

— просування нової продукції підприємства.

Основні завдання стратегії маркетингових комунікацій:

— диференціація ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" від конкурентів;

— інформування й підвищення обізнаності замовників про продукцію й підприємство для мінімізації ризиків замовника при ухваленні рішень про закупку продукції;

— переконання замовників взаємодіяти із ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес";

— сприяння встановленню довгострокових відносин із замовниками, підвищення їх лояльності;

— переконання в перевагах продукції ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" мотивування ефективного просування;

— інформаційна підтримка каналів для забезпечення відповідного рівня просування продукції;

Таблиця 1. Загальні цілі й методи маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес"

Загальні цілі маркетингових комунікацій	Методи реалізації
Підвищення іміджу ДП ЗМКБ «Івченко-Прогрес»	- інформаційні статті; - проведення прес-конференцій; - розповсюдження прес-релізів у ЗМІ; - участь у ярмарках, виставках; - розповсюдження рекламних сувенірів; - розповсюдження рекламної поліграфії
Розповсюдження реклами продукції та послуг	

Таблиця 2. Закупівельний центр замовника

Посада замовника	Роль при ухваленні рішення про закупівлю
Головний інженер з експлуатації	- є кінцевим користувачем продукції; - ініціює закупівлю продукції; - впливає на ухвалення рішення про постачальника; - затверджує постачальника; - формує технічну специфікацію; - ухвалює рішення про закупівлю
Директор із закупівель/забезпечення	- організовує процес закупівлі продукції; - ухвалює рішення про закупівлю; - бере участь у затвердженні постачальника
Фінансовий директор	- ухвалює рішення про закупівлю; - впливає на затвердження постачальника
Генеральний директор / акціонери	- ухвалює рішення про закупівлю; - впливає на затвердження постачальника
Проектний інститут (групи впливу)	- формує технічну специфікацію; - впливає на ухвалення рішення про закупівлю; - впливає на затвердження постачальника

— створення й підтримка позитивного іміджу ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес";
— підвищення інвестиційної привабливості ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" для акціонерів та інвесторів;

Таблиця 3. Програма заходів щодо реалізації стратегії маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" за 2019 р.

№	Зміст заходів	Планований результат	Терміни виконання
1.	Організація участі підприємства у виставках згідно з річним планом виставок	Підтримка присутності на ринку, вивчення поведінки замовників і конкурентів	1 кв. 2019 р.
2	Проведення цільових семінарів з нових видів продукції, послуг згідно з планом заходів щодо підвищення лояльності на 2019 р.	Інформування замовників про нові види продукції, послуг, побудова довгострокових партнерських відносин	4 кв. 2019 р.
3	Проведення транзакційних досліджень	Отримання зворотного зв'язку, підвищення задоволеності замовника	4 кв. 2019 р.
4	Створення системи керівництва за візуальними стандартами	Диференціація підприємства від конкурентів, візуалізація корпоративної стратегії через дизайн	2 кв. 2019 р.
5	Розвиток корпоративної культури	Поліпшення іміджу підприємства, мотивація персоналу	4 кв. 2019 р.
6	Розвиток веб-сайту: - регулярні новини; - технічна інформація; - та ін.	Підтримка іміджу підприємства, забезпечення доступності інформації про компанію	2 кв. 2019 р.
7	Каталог сервісної служби	Просування послуг, підвищення обізнаності замовника	2 кв. 2019 р.
8	Пряма розсилка інформаційного бюлетеня	Інформування замовників про новини підприємства, підтримка обізнаності про компанію	щоквартально

— надання інформації про діяльність і політику ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес";

— взаємодія із зовнішньою і внутрішньою аудиторією.

При взаємодії із замовниками основною цільовою групою є закупівельний центр замовника — усі співробітники й групи замовника, які беруть участь у процесі ухвалення рішення про закупівлю, що мають загальні цілі і поділяють ризики від ухвалених рішень (табл. 2).

При взаємодії із закупівельним центром до уваги беруться такі чинники;

— основні учасники процесу закупівлі;

— питання, на які вони найбільше впливають;

— рівень їх впливу;

— критерії оцінки постачальника;

— рівень централізації закупівель [8].

Далі необхідно визначити відповідального за впровадження стратегії маркетингових комунікацій.

Наступний етап — створення комунікаційного повідомлення ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес".

Комунікаційне повідомлення ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" інформування реальних та потенційних споживачів про те, що в даний час ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" є відомим підприємством з виробництва промислового обладнання із значним інноваційним потенціалом, орієнтоване на подальший активний розвиток участі в міжнародному бізнесі.

Завдання ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" — задоволення потреб споживача шляхом надання широкого спектра високоякісних комплексних рішень, інновацій і передового сервісу. За рахунок зростання й постійного підвищення ефективності ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" прагне принести максимальну користь своїм акціонерам і гідні прибутки робітникам.

Промислове обладнання ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес":

авіаційні двигуни для літаків і гелікоптерів нового покоління; газотурбінні приводи для газоперекачувальних установок; газотурбінні приводи для автоматизованих електростанцій; агрегати тепла і холоду; генератори інертних газів; турбодетандерна електростанція; газотурбінні електростанції.

Ключові фактори успіху ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес":

— підприємство має довгостроковий досвід успішних постачань обладнання у 60 країн світу;

— продукція підприємства надійна в експлуатації;

— підприємство швидко реагує на запити й задовольняє потреби замовника;

— післяпродажне сервісне обслуговування здійснюється швидко й на високому технічному рівні;

— підприємство будує довгострокові партнерські відносини із споживачами;

— ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" — інноваційна компанія, що володіє могутньою конструкторською базою, науковими напрацюваннями й сучасними технологіями.

Основні інструменти задіяні для реалізації рекламної стратегії підприємства для забезпечення зовнішньоекономічної діяль-

ності (комунікаційний мікс): виставки; PR; корпоративний стиль; веб-сайт; особистий контакт з підприємствами-змовниками; інформаційно-технічна підтримка; забезпечення презентаційними матеріалами; організація цільових семінарів; іміджеві статті в спеціалізованих виданнях; пряма розсилка презентаційних матеріалів.

Таким чином, стратегія маркетингових комунікацій ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" спрямована на покращення іміджу, забезпечення зміцнення позиції на міжнародних ринках та підвищення капіталізації підприємства.

Для досягнення цілей стратегії маркетингових комунікацій створено програму (табл. 3).

На заключному етапі планування стратегії маркетингових комунікацій необхідно розробити рекламний бюджет, статті якого будуть відповідати запропонованим заходам.

З метою реалізації стратегії необхідно вдосконалити відповідні для промислового ринку елементи системи маркетингових комунікацій, опрацювати план їх використання та сформуванню адекватний рекламний бюджет.

З огляду на специфіку продукції, ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" варто зробити акцент на прями продажі, стимулювання збуту, участь у виставках-ярмарках, рекламу, пропаганду, спрямовану на підвищення іміджу підприємства.

Для підтримання творчого потенціалу працівників маркетингового підрозділу важливо створити належні організаційно-технічні й соціально-психологічні умови. Насамперед треба забезпечити раціональну організацію роботи працівникам підрозділу і по-сучасному технічно обладнати робочі місця.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження визначено, що на підприємстві ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" система маркетингових комунікацій представлена практично всіма основними елементами: фірмовий стиль, реклама, виставки-ярмарки, прями маркетинг, стимулювання збуту, паблік-рілейшнз тощо. Але кожен з елементів системи маркетингових комунікацій існує ніби автономно від інших. Основна проблема при формуванні комунікаційної політики полягає в тому, що реалізація окремих маркетингових функцій та елементів системи маркетингових комунікацій розподілена між окремими підрозділами.

З метою вдосконалення управління розвитком системи маркетингових комунікацій на машинобудівному підприємстві ДП ЗМКБ "Івченко-Прогрес" та покращення іміджу підприємства необхідно створити інтегровану маркетингову структуру, в якій всі елементи комунікаційної діяльності будуть об'єднані під єдиним керівництвом шляхом створення спеціального відділу, що буде координувати діяльність усіх структур, які займаються маркетинговими комунікаціями, здійснювати контроль, аналіз ефективності системи в цілому та кожного її елемента окремо.

Для забезпечення просування продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку та зміцнення іміджу підприємства в умовах безперервної зростаючої інтернаціоналізації та глобалізації ринкової діяльності розроблено стратегію маркетингових комунікацій на довгостроковий період. Для реалізації стратегії необ-

хідне адекватне фінансування та виконавці відповідного рівня професіоналізму й компетентності.

Література:

1. Бернет Дж. Маркетинговые коммуникации: интегрированный подход / Дж. Бернет, С. Мориарти; под ред. С.Г. Божук. — СПб.: Питер, 2001. — 864 с.
2. Лук'янець Т.І. Рекламний менеджмент: [навч. пос] / Т.І. Лук'янець. — К.: КНЕУ, 1998. — 274 с.
3. Лук'янець Т.І. Маркетингова політика комунікацій. / Т.І. Лук'янець. — К.: КНЕУ, 2002. — 524 с.
4. Лэйхифф Дж. М. Бизнес-коммуникации / Дж.М. Лэйхифф, Дж. М. Пенроуз. — СПб: Питер, 2001. — 688 с.
5. Ромат Е.В. Реклама: учебник для студентов специальности "Маркетинг" / Е.В. Ромат. — [3-е изд.,]. — Киев; Харьков: НВФ "Студцентр", 1999. — 480 с.
6. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г. Почепцов. — 2-е изд., стер. — М.: Сمارт Бук, 2009. — 651 с.
7. Пуліна Т.В. Реінжиніринг як інструмент інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Пуліна Т.В.; НУХТ. — К., 2006. — 19 с.
8. Пуліна Т.В. Інформаційне забезпечення створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості / Т.В. Пуліна // Бізнес Інформ. — 2013. — № 5. — С. 145—152.
9. Романов А.А. Маркетинговые коммуникации / А.А. Романов, А.В. Панько. — М.: Эксмо, 2006. — 432 с.
10. Синяева И.М. Маркетинговые коммуникации: учебник / И.М. Синяева, С.В. Земляк, В.В. Синяев; [под ред. Л.П. Дашкова.]. — М.: Дашков и К, 2005. — 303 с.

References:

1. Bernet, Dzh. (2001), Marketingovyе kommunikacii: integrirovannyj podhod [Marketing communications: an integrated approach], Piter, St.Petersburg, Russia.
2. Luk'ianets', T.I. (1998), Reklamnyj menedzhment [Advertising management], KNEU, Kyiv, Ukraine.
3. Luk'ianets', T.I. (2002), Marketynhova polityka komunikatsij [Marketing communication policy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
4. Ljejhiff, Dzh.M. (2001), Biznes-kommunikacii [Business communications], Piter, St.Petersburg, Russia.
5. Romat, E.V. (1999), Reklama: Uchebnik dlja studentov special'nosti "Marketing" [Advertising: A textbook for students of the specialty "Marketing"], NVF "Studcentr", Kyiv, Kharkiv, Ukraine.
6. Pohepcov, G.G. (2009), Teorija kommunikacii [Communication Theory], Smart Buk, Moscow, Russia.
7. Pulina, T.V. (2006), "Reengineering as an instrument of innovation and investment activity of food industry enterprises", Ph.D. Thesis, Economy, NUKhT, Kyiv, Ukraine.
8. Pulina, T.V. (2013), "Information provision for creation and development of cluster associations of food industry enterprises", Biznes Inform, vol. 5, pp. 145—152.
9. Romanov, A.A. (2006), Marketingovyе kommunikacii [Marketing communications], Jeksmo, Moscow, Russia.
10. Sinjaeva, I.M. (2005), Marketingovyе kommunikacii [Marketing communications], Dashkov i K, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2018 р.

М. М. Тюріна,
аспірант кафедри управління та економіки водного транспорту,
Держаний університет інфраструктури та технологій, м. Київ, Україна

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.78

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПІЛЬГИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В УМОВАХ ЗМІН ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

М. Tiurina,
State University of Infrastructure and Technology, Kiev, Ukraine

ECONOMIC CONSEQUENCES OF APPLICATION OF TAX SOCIAL PRIVILEGE ON ENTERPRISE
UNDER THE TERMS OF CHANGES TO TAX LEGISLATION

У статті розглядається питання застосування податкової соціальної пільги на підприємствах України. Наведено поняття податкової соціальної пільги та законодавчо визначені показники на яких базується її застосування. Проаналізовано застосування податкової соціальної пільги в розрізі змін законодавства на основі проаналізованих нормативно-правових актів та економічних наслідків такого застосування. Розглянуто проблемні питання пов'язані з правилом застосування податкової соціальної пільги, та виконання податковою соціальною пільгою як соціальним інструментом покладеною на неї функції. Наведено приклад застосування податкової соціальної пільги працівника Німеччини та розглянуто реальний вплив податкової соціальної пільги на обсяг отриманого доходу. Зроблено висновки впливу порядку застосування податковою соціальною пільги на забезпечення результативності такого інструменту та виконання належної соціальної функції.

The article deals with the issue of tax social privilege at Ukrainian enterprises. The concept of tax social privilege and legally determined indicators on which its application is based are presented. An analysis of domestic research and publications on the application of tax social privilege and the effectiveness of granting privilege in Ukraine is made.

The theoretical and practical aspects of the application of the tax social privilege at Ukrainian enterprises in the context of legislative changes on the basis of the analyzed normative legal acts and economic consequences of such application are considered. The concept of a subsistence minimum as a legislatively determined indicator on which the application of the tax social privilege and its quantitative indicators for past periods are based is given.

The influence of the level of income received by the employee and the level of minimum wage on the right and opportunity to take advantage of tax social benefits as social levers is considered.

The changes of tax legislation concerning application of tax social privilege are analyzed and ways of improvement of the existing system are offered. The problematic issues related to the rule of application of tax social privilege are considered, and the tax social privilege as a social instrument entrusted to it functions.

Specific categories of employees are presented for granting the right to apply a tax social benefit in the basic amount, increased or maximum.

An example of the application of the tax social benefit of an employee of Germany is given and the real impact of the tax social benefit on the volume of the received income, even with the amount of wages above the average level, is considered.

The use of such a variant of the indicator as a real living wage has been substantiated to increase the effectiveness of the tax social benefit in the social aspect.

The conclusions of the influence of the procedure of applying the tax social privilege on ensuring the effectiveness of such an instrument and the performance of an appropriate social function and its main function — increasing the solvency of citizens.

Ключові слова: податкова соціальна пільга, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, дохід, податкове законодавство.

Key words: tax social privilege, subsistence minimum, minimum wage, revenue, tax legislation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Діяльності підприємства є системою що чутливо реагує на зміни податкового законодавства. Одним з важливих інструментів податкового регулювання є застосування податкової соціальної пільги, застосування якої має вплив на менеджмент та економічні наслідки діяльності підприємства. Тому важливо проаналізувати зміни податкового законодавства щодо застосування податкової соціальної пільги (ПСП) та запропонувати шляхи покращення існуючої системи.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями застосування ПСП займалися такі українські вчені: В. Буряківський, М. Кучерявенко, П. Мельник, А. Началов, В. Федоров, Т. Яроцька та ін. Дослідження стосувалося питань застосування податкової пільги та оцінці ефективності надання пільг в Україні.

Об'єктом дослідження в даній роботі є податкова соціальна пільга та виявлення змін в податковому законодавстві щодо застосування на підприємстві.

Незважаючи на те, що термін "податкові пільги" є одним з найпоширеніших у сучасному оподаткуванні, єдиний підхід до визначення цього поняття серед вітчизняних вчених відсутній. Так, В. Буряківський виділяє податкові пільги в окремий елемент податку, М. Кучерявенко пропонує повно або частково звільнити юридичних осіб і громадян від сплати податків, П. Мельник пояснює податкову пільгу як встановлення мінімуму, що не оподатковується; вилучення з оподаткування певних елементів об'єкта оподаткування; звільнення від оподаткування певних осіб або категорій платників податків; зменшення податкових ставок; застосування цільових податкових пільг, В. Федоров визначає податкову пільгу як диференціацію ставок податків для окремих платників [1].

Як бачимо існує різноманітність у визначенні поняття "податкова пільга". Треба зауважити що податкова пільга це не тільки зменшення суми податку, але можливість для платника податків вибирати та застосовувати альтернативні системи оподаткування при наявності для цього законодавчих умов.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розгляд теоретико-практичних аспектів застосування податкової соціальної пільги на підприємствах України. Підприємство в умовах обмежених фінансових ресурсів, при плануванні і використанні фінансових потоків повинно враховувати всі норми, що встановлюються законодавством щодо застосування податкової соціальної пільги. Важливим аспектом є розгляд правил застосування податкової соціальної пільги, та використання податкової соціальної пільги задля виконання нею соціальною функції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Застосування податкової соціальної пільги базується на використанні законодавчо визначених показників, таких як прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата. Прожитковий мінімум — вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості. Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення, а саме:

- дітей віком до 6 років;
- дітей віком від 6 до 18 років;
- працевдатних осіб;
- осіб, які втратили працевдатність [2].

Право на податкову соціальну пільгу надається працівнику-платнику податку, якщо розмір його нарахованої місячної зарплати не перевищує суми, яка дорівнює місячному прожитковому мінімуму, помноженому на 1,4 і округленому до десятків гривень. При цьому податкова соціальна пільга застосовується тільки до зарплати і не стосується інших доходів (заробітків підприємців або сум, отриманих від проведення незалежної професійної діяльності). Якщо працівник, крім зарплати, отримує виплати з бюджету у вигляді стипендії, грошового чи майнового забезпечення учня, студента, аспіранта, ординатора, ад'юнкта, військовослужбовця пільга до таких видів доходів не застосовується. Податкова соціальна пільга може застосовуватися тільки за одним місцем роботи. Якщо людина працює на декількох підприємствах, вона сама може обрати, де їй краще скористатися правом на податкову соціальну пільгу. Для цього потрібно подати роботодавцю письмову заяву та прикласти копії документів, які надають право на податкову соціальну пільгу.

На 2018 рік в Україні встановлено прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць у розмірі з 1 січня 2018 року — 1700 грн, з 1 липня — 1777 грн, з 1 грудня — 1853 грн, а для основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років: з 1 січня 2018 року — 1492 грн, з 1 липня — 1559 грн, з 1 грудня — 1626 грн; дітей віком від 6 до 18 років: з 1 січня 2018 року — 1860 грн, з 1 липня — 1944 грн, з 1 грудня — 2027 грн; працевдатних осіб: з 1 січня 2018 року — 1762 грн, з 1 липня — 1841 грн, з 1 грудня — 1921 грн; осіб, які втратили працевдатність: з 1 січня 2018 року — 1373 грн, з 1 липня — 1435 грн, з 1 грудня — 1497 грн [3].

На податкову соціальну пільгу мають право обидва батьки і надається вона на кожну дитину, але тільки для одного з батьків, при цьому граничний розмір зарплати, що дає право на податкову соціальну пільгу збіль-

Таблиця 1. Зміни в застосуванні ПСП у 2014–2018 роках

Показники	2014	2015	2016	2017	2018
Розмір доходу для застосування соціальної пільги	1710	1710	1930	2240	2470
Базовий розмір пільги	50%ПМ (прожиткового мінімуму)	50%ПМ	50%ПМ	50%ПМ	50%ПМ
Сума податкової соціальної пільги (100 % для осіб, визначених у пп. 169.1.1 та пп. 169.1.2 ПКУ) грн.	609,00	609,00	689,00	800,00	881
Підвищена 150 % для осіб, визначених у пп. 169.1.3 ПКУ	913,50	913,50	1033,50	1200,00	1321,50
Максимальний розмір пільги 200 % для осіб, визначених у пп. 169.1.4 ПКУ	1218,00	1218,00	1378,00	1600,00	1762,00

шується в залежності від кількості дітей у віці до 18 років.

Щодо змін податкового законодавства в питанні застосування ПСП (податкової соціальної пільги) можна зазначити таке: у попередній редакції п. 1 р. XIX "Прикінцеві положення" ПКУ було зазначено, що загальна податкова соціальна пільга в розмірі 50% прожиткового мінімуму для працездатної особи діє до 31 грудня 2015 року. Із нового року розмір пільги повинен був становити 100%. Але такого покращення, уже традиційно, не сталося.

Але в п. п. 169.1.1 ПКУ наголошує, що розмір загальної податкової соціальної пільги становить 50% прожиткового мінімуму. Не відбулося і підвищення порогу доходу, який надає право на застосування податкової соціальної пільги: він, як і раніше, дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи станом на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 й округленого до найближчих 10 грн (у 2018 році — 2470 грн). Планувалося підвищити коефіцієнт до 3,0.

З 01.01.2018 року ставки податку на доходи фізичних осіб та військового збору не змінилися та становить 18% та 1,5% відповідно, застосовується до заробітної плати, різних заохочувальних виплат, інших винагород за цивільно-правовими договорами, також підприємства змушені були переглянути рівень заробітних плат, тому що мінімальна заробітна плата становить з 1 січня 2018 року 3723 гривні.

Платник податку має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді зарплати, на суму податкової соціальної пільги, але при цьому згідно з пп. 169.4.1 ПКУ до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як зарплата, підприємство застосовує ПСП, якщо розмір такого доходу не перевищує суми, яка дорівнює розміру місячного прожиткового мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 й округленого до найближчих 10 грн.

У 2018 році при встановленому прожиткового мінімуму для працездатної особи — 1762 грн, граничний дохід для застосування ПСП становить — 2470 грн, разом з тим беручи до уваги розмір мінімально зарплати

з 01.01.2018 р. у 3723 грн (менше суми у 3723 гривні підприємство не має право нараховувати заробітну плату працівникові за виконану місячну норму праці), тому підприємства не застосовуватимуть ПСП для більшості працівників, бо їх розмір зарплати вищий за граничний дохід для ПСП у сумі 2470 грн. Винятком можуть бути категорії працівників, які визначені абз.2 пп. 169.4.1 ПКУ, а саме: батьки дітей віком до 18 років, граничний розмір доходу яких для одного з батьків у сумі не перевищує 2470 грн, х кількість дітей віком до 18 років (двоє і більше дітей). Підприємство має право застосувати 100% податкову соціальну пільгу у 2018 році для осіб, які утримують двох і більше дітей віком до 18 років (881 грн х кількість дітей віком до 18 років); 150% розміру ПСП для одинокої матері (батька), вдови (вдівця) або

опікуна, піклувальника, які мають дитину (дітей) до 18 років, (1321,50 грн х кількість дітей віком до 18 років); 150% розміру ПСП для осіб, які утримують дитину-інваліда (дітей-інвалідів) віком до 18 років (1321,50 грн х кількість дітей віком до 18 років). Отже, загальною ПСП зможуть скористатися лише працівники, які трудяться на умовах неповного робочого часу та й то не завжди.

Приміром, якщо працівник працює на 0,6 ставки, то гарантований мінімальний розмір його зарплати становить: 3723 грн × 0,6 = 2233,80 грн. Тож якщо йому нарахували зарплату в такому розмірі, він матиме право на загальну ПСП.

Окрім того, за певних ситуацій (відпустки без збереження заробітної плати, відпустки по догляду за дитиною до 3-х років, прогули тощо), коли працівник не відпрацював місячної норми робочого часу, зарплата за місяць теж може бути менше за 2470 грн, і, відповідно, буде право на загальну ПСП.

Першою проблемою є правило застосування податкової соціальної пільги, а саме наряду з підвищенням розміру доходу для застосування ПСП у зв'язку з підвищенням прожиткового мінімуму спостерігається звуження кола осіб-платників податків, щодо доходів яких підприємство має право застосувати ПСП. Другою проблемою є те, що порядок її застосування не забезпечує в кінцевому результаті після оподаткування працівнику — платнику податку суму чистого доходу, який був не менший за розмір реального прожиткового мінімуму. У цьому випадку є обґрунтованим говорити саме про реальний прожитковий мінімум. Адже в Україні фактично існує три варіанти цього показника — прожитковий мінімум, який затверджується щорічно законом України про Державний бюджет України, і використовується під час обрахунку податкових пільг, розмірів соціальних виплат тощо; фактичний прожитковий мінімум, який згідно з чинним законодавством використовують лише для "спостереження за динамікою рівня життя в Україні" [2], проте не є базовим державною соціальною основою на підставі якого мали б визначатися державні соціальні гарантії та стандарти щодо доходів населення. Хоча такі стандарти передбачені Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" [6]. Проте реальний розмір прожиткового мінімуму який на сьогодні

розраховується Федерацією профспілок України. Чинний порядок застосування податкової соціальної пільги не забезпечує належної результативності даного інструменту, не виконує належної соціальної функції, оскільки не може застосовуватися до доходів більшості працівників підприємств-платників податку.

Задля порівняння можна розглянути приклад отримання працівником Німеччини "чистого" доходу та зафіксувати вплив соціальної пільги на його обсяг. За даними порталу Statista в Німеччині ІТ-фахівець заробляє 5000 євро в середньому. Так, на рівень податкової ставки, яка варіюється між 14 та 42 відсотками впливає не тільки рівень заробітної плати, а і сімейний стан.

З таблиці бачимо застосування зменшеної ставки прибуткового податку до доходу особи, яка перебуває в шлюбі та має двох дітей, хоча заробітна плата в сумі 5000 євро не є мінімальною, а є вище середньої. Таким чином, спостерігаємо реальне застосування податкової соціальної пільги.

ВИСНОВКИ

Податкова соціальна пільга як соціальний інструмент у системі оподаткування доходів фізичних осіб, не виконує покладену на нього основну функцію — підвищення платоспроможності громадян. Такі справи обумовлені неправильним підходом застосування ПСП, а саме прив'язки такої до офіційного показника прожиткового мінімуму, який є значно менший за реальний в Україні та некоректного визначення граничного розміру доходу працівника-платника податку, який дає право скористатися ПСП. У кінцевому результаті в Україні не зважаючи малі доходи працівників та неадекватні підходи до визначення суми прожиткового мінімуму. Кількість платників податків, які б мали змогу скористатися правом застосування податкової соціальної пільги критично мала.

Література:

1. Сутність податкових соціальних пільг та порядок їх застосування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.finalearn.com/lifers-1387-1.html>
2. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 №966-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
3. Про державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20150101>
5. Як розраховується податкова соціальна пільга на дітей у 2017 році: Громадсько-політичний тижневик Кіцманщини "Вільне життя" 14.03.2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://freelife.cv.ua/bukovina/derzhavna-fskalna-sluzhba-nformuye/6940-yak-rozrahovuyetsya-podatкова-socalna-plga-na-dtey-u-2017-roc.html>
6. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії Закон України від 05.10.2000 № 2017-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>

Таблиця 2. Порівняння обсягу "чистого" доходу ІТ-фахівця в Німеччині

	Особа, яка не перебуває в шлюбі та не має дітей	Особа перебуває в шлюбі та має двох дітей
Щомісячний дохід в євро	5000	5000
Прибутковий податок	20,47%	12,72%
Внесок солідарності з новими федеральними землями	1,12%	0,33%
Відрахування в пенсійний фонд	9,30%	9,30%
Відрахування на медичне страхування	7,79%	7,79%
Відрахування на страховку на випадок необхідності догляду	1,35%	1,13%
Відрахування на страхування на випадок безробіття	1,50%	1,50%
Загальна сума сплачених податків та відрахувань	41,53%	32,77%
Щомісячний прибуток після сплати податків та відрахувань	58,47% або 2923,32 євро	67,23% або 3361,50 євро

Джерело: складено автором на основі [7].

7. Зарплата в Німеччині які податки і скільки платять працівники [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.buh24.com.ua/category/dlya-vidpochinku/tse-tsikavo/>

References:

1. Sutnistj podatkovykh socialnykh piljgh ta porjadok jikh zastosuvannja [The essence of tax social benefits and the procedure for their application.] (2017), available at: <http://www.finalearn.com/lifers-1387-1.html> (Accessed 5 November 2018).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On the living wage", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-14> (Accessed 8 November 2018).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "About the state budget of Ukraine for 2018" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (Accessed 5 November 2018).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20150101> (Accessed 4 November 2018).
5. Jak rozrahovujetsja podatкова socialjna piljgha na diteju u 2017 roci (2017), Ghromadsjko-politychnyj tyzhnevyy Kicmanshhyny "Viljne zhyttja" [Civic-political weekly Kitsmanschiny "Free Life"] available at: <http://freelife.cv.ua/bukovina/derzhavna-fskalna-sluzhba-nformuye/6940-yak-rozrahovuyetsya-podatкова-socalna-plga-na-dtey-u-2017-roc.html> (Accessed 4 November 2018).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On State Social Standards and State Social Guarantees", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (Accessed 8 November 2018).
7. Zarplata v Nimechchyni jaki podatky i skiljky platjati pracivnyky (2018), [The salary in Germany is what taxes and how many employees pay], available at: <https://www.buh24.com.ua/category/dlya-vidpochinku/tse-tsikavo/> (Accessed 5 November 2018).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2018 р.

Н. О. Козяф,
аспірант, Вінницький національний аграрний університет

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.82

ОСОБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК ОБ'ЄКТУ ІНВЕСТУВАННЯ

N. Kozyar,
Postgraduate student, Vinnytskuy National Agrarian University

FEATURES OF AGRICULTURE AS AN INVESTMENT OBJECT

Статтю присвячено розгляду особливостей сільського господарства як об'єкта інвестування. Встановлено, що при інвестуванні в аграрний сектор вирішального значення мають два фактори: рівень невизначеності, що зумовлено особливостями галузі (засоби вкладаються нині із очікуванням доходу у майбутньому, на розмір якого впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори); ризики повернення інвестицій.

Обсяги і темп зростання інвестицій в основний капітал є основними індикаторами інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання та області. Аналіз інвестиційної привабливості дозволяє зробити висновок про те, наскільки сприятливі умови для ведення бізнесу в регіоні. До умов роботи в даному випадку відносяться рівень ризиків діяльності, наявність можливостей для розвитку через залучення інвестиційних ресурсів, нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності та політика місцевої влади по відношенню до бізнесу.

Високий рівень інвестиційної привабливості в галузі формує умови для розвитку підприємств сільського господарства, а значить створення робочих місць і підвищення доходів сільського населення.

Встановлено, що для сільського господарства характерною є територіальна розосередженість виробництва, особливо у таких галузях як рослинництво, садівництво, пасовищне тваринництво, що ускладнює проведення технологічного контролю, а несвоєчасне або неякісне проведення робіт стає додатковим джерелом ризику.

По цій причині аграрний сектор не відноситься до привабливих сфер залучення інвестицій. У досліджуваній галузі без використання важелів державного регулювання інвестиційних процесів, які б враховували всю сукупність соціально-економічних, технічних, технологічних, ґрунтово-кліматичних і біологічних особливостей, не можливо підвищити інвестиційну привабливість.

Дослідженням встановлено, що найбільш динамічним сектором фінансового ринку є різні форми колективного інвестування. Нині основними постачальниками сільськогосподарської продукції на ринок є сільськогосподарські підприємств, фермерські господарства, особисті селянські господарства, яких характеризуються різними можливостями щодо реалізації інвестиційних проектів.

The article is devoted to consideration of features of agriculture as an object of investment. It is established that when investing in the agrarian sector, two factors are decisive: the level of uncertainty due to the peculiarities of the industry (the funds are invested now with expectations of future income, the size of which is influenced by both internal and external factors); risks of returning investment.

The volume and growth rate of investment in fixed assets are the main indicators of investment attractiveness of economic entities and oblast. The analysis of investment attractiveness allows us to conclude on how favorable conditions for doing business in the region. The conditions of work in this case include the level of risk activities, the availability of opportunities for development through the attraction of investment resources, regulatory legal regulation of investment activities and the policy of local authorities in relation to business.

The high level of investment attractiveness in the industry creates conditions for the development of agricultural enterprises, and thus the creation of jobs and increase of incomes of rural population.

It has been established that territorial dispersion of production is characteristic for agriculture, especially in such areas as plant growing, horticulture, pastoralism, which complicates technological control, and untimely or poorly performed work becomes an additional source of risk.

For this reason, the agrarian sector does not belong to attractive areas of investment attraction. In the investigated industry, it is not possible to increase investment attractiveness without using the levers of state regulation of investment processes that take into account the whole set of socio-economic, technical, technological, soil-climatic and biological features.

The study found that the most dynamic financial market sector is different forms of collective investment. Currently, the main suppliers of agricultural products to the market are agricultural enterprises, farms, private peasant farms, which are characterized by various opportunities for the implementation of investment projects.

Ключові слова: сільське господарство, інвестування, аграрний сектор, ризик, капітал.
Key words: agriculture, investment, agrarian sector, risk, capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інвестиції виконують найважливішу роль у підтримці і нарощуванні економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Їх надходження, сприятливо позначається на діяльності підприємств, призводить збільшення валового регіонального продукту, підвищує активність товаровиробників на зовнішньому ринку.

Обсяги і темп зростання інвестицій в основний капітал є основними індикаторами інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання та області. Аналіз інвестиційної привабливості дозволяє зробити висновок про те, наскільки сприятливі умови для ведення бізнесу в регіоні. До умов роботи в даному випадку відносяться рівень ризиків діяльності, наявність можливостей для розвитку через залучення інвестиційних ресурсів, нормативно-правове регулювання інвестиційної діяльності та політика місцевої влади по відношенню до бізнесу.

Високий рівень інвестиційної привабливості в галузі формує умови для розвитку підприємств сільського господарства, а значить створення робочих місць і підвищення доходів сільського населення. Відомо, що основними причинами уповільнення надходжень національного та іноземного капіталу є політична нестабільність, інфляція, недосконалість законодавства, недостатній розвиток виробничої і соціальної інфраструктури, низький рівень інформаційного забезпечення. Взаємозв'язок цих проблем посилює їх негативний вплив на інвестиційну ситуацію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вагомий внесок в економічну теорію засад інвестиційної діяльності, оцінки економічної оцінки ефективності інвестицій та інвестиційної привабливості зробили вітчизняні науковці: І.О. Бланк, П.А. Лайко, В.Г. Блохіна, П.І. Гайдуцький, С.О. Гуткевич, О.І. Гуроров, А.С. Даниленко, М.Д. Денисенко, М.І. Долішній, І.О. Івашук, Н.В. Коваль, М.І. Кісіль, Д.Ф. Крисанов, М.Ю. Коденська, Т.В. Майорова, А.А. Пересада та багато інших. Однак, враховуючи зміни економічної ситуації функціону-

вання сільськогосподарських підприємств та ринку капіталу, існує необхідність щодо обґрунтування чинників їх інвестиційної привабливості на галузевому і регіональному рівнях та джерел фінансування інвестицій.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо оцінки особливостей сільського господарства як об'єкту інвестування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сільське господарство є галуззю матеріального виробництва, яке принципово відрізняється від інших галузей економіки. Основними особливостями розвитку сільськогосподарського виробництва є природно-кліматичні чинники, територіальні, кадрові, технічні, організаційні та інші, що впливають на ефективність виробництва та формують інвестиційну привабливість сільськогосподарських товаровиробників.

Інша особливість сільського господарства, яка пов'язана із першою, полягає у тому, що у сільському господарстві економічний процес відтворення тісно переплітається із природними біологічними процесами. У якості засобів виробництва у цій галузі виступають живі організми — рослини і тварини, які розвиваються за біологічними законами.

У зв'язку із тим, що у сільському господарстві виробництво здійснюється на основі біологічних процесів, результати його істотно коливаються за роками залежно від природно-кліматичних умов.

Найбільш важливими серед природно-кліматичних умов є рівень середньорічних температур, кількість і розподіл опадів, а також якості ґрунтів. Температурні умови і тип ґрунтів є незмінними характеристиками і більшості визначають урожайність сільськогосподарських культур і природних угідь.

Саме тому з метою забезпечення ритмічності відтворення у сільськогосподарському виробництві вагома роль відводиться створенню резервних фондів. Досліджува-

на галузь потребує значних страхових ресурсів на випадок непередбачених природних умов. Це стосується насамперед кормів, насіння, а також оплати праці з метою забезпечення стабільності доходів сільських працівників [1].

Природно-кліматичні відмінності можуть мати місце і впливати на аграрний сектор і всередині регіону. Істотні відмінності у рельєфі території, розмірах і конфігурації полів, родючості ґрунтів, забезпеченості теплом, опадами та інші природні фактори, які мають значний вплив на результати виробництва.

Відомо, що з метою забезпечення неперервності виробничого циклу значна частина одержаної продукції не реалізовується, а залишається на підприємстві у якості молодняка, насіння, кормів, гною. Саме тому вона не включається до складу товарної продукції і не набуває грошової форми, внаслідок чого підприємство не одержує певної величини доходу. До того ж, використання у якості засобів виробництва насіння і посадкового матеріалу (зерна, картоплі та ін.), кормів, а також погोलів'я молодняка на відновлення і розширення стада тварин вимагає додаткових матеріальних ресурсів для будівництва об'єктів виробничого призначення.

Для сільського господарства характерною є територіальна розосередженість виробництва у різних кліматичних зонах, особливо у таких галузях, як рослинництво, садівництво, тваринництво, і концентрація його не завжди є ефективною. Це впливає на організацію управління аграрним підприємством, ускладнюючи, зокрема, технологічний контроль, а також зумовлює високу потребу підприємств у техніці.

Територіальне розміщення сільськогосподарського виробництва пов'язано із великими обсягами перевезень як виробленої продукції, так і техніки і матеріальних ресурсів (палива, паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив). Окрім того, на розвиток сільськогосподарського виробництва того чи іншого регіону впливають структурні умови землекористування. Так, надмірно дрібні ділянки не дозволяють ефективно використовувати сучасну високопродуктивну техніку, а надмірно великі поля зумовлюють ерозію ґрунтів і негативно впливають на видову різноманітність живих організмів екосистем, порушуючи їх біологічну рівновагу [2].

Важливою особливістю сільського господарства є те, що робочий період не співпадає із періодом виробництва продукції: період виробництва складається із часу, коли процес виробництва під впливом праці людини (оранка і обробка ґрунту, посів і посадка, догляд за рослинами, збиранні урожаю та ін.) і коли він відбувається під впливом природних факторів (ріст рослин, формування урожаю і т.д.).

Природний процес вирощування тварин і рослин визначає особливості кругообігу засобів сільськогосподарських товаровиробників, його повільність, поступове нарощення затрат, вивільнення засобів із кругообігу одночасно, тобто у періоди виходу продукції до реалізації продукції. Впродовж року створюється сезонний розрив між термінами затрат і одержання доходу. Ця особливість впливає на організацію виробництва, ефективно використання техніки і трудових ресурсів.

Неспівпадання робочого періоду із періодом виробництва сільськогосподарської продукції зумовлює істотну відмінність від інших галузей, особливість — сезонність у виробництві продукції, особливо рослинниць-

кої. Це створює серйозні проблеми у забезпеченні зайнятості працівників і сфер прикладання їх праці, необхідного рівня заробітної плати і доходів сільських жителів. Водночас для сезонного виробництва характерною є нерівномірна потреба в оборотних засобах впродовж року, наприклад, весною — у насінні та паливі. При цьому потреба у цих ресурсах повинна задовольнятися у короткі часові терміни. Затримка на незначний термін може негативно вплинути на кінцеві результати виробництва. Теж саме стосується операцій зі збирання урожаю, які не можуть проводитися тривалий період часу, оскільки це призводить до втрат урожаю, в першу чергу це стосується зернових культур [3].

Узагальнюючи вищезазначене можна зробити висновки про те, що через обґрунтування вибору спеціалізації і структури сільськогосподарського виробництва можливо забезпечити рівномірність зайнятості працівників впродовж року. Велике значення має також організація безпосередньо у господарствах переробки продукції, розвиток різних промислових та підсобних виробництв. Поряд із забезпеченням зайнятості це сприятиме скороченню втрат продукції, покращувати її якість, підвищувати доходи господарств. Зазначимо, що сезонність робіт у сільськогосподарському виробництві ставить високі вимоги до своєчасного забезпечення у необхідному обсязі фінансовими коштами.

Особливістю виробництва у сільському господарстві і в першу чергу в землеробстві, де більшість робіт продовжуються впродовж декількох днів, максимум кілька тижнів у році, висувають нові вимоги і до техніки: вони повинні бути універсальними і здатними проводити декілька операцій за один прохід, що підвищує її вартість.

Короткочасне здороження сільськогосподарської техніки, впродовж року, різко збільшує, порівняно із іншими галузями, виробничу вартість одиниці продукції. Більшість сільськогосподарських товаровиробників не дозволяє підтримувати у цій галузі високі ціни на продукцію, особливо та, що швидко псується. Вищезазначене, створює об'єктивні передумови для низькорентабельної діяльності товаровиробників у цій галузі та труднощі у здійсненні інвестиційної діяльності.

Сезонний характер аграрного виробництва до розриву між вкладенням коштів і одержанням доходу, який становить від 4—5 місяців (посів, збирання урожаю та його реалізація) до 1,5—2 років (вирощування ремонтного молодняка ВРХ), що також негативно впливає на формування ефективної системи кредитування в аграрному секторі.

До числа особливостей сільськогосподарського виробництва необхідно віднести і його багатогалузеву структуру виробництва навіть у межах одного сільськогосподарського підприємства. Незалежно від технічного та економічного розвитку, багатогалузеву структуру сільськогосподарського підприємства визначають умови простого і розширеного відтворення родючості ґрунтів і взаємодоповнюваності окремих галузей щодо оптимального використання трудових та інших виробничих ресурсів.

Безумовно, однією із основних особливостей сільського господарства є рівень та умови використання техніки. У зв'язку із тим, що у досліджуваній галузі, як правило, переміщуються засоби виробництва (машини, комбайни та інша сільськогосподарська техніка), а предмети праці (рослини) перебувають на одному місці, характер технічної озброєності сільського господарства

відрізняється від промисловості — загальна потреба у енергетичних ресурсах в аграрній сфері значно вище.

Очевидно, що дещо по-іншому формується у сільському господарстві і організація трудових процесів у галузях рослинництва і тваринництва. У процесі виробництва сільськогосподарської продукції залежно від пори року і специфіки вирощуваної культури, працівники виконують різноманітні види робіт. Механізатор повинен вміти працювати практично на всіх видах сільськогосподарських машинах і агрегатах, а працівникам необхідно виконувати різноманітні види робіт по підготовці насіння і посадкового матеріалу, догляду за рослинами, заготівлі кормів, збиранні урожаю. При цьому вид робіт може змінюватися не лише щоденно, але й залежно від умов (наприклад, погодних) протягом одного робочого дня. Сільське господарство накладає відбиток на образ життя сільських працівників (ненормований робочий день і т.д.), що змушує багатьох із них до переїзду в місто. Усе впливає на склад і структуру кадрів агропідприємства, призводить до плінності кадрів і зниженню кваліфікаційного рівня працівників.

З метою забезпечення динамічного та ефективного розвитку будь-якої галузі необхідні інвестиції, які є рушійною силою. У сільському господарстві, враховуючи його специфіку, потреба в інвестиційних ресурсах багатократно зростає.

Особливості аграрної галузі накладають певний відбиток і безпосередньо на інвестиційний процес. При інвестуванні в аграрний сектор вирішального значення мають два фактори:

- рівень невизначеності, що зумовлено особливостями галузі (засоби вкладаються нині із очікуванням доходу у майбутньому, на розмір якого впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори);
- ризики повернення інвестицій [4].

Аграрний сектор перебуває під найбільшим впливом порівняно із іншими галузями народного господарства факторів, які зумовлюють виникнення ризиків.

Так, пізній посів або дуже ранній, тривале збирання урожаю, не відповідні умови зберігання продукції, хвороби тварин і шкідники рослин — все це супроводжується прямими втратами продукції, ростом затрат, зниженням прибутку.

Для сільського господарства, окрім традиційних притаманними є у більшій мірі, ніж у інших галузях, природні ризики (погодні, екологічні і біологічні), які виникають у природному середовищі. Вони нерозривно пов'язані із сутністю аграрного виробництва і мають найбільший вплив на кінцеві його результати.

Погодні ризики зумовлені змінами погодних умов, в результаті чого можливі збитки. Неприятливі погодні умови безпосередньо впливають на урожайність сільськогосподарських культур, як наслідок, на витрати виробництва, обсяги реалізації продукції, розмір прибутку і рентабельність. Такі явища, як град, недостатній сніговий покрив на полях, паводок, засуха, інші стихійні явища, здатні нанести значні втрати рослинництву, садівництву та іншим галузям.

Екологічні ризики пов'язані із ймовірністю втрат грошових коштів у результаті погіршення навколишнього середовища (зміна клімату, викиди шкідливих речовин в атмосферу і воду і т.д.), внаслідок чого зменшується обсяги виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції. Зниження цих ризиків вимагає значних фінансових витрат, які можуть сільськогосподарські товаровиробники понести лише за умови державної підтримки.

Біологічні ризики впливають на можливі фінансові збитки, пов'язані із біологічною природою живих організмів, які використовуються у сільському господарстві. На рівень ризику впливають: виконання комплексу технологічних операцій, додержання умов зберігання і термінів реалізації продукції. Окрім того, сільськогосподарські рослини і тварини несуть відчутні втрати внаслідок хвороб і шкідників [5].

Встановлено, що для сільського господарства характерною є територіальна розосередженість виробництва, особливо у таких галузях як рослинництво, садівництво, пасовищне тваринництво, що ускладнює проведення технологічного контролю, а несвоєчасне або неякісне проведення робіт стає додатковим джерелом ризику.

З цієї причини аграрний сектор не відноситься до привабливих сфер залучення інвестицій. У досліджуваній галузі без використання важелів державного регулювання інвестиційних процесів, які б враховували всю сукупність соціально-економічних, технічних, технологічних, ґрунтово-кліматичних і біологічних особливостей, не можливо підвищити інвестиційну привабливість [6].

Зазначимо, що у дореформений період в умовах планової економіки проблема ризиків в аграрному секторі економіки не мала такої гостроти, як нині. Це пояснюється тим, що основну частину втрат від ризиків перебирала на себе держава, шляхом перерозподілу їх між іншими галузями і кінцевими споживачами. Держава надавала можливість сільськогосподарським товаровиробникам купувати засоби виробництва і матеріальні ресурси за низькими цінами. Подібний механізм розподілу ризиків існував і в кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників, яким накопичувана заборгованість регулярно списувалася.

В умовах ринкової економіки у нашій країні система розподілу ризиків, на відміну від провідних країн, де вона відрегульована, поки ще не створена. Більше того, сама держава іноді стає основним "винуватцем" ризику, що проявляється через несвоєчасне здійснення товарних та фінансових інтервенцій, оплату закупленої продукції, часту зміну інструментів регулювання експортно-імпорتنних операцій, заборгованість по заробітній платі бюджетним працівникам, що безпосередньо впливає на споживчий попит на продовольство.

Незважаючи на те, що сільське господарство відноситься до систем підвищеного ризику, йому притаманним є внутрішній механізм адаптації, який дозволяє компенсувати або знижувати втрати від ризику. Це пов'язано із такими умовами:

- основні види продукції маю низьку еластичність попиту при зміні ринкових цін і доходів населення, оскільки є предметами першої необхідності;
- земля за умови раціонального її використання здатна підвищувати свою продуктивність. Земельні угіддя можна трансформувати, завдяки чому можна регулювати розміри площ обробітку землі, структуру посівів;
- при зміні ринкового попиту можливе збільшення виробництва одних видів продукції за рахунок скорочення інших, однак це є у більшості випадків тривалим процесом і обмеженим агротехнологічними вимогами;
- придатність деяких видів продукції до достатньо тривалого зберігання (у рослинництві — зернові, тваринництві — глибоке заморожування м'яса), що дозволяє створювати резерви на випадок погіршення господарської або ринкової ситуації [7].

У зв'язку із тим, що сільське господарство відноситься до низько привабливих сфер залучення інвестицій, ос-

новним інвестором залишається безпосередньо аграрний сектор, а у нього внаслідок низької доходності катастрофічно не вистачає коштів.

Біологічний характер сільського господарства є одним із важливих аспектів, який впливає на формування інвестицій. У різних природно-кліматичних зонах біологічні процеси проходять не однаково. Саме тому обов'язковою умовою визначення напрямку інвестицій повинна стати зональність, що визначає специфіку ціноутворення, в т.ч. на зовнішні інвестиційні ресурси, який повинен враховувати ризики повернення коштів у встановлені терміни та визначених обсягах.

Окрім природно-кліматичного чинника на регіональні відмінності впливають особливості галузевої спеціалізації регіону, територіальні віддаленість і рівень розвитку транспортної інфраструктури і соціальної сфери, а також стратегічні перспективи розвитку регіону [8].

Для сільськогосподарських підприємств у нинішніх умовах найбільш ефективним способом вирішення цих питань є інтеграція їх капіталу із переробними, збутовими, а також підприємствами з виробництва матеріально-технічних засобів. Однак це стане можливим лише завдяки підтримці держави, яка повинна сприяти створенню необхідної законодавчої бази для підвищення інвестиційної активності інтегрованих об'єднань і надійного правового, економічного захисту інвестиційних ресурсів. З метою забезпечення інвестору ефективності вкладення капіталу і значного зниження ризиків необхідні державні гарантії та страхування інвестицій [9].

Дослідженням встановлено, що найбільш динамічним сектором фінансового ринку є різні форми колективного інвестування. Нині основними постачальниками сільськогосподарської продукції на ринок є сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, особисті селянські господарства, яких характеризуються різними можливостями щодо реалізації інвестиційних проектів. Так, фермерські господарства при реалізації інвестиційних проектів у більшій мірі залежать від зовнішніх джерел фінансування, ніж великі стабільно функціонуючі сільськогосподарські підприємства. Оскільки останні значну частину інвестиційних робіт можуть виконувати за рахунок власних інвестицій — амортизації, прибутку, резервного фонду, страхового, фонду розвитку виробництва.

Узагальнюючи вище перераховані особливості розвитку сільськогосподарського виробництва — природно-кліматичні, територіальні, кадрові, технічні, організаційні та інші, що впливають на ефективність виробництва, яке є менш рентабельним порівняно із іншими галузями народного господарства.

Зазначимо, що навіть не перебуваючи у кризовому стані, аграрна галузь вимагає постійних державних субсидій, про що свідчить зарубіжний досвід. У зв'язку із цим. У методичному аспекті при формуванні інвестиційної привабливості в сільськогосподарських товаровиробників, особливо у нинішній кризовій ситуації, у якості із основних її складових слід розглядати фактор об'єктивної необхідності значної фінансової підтримки вітчизняних товаровиробників.

На нашу думку, першочерговими діями щодо підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства повинні стати наступні: створення умов, які дозволили б товаровиробникам на першому етапі стабілізувати обсяги виробництва сільськогосподарської продукції (просто відтворення). На другому етапі збільшити обсяги

виробництва продукції (розширене відтворення) через прискорене відновлення ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників [10].

Водночас характерні особливості функціонування і розвитку аграрного сектора і формування агропродовольчих ринків вимагають їх врахування при побудові складових інвестиційної привабливості цієї галузі. Доведено, що нееквівалентний міжгалузевий обмін не на користь сільського господарства через різні причини макроекономічного характеру має місце практично у всіх країнах. Саме тому у цих країнах аграрній сфері виділяється істотна за розмірами державна фінансова підтримка. Основні відмінності спостерігаються лише у інструментах надання такої підтримки.

Із врахуванням нинішніх умов розвитку (стан продовольчої незалежності, порушення відтворювальних процесів у сільському господарстві, диспаритет у цінах на сільськогосподарську і промислову продукцію і послуги, відсутність дієвої аграрної інвестиційної політики, низької віддачі державної підтримки та ін.) доцільно розробити системи контролю за ефективністю використання бюджетних коштів.

Окрім необхідності удосконалення механізму розподілу та використання дотацій, не менш важливим, якщо не основним, є і обґрунтування розміру державних коштів, які направляються у галузь. Лише за умови достатності обсягів, а в умовах кризового стану вони повинні бути значними, можлива стабілізація і подальше нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції.

Одним із реально можливих і доступних джерел інвестування є лізинг, однак діюча схема надання лізингових послуг не може повністю влаштувати сільськогосподарських товаровиробників внаслідок низького рівня розвитку конкурентного середовища на ринку цих послуг, що зумовлює високу вартість лізингових операцій та складний доступ до лізингових програм у аграрній галузі приватних компаній.

Нині у якості одного із можливих фінансових джерел опонують розглядати і кошти приватних інвесторів. Інтегрування приватного капіталу у сільськогосподарське виробництво може бути реалізовано у рамках державно-приватного партнерства на основі побудови взаємовигідних форм співпраці. Однак низька дохідність інвестицій і значні інвестиційні ризики в аграрній галузі зумовлюють низьку інвестиційну привабливість її для приватних інвесторів.

ВИСНОВКИ

Підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва за рахунок державної підтримки може здійснюватися за такими напрямками:

1. Підвищення прибутковості сільськогосподарських товаровиробників за рахунок державної підтримки, у результаті чого у них з'явиться реальна можливість формувати необхідну частку власних джерел фінансування інвестицій, використовувати за прямим призначенням амортизаційні відрахування і своєчасно повертати позичені кошти. Однак у нинішніх умовах даний напрям державної підтримки буде ефективним якщо через дотації та компенсації сільськогосподарські підприємства одержать додатковий прибуток (до суми амортизаційних відрахувань), який можна направити на технічне переозброєння виробничого процесу.

2. Відновлення ресурсного потенціалу. У цьому напрямку необхідно враховувати, що підвищення конкурен-

тоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції вимагає прискореного впровадження у галузі нових технологій із використанням сучасної сільськогосподарської техніки та обладнання. До повного відновлення ресурсного потенціалу цей напрям державної підтримки повинен бути у числі пріоритетних.

3. Створення умов для використання в інвестиційних процесах позичкових коштів. Як зазначають більшість фахівців часткова компенсація державою процентних ставок за залученими комерційними кредитами хоча й підвищує доступність для сільськогосподарських товаровиробників до позичкового капіталу, однак не вирішує питання своєчасного повернення коштів.

Вважаємо, що державна підтримка технічного переозброєння сільськогосподарських товаровиробників повинна стати пріоритетною, однак це потребує удосконалення інвестиційного механізму у досліджуваній галузі. Це обумовлено тим, що реальна віддача від державних коштів, що направляються на відновлення технічного потенціалу через механізм дотацій і субсидій. Може наступити через більш тривалий період часу, ніж шляхом безпосереднього придбання техніки. При цьому необхідно враховувати:

затрати необхідні для прискореного оновлення ресурсного потенціалу із врахування фактичної наявності у сільськогосподарських товаровиробників техніки та рівня її зношення;

можливостей товаровиробників щодо забезпечення ефективного використання державних коштів на технічне переозброєння.

У першому випадку, коли ці кошти направляються через механізм дотацій, то вони виділяються на вироблену та реалізовану продукцію. У даному випадку у якості контрольних параметрів ефективного використання державних коштів можуть використовуватися порівняльні показники фактичної та нормативної собівартості.

У іншому випадку, субсидії на придбання техніки повинні виділятися через систему економічної оцінки реальних інвестиційних проектів. При проведенні їх експертизи в обов'язковому порядку повинні враховуватися можливості сільськогосподарських підприємств щодо забезпечення високоефективного використання, а також готовність персоналу працювати на новітній техніці та обладнанні.

Література:

1. Денега А.Л. Інвестиції в інновації — запорука економічного зростання сільського господарства в Україні / А.Л. Денега, В.М. Чорнорибченко // Продуктивність агропромислового виробництва. — 2016. — № 28. — С. 8—14.
2. Письмаченко Л.М. Інвестиції у галузі сільського господарства як шлях до демократичного економічного зростання / Л.М. Письмаченко, Г.Є. Павлова, С.В. Юрченко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. — 2010. — Вип. 17. — С. 27—30.
3. Дронова Т.С. Інвестиції — важливий вклад у людський капітал сільськогосподарських підприємств Полтавської області / Т.С. Дронова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. — 2014. — Вип. 7 (4). — С. 79—81.
4. Онегіна В.М. Прибутки й інвестиції сільськогосподарських підприємств в Україні / В.М. Онегіна // Економіка. Менеджмент. Бізнес. — 2015. — № 1. — С. 82—87.

5. Семенда Д.К. Інвестиції та їх роль у забезпеченні сталого землекористування сільськогосподарських підприємств / Д.К. Семенда, О.В. Семенда // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. — 2014. — Вип. 86 (2). — С. 57—65.

6. Скидан О. В. Інвестиції в аграрний сектор економіки як основа формування продовольчої безпеки держави / О.В. Скидан, Ю.І. Лисогор // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 18. — С. 6—8.

7. Миколаєнко Л.А. Інвестиції в аграрний сектор України / Л.А. Миколаєнко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. — 2013. — Вип. 181 (5). — С. 66—72.

8. Зарицька Н. Новий погляд на інвестиції в агробізнес / Н. Зарицька // Економіст. — 2018. — № 2. — С. 6—7.

9. Качмар О.В. Інвестиції в людський капітал аграрних підприємств / О.В. Качмар // Інвестиції: практика та досвід. — 2014. — № 16. — С. 23—27.

10. Горшков М.А. Інвестиції в процеси відтворення — ресурсний потенціал розвитку аграрного сектору / М.А. Горшков // Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 5. — С. 70—73.

References:

1. Deneha, A.L. (2016), "Investing in innovation is the key to economic growth of agriculture in Ukraine", *Produktyvnist' ahropromyslovoho vyrobnytstva*, vol. 28, pp. 8—14.
2. Pis'machenko, L.M. (2010), "Investing in agriculture as a path to democratic economic growth", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 17, pp. 27—30.
3. Dronova, T.S. (2014), "Investments are an important contribution to the human capital of agricultural enterprises of the Poltava region", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, vol. 7 (4), pp. 79—81.
4. Onehina, V.M. (2015), "Profits and investments of agricultural enterprises in Ukraine", *Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, vol. 1, pp. 82—87.
5. Semenda, D.K. (2014), "Investments and their role in ensuring sustainable land use of agricultural enterprises", *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, vol. 86 (2), pp. 57—65.
6. Skydan, O.V. (2013), "Investments in the agrarian sector of the economy as the basis for the formation of food security of the state", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 18, pp. 6—8.
7. Mykolaienko, L.A. (2013), "Investments in the agrarian sector of Ukraine", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Ser.: Ekonomika, ahraryj menedzhment, biznes*, vol. 181 (5), pp. 66—72.
8. Zaryts'ka, N. (2018), "A new look at investing in agribusiness", *Economist*, vol. 2, pp. 6—7.
9. Kachmar, O.V. (2014), "Investments into human capital of agrarian enterprises", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 23—27.
10. Horshkov, M.A. (2015), "Investments in reproduction processes - resource potential of the agrarian sector development", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 5, pp. 70—73.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2018 р.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

М. Zakharenko,
postgraduate, Bila Tserkva National Agrarian University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FORMING A MANAGEMENT SYSTEM FOR ENTERPRISE POTENTIAL

Статтю присвячено розгляду організаційно-економічних засад формування системи управління потенціалом підприємства. Встановлено, що система управління виробничим потенціалом є комплексом засобів, дія яких спрямована на його ефективне використання, збалансований розвиток сільськогосподарського підприємства.

Виробничий потенціал є максимальним обсягом продукції, який спроможне виробити підприємство за існуючого ресурсного забезпечення, відображає його об'єктивні можливості. У нинішніх умовах формування й ефективне використання виробничого потенціалу підприємств повинно ґрунтуватися на визначенні потреби у виробничих ресурсах на основі нормативів, запровадженні механізму стимулювання відтворення виробничого потенціалу, а також побудові раціональних виробничих зв'язків та економічних відносин.

Водночас дефіцит ресурсів кардинально змінює парадигму ефективного господарювання і зумовлює необхідність розвитку таких понять, як ефективність використання виробничого потенціалу та уточнення методики її оцінки. З цього погляду не правомірно розглядати ефективність лише як співвідношення результату та витрат, а насамперед, як рівень використання виробничого потенціалу економічного об'єкта. Питання управління формуванням і використанням виробничого потенціалу підприємств є багатограним і не зводиться лише до формування машинно-тракторного парку.

Доведено, що цілісність системи управління виробничим потенціалом означає відсутність потреби у введенні або усуненні її окремих структурних елементів для підвищення ефективності та стійкості функціонування. Управління виробничим потенціалом як відкрита соціально-економічна система є сукупністю взаємопов'язаних аспектів діяльності підприємства.

Зазначимо, що зі зміною технологічних укладів, способів реалізації відносин власності, розподілу доходів, а також механізмів відтворення сформовані фактори виробництва змінюються й доповнюються новими. Так, поряд із базовими факторами виробництва (земля, праця, капітал), економічна наука виділила підприємництво як самостійний фактор економічного розвитку, розкрила його сутність і значення в сучасному виробництві, в тому числі і в сільськогосподарському, а також інформацію.

Ефективне управління ефективністю використання виробничого потенціалу може здійснюватися як у процесі його формування, так і при його використанні.

The article is devoted to the consideration of organizational and economic principles of the formation of a management system for enterprise potential. It was established that the system of production potential management is a complex of means, the action of which is aimed at its efficient use, balanced development of the agricultural enterprise.

Production potential represents the maximum volume of products that can produce an enterprise for the existing resource supply, reflecting its objective capabilities. Under the current conditions,

the formation and effective use of the production potential of enterprises should be based on the definition of the needs for production resources on the basis of norms, the introduction of a mechanism for stimulating the reproduction of production potential, as well as the construction of rational industrial relations and economic relations.

At the same time, the resource deficit dramatically changes the paradigm of effective management and necessitates the development of concepts such as the effectiveness of the use of production potential and clarification of the methodology for its evaluation. From this point of view it is not lawful to consider efficiency only as a ratio of result and cost, and above all – as the level of use of production potential of an economic object. The question of managing the formation and use of production potential of enterprises is multifaceted and not limited to the formation of a machine-tractor park.

It is proved that the integrity of the production potential management system means that there is no need to introduce or eliminate its individual structural elements for increasing the efficiency and sustainability of the operation. Management of productive potential as an open socio-economic system is a set of interrelated aspects of the enterprise.

It should be noted that with the change of technological methods, methods of realization of property relations, distribution of incomes, as well as mechanisms of reproduction, the formed factors of production are changing and supplemented by new ones. So, along with the basic factors of production (land, labor, capital), economic science has identified entrepreneurship as an independent factor of economic development, revealed its essence and significance in modern production,

*Ключові слова: підприємство, управління, потенціал, виробництво, система.
Key words: enterprise, management, potential, production, system.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Виробничий потенціал є максимальним обсягом продукції, який спроможне виробити підприємство за існуючого ресурсного забезпечення, відображає його об'єктивні можливості. У нинішніх умовах формування й ефективне використання виробничого потенціалу підприємств повинно ґрунтуватися на визначенні потреби у виробничих ресурсах на основі нормативів, запровадженні механізму стимулювання відтворення виробничого потенціалу, а також побудові раціональних виробничих зв'язків та економічних відносин.

Водночас, дефіцит ресурсів кардинально змінює парадигму ефективного господарювання і зумовлює необхідність розвитку таких понять, як ефективність використання виробничого потенціалу та уточнення методики її оцінки. З цього погляду не правомірно розглядати ефективність лише як співвідношення результату та витрат, а насамперед, як рівень використання виробничого потенціалу економічного об'єкта. Питання управління формуванням і використанням виробничого потенціалу підприємств є багатограним і не зводиться лише до формування машинно-тракторного парку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні, методологічні та прикладні положення щодо управління потенціалом суб'єктів господарювання та становлення економічної системи розроблені такими науковцям, як С. Брю, Е. Вайнінг, Д. Веймер, Д. Кейнс, Ф. Кене, Ф. Котлер, В. Леонтьєв, К. Мак-конел, К. Маркс, А. Маршалл, А. Пігу, Т. Пітерс, Д. Рікардо, А. Ростоу, П. Самуельсон, А. Сміт, Р. Уотермен,

П. Хейне та ін. Необхідно зазначити, що крім технічних ресурсів у процесі виробництва важливого значення набуває забезпечення цієї техніки кваліфікованими кадрами, реалізація технічного потенціалу на основі використання сучасних технологій і т.д. У контексті цього очевидно є необхідність розробки системи управління виробничим потенціалом підприємств на основі кардинальних змін економічних і соціальних умов на селі, широкого використання інноваційних розробок.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо формування системи управління потенціалом підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як у будь-якій системі управління, в системі управління виробничим потенціалом можна виділити підсистеми, цілеспрямоване функціонування яких забезпечує працездатність її в цілому. Система складається з чотирьох підсистем: цільової; забезпечуючої; керованої та керуючої (рис. 1).

Цільова підсистема системи виробничого потенціалу підприємства складається із двох компонентів: оптимального використання сформованого виробничого потенціалу, оновлення та нарощення. Після формування цільових установок слід визначити компоненти забезпечуючої підсистеми, до яких відносять потенціали: управлінський, інфраструктурний і фінансовий [1].

Керована підсистема визначає конкретні напрями діяльності підприємства щодо створення інновацій, їх придбання і впровадження: аналіз виробничих та інно-

Рис. 1. Система управління виробничим потенціалом підприємств

Джерело: складено автором.

ваційних можливостей підприємства, виробництво і придбання нематеріальних активів (нововведень), запровадження новітньої техніки і технологій.

Керуюча підсистема є основоположною й координуючою підсистемою, до компонентів якої належать: управління персоналом, розробка і прийняття управлінських рішень з питань виробничого потенціалу, координація виконання заходів щодо його використання й розвитку. Ці компоненти визначають якість усіх інших підсистем системи управління потенціалом підприємства.

Керуюча підсистема є визначальною, адже її сфера функціонування поширюється на всі основні підсисте-

ми, відображає багатогранність виробничого потенціалу і спрямована на пошук, підвищення й реалізацію резервів потенціалу, вміння адаптуватися до змінюваних умов.

Розглядаючи управління виробничим потенціалом підприємства як систему, можна виявити певну закономірність її функціонування (рис. 2).

Аналіз системи слід починати з її "виходу" — дослідження й оцінювання стану виробничого потенціалу.

До "входу" системи відносять виробничі можливості підприємства, які визначаються його сформованими ресурсами: технологічними, матеріально-технічними, кадровими, фондовими, земельними, фінансовими, орга-

Рис. 2. Схема функціонування системи управління виробничим потенціалом підприємства

Джерело: складено автором.

нізаційними, управлінськими, інформаційними, інноваційними. Якщо всі складові "входу" відповідають вимогам оптимальності та ефективності, то й система буде забезпечувати оптимальність і ефективність "виходу". До компонентів "зворотного зв'язку" системи управління виробничим потенціалом належать: вимоги, рекламації, нова інформація клієнтів, постачальників, співробітників; нові умови здійснення фінансово-господарської діяльності внаслідок змін нормативно-правового її регулювання й інноваційних досягнень, впливу інших факторів [2].

До компонентів "зовнішнього середовища" належать: природні, економічні, політико-правові, соціально-культурні, демографічні, міжнародні, конкурентні, науково-технічні фактори.

Зовнішні впливи на стан виробничого потенціалу підприємства можна охарактеризувати наступним чином. Так, до факторів і сил віддаленого впливу зовнішнього середовища можна віднести: природні; економічні; демографічні; міжнародні, соціально-культурні, політико-правові, технологічні впливи [3].

Виробничими факторами та силами впливу будуть: виробнича структура; суперництво між конкурентами; вхідні та вихідні бар'єри; загроза появи товарів-замінників; вплив постачальників; вплив споживачів.

Впливи, пов'язані з операційним оточенням: конкуруюча позиція; образ споживача; імідж товарів і підприємства на ринку; ринок праці; інтереси посередників, взаємовідносини постачальників і кредиторів та ін.

У будь-якій системі слід виділити її властивості, які необхідно враховувати при аналізі процесу управління виробничим потенціалом підприємства. Зазначимо, що властивості — це якість елементів, які дають змогу кількісно описувати систему та подати її у відповідних величинах. Встановлено такі властивості системи управління потенціалом: цілісність, неадитивність, синергічність, емерджентність, мультипликативність, сумісність, взаємозалежність, структурність, надійність, цілеспрямованість, стійкість, функціональна гнучкість. Розглянемо докладніше перераховані властивості системи управління виробничим потенціалом підприємства.

Цілісність системи управління виробничим потенціалом означає відсутність потреби у введенні або усуненні її окремих структурних елементів для підвищення ефективності та стійкості функціонування. Управління виробничим потенціалом як відкрита соціально-економічна система є сукупністю взаємопов'язаних аспектів діяльності підприємства.

Неадитивність полягає в тому, що система управління виробничим потенціалом не дорівнює сумі підсистем, що формують її. Очевидно, що виробничий потенціал не може бути зведений до простої математичної суми його складових потенціалів. Тому неадитивність у системі характеризує виникнення нової якості як результату інтеграції, об'єднання багатьох елементів, їхнього взаємовпливу. Важливо зазначити, що в добре організованій системі ціле завжди більше суми його частин, а в дезорганізованій, роз'єднаній ціле, навпаки, найчастіше менше цієї суми. Отже, щоб система управління виробничого потенціалу виявила ефект неадитивності, необхідна наявність таких властивостей, як організованість і цілісність [4].

Синергічність (синергія) — односпрямованість дій у системі, яка посилює (примножує) кінцевий результат. Ефект синергії компонентів можливий за умови налагодження взаємодії системи із зовнішнім середовищем і компонентів усередині системи. В управлінні виробничим потенціалом синергічність означає односпрямоване функціонування всіх потенціалів: цілі та завдання компонентів, що утворюють систему, не повинні суперечити цілям і завданням виробничого потенціалу підприємства.

Емерджентність означає, що цільові функції окремих підсистем не збігаються із цільовою функцією самої системи. Наприклад, потенціал персоналу підприємства характеризується здатністю до поліпшення професійних, творчих та інших показників трудового потенціалу; потенціал організаційної структури полягає у виборі прийнятної для реалізації виробничого потенціалу структури управління підприємством; потенціал фінансових ресурсів визначає достатність коштів для реалізації інновацій, а головною метою нарощування виробничого потенціалу та його належного використання є забезпечення ефективного і сталого функціонування підприємства, високого рівня конкурентоспроможності.

Така властивість системи управління, як мультипликативність, виявляється в тому, що ефекти, як позитивні, так і негативні, в системі найчастіше мають властивість примноження, а не додавання, як це часто прийнято вважати [5]. Наприклад, імовірність використання підприємством всього виробничого потенціалу дорівнює добутку ймовірностей використання його складових потенціалів.

Розглядаючи властивість сумісності компонентів системи, зосередимо увагу на наступному.

Кожна з підсистем повинна бути сумісною не тільки з системою, а й з усіма її складовими підсистемами й елементами. Проблеми сумісності в системі виробничого потенціалу доцільно вирішувати в таких напрямках: створення ефективних централізованих механізмів, пошук ефективних механізмів адаптації в системі, які дозволяють не тільки подолати сили негативного впливу, але і перетворити їх на сили позитивного впливу шляхом формування нових елементів господарського механізму й умов його функціонування.

Важливою властивістю системи управління потенціалом є її взаємозалежність і взаємодія із зовнішнім середовищем.

Структурність системи — це сукупність компонентів, що утворюють систему, та їх зв'язків, які визначають внутрішній стан і організацію об'єкта як цілісної системи. Структура повинна бути мобільною, тобто легко пристосовуватися до мінливих вимог і цілей. Структурна схема виробничого потенціалу, на наш погляд, в основному відповідає вимозі структурності.

Надійність системи управління як властивість системи характеризується: безперерйним функціонуванням системи при виході з ладу одного з її компонентів; збереженням планових параметрів системи впродовж розрахункового строку; стійкістю фінансового стану підприємства; перспективністю економічної, інноваційної, соціальної та іншої політики підприємства.

Слід підкреслити, що всі вищезазначені властивості системи управління завжди проявляються комплексно й одночасно. Залежно від цілей аналізу стану виробничого потенціалу на передньому плані можуть опинитися ті чи інші властивості системи. Безсумнівно, що лише комплексний розгляд системи управління виробничого потенціалу з позиції всіх складових її компонентів, властивостей і зв'язків дозволить адекватно дослідити й оцінити фактичний стан виробничого потенціалу і визначити перспективи його розвитку.

Завдання управління виробничим потенціалом розрізняють залежно від конкретної внутрішньої і зовнішньої ситуації, розміру підприємства і його спеціалізації. Основними є: розробка та обґрунтування стратегічних цілей і напрямів діяльності підприємства на довгострокову перспективу; поточне й оперативне управління виробничим потенціалом; набір кадрів, їх розстановка та розподіл обов'язків; організація контролю за реалізацією потенційних можливостей підприємства; регулювання діяльності підприємства: усунення збоїв у роботі, диспропорцій; підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок забезпечення конкурентоспроможності та збільшення обсягів випуску і збуту продукції, зниження витрат виробництва, використання інноваційних розробок [6].

Система управління ґрунтується на розроблених певних методах і принципах. На рівні підприємства розрізняють такі принципи управління:

- цільової сумісності — передбачає створення цілеспрямованої системи управління, в якій усі її ланки утворюють єдиний механізм, спрямований на вирішення загального завдання;

- безперервності та надійності — означає створення таких організаційно-господарських і технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність виробничого процесу;

- планомірності, пропорційності — передбачає, що система управління має бути спрямована на вирішення як поточних, так і довгострокових завдань розвитку підприємства;

- розподілу функцій управління — ґрунтується на поділі праці;

- науковості та обґрунтованості методів управління — виходить із того, що методи, форми і засоби управління повинні бути науково обґрунтованими і перевіреними практикою. Для цього слід забезпечити безперервний збір, обробку й аналіз інформації — науково-технічної, економічної, правової і т.д.;

- ефективності управління — зумовлений наявністю альтернативних можливостей вирішення однієї і тієї ж задачі;

- сумісності особистих, колективних і державних інтересів — дія його визначається суспільним характером виробництва.

Еволюція факторів виробництва, поява нових видів протягом усього періоду розвитку сільськогосподарського виробництва засвідчує, що склад і роль факторів виробництва найтіснішим чином пов'язані як зі зміною й удосконаленням виробництва, так і з досягненнями економічної науки, що з'ясує і пояснює причини по-

яви, роль і значення того чи іншого фактора виробництва у підвищенні можливостей сталого економічного зростання.

Зазначимо, що зі зміною технологічних укладів, способів реалізації відносин власності, розподілу доходів, а також механізмів відтворення сформовані фактори виробництва змінюються й доповнюються новими. Так, поряд із базовими факторами виробництва (земля, праця, капітал), економічна наука виділила підприємство як самостійний фактор економічного розвитку, розкрила його сутність і значення в сучасному виробництві, в тому числі і в сільськогосподарському, а також інформацію. З розвитком базових факторів виробництва та підприємницької активності суб'єктів господарювання виявляють свою дію нові істотні фактори, до яких послідовно додаються технологія, інформація, знання, а потім управління й організаційна культура, інновації, інвестиції, людський капітал тощо, що значною мірою впливають на ефективність діяльності сільськогосподарського підприємства. У нових умовах найбільшої ваги набувають результати інтелектуальної діяльності у вигляді відкриттів, винаходів, нових технологій, сортів, рослин, порід тварин, техніки і т.д.

Основне значення виробничого потенціалу підприємства полягає у створенні нових вартостей, а його елементи повинні цілеспрямовано адаптуватися до вимог виготовленої продукції. Це своє призначення він зможе виконати, якщо прийнята ним речово-натуральна форма і кількісне співвідношення складових роблять його здатним функціонувати як вартість, що створює вартість і додаткову вартість. Тобто коли склад і характеристики елементів виробничого потенціалу відповідають і визначаються параметрами виготовленої продукції.

У такому разі всі елементи виробничого потенціалу слугують одній загальній меті, що стоїть перед підприємством [7]. Але саме те, що й місце, і функції кожного елемента визначаються вимогами, висунутими до сукупності елементів у цілому, і характеризують його впорядкованість. З іншого боку, виконання сукупністю елементів загального для виробничого потенціалу завдання означає, що вони взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Отже, виробничий потенціал відповідає вимогам, що висуваються до систем.

Основне значення виробничого потенціалу підприємства полягає у створенні нових вартостей, а його елементи мають бути адаптовані до вимог виробництва продукції [8]. Своє призначення він зможе виконати, якщо прийнята ним речово-натуральна форма і кількісне співвідношення його складових сприятимуть його здатності функціонувати як вартість, що створює вартість і додаткову вартість. Тобто якщо склад і характеристики елементів виробничого потенціалу відповідають і визначаються параметрами виробленої продукції.

У такому разі всі елементи виробничого потенціалу слугують одній загальній меті, що стоїть перед підприємством. Місце і функції кожного елемента визначаються вимогами, що висуваються до сукупності елементів у цілому, отже, характеризують його впорядкованість. З іншого боку, виконання сукупністю елементів загально-

го для виробничого потенціалу завдання означає, що вони взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Отже, виробничий потенціал відповідає вимогам, що висуваються до систем.

Беззаперечним є також те, що активний вплив менеджменту підприємства може бути спрямованим в основному на внутрішні чинники виробництва. На підтвердження цього положення можна навести слова з Нобелівської лекції "Інституційна структура виробництва" лауреата Нобелівської премії з економіки 1991 р. Рональда Г. Коуза, що в сучасній економіці більша частина ресурсів задіяна всередині фірми і способи їх використання залежать від адміністративних рішень, а не безпосередньо від ринкових відносин. Відповідно й ефективність економічної системи значною мірою визначається тим, як організації здійснюють управління. Отже, витоки підвищення ефективності потрібно шукати не тільки у вигідних каналах збуту одержаної продукції і в паритетних відносинах цін на сільськогосподарські та промислові товари, а й у внутрішньогосподарському механізмі функціонування суб'єкта господарювання.

ВИСНОВКИ

Ефективне управління ефективністю використання виробничого потенціалу може здійснюватися як у процесі його формування, так і при його використанні.

Перший напрям пов'язаний із тим, що нарощення виробничого потенціалу може сприяти підвищенню ефективності, причому зростання потенціалу не обов'язково може бути екстенсивним. Другий напрям — це підвищення ефективності використання сформованого виробничого потенціалу, що забезпечить ефективнішу роботу підприємства в цілому.

Проаналізувавши особливості управління ефективністю використання виробничого потенціалу підприємств, нами визначено характерні особливості його елементів. Ці особливості необхідно враховувати при формуванні виробничого потенціалу та його подальшого ефективного використання. Ефективне використання виробничого потенціалу означає можливість для підприємства одночасно і раціонально задіяти всі ресурси для досягнення високих кінцевих результатів і задоволення потреб замовника в якісній продукції.

Література:

1. Богацька Н. Ресурсний потенціал підприємства: сутність та стратегія використання / Н. Богацька, О. Ковальчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/10_98032.doc.htm
2. Сиваєв Б. Економічна сутність ресурсного потенціалу підприємства / Б. Сиваєв [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://intkonf.org/sivaev-bo-ekonomichna-sutist-resursnogo-potentsialu-pidpriemstva>
3. Природно-ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: обліково-аналітична оцінка, стратегія розвитку: монографія / [Л.Р. Воляк]; за заг. ред. В.К. Савчука. — К.: видавництво "Компринт". — 2016. — 281 с.
4. Бугай В.З. Теоретичні основи формування потенціалу підприємства / В.З. Бугай, А.В. Горбунова,

Ю.В. Ключєва // Вісник запорізького національного університету. — 2011. — № 1 (9). — С. 27—31.

5. Рзаєв Г.І. Економічний потенціал підприємства та теоретичне обґрунтування напрямів його оцінки [Текст] / Г.І. Рзаєв // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2014. — № 3. — С. 145—149.

6. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування і оцінка: навчальний посібник / Н.С. Краснокутська. — Київ: ЦНЛ, 2005. — 352 с. 2. Управління потенціалом підприємства: [навчальний посібник] / Должанський І.З. [та ін.]. — К.: ЦНЛ, 2006. — 362 с.

7. Маршалок М.С. Потенціал аграрного підприємства: наукові підходи до трактування [Електронний ресурс] / М.С. Маршалок. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnu/2010_154_1/10mms.pdf

8. Кириченко Т.В. Аналіз підходів до оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства / Т.В. Кириченко // Ринково-орієнтоване управління інноваційним розвитком: монографія / За ред. д.е.н., професора С.М. Ілляшенка. — Харків: Діса плюс, 2015. — С. 200—205.

References:

1. Bohats'ka, N. (2012), "Resource potential of an enterprise: the essence and strategy of use", available at: http://rusnauka.com/4_SND_2012/Economics/10_98032.doc.htm (Accessed 30 Oct 2018).
2. Sivaiev, B. (2010), "The economic essence of the resource potential of the enterprise", available at: <http://intkonf.org/sivaev-bo-ekonomichna-sutist-resursnogo-potentsialu-pidpriemstva> (Accessed 30 Oct 2018).
3. Voliak, L.R. (2016), Pryrodno-resursnyj potentsial sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv: oblikovo-analitychna otsinka, stratehiia rozvytku [Natural-resource potential of agricultural enterprises: accounting and analytical assessment, development strategy], vydavnytstvo "Kompriint", Kyiv, Ukraine.
4. Buhaj, V.Z. (2011), "Theoretical basis of formation of enterprise potential", Visnyk zaporiz'koho natsional'noho universytetu, vol. 1 (9), p. 27—31.
5. Rzaiev, H.I. (2014), "The economic potential of the enterprise and the theoretical substantiation of the directions of its estimation", Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, vol. 3, pp. 145—149.
6. Krasnokuts'ka, N.S. (2005), Potentsial pidpriemstva: formuvannia i otsinka [Potential of the enterprise: formation and estimation], TsNL, Kyiv, Ukraine.
7. Marshalok, M.S. (2010), "Potential of agrarian enterprise: scientific approaches to interpretation", Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnu/2010_154_1/10mms.pdf (Accessed 30 Oct 2018).
8. Kyrychenko, T.V. (2015), "Analysis of approaches to the estimation of efficiency of use of resource potential of the enterprise", Rynkovo-orientovane upravlinnia innovatsijnym rozvytkom [Market-oriented management of innovation development], Disa plus, Kharkiv, Ukraine, pp. 200—205.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2018 р.

Д. В. Мудла,
аспірант, кафедри економічної теорії та конкурентної політики,
Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.94

АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ BIG DATA В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

D. Mudla,
Post-graduate student, Department of Economic Theory and Competition Policy,
Kyiv National Trade and Economic University, Kyiv

ANTITRUST REGULATION OF BIG DATA TECHNOLOGIES IN THE DIGITAL ECONOMY

У статті досліджено теоретичні аспекти формування понять "цифрова економіка" і технологій Big Data (Великі Дані). Досліджено вплив технологій Big Data на формування конкурентних переваг національної і світової економіки. Визначено, що цифрові платформи, алгоритми, Великі Дані — це нова реальність цифрової економіки глобального характеру, а основні гравці ринку цифрових платформ використовують інноваційне середовище для забезпечення домінуючого становища на ринку. Встановлено, що використання компаніями передових технологій дозволяє нав'язувати споживачам неправомірні умови, розширювати ринкову владу, підвищувати ціни і закривати ринки для потенційних конкурентів. Зроблено висновок, що нова модель ринкової конкуренції в умовах цифрової економіки вимагає використання якісно нових інструментів антимонопольного регулювання та вдосконалення існуючих способів захисту конкуренції. Обґрунтовано, що держава повинна сприяти розвитку цифрової економіки та формувати нову технологічну структуру для забезпечення конкурентних переваг, враховуючи глобальні тенденції антимонопольного регулювання цифрової економіки.

The article investigates the theoretical aspects of the formation of the concepts of "digital economy" and the technology of Big Data. The influence of Big Data technologies on the formation of competitive advantages of the national and world economy has been investigated. It is determined that digital platforms, algorithms, Big Data are a new reality of the digital economy of global character, and the major players in the digital platform market use an innovative environment to secure a dominant position in the market. It is established that the use of advanced technologies by companies allows imposing unlawful conditions on the consumers, expanding market power, raising prices and closing markets for potential competitors.

It is substantiated that knowledge about Big Data can become an important source of market power, especially when such data can be used as barriers. The speed of the acquisition and use of personal data helps companies to gain a significant advantage and market power. It has been found that, in the context of the production of information products, the definition of costs based on the price is unacceptable, since the marginal costs per unit of the product are close to zero. Many products and services offered on the e-commerce markets have a zero price, but this does not mean you can get a product or service free of charge because money in this market is not the only commodity that is valuable for exchange.

It is determined that the competitive process of a new economy is dynamic and universal, unlike physical markets. In the digital economy we have a fundamental difference regarding the protection of economic competition in comparison with physical markets.

It is concluded that the new model of market competition in the digital economy requires the use of qualitatively new instruments of antimonopoly regulation and improvement of existing methods of competition protection. The state should promote the development of the digital economy and form a new technological structure to ensure competitive advantages. It should also take into account the global trends of antitrust regulation under the conditions of digital economics.

Ключові слова: цифрова економіка, Big Data (Великі Дані), конкуренція, антимонопольне регулювання.
Key words: digital economy, big data, competition, antitrust regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах формування інформаційного суспільства в різних галузях економіки створюється і накопичується велика кількість даних. Зростає потік електронної інформації, з'являються нові інформаційні та комунікаційні технології, з розвитком яких зростає потреба в інформаційних продуктах і послугах. Щоб задовольнити вимоги споживачів, підприємства накопичують і аналізують велику кількість даних з різних джерел. Накопичена інформація має стратегічне значення для прийняття управлінських рішень. Зростання потреб бізнесу в обробці і накопиченні великого обсягу інформації, наявність технічних засобів, що здійснюють оперативне опрацювання таких даних, призвів до появи перспективного напрямку специфічних технологій Big Data (Великі Дані). Учасники економічної діяльності все частіше генерують нові ринки, намагаючись отримати повну монополію. Концентрація великої кількості даних в обмеженій кількості учасників ринку призводить до зростання нерівності і створення монополістичних та олігополістичних кластерів. Без втручання держави в становлення і розвиток цифрової економіки, абсолютна монополія може стати звичним явищем.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні аспекти цифрової економіки досліджуються і дискутуються в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених і дослідників: В. Апалькова, Д. Белла, С. Веретюк, Х. Екбіа, Л. Жукова, К. Маскус, С. Коляденко, Л. Кіт, Н. Негропonte, Б. Нарде, Л. Саммерс, Д. Стігліц, Д. Тапскотта, Е. Тоффлер, Дж. Фон Нейман, С. Хантінгтон та ін. Особливості формування цифрових технологій Big Data викладено в працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених та практиків: Є. Гнітецький, О. Зибарева, В. Серьогін, В. Хаханов, П. Хофманн. В сучасних умовах цифрова економіка, технології Big Data та їх регулювання ще недостатньо проаналізовані і вивчені, тому виникає потреба в їх подальших наукових дослідженнях в умовах глобального інтенсивного розвитку суспільства.

МЕТА СТАТТІ

Розкрити теоретичні аспекти формування цифрової економіки, технологій Big Data (Великі Дані) в контексті її впливу на конкурентоспроможність. Визначення необхідності формування нових підходів до антимонопольного регулювання в умовах цифрової економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ідея "цифрової економіки" вперше була висвітлена в теорії Деніела Белла [1, с. 180—182].

Цифрова економіка (Digital economy) — це економіка, заснована на цифрових комп'ютерних технологіях. Цифрову економіку іноді називають інтернет-економікою, новою економікою, або веб-економікою. Під цифровою економікою розуміють виробництво, продаж та поставку продукції через комп'ютерні мережі [2].

Термін "цифрова економіка" в 1995 році застосував канадський вчений Дон Тапскотт, стверджуючи, що цифрова економіка формується на застосуванні цифрових технологій [3]. Серед найважливіших наслідків цифровізації економіки Дон Тапскотт, звертаючись до теорії фірми Рональда Коуза [1, с. 182—183], називає можливість радикального зниження трансакційних витрат, перш за все, витрат на пошук інформації та укладання договорів, і як наслідок появи нових форм бізнесу, без посередників, з прямою взаємодією споживачів і постачальників, переміщенням бізнесу з традиційних форм в інтернет простір.

Американський програміст Ніколас Негропonte сформував концепцію цифрової економіки як "перехід від обробки атомів до обробки "бітів" [4]. Томас Месенбург виділив основні складові концепції "Цифрова економіка": підтримуюча інфраструктура (апаратне і програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.); електронний бізнес або e-business (ведення господарської діяльності і будь — яких інших бізнес-процесів через комп'ютерні мережі); електронна комерція або e-commerce (дистрибуція товарів через Інтернет) [5].

У класичному розумінні "цифрова економіка" — це діяльність, в якій ключовими факторами (засобами) ви-

робництва є цифрові дані та їх використання, що дозволяє суттєво підвищити ефективність / продуктивність в різних видах економічної діяльності. Конкретизуючи поняття, "цифровою економікою" називають економіку, яка застосовує (споживає) цифрові технології і сервіси [6].

Л. Жукова зазначає, що цифрова економіка є складовою частиною економіки, в якій домінують знання суб'єктів і нематеріальне виробництво, тобто основний показник під час визначення інформаційного суспільства. Розвиток цифрової економіки та формування інформаційного суспільства є глобальною тенденцією, сприяє стрімкому розвитку інновацій, технологій, залежить від людського капіталу та може суттєво прискорити розвиток кожної галузі та економіки в цілому [7, с. 7—11].

Економіку, що активно абсорбує і використовує цифрові технології, називають "цифровою". Вона — найважливіший двигун інновацій, конкурентоспроможності та економічного розвитку в країні, тому Європейський Союз вважає її всебічний розвиток ключовим напрямком свого бізнес-середовища в стратегіях майбутнього, на думку В. Апалькова [8, с. 9—18].

С. Коляденко зазначає, що цифрова економіка — це економіка, заснована на виробництві електронних товарів і сервісів високотехнологічними бізнес-структурами і дистрибуції цієї продукції за допомогою електронної комерції [9, с. 105—112].

Л. Кіт визначає, що цифрова економіка — це трансформація всіх сфер економіки завдяки перенесенню інформаційних ресурсів та знань на комп'ютерну платформу з ціллю їх подальшого використання (виключно там, де це можливо) на цій платформі, та є складовою мережевої економіки [10, с. 187—194].

Цифрова економіка швидкими темпами розвивається і поширюється трансформуючись з економіки, що споживає ресурси в економіку, яка створює ресурси. Серед вчених і практиків не існує єдиного підходу до визначення поняття цифрової економіки. Зміст поняття "цифрова економіка" чітко не визначено. Вчені і дослідники визначають теоретичні аспекти цифрової економіки, як нового етапу господарських відносин інтегрованої взаємодії реальної і віртуальної складових виробничих відносин. Використання цифрових технологій в новій економіці буде розширюватися, а безпосередню участь людини у виробництві зменшуватиметься.

У новій економіці працюють нові механізми ринкової конкуренції. В глобальній економіці знання, і майбутнє в ній матимуть ті, хто зможе перетворити в товар знання і наукові відкриття. Інновації, адаптація і використання нових технологій — основа зростання національної і світової економіки [11].

На думку Організації економічного співробітництва і розвитку, цифрова економіка включає, перш за все, засновані на цифрових технологіях ринки, які стимулюють і полегшують торгівлю товарами і надання послуг, проте це поняття даними ринками не обмежується, оскільки цифровізація впливає на суспільство і економіку в цілому [12]. Цифровізація економіки, несе з собою комплекс змін і зокрема ці зміни супроводжуються суттєвим зростанням цифрової нерівності, що представляє собою обмежений доступ до цифрових техно-

логій, знань, інформації, роботи в цифровому середовищі.

Американський економіст Лоуренс Саммерс стверджував, що виробничі конкурентні переваги мають значення для економіки вчорашнього дня, для сьогоденної економіки значення мають глобальні мережі і ефект від масштабу [13]. На аномальність розвитку цифрової економіки звертає увагу американський економіст-кейнсіанець, лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц, стверджуючи, що на сьогоднішній день багато секторів економіки не слід розглядати через призму вільної конкуренції, оскільки в них переважною формою конкуренції є олігополія [14].

Одним з елементів формування сучасної економіки є цифрові платформи. Роль цифрових платформ набула глобального значення і деякі дослідники вказуючи на "революції платформ", визначають цифрову платформу як "бізнес, заснований на створенні цінностей шляхом взаємодії між зовнішніми виробниками і споживачами. Він забезпечує відкриту інфраструктуру для учасників взаємодії і встановлює для них інституційні "правила гри", тобто певні "регуляторні режими" [15].

Сьогодні ринкова влада визначається контролем над великим масивом даних, оскільки компанії накопичують інформацію і відбувається мережевий ефект. Цифрова економіка має різні інформаційно-мережеві ефекти (від інновацій, від мережевої взаємодії, від інтеграції бізнесу), що виникають у результаті впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, здійснення електронного бізнесу і взаємодій в глобальних мережах та сприяють зростанню загальної продуктивності в економіці.

При аналізі механізмів отримання доходу в економіці нового технологічного типу Хамід Екбіа і Бонні Нарди звернули увагу, що одним з основних таких механізмів став контроль споживчої поведінки і включення споживачів у створення доданої вартості без адекватної компенсації витраченої праці. Цей механізм дозволяє цифровим платформ отримувати непропорційно високі доходи по відношенню до витраченої праці та інвестицій [16, с. 252].

Цифрові платформи ґрунтуються на багатогранних мережевих ефектах, які забезпечують значне скорочення трансакційних і виробничих витрат і впливають на оборот товарів. Обороти товарів за допомогою цифрових платформ забезпечує домінуюче становище товару на ринку і це може призводити до зловживань та обмеження конкуренції.

Характерною рисою цифровізації економіки є поява сучасних технологій Big Data (Великі Дані). Big Data являють собою важливий економічний актив, який може бути використаний організаціями для отримання конкурентних переваг [17]. Великі Дані мають широкий діапазон розподілу, неорганізовану структуру, великий обсяг і часто надходять в режимі реального часу [18]. Компанія Meta Group в 2001 році охарактеризувала Big Data як: обсяг (volume) — значний фізичний обсяг; швидкість (velocity) — висока швидкість приросту і необхідність високошвидкісної обробки і отримання результатів; різноманітність (variety) — різні типи даних, які можуть бути як структурованими, так і неструктурованими. Надалі додавалися: veracity — достовірність

Таблиця 1. Визначення категорій Big Data

В. Сербьогін [21]	Big Data - це потужна форма інтелектуального аналізу даних, що спирається на величезні обсяги інформації, супершвидкісні комп'ютери і новітні аналітичні методи, здатні виявляти приховані, а часом навіть несподівані кореляції між фактами і явищами навколишньої дійсності
С. Гнітецький [22]	Big Data - це сукупність інструментів, націлених на задоволення потреб сучасних організацій в перетворенні хаотичної маси даних на інформацію, придатну для використання в процесі прийняття рішень
В. Хаханов [23]	Big Data - це технологічна культура кіберпростору, спрямована на формування інфраструктури кіберфізичної екосистеми планети, що динамічно розвивається, шляхом метрикосемантичної системи структуризації великих потоків (обсягів) гетерогенних даних на основі використання інтелектуальних швидкодіючих спеціалізованих хмарних фільтрів паралельного моніторингу та матричного аналізу, які витягуються з інформації для online управління фізичними і віртуальними процесами
Міжнародний інститут McKinsey (MGI) [24]	Big Data - це набір даних, розмір яких виходить за межі можливостей типового програмного забезпечення для збору, зберігання, управління і аналізу баз даних

(використовувалася в рекламних матеріалах IBM), viability — життєздатність, value — цінність, variability — мінливість, і visualization — візуалізація. У всіх випадках зазначається, що визначальною характеристикою для великих даних є не тільки їх фізичний обсяг, але інші категорії, які важливі для уявлення про складності завдання обробки і аналізу даних [19, с. 32—38].

Феномен Big Data досі не досліджений. З одного боку, вони втілюють комп'ютерно-інформаційні тренди останніх десятиліть; з іншого — він сам здатний впливати й реально трансформує існуючі уявлення і напрацьовані протягом тривалого часу практики і моделі поведінки як окремих індивідів, так і складних організаційних структур [20, с. 64—72].

Науковці та практики всебічно характеризують і вносять свої корективи в поняття категорії "Big Data" (табл. 1).

Використання Великих Даних відкриває нові можливості для досліджень динаміки макроекономічних змін, сприяє розвитку онлайн-торгівлі, розширює сфери співпраці з економістами для проведення різного роду експериментів, дозволяє уряду і підприємствам швидше реагувати на зміни економічних умов [25]. Отже, з розвитком технологій інтелектуального аналізу даних, компанії можуть пропонувати рішення для споживачів під їх індивідуальні потреби, забезпечуючи при цьому зворотний зв'язок. Бізнес-література дає підстави вважати, що Big Data відіграють все більш важливу роль в конкуренції. Використання Big Data стає основою конкуренції для існуючих компаній, конкуренти, які не зможуть розвивати свої можливості в цьому напрямі, залишаться позаду. Незважаючи на те, що "Big Data" відноситься до точних наук, цифрового середовища і сфери інформаційних технологій, термін не має чіткого визначення.

Завдяки можливостям збору і обробки великих даних, бізнес може формувати власну аналітичну інформацію, отримувати інформацію з інших баз даних і на основі цього формувати базу даних користувачів. Це дозволяє не тільки диференціювати ціни, а й цілеспрямовано розсилати рекламні матеріали для впливу на

поведінку споживача. При цьому втрачається контроль над персональними даними та конфіденційністю. Порушення антимонопольного законодавства може виражатися в формі недобросовісного використання даних про споживачів з метою встановлення різних цін. Збір персональних даних не обов'язково погіршує становище споживачів, оскільки дозволяє компаніям поліпшувати якість продукції та ефективно розподіляти споживачів на групи. Антимонопольне регулювання Big Data обумовлено тим, наскільки їх наявність або передача третій особі впливатимуть на ринок і конкурентне середовище.

Основні дискусії щодо антимонопольного регулювання цифрового середовища йдуть, в основному, серед зарубіжних вчених, дослідників і фахівців. На основі цілого ряду антимонопольних розслідувань, в світі розгортаються напружені дискусії щодо підходів і методів антимонопольного регулювання інформаційних технологій які стрімко змінюються і розвиваються. Цифрова економіка сьогодні характеризується монополією і високою концентрацією, а рівень монополізації ринків і ринкової влади цифрових монополій досяг аномальних розмірів. Журнал "The Economist" акцентує увагу, що світова економіка проходить вищу стадію концентрації капіталу [26]. Поширення домінування Apple, Google, Facebook і Amazon та їх негативний вплив на конкуренцію і споживачів, спонукає уряди всіх країн активніше застосовувати заходи антимонопольної політики для регулювання ринків цифрової економіки [27]. Apple і Google контролюють операційну систему мобільних телефонів та ключові програми на цій платформі; Amazon контролює найбільшу торгову платформу в Інтернеті; Facebook контролює найбільшу платформу соціальної мережі. Через їх провідні платформи проходить значний обсяг і різноманітний потік персональних даних. Антимонопольні органи провідних країн світу провели ряд розслідувань, спрямованих на усунення абсолютної монополії і захисту конкуренції. В липні 2017 р. Європейська комісія висула американській транснаціональній корпорації Google Inc. штраф у розмірі 2,42 млрд

євро за порушення правил антимонопольного законодавства Європейського Союзу [28]. Європейський комісар з питань конкуренції Маргрет Вестагер пояснила, що Google незаконно просував свій сервіс електронної комерції в пошукових результатах і занижував пошуковий рейтинг аналогічних програм конкурентів.

У липні 2018 Європейська комісія знову оштрафувала інтернет-гігант Google на 4,38 млрд євро за зловживання домінуючим становищем на ринку пошукових систем [29]. Google використовував Android, щоб зміцнити провідні позиції своєї пошукової системи на ринку при цьому конкуренти втратили можливість бути конкурентоспроможними, а користувачі втратили переваги ефективної конкуренції. Зауважимо, що монополія і домінуючі позиції на ринку не заборонені, адже вони є результатом ефективної комерційної стратегії, однак, для таких учасників ринку вводиться ряд заборон, які дозволені для дрібних гравців.

Використання компаніями передових технологій дозволяє нав'язувати споживачам неправомірні умови, розширювати ринкову владу, підвищувати ціни і закривати ринки для потенційних конкурентів. Враховуючи тенденції та стрімкий розвиток цифрової економіки, держава має швидко та ефективно реагувати на сучасні виклики. Важливу є стабілізаційна роль держави в економіці, втручання якої має приймати форми автоматичного стабілізатора, який забезпечує збалансоване регулювання економічних процесів на основі розроблення нової парадигми розкриття економічних явищ та процесів [30, с. 93—105]. Антимонопольна політика держави, з огляду на сучасні реалії і можливості цифрової економіки, має сприяти розвитку конкурентних ринків, де переважають ефективність та інновації і запобігати економічній концентрації, що призведе до зловживань ринковою владою.

Знання про Великі Дані може стати важливим джерелом ринкової влади, особливо коли такі дані можуть використовуватися як бар'єри. Швидкість придбання і експлуатація особистих даних допомагає компаніям отримувати значну перевагу і ринкову владу. Крім того, в умовах виробництва інформаційних продуктів, визначення витрат на основі ціни неприйнятні, оскільки граничні витрати на одиницю товару наближаються до нуля. Багато товарів і послуг, запропонованих на ринках електронної комерції, мають нульову ціну, тобто можна отримати товар або послугу без здійснення платежу, але це не означитиме безкоштовно, адже на цьому ринку гроші не єдиний товар, який цінний для обміну. Конкурентний процес нової економіки є динамічним і універсальним, на відміну від фізичних ринків. В умовах цифрової економіки маємо принципову різницю щодо захисту економічної конкуренції в порівнянні з фізичними ринками.

ВИСНОВКИ

Цифрова економіка — це фактор росту і забезпечення конкурентоспроможності інноваційного розвитку. Держава повинна всебічно сприяти розвитку цифрової економіки та формувати новий технологічний устрій для забезпечення конкурентних переваг з огляду на світові тенденції антимонопольного регулювання в умовах цифровізації. Виходячи з особливостей циф-

рової економіки, фірми часто конкурують за ринок замість того, щоб конкурувати на ринку. Концентрація Великих Даних в руках невеликої кількості учасників збільшує їх переваги на ринку і з ними вже важко конкурувати іншим учасникам.

Антимонопольне регулювання має обмежувати економічний розвиток компаній які мають значну ринкову владу і переваги перед іншими учасниками. Застосування типових антимонопольних підходів, які використовуються на традиційних ринках для аналізу цифрового середовища нової економіки, неприйнятно. Внаслідок прискорення технологічного розвитку, нові ринки дуже швидко змінюються, в таких умовах інструменти антимонопольних органів втрачають свою дію.

Правові інститути в умовах цифрової економіки вимагають значних змін, оскільки вони не пристосовані до сучасної економіки, побудованої на цифрових мережах і нездатні регулювати інтереси різних учасників ринку, надаючи капіталу широкі можливості по вилученню доданої вартості з людської праці, стимулюючи зростання монополізації цифрових платформ; тому нагальним постає вирішення проблем антимонопольного регулювання в зв'язку зі зростаючою монополізацією високо-технологічного сектора.

Література:

1. Економічні теорії в системі наукових економічних знань: навчальний посібник. — 2-ге вид. перероб. та доп. / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, Круш П.В., Мартиненко В.В., М.М. Теліщук та ін. — К.: Видництво "Центр учбової літератури", 2016. — 226 с.
2. Цифрова економіка. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифрова_економіка
3. Tapscott, Don (1997). The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence. — New York: McGraw-Hill.
4. Negroponte N. Being Digital / N. Negroponte. — NY: Knopf, 1995. — 256 p.
5. Mesenbourg T.L. (2001). Measuring the Digital Economy. U.S. Bureau of the Census.
6. Фіщук В. Цифрова економіка — це реально / В. Фіщук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/fichuk/tsifrova-ekonomika-tse-realno-1001102.html>
7. Жукова Л.М. Цифрова економіка як об'єкт державного регулювання [Електронний ресурс] / Л.М. Жукова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2017. — Вип. 5 (1). — С. 7—11. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_5\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_5(1)_3)
8. Апалькова В.В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України / В. В. Апалькова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. — 2015. — Т. 23, Вип. 4. — С. 9—18. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumi_2015_23_4_4
9. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі / С.В. Коляденко // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. — 2016. — № 6. — С. 105—112. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2016_6_11

10. Кіт Л. З. Еволюція мережевої економіки / Л. З. Кіт // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2014. — № 3 (2). — С. 187—194. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2014_3%282%29__42

11. Maskus K. Private Rights and Public Problems: The Global Economics of Intellectual Property in the 21st Century. Peterson Inst. for Intern. Economics, 2012. Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=Pm9CCMgEYTYC&pg=PA338&lpg=PA338&dq=Maskus+K.+Private+Rights+and+Public+Problems&source=bl&ots=LNuLg6e8hp&sig=yRoeH24NdHYiyVYWSXgAvVNLSt8&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewiFjW6s9_eAhVqpYsKHVHcA24Q6AEw-CHoECAIQAQ#v=onepage&q=Maskus%20K.%20Private%20Rights%20and%20Public%20Problems&f=false

12. Competition Committee of Organisation for Economic Cooperation and Development: The Digital Economy. 2012 // Competition Law & Policy. 2013. Feb. 7. — Режим доступу: URL: <http://www.oecd.org/daficompetition/The-DigitalEcono—my-2012.pdf>

13. Summers L.H. The New Wealth of Nations: remarks by treasury secretary Lawrence H. Summers at Hambrecht & Quist technology conference, San Francisco, CA. U.S. Department of the Treasury, 10 May 2000

14. Stiglitz J. Monopoly's New Era // Project Syndicate. 2006. May 13. Режим доступу: URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/high-monopoly-profits-per-sist-in-markets-by-joseph-e-stiglitz-2016-05>

15. Ляшенко В.І. Цифрова модернізація економіки України як можливість проривного розвитку: монографія / В.І. Ляшенко, О.С. Вишневський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — К., 2018. — 252 с.

16. Hamid R. Ekbia and Bonnie A. Nardi Heteromation, and Other Stories of Computing and Capitalism // Режим доступу: <https://mitpress.mit.edu/books/heteromation-and-other-stories-computing-andcapitalism>

17. No Mistake About It: The Important Role of Antitrust in the Era of Big Data // Режим доступу: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publishing/antitrust_source/apr15_grunes_4_22f.authcheckdam.pdf

18. Єршова О.Л. Великі дані (Big Data) і модернізація національних систем офіційної статистики [Електронний ресурс] / О.Л. Єршова, Т.В. Томашевська // Прикладна статистика: проблеми теорії та практики. — 2016. — Вип. 18—19. — С. 32—38. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspttp_2016_18-19_7

19. Большие данные. — Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Большие_данные

20. Задорожна Р.П. Big data — новий інформаційний феномен цифрової епохи [Електронний ресурс] / Р. П. Задорожна // Економіка та управління АПК. — 2016. — № 1-2. — С. 64—72. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есупарк_2016_1-2_12

21. Серёгин В.А. "Big data": новая угроза для прайвеси в условиях информационного общества [Електронний ресурс] / В.А. Серёгин // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. — 2015. — Вип. 35 (1.1). — С. 93—97. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35(1))

22. Гнітецький Є.В. Big data в маркетингу: орієнтація на споживача [Електронний ресурс] / Є.В. Гнітецький // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". — 2017. — № 14. — С. 281—285. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2017_14_45

23. Хаханов В.И. Процессорные структуры для анализа Big Data [Електронний ресурс] / В.И. Хаханов, Е.И. Литвинова, С.В. Чумаченко, И. Емельянов, Бани Амер Тамер // Радиоелектронні і комп'ютерні системи. — 2016. — № 6. — С. 163—175. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/recs_2016_6_27

24. Big Data: The Next Frontier for Innovation, Competition, and Productivity. Режим доступу: https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Digital/Our%20Insights/Big%20data%20The%20next%20frontier%20for%20innovation/MGI_big_data_exec_summary.ashx

25. Зибарева О.В. Актуалізація концепції "великі дані" (англ. "Big Data") в умовах поширення інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / О.В. Зибарева, І.П. Кравчук. // Економіка. Управління. Інновації. — 2015. — № 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_15

26. The Rise of Superstars // The Economist: spec. rep. 2016. Sept. 17. URL: Режим доступу: <http://www.economist.com/news/special-report/21707048-small-group-giant-companiessome-old-some-neware-once-again-dominating-global>

27. How to Tame the Tech Titans // Ibid. 2018. Jan. 18. Режим доступу: URL: <https://www.economist.com/news/leaders/21735021-dominance-google-facebook-and-amazon-bad-consumers-and-competition-how-tame>

28. European Commission. Press Release Database. Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1784_en.htm

29. European Commission. Press Release Database. Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1784_en.htm

30. Уманців Ю.М. Інституційна обумовленість економічних функцій держави [Електронний ресурс] / Ю.М. Уманців, О.О. Кравчук // Економічна теорія та право. — 2017. — № 4. — С. 93—105. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2017_4_9

References:

1. Matseliukh, N.P. Maksymenko, I.A. Krush, P.V. Martynenko, V.V. and Telischuk, M.M. (2016), Ekonomichni teorii v systemi naukovykh ekonomichnykh znan' [Economic theories in the system of scientific economic knowledge], Vydanytstvo "Tsentruchovoivoi literatury", Kyiv, Ukraine.

2. wikipedia (2018), "Digital economy", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_economy (Accessed 15 Nov 2018).

3. Tapscott, D. (1997), The digital economy: promise and peril in the age of networked intelligence, McGraw-Hill, New York, USA.

4. Negroponte, N. (1995), Being Digital, Knopf, New York, USA.

5. Mesenbourg, T.L. (2001), Measuring the Digital Economy, U.S. Bureau of the Census, Suitland, USA.

6. Fischuk, V. (2017), "The digital economy is real", available at: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/fichuk/tsifrova-ekonomika-tse-realno-1001102.html> (Accessed 15 Nov 2018).
7. Zhukova, L.M. (2017), "Digital economy as an object of state regulation", *Ekonomichnyj visnyk Zaporiz'koi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, vol. 5 (1), pp. 7-11.
8. Apal'kova, V.V. (2015), "The concept of the development of the digital economy in the European Union and the prospects of Ukraine", *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Serii: Menedzhment innovatsij*, vol. 23, vyp. 4, pp. 9—18.
9. Koliadenko, S.V. (2016), "Digital economy: preconditions and stages of formation in Ukraine and in the world", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 6, pp. 105—112.
10. Kit, L.Z. (2014), "Evolution of the network economy", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 3 (2), pp. 187—194.
11. Maskus, K. (2012), "Private Rights and Public Problems: The Global Economics of Intellectual Property in the 21st Century", Peterson Inst. for Intern. Economics, available at: https://books.google.com.ua/books?id=Pm9CCMgEYTYC&pg=PA338&lpg=PA338&dq=Maskus+K.+Private+Rights+and+Public+Problems&source=bl&ots=LNUlg6e8hp&sig=yRoeH24NdHYiyVYWSXgAvVNLSt8&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewiFjW6s9_eAhVqpYsKHVHc-A24Q6AEwCHoECAIQAQ#v=onepage&q=Maskus%20K.%20Private%20Rights%20and%20Public%20Problems&f=false (Accessed 15 Nov 2018).
12. Competition Committee of Organisation for Economic Cooperation and Development (2012), "The Digital Economy", available at: <http://www.oecd.org/daficompetition/The-DigitalEconomy-2012.pdf> (Accessed 15 Nov 2018).
13. Summers, L.H. (2000), *The New Wealth of Nations: remarks by treasury secretary Lawrence H. Summers at Hambrecht & Quist technology conference, Department of the Treasury, San Francisco, CA. U.S.*
14. Stiglitz, J. (2006), "Monopoly's New Era", Project Syndicate, available at: <https://www.project-syndicate.org/commentary/high-monopoly-profits-per-sist-in-markets-by-joseph-e--stiglitz-2016-05> (Accessed 15 Nov 2018).
15. Liashenko, V.I. and Vyshnevs'kyj, O.S. (2018), *Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainy iak mozhlyvist' proryvnoho rozvytku [Digital modernization of the Ukrainian economy as an opportunity for breakthrough development]*, NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti, Kyiv, Ukraine.
16. Ekbia, H.R. and Nardi, B.A. (2017), "Heteromation, and Other Stories of Computing and Capitalism", available at: <https://mitpress.mit.edu/books/heteromation-and-other-stories-computing-andcapitalism> (Accessed 15 Nov 2018).
17. Grunes, A.P. and Stucke, M.E. (2015), "No Mistake About It: The Important Role of Antitrust in the Era of Big Data", available at: https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publishing/antitrust_source/apr15_grunes_4_22f.authcheckdam.pdf (Accessed 15 Nov 2018).
18. Yershova, O.L. and Tomashevs'ka, T.V. (2016), "Large data (Big Data) and modernization of national official statistics systems", *Prykladna statystyka: problemy teorii ta praktyky*, vol. 18—19, pp. 32—38.
19. wikipedia (2018), "Big Data", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Big_data (Accessed 15 Nov 2018).
20. Zadorozhna, R.P. (2016), "Big data — a new information phenomenon of the digital era", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 1—2, pp. 64—72.
21. Seriohyn, V.A. (2015), ""Big data": a new threat to privacy in the information society", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Pravo*, vol. 35 (1.1), pp. 93—97.
22. Hnitets'kyj, Ye.V. (2017), "Big data in marketing: consumer orientation", *Ekonomichnyj visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivs'kyj politekhnichnyj instytut"*, vol. 14, pp. 281—285.
23. Khakhanov, V.Y. Lytvynova, E.Y. Chumachenko, S.V. Emelianov, Y. and Bany, A.T. (2016), "Processor structures for Big Data analysis", *Radioelektronni i komp'uterni systemy*, vol. 6, pp. 163-175.
24. McKinsey Global Institute (2011), "Big Data: The Next Frontier for Innovation, Competition, and Productivity", available at: https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Digital/Our%20Insights/Big%20data%20The%20next%20frontier%20for%20innovation/MGI_big_data_exec_summary.ashx (Accessed 15 Nov 2018).. Rezhym dostupu:
25. Zybareva, O.V. and Kravchuk, I.P. (2015), "Actualization of the Big Data (Big Data) concept in the context of the dissemination of the Information Society", *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, vol. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_15 (Accessed 15 Nov 2018).
26. *The Economist* (2016), "The Rise of Superstars", available at: <http://www.economist.com/news/special-report/21707048-small-group-giant-companiessome-old-some-neware-once-again-dominating-global> (Accessed 15 Nov 2018).
27. *The Economist* (2018), "How to Tame the Tech Titans", available at: <https://www.economist.com/news/leaders/21735021-dominance-google-facebook-and-amazon-bad-consumers-and-competition-how-tame> (Accessed 15 Nov 2018).
28. European Commission (2017), "Antitrust: Commission fines Google €2.42 billion for abusing dominance as search engine by giving illegal advantage to own comparison shopping service", *Press Release Database*, available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1784_en.htm (Accessed 15 Nov 2018).
29. European Commission (2017), "Antitrust: Commission fines Google €2.42 billion for abusing dominance as search engine by giving illegal advantage to own comparison shopping service", *Press Release Database*, available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-1784_en.htm (Accessed 15 Nov 2018).
30. Umantsiv, Yu.M. and Kravchuk, O.O. (2017), "Institutional conditionality of economic functions of the state", *Ekonomichna teoriia ta pravo*, vol. 4, pp. 93—105. *Стаття надійшла до редакції 20.11.2018 р.*

В. О. Демченко,
асистент кафедри страхування,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана", м. Київ

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.101

РИЗИКИ У ПЕНСІЙНОМУ СТРАХУВАННІ

V. Demchenko,
Postgraduate assistant of the Insurance Department, " National Economic University named after Vadym Hetman"

RISKS IN PENSION INSURANCE

У статті розглянуто види пенсійних ризиків, визначено їх характерні ознаки, на основі яких сформульовано визначення пенсійного ризику як подію, пов'язану з втратою грошових доходів особами пенсійного віку внаслідок дожиття ними до пенсійного віку, смерті, хвороби, інвалідності чи втрати годувальника у пенсійний період. Запропоновано класифікацію пенсійних ризиків за такими критеріями, як сферою виникнення, за змістом, наслідками прояву та розміром наслідків ризиків. Розкрито сутність понять "пенсійний вік" та "похилий вік", зроблено висновки, що це не тотожні поняття, але спільним для них є те, що громадяни у пенсійний період мають значні труднощі, викликані як віковими, так і соціально-економічними змінами, які пов'язані з виходом на пенсію, втратою працездатності та матеріально-економічними обмеженнями. Визначено три методи страхового захисту пенсійних ризиків: державний (державні резерви), самострахування та страхування, виявлено їх недоліки та переваги. Проаналізовано співвідношення показників середнього розміру призначеної місячної пенсії та оплати праці в Україні. Встановлено, що середній розмір призначеної місячної пенсії майже у три з половиною разів менший, ніж середньомісячна заробітна плата та майже на половину менший, ніж мінімальна заробітна плата. Фактично це означає, що переважна більшість пенсіонерів знаходиться за межею бідності. Відзначено, що у сучасних умовах можливості страхового захисту у пенсійній сфері за рахунок державних резервів і самострахування дещо обмежені, тому доцільним є активізація страхування пенсійних ризиків у страхових компаніях та недержавних пенсійних фондах.

Pension insurance as an important component of social protection provides material support to elderly people. Its aim is to reduce poverty, equalize incomes of vulnerable groups of population as well as to neutralize social and demographic risks. However, its development characterized by great problems caused by a number of factors associated with reforming the pension system of Ukraine. Therefore, the scientific study of the processes taking place within pension insurance is of particular importance. The article deals with the types of pension risks, determines their characteristics. On this basis, pension risk determines by an event related with the deprivation of elder individuals' income through reaching the retirement age, as well as death, illness, disability or death of the wage earner within the retirement period.

The classification of pension risks according to following criteria: sphere of origin, contents, consequent effect and size of risk effects offered. The gist of the definitions "retirement age" and "elderly age" disclosed. The conclusion made is that these definitions are not identical, but have much in common. In particular, the individuals during the retirement period face significant difficulties caused by both age and socio-economic changes related to retirement, disability, material and economic constraints. Three methods of pension risks insurance protection defined: state (state reserves), self-insurance, and insurance; their drawbacks and advantages disclosed. The ratio of the average monthly pension and indices of wages in Ukraine analyzed. Installed that the average size of the monthly pension is more than half less than the average monthly wage and one third less

than the minimum wage. In fact, this means that the vast majority of retirees are below the poverty line. It is noted that under present conditions the possibility of insurance protection in the pension sector due to state reserves and self-insurance is restrained, therefore it is expedient to intensify the pension risks insurance in insurance companies and private pension funds.

Ключові слова: пенсійне страхування, пенсійні ризики, страховий захист, методи захисту пенсійних ризиків, страхування, необхідність пенсійного страхування, солідарна пенсійна система, накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Keywords: pension insurance, pension risks, insurance protection, methods of protection of pension insurance, necessity of pension insurance, joint pension system, accumulative system of compulsory state pension insurance, system of non-state pension provision.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах ринкових відносин надзвичайно актуальною є проблема страхового захисту громадян від ризикових обставин у пенсійний період життя. Визначна роль в організації такого захисту належить пенсійному страхуванню. Його мета полягає у забезпеченні матеріальною підтримкою громадян пенсійного віку у разі настання певних подій. Від динамічності розвитку пенсійного страхування залежить добробут населення та рівень стабільності у суспільстві. Проте пенсійне страхування України, незважаючи на численні спроби його реформувати, потребує подальшого удосконалення. Тому дослідження процесів, що відбуваються у пенсійному страхуванні набуває особливого значення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці пенсійного страхування були присвячені роботи багатьох економістів як закордонних, так і нашої країни, у т.ч. Н. Внукової, О. Гаманкової, О. Димніч, М. Дем'яненко, О. Залєтова, О. Ковалю, Ю. Конопліна, О. Кириленко, В. Роїка, М. Маліка, Т. Муравлева. Однак чимало проблем залишаються невирішеними, актуальною серед них є недостатня дослідженість ризиків у пенсійному страхуванні.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження ризиків у пенсійній сфері та обґрунтування методів страхового захисту від них.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання: виявити ризики, характерні для пенсійного страхування та класифікувати їх за різними критеріями; визначити поняття "пенсійний ризик"; дослідити методи страхового захисту, які використовуються в пенсійному страхуванні; проаналізувати показники прожиткового мінімуму та середнього розміру місячної пенсії в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "ризик" означає можливу втрату, небезпеку або будь-який несприятливий результат. Відповідно

до словника Вебстера, ризик — це "шанс несприятливого результату; небезпека; загроза втрат або пошкоджень" [1, с. 344]. У науковому розумінні ризик — це "явище об'єктивне, тобто незалежне або майже незалежне від людини" [1, с. 340]. Для визначення економічної сутності ризику в пенсійному страхуванні виділимо його ознаки:

По-перше, в основі пенсійного страхування лежать ризики, до яких належать соціальні ризики, пов'язані з втратою доходу (заробітної плати) внаслідок:

- дожиття до пенсійного віку;
- смерті у пенсійний період;
- втрати годувальника;
- хвороби у пенсійний період;
- інвалідності у пенсійний період.

По-друге, вищезазначені ризики характерні для фізичних осіб пенсійного віку, хоча іноді говорять про осіб похилого віку. На наш погляд, поняття "пенсійний вік" та "похилий вік" не тотожні. Поняття "пенсійний вік" означає, що людина може виходити на пенсію та отримувати пенсійні виплати після досягнення 60-річного віку й наявності 26 років трудового стажу [2]. Поняття "похилий вік" (старість) означає "період життя людини після втрати здатності організму до продовження роду та до смерті" [3]. Існує думка, що у чоловіків похилий вік починається після 61 р., а в жінок — після 56 р.

За міжнародною класифікацією, "людиною похилого віку вважається особа, яка досягла 65 років. Таких людей в усьому світі близько 700 мільйонів, а це майже кожна десята людина на Землі. За даними ООН, до 2050 року число тих, кому за 60, сягне 2 мільярдів людей. В Україні нараховується 6,9 млн громадян віком від 65 років. На думку експертів, зростання числа літніх людей у світі свідчить про поліпшення якості життя в цілому, що саме по собі є значущим досягненням. Попри це, у багатьох країнах, що розвиваються, старіння, як і раніше, пов'язане зі слабкою соціальною захищеністю і падінням рівня доходів" [4].

Характерною, спільною рисою осіб похилого віку та пенсійного віку є те, що "вони переживають значні труднощі, які викликані як віковими, так і соціально-економічними змінами, пов'язаними з виходом на пенсію, втратою попереднього соціального статусу, матеріально-економічними обмеженнями" [5]. Крім того, у

таких осіб істотно зростають ризики розвитку серйозних захворювань, отримання травм та інвалідності.

Таким чином, нині важливим завданням суспільства є "забезпечення достойного рівня життя літнім людям, оскільки саме рівень життя характеризує можливості людей задовольнити потреби в матеріальних, культурних і соціальних благах та визначається через їхнє забезпечення відповідними товарами та послугами" [5]. Такі верстви населення потребують захисту від різних непередбачуваних подій (ризиків) у пенсійний період.

По-третє, настання вищезазначених подій у пенсійний період веде до матеріальних (фінансових) втрат як окремої людини, так і суспільства у цілому. Зокрема дожиття людиною до пенсійного віку передбачає припинення нею трудової діяльності, вихід на пенсію (на заслужений відпочинок) та втрату доходів, необхідних для забезпечення життєдіяльності й різке зниження рівня життя. Відповідно такі верстви населення потребують матеріальної підтримки, і зокрема, "захисту від бідності після настання пенсійного віку; надання гарантованого доходу після завершення трудової діяльності; захисту цього доходу від ... інфляції" [4]. Ці види захисту лежать в основі пенсійного страхування як одного із важливих елементів соціального страхування, гарантованого державою.

По-четверте, пенсійні ризики (за винятком дожиття до пенсійного віку) є імовірними але непередбачуваними з точки зору моменту їх настання та розміру можливих втрат (шкоди). Ризик "дожиття до пенсійного віку" не має властивості випадковості настання.

Отже, виходячи з вищезазначених ознак, пенсійний ризик у пенсійному страхуванні можна визначити як подію, пов'язану з втратою грошових доходів особами пенсійного віку внаслідок дожиття ними до пенсійного віку, смерті, хвороби, інвалідності чи втрати годувальника у пенсійний період

Пенсійне страхування як вид діяльності та як сфера бізнесу характеризується багатьма специфічними поняттями. Без класифікації цих понять неможливо виконувати теоретичні дослідження та практичну роботу. Тому ризики у пенсійному страхуванні, як і будь-які інші процеси у цій сфері діяльності, потребують внутрішньої структурно-логічної впорядкованості — класифікації. У зв'язку з цим пропонуємо класифікувати ризики у пенсійному страхуванні за такими ознаками: сферою виникнення, за змістом, наслідками прояву, розміром наслідків.

Розбіжності у сферах діяльності суб'єктів, які забезпечують здійснення пенсійного страхування дають можливість виокремити ризики пенсійного страхування за сферою виникнення. Особливість прояву цих ризиків пов'язана не тільки з тим, який саме суб'єкт реалізує ризиковану діяльність, але й з тим, яка існує сфера приєднання його до системи пенсійних відносин. Враховуючи те, що Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [2] визначено три рівні пенсійного забезпечення, виокремимо такі сфери виникнення ризиків у пенсійному страхуванні:

1) солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування — це система, яка передбачає виплати пенсій з Пенсійного фонду України, за рахунок внесків, що сплачуються сьогоднішніми пра-

цюючими громадянами. Крім пенсій за віком, така система передбачає й інші виплати (на випадок втрати годувальника, у зв'язку з інвалідністю та інші);

2) накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та передбачає здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [2]. Початок функціонування цієї накопичувальної системи відтерміновано до 1 січня 2019 року;

3) система недержавного пенсійного забезпечення — базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [6]. Функціонування такої системи забезпечують страхові компанії, недержавні пенсійні фонди та банківські установи.

У класифікації за змістом можна виокремити такі ризики пенсійного страхування:

- дожиття до пенсійного віку;
- смерть у пенсійний період;
- втрата годувальника;
- хвороба у пенсійний період;
- інвалідність у пенсійний період.

Зауважимо, що всі вони належать до соціальних ризиків і є спільними для трьох рівнів пенсійного страхування (солідарної, накопичувальної систем та системи недержавного пенсійного забезпечення).

Крім того, розподіл ризиків пенсійного страхування за змістом має важливе практичне значення, оскільки допомагає розробляти й застосовувати методологію обслуговування ризиків за різними сферами їх виникнення, зокрема у солідарній, накопичувальній системах та недержавного пенсійного страхування.

Не менш важливою з економічного погляду є класифікація за наслідками прояву пенсійних ризиків. Так, наслідком ризику "дожиття до пенсійного віку" є втрата роботи, працездатності та доходу людини. Внаслідок цього людина потрапляє в стан бідності, іноді вона не здатна навіть задовольняти основні потреби в їжі, одязі, житлі.

Наслідком ризику "смерть у пенсійний період" є витрати на поховання померлого. Це призводить до непередбачуваних витрат, які також можуть негативно вплинути на фінансовий стан сім'ї померлого.

Наслідком ризику "втрата годувальника" є втрата доходу та нездатність самостійно себе утримувати. Відповідно особа пенсійного віку може перебувати на межі бідності та виживання.

Наслідками ризиків "хвороба або інвалідність у пенсійний період" є соціальна недостатність внаслідок обмеження життєдіяльності людини, яка викликана порушенням здоров'я з тимчасовим або стійким розладом функцій організму. Відсутність або нестача коштів на лікування або реабілітацію хворого призводить до необхідності надання соціального захисту і допомоги. Обмеженість матеріальних ресурсів перешкоджає нор-

Рис. 1. Методи страхового захисту від пенсійних ризиків

* Примітка. Система пенсійного страхування України відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [2; 7].

Джерело: авторська розробка.

мальному задоволенню потреб та повноцінній життєдіяльності людини у пенсійний період.

Зазвичай ризики сприймаються за кількісними параметрами, відповідно важливим є їх поділ у пенсійному страхуванні за критерієм розміру, зокрема пропонуємо виокремити:

1) великі ризики — до них належать значні за розміром виплати, наприклад, за ризиком "дожиття до пенсійного віку" та отримання пенсійних винагород;

2) середні ризики — до них належать виплати за ризиком "смерть у пенсійний період", а саме, у разі смерті пенсіонера (застрахованого) виплачується допомога на поховання у розмірі двомісячної пенсії померлого тим особам, які здійснили поховання. Якщо померла особа одержувала пенсію відповідно до Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб", то особі, яка здійснила поховання, виплачується допомога у розмірі тримісячної пенсії, але не менше п'ятикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб [8].

3) малі ризики — до них належать виплати за ризиком "дожиття до пенсійного віку", у разі коли щомісячна пенсійна виплата не досягає прожиткового мінімуму. Така щомісячна державна допомога здійснюється у сумі, якої не вистачає до зазначеного розміру мінімальної пенсії, що передбачена законом [2].

Отже, аналіз видів ризиків у пенсійному страхуванні дає можливість зробити такі висновки.

По-перше, ймовірність існування і настання певних подій після виходу на пенсію, створюють загрози для людини, зокрема, неможливість самостійно себе утри-

мувати, потреба додаткового матеріального чи фінансового захисту.

По-друге, ймовірність існування пенсійних ризиків створює передумови для виникнення страхових відносин. Тому у пенсійному страхуванні захисту підлягає не сама подія (наприклад, хвороба або старість, від яких неможливо застрахуватися), а шкода, обумовлена цією подією.

По-третє, зважаючи на сутність ризику як імовірного, реального явища, його сенс і зміст у різних сферах (системах) пенсійного страхування відрізняється.

По-четверте, ризики пенсійного страхування можна класифікувати за такими критеріями: сферою виникнення, за змістом, наслідками прояву, розміром наслідків.

Існування ризикових обставин у пенсійній сфері спонукає до необхідності підтримувати матеріальний добробут громадян похилого віку шляхом здійснення пенсійних виплат. Відносини, "що складаються у суспільстві з цього приводу, мають об'єктивний характер і у своїй сукупності формують зміст" поняття "страховий захист". Його сутність полягає "у нагромадженні й витраченні грошових та інших ресурсів для здійснення заходів з попередження, подолання або зменшення негативного впливу ризиків і відшкодування пов'язаних із ними втрат" [8, с. 10]. Для страхового захисту від негативної дії ризиків у суспільстві застосовують різні методи (способи) та форми. У пенсійній сфері України виокремимо такі методи страхового захисту (рис. 1):

- державний (державні резерви);
- самострахування;
- страхування.

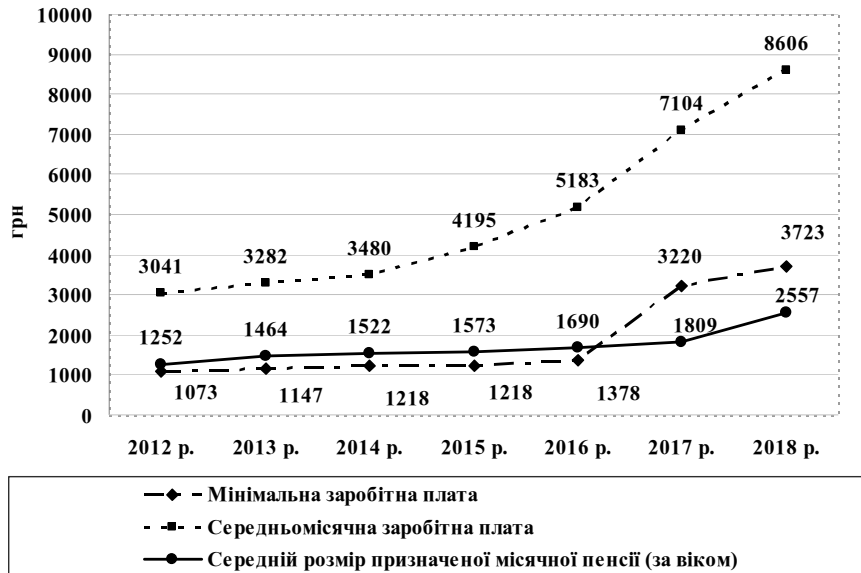

Рис. 2. Співвідношення показників середнього розміру призначеної місячної пенсії та показників оплати праці в Україні. 2012—2018 рр., грн

Джерело: розробка автора за даними [10; 11].

Державні резерви (фонди) у пенсійній сфері формуються за рахунок державних коштів, до яких належить Пенсійний фонд України. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 09.07.2003 р. № 1058-IV він реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [2]. Однак можливості держави (а саме; Пенсійного фонду України) у наданні такої допомоги досить обмежені.

Аналіз співвідношення показників середнього розміру призначеної місячної пенсії та показників оплати праці в Україні протягом 2012—2018 рр. свідчить, що розміри середньої місячної пенсії (призначеної за віком) та мінімальної заробітної плати до 2016 р. були практично однакові і мали тенденцію до помірного щорічного зростання (рис. 2). Проте після 2016 р. спостерігається стрімке зростання середньомісячної заробітної плати та незначне зростання середнього розміру призначеної місячної пенсії та мінімальної заробітної плати. У 2018 р. середній розмір призначеної місячної пенсії у 3,4 рази менший, ніж середньомісячна заробітна плата та в 1,5 рази менший ніж мінімальна заробітна плата. Фактично це означає, що переважна більшість пенсіонерів знаходиться за межею бідності.

Отже, відповідальність за себе та свою сім'ю, в основному, лежить на самих пенсіонерах (і майбутніх пенсіонерах). Тому перед ними постає завдання пошуку інших джерел забезпечення себе у пенсійний період. Така компенсація може здійснюватися методами самострахування та страхування.

Метод самострахування передбачає, що громадяни самостійно, за рахунок власних коштів, формують заощадження для убезпечення себе від пенсійних ризиків. Тим самим "оперативно долаючи тимчасові труднощі... Самострахуванням громадяни займаються на добровільній основі. Залежно від мети ... воно може мати натуральну або ж грошову форму" [11, с. 104].

У пенсійній сфері самострахування має здебільшого грошову форму формування заощаджень і доцільне у випадку компенсації незначної шкоди. У разі вагомих втрат, накопичень громадян, як правило, буде не вистачати.

Серед переваг самострахування у пенсійній сфері виділимо такі:

- існує стимул знизити і проконтролювати імовірність настання непередбачуваних втрат;
- оперативне вирішення питання компенсації незначних втрат;
- відсутність витрат на сплату страхових внесків (наприклад, недержавним пенсійним фондам або страховим компаніям);
- доходи від інвестування тимчасово вільних коштів (заощаджень) залишаються у людини, яка може використати їх для подальшого збільшення цих же заощаджень;
- виправдовує себе лише у разі, якщо час і розміри втрат заздалегідь відомі або невеликі.

Проте, незважаючи на привабливість самострахування, і насамперед з огляду на економію коштів, воно має ряд істотних недоліків, зокрема:

- недостатній обсяг (а іноді і відсутність) доходів для забезпечення життєдіяльності та можливості створення заощаджень;
- необхідність заощадження коштів у розмірі, рівноцінному обсягу можливих втрат, що економічно недоцільно;
- настання великого ризику (наприклад, захворювання або інвалідності) може призвести до втрати створених заощаджень;
- сумарний вплив дії кількох ризиків для людини (або її сім'ї), може призвести до втрат, схожих на катастрофічний ризик;
- заощаджені кошти, повинні постійно перебувати у ліквідній формі (наприклад, у вигляді вкладів у банках, акцій, казначейських зобов'язань);
- існує небезпека нераціонального використання заощаджених коштів.

Отже, на підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що можливості забезпечення страхового захисту у пенсійній сфері за рахунок самострахування, за певних умов, також дуже обмежені.

Досить ефективним, надійним і поширеним (особливо у міжнародній практиці) методом зменшення ступеня ризиків у пенсійній сфері є його страхування. Воно "є унікальним методом утворення грошових фондів для забезпечення ... захисту на основі перерозподілу коштів учасників створення фондів у просторі і у часі" [12, с. 46].

Зауважимо, що страхування "виражає не тільки економічні відносини, що притаманні комерційному страхуванню. Сфера страхових відносин у суспільстві значно ширша, вона включає також і державне соціальне страхування" [12, с. 37], складовим елементом якого є пенсійне страхування. Відповідно, здійснювати пенсійне страхування можуть:

— страхові компанії, (суб'єкти комерційного страхування);

— недержавні пенсійні фонди (суб'єкти соціального страхування);

— банківські установи (суб'єкти банківської сфери).

Участь цих суб'єктів у системі пенсійного страхування регулюється Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [6]. Вони є суб'єктами системи недержавного пенсійного забезпечення (третього рівня), що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Звісно, між страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами (НПФ), банківськими установами існують розбіжності у ступені централізації економічних відносин, в організації діяльності, але спільним є те, що це — фінансові установи, які створюють грошові фонди (резерви, нагромаджують депозитні рахунки), призначені для потреб страхового захисту від пенсійних ризиків.

Сутність пенсійного страхування, здійснюваного страховими компаніями міститься у тому, що страховальник (фізична або юридична особа) шляхом сплати грошового внеску забезпечує собі чи третій особі страхову виплату, в разі настання події, обумовленої договором. Право здійснювати пенсійне страхування у межах третього рівня недержавного пенсійного забезпечення мають лише страхові компанії. Це суб'єкти підприємницької діяльності, які створені і функціонують відповідно до вимог Закону України "Про страхування" та мають ліцензію на страхування життя, у межах якої здійснюють пенсійне страхування [13].

За рахунок НПФ, накопичуються кошти для формування додаткової недержавної пенсії та здійснення пенсійних виплат учасникам фонду. На відміну від страхової компанії, НПФ — це юридична особа, створена відповідно до Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 04.11.2018 № 1057-IV, має статус неприбуткової організації, функціонує та проводить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подаль-

шим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам фонду [6].

Характерною спільною рисою пенсійного страхування, здійснюваного страховими компаніями та НПФ є те, що вони несуть відповідальність за однакові ризики соціального характеру і взаємно доповнюють одне одного, бо мають соціальне спрямування.

Приймати участь у пенсійному страхуванні можуть й банківські установи. Вони відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" [14] мають право укладати договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків. Зауважимо, що нині банківські установи не пропонують довгострокових пенсійних програм. Будь-яка особа може укласти з банком звичайний строковий депозитний договір з правом його поповнення та отримання фіксованого доходу у вигляді процентів, які нараховуються на суму вкладу. Зберігання коштів на банківському депозитному рахунку не дозволяє забезпечувати диверсифікацію інвестицій, крім того, фіксований дохід обмежується ставкою відсотка за договором і підлягає оподаткуванню в момент нарахування.

Слід зазначити, що на відміну від банківських установ та НПФ, страхові компанії забезпечують не тільки накопичення коштів, але й захист від пенсійних ризиків, відповідно їх можливості у системі недержавного пенсійного забезпечення порівняно з іншими суб'єктами пенсійного страхування набагато більші.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, об'єктивним чинником існування пенсійного страхування виступає пенсійний ризик, який належить до соціальних ризиків. Пенсійні ризики породжуються соціально-економічними причинами і охоплюють такі події: дожиття до пенсійного віку; смерть у пенсійний період; втрата годувальника; хвороба у пенсійний період; інвалідність у пенсійний період. Наслідком реалізації цих ризиків є втрата особами похилого віку заробітної плати, зниження доходів нижче прожиткового мінімуму і, як наслідок, відсутність засобів до існування. Самостійно подолати наслідки цих ризиків особи пенсійного віку не можуть. Підтримати їх матеріальний добробут можна через пенсійне страхування.

Структурно пенсійне страхування в Україні є комплексом інституцій (Пенсійний фонд України, НПФ, страхові компанії, банківські установи), за допомогою яких формуються фонди і резерви та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення.

Виходячи із загальноекономічної ситуації в Україні, важливо вибудувати такий механізм пенсійного страхування, при якому особи пенсійного віку були б не утриманцями, а самостійними, активними членами суспільства. Для цього потрібно створити систему пенсійного страхування, яка б забезпечувала їм економічну незалежність. Це можливо лише шляхом реформування пенсійної системи, спрямованої на створення умов для накопичення, протягом трудового життя, капіталу, який забезпечить гідну старість.

Література:

1. Бригхем Ю., Гапенски Л. Финансовый менеджмент. — С.-Пб.: Экономическая школа 1998. — С. 344.
2. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
3. Робак В. Перші психосоціальні теорії старіння (50—60-ті роки ХХ ст.) та їх роль у підготовці соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку / В.Робак [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_4/Robak.htm
4. Лиднюк О., Сутність пенсійної системи та її місце в забезпеченні соціальної безпеки суспільства / О. Лиднюк: Вісник Національної академії державного управління [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-38.pdf>
5. Сагач Я.С. Методологічні проблеми дослідження рівня життя людей похилого віку / Я.С. Сагач // Збірники матеріалів XIV Міжнародної наукової інтернет-конференції "Актуальні проблеми сучасної науки" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://intkonf.org/sagach-yas-metodologichni-problemi-doslidzhennya-rivnya-zhittya-lyudey-pohilogo-viku/>
6. Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
7. Закон України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>
8. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 196, 212 с. 10.
9. Мінфін, 2008—2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>
10. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html
11. Кривошлик Т.Д. Самострахування і страхування майнових ризиків громадян / Т.Д. Кривошлик // Фінанси України. — 2000. — № 9. — С. 104—110.
12. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О.О. Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2009. — 283 с. — С. 46.
13. Закон України "Про страхування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
14. Закон України "Про банки і банківську діяльність" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On Compulsory State Pension Insurance" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (Accessed 19.11.2018).
3. Robak, V. (2011), "The first psychosocial theory of aging (50—60s of the 20th century) and their role in the preparation of social workers for working with the elderly", Pershi psykhosotsial'ni teorii starinnia (50—60-ti roky KhKh st.) ta ikh rol' u pidhotovtsi sotsial'nykh pratsivnykiv do roboty z liud'my pokhyloho viku, available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2011_4/Robak.htm (Accessed 19.11.2018).
4. Lydniuk, O. (2013), "The essence of the pension system and its place in providing social security of society" "Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia" — Access mode: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-38.pdf> (Accessed 19.11.2018).
5. Sahach, Ya.S. (2018), "Methodological problems of studying the standard of living of the elderly", Metodologichni problemy doslidzhennia rivnia zhyttia liudej pokhyloho viku, Collections of materials of the XIV International Scientific Internet [Conference "Actual problems of modern science"], Kyiv-Ukraine, available at: <http://intkonf.org/sagach-yas-metodologichni-problemi-doslidzhennya-rivnya-zhittya-lyudey-pohilogo-viku/> (Accessed 19.11.2018).
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On non-state pension provision" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (Accessed 19.11.2018).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "On Pension Provision of Persons Discharged from Military Service and Some Other Persons" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12> (Accessed 19.11.2018).
8. Osadets, S.S. (2002), Strakhuvannia [Insurance] — 2nd ed, — Kyiv, KNEU, Ukraine — P. 196, 212 p. 10
9. Minfin (2008—2018), Minimum wage, Minimal'na zarobitna plata, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (Accessed 19.11.2018).
10. Derzhavnoyi Sluzhby Statystyky Ukrayiny (2017), "Payment of labor and social-labor relations 2012-2018" http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/sz/sz_u/srp_07rik_u.html (Accessed 19.11.2018).
11. Krivoshlyk, T.D. (2000), "Self-insurance and property insurance of citizens", Samostrakhuvannia i strakhuvannia majnovykh ryzykiv hromadian, Finances of Ukraine, No. 9. — P. 104—110.
12. Gamankova, O.O. (2009), Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka [Market of insurance services of Ukraine: theory, methodology, practice] monograph, KNEU, Kyiv, 283 p. p.46. Ukraine.
13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On Insurance" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 19.11.2018).
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), The Law of Ukraine "On Banks and Banking" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 19.11.2018).

References:

1. Bryhkhem, Yu. Napensky, L. (1998), "Financial management", Fynansovyj menedzhment S.-Pb: Ecological School, pp. 344.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2018 р.

І. А. Сазонець,

д. е. н., професор, завідувач кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

І. Я. Зима,

к. мед. н., головний лікар комунального закладу "Рівненська обласна клінічна лікарня", м. Рівне

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.108

СОЦІАЛЬНІ ТА МЕДИЧНІ ІНСТИТУЦІЇ В ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

I. Sazonets,

Doctors of Economics, Head of the Department of Public Administration,

Documentation and Information Activities, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

I. Zyma,

PhD in Medical scienc, Chief Physician of the Municipal Institution

"Rivne Regional Clinical Hospital", Rivne

SOCIAL AND MEDICAL INSTITUTIONS IN THE TRANSFORMATION OF THE STATE SYSTEM OF HEALTH CARE

У статті визначено, що головною ланкою системи державного управління системи охорони здоров'я в Україні є жорстка управлінська вертикаль управління від Міністерства охорони здоров'я до первинних ланок управління в районах та містах. Діяльність цього державного органу неможливо уявити без координації з міжнародними організаціями суто медичного та соціального страхування.

Зазначені організації не тільки надають конкретну адресну допомогу окремим категоріям населення України, але й беруть участь у укладанні міжнародних договорів Україною з іншими державами, проводять навчання, тренінги, курси підвищення кваліфікації, що підвищує якість управлінського медичного персоналу та персоналу служб органів державного управління в системі охорони здоров'я.

У статті визначено, що інституційний вплив на систему охорони здоров'я в Україні створюються організаціями, що мають суто медичне спрямування діяльності та організаціями, що мають соціальне та гуманітарне спрямування.

Доведено, що всі міжнародні організації, що працюють в Україні в цьому напрямі надають конкретну адресну матеріальну та моральну допомогу особам, що її потребують особисто або шляхом співпраці з соціальними або медичними установами.

Наголошено, що основою діяльності таких організацій в Україні є волонтерський рух та інші форми організації роботи, які не потребують виділення додаткових коштів з державного бюджету.

Виявлено, що важливою формою впливу міжнародних організацій на розвиток системи охорони здоров'я в Україні є проведення тренінгів, консультацій, навчань для представників різних ланок системи охорони здоров'я, соціальних служб, силових структур, пенітенціарної служби.

Зазначено, що в Україні відсутні власні неурядові та громадські організації такого спрямування, що за масштабами діяльності можуть бути зіставними з міжнародними фундаціями.

Акцентовано увагу на тому, що головною функцією Всесвітньої організації охорони здоров'я слід визначити її вплив на трансформацію системи управління охороною здоров'я України, побудову нової національної системи управління охорони здоров'я. Ця система повинна базуватися на загальноприйнятих світових стандартах та підходах та має потужну матеріальну базу, що побудована на досконалому механізмі фінансування.

The article states that the main link of the system of public administration of the health care system in Ukraine is the rigid management verticals of management from the Ministry of Health to the primary units of management in the districts and cities. The activities of this state body can not be imagined without coordination with international organizations of purely medical and social insurance.

These organizations not only provide specific targeted assistance to certain categories of the population of Ukraine, but also take part in the conclusion of international treaties with Ukraine with other states, conduct training, trainings, advanced training courses, which increases the quality of managerial medical personnel and personnel of public administration services in the system of protection health.

The article determines that the institutional impact on the health care system in Ukraine is created by organizations with a purely medical orientation and social and humanitarian organizations.

It is proved that all international organizations working in Ukraine in this area provide specific targeted material and moral assistance to those who need it personally or through cooperation with social or medical institutions.

It is stressed that the basis of such organizations in Ukraine is the volunteer movement and other forms of organization of work that do not require additional funds from the state budget.

It was revealed that an important form of influence of international organizations on the development of the health care system in Ukraine is the provision of trainings, consultations, exercises for representatives of various parts of the health care system, social services, security structures, penetrators.

It is noted that Ukraine does not have its own non-governmental and public organizations of such a direction that according to the scope of activities can be compared with international foundations.

The emphasis is placed on the fact that the main function of the World Health Organization should be to determine its impact on the transformation of Ukraine's health care system, the construction of a new national health care system. This system should be based on generally accepted world standards and approaches and has a powerful material base built on a perfect financing mechanism.

Ключові слова: державне, управління, охорона, здоров'я, організації, Червоний Хрест, МОМ, ЮНІСЕФ, ВООЗ, трансформація.

Key words: state, management, protection, health, organizations, Red Cross, IOM, UNICEF, WHO, transformation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аналіз сучасних процесів формування державної системи управління охороною здоров'я в Україні надає уявлення про комплексність та багатосторонність цього процесу. Безумовно головною ланкою системи державного управління системи охорони здоров'я в Україні є жорстка управлінська вертикаль управління від Міністерства охорони здоров'я до первинних ланок управління в районах та містах. Провідна роль в організації системи охорони здоров'я належить Міністерству охорони здоров'я. Водночас діяльність цього державного органу неможливо уявити без координації з міжнародними організаціями суто медичного та соціального страхування.

АНАЛІЗ ОСТАНІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Соціальні та медичні інституції є складовою частиною глобальної інституційної системи, яка має вплив на регулювання процесів державного управління на націо-

нальному та міжнародному рівнях. Проблеми інституціоналізму, інститутів, інституційної структури, імпорту інститутів із країн із розвинутою економічною системою в країні, що трансформують економіку та суспільство досліджуються в нашій країні нещодавно. Слід зазначити, що не зважаючи на недовгий термін досліджень у цій сфері, проводять вони достатньо ефективно. Серед вітчизняних вчених, що опрацьовують питання інституціоналізації слід виділити таких науковців: Галабурда І.К., Гладченко А.Ю., Гриценко А.А., Гриценко Е.О., Гохберг О.Ю., Дубницький В.І., Дефорж С.Ю., Дубницький В.І., Заяць Т.А., Тарасевич В.М., Ткач А.А., Ущиповський Ю.В., Чижова В.І., Царенко О.В. Однак дослідження інститутів, що працюють в сфері охорони здоров'я практично не проводились.

ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Зазначені організації не тільки надають конкретну адресну допомогу окремим категоріям населення Ук-

раїни, але й приймають участь у укладанні міжнародних договорів Україною з іншими державами, проводять навчання, тренінги, курси підвищення кваліфікації, що підвищує якість управлінського медичного персоналу та персоналу служб органів державного управління в системі охорони здоров'я та наближає Україну до сприйняття загальноцивілізаційних цінностей в гуманітарній сфері та наближає сферу надання медичних послуг до світових стандартів. Тому є доцільним більш детально проаналізувати діяльність окремих організацій.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією з головних світових фундацій, що працює в Україні є Міжнародна федерація товариства Червоного хреста і Червоного Напівмісяця. Основна мета діяльності Товариства — захист життя людини, попередження та полегшення людських страждань під час збройних конфліктів, стихійного лиха, катастроф та аварій, надання допомоги медичній службі збройних сил і органам охорони здоров'я, сприяння органам державної влади України у їхній діяльності в гуманітарній сфері. Український Червоний Хрест плідно співпрацює з 21 національним товариством зарубіжних країн, з якими укладені угоди про співпрацю, за фінансової підтримки міжнародних колег щороку виконує понад 20 гуманітарних програм. Товариство Червоного Хреста України є одним з ключових розробників стратегії Міжнародного Руху Червоного Хреста по підготовці національних товариств до відгуку на надзвичайні ситуації, спричинені ядерними, радіологічними, біологічними та хімічними факторами. Особлива увага приділяється співпраці з міжнародними організаціями і фондами (UNDP, UNICEF, UNFPA, ECHO, WFP, GIZ, WHO, UNHER тощо) для підтримки гуманітарних програм Товариства [1].

Усі складові Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця — Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, національні товариства — у своїй діяльності керуються наступними єдиними принципами: гуманність, неупередженість, нейтральність, незалежність, добровільність, єдність, універсальність [1].

Основним напрямом діяльності Червоного Хреста в Україні є: патронажна служба, навчання навичкам первинної допомоги, санітарно-просвітницька діяльність, донорство крові, допомога постраждалим при надзвичайних ситуаціях, допомога внутрішнім переміщеним особам, загони швидкого реагування, служба розшуку, психосоціальна підтримка, мінна небезпека, міжнародне гуманітарне право (табл. 1).

Крім цих видів діяльності, Червоний Хрест в Україні проводить активну діяльність у сфері розбудови системи надання першої допомоги, діяльності мобільних медичних бригад, облаштування та роботи пунктів надання допомоги на контрольних пунктів в'їзду-виїзду в Ста-

Таблиця 1. Напрями та форми організації діяльності Міжнародної федерації товариства Червоного Хреста і Червоного Напівмісяця в Україні

№	Напрямок діяльності	Форми організації
1.	Волонтерство	Регіональне охоплення: Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Київська, Тернопільська обл. Напрями діяльності: перша допомога, загони швидкого реагування, психосоціальна підтримка, робота з дітьми, міжнародне гуманітарне право
2.	Загони швидкого реагування	Реагування на надзвичайні ситуації, тренінги з першої допомоги, чергування під час масових заходів, марафонів, спортивних змагань, організація роботи пунктів допомоги, розвиток спеціалізованих напрямів діяльності
3.	Психосоціальна підтримка	Внутрішньо переміщені особи, діти внутрішньо переміщених осіб, члени сімей демобілізованих військовослужбовців, демобілізовані військовослужбовці
4.	Гуманітарна допомога	Багатодітні сім'ї, сім'ї із самотнім годувальником, люди віком 65 років і більше, місцеві жителі районів Донецької та Луганської областей на підконтрольній Уряду території
5.	Служба розшуку	Запити, розшукові справи, консультації
6.	Відновлення родинних зв'язків для нерегулярних мігрантів	Візити до пунктів тимчасового перебування, бесіди із затриманими, надання можливості зателефонувати, гуманітарна допомога
7.	Перша допомога	Підготовка тренерів, підвищення кваліфікації тренерів, підготовка нових інструкторів, підвищення кваліфікації інструкторів, виїзні тренінги для населення Донецької та Луганської областей, виїзні тренінги для військовослужбовців
8.	Патронажна служба	Догляд на дому, лікування та профілактика туберкульозу, доступ до медичних послуг і медикаментів, лікування та профілактика ВІЛ/СНІД
9.	Діяльність мобільних медичних бригад	Донецька та Луганська області, доступ фізичних осіб до медичних послуг та медикаментів, сприяння діяльності пунктів надання допомоги на контрольних пунктах в'їзду-виїзду в Станиці Луганській

Джерело: [1].

ниці Луганській, посилював міжнародні зв'язки, працював із соціальними медіа, популяризував в країні міжнародне гуманітарне право.

Ще однією міжнародною організацією є місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста. Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) є неупередженою, нейтральною та незалежною організацією, цілі й завдання якої мають виключно гуманітарний характер і полягають в тому, щоб захищати життя й гідність людей, які постраждали через збройні конфлікти та інші ситуації насильства, і надавати їм допомогу. Поширюючи та укріплюючи гуманітарне право й універсальні гуманітарні принципи, МКЧХ докладає усіх зусиль, щоб запобігти стражданню людей. МКЧХ, заснований у 1863 р., стоїть біля витоків Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. МКЧХ надано повноваження здійснювати свою діяльність у країнах, що постраждали від збройних конфліктів та інших ситуацій насильства. МКЧХ присутній у більш ніж 80 країнах, де працює майже 13000 співробітників. Більш ніж 300 співробітників працюють в Україні в офісах у Києві, Слов'янську, Северодонецьку, Маріуполі, Донецьку, Луганську та Одесі. Основними напрямками діяльності Місії Червоного Хреста в Україні є: допомога найуразливішим категорія населення в подоланні економічних труднощів; підтримка системи охорони здоров'я; поліпшення житлових умов та відновлення інфраструктури; робота в якості нейтрального посередника; пошук зниклих безвісті осіб; поширення поваги до медичних установ

Таблиця 2. Напрями діяльності та форми роботи МКЧХ в Україні

№	Напрямок діяльності	Форма роботи
1.	Відновлення житла і водопостачання	Придбання хімікатів для очистки питної води, ремонт головних інфраструктурних об'єктів, доставка питної води населенню, встановлення пунктів першої допомоги, утримання контейнерів для мусору, зон відпочинку, біотуалетів у зонах переходу Станиці Луганської, допомога домогосподарством у налагодженні побуту, будівництво нових будинків на місці зруйнованих, будівельні матеріали для ремонту шкіл і дитячих садочків, облаштування додаткового обладнання в лікарняних закладах
2.	Економічна безпека	Продуктові набори та предмети гігієни для громадян, предмети побуту для бенефіціарів соціальних установ, грошова допомога для малозабезпечених громадян та домогосподарств, допомога господарствам в натуральному вигляді, паливо для домогосподарств, грошова допомога сім'ям віськовослужбовців
3.	Підтримка охорони здоров'я	Надання витратних матеріалів закладам охорони здоров'я, медикаменти для хворих, обладнання на донорські пункти, психологічна підтримка, курси психологічної підтримки
4.	Відновлення сімейних зв'язків	Запити про пошуки рідних, організація перевезення, матеріальна допомога родинам зниклих безвісті
5.	Відвідування затриманих	Відвідання затриманих представниками МЧХ, сприяння в звільненні затриманих, матеріальна допомога полоненим, облаштування місць утримання під вартою, повідомлення від утриманих до рідних, проведення семінарів щодо практик утримання полонених та виконання покарань
6.	Турбота про загиблих	Участь у ексгумації тіл, технічне обладнання моргів, допомога сім'я на поховання загиблих, тренінги та інформаційні заходи щодо ідентифікації останків, пошуку зниклих безвісті, ремонт судово-медичних закладів, матеріали та реагенти для ДНК-лабораторій
7.	Мінна небезпека	Встановлення попереджувальних знаків, семінари щодо поводження з вибухонебезпечними предметами, плакати на буклети з мінної небезпеки, навчання населення з вибухової небезпеки, співпраця з ДСНС
8.	Забезпечення норм міжнародного громадянського права (МГП)	Проведення семінарів для офіцерів ВСУ, ознайомлення з місією та цілями МКЧХ, започатковано та підтримується діяльність Центру із вивчення МГП, семінари для СБУ, ДПСУ з міжнародних норм і стандартів правоохоронної діяльності, навчальні сесії для СБУ та Національної гвардії з питань застосування сили та вогнепальної зброї, круглі столи щодо ведення військових дій спільно з Генеральним штабом

Джерело: [2].

та медичних працівників; захист цивільного населення; захист людей від мін та боєприпасів, що не розірвалися; співпраця з товариством Червоного Хреста України [2].

Основні напрями та форми роботи Міжнародного Комітету Червоного Хреста подані в таблиці 2.

Важливою міжнародною інституцією, що має своє представництво в Україні є Міжнародна організація з міграції (МОМ). Головними завданнями цієї організації в Україні є робота в таких сферах: протидія торгівлі людьми; управління міграцією та кордонами; міграція та розвиток; сприяння культурному різноманіттю та інтеграції мігрантів; медичні послуги та подорожня допомога мігрантам; допомога громадянам, які зазнали наслідків конфлікту (див. табл. 3).

Оцінка стану здоров'я є основною послугою, яку МОМ надає у галузі охорони здоров'я мігрантів в Україні. Вона здійснюється з метою переселення, міжнародного працевлаштування, заявки на участь у конкретних програмах допомоги мігрантам або для отримання тимчасової або постійної візи. Наразі Представництво МОМ в Україні здійснює оцінку стану здоров'я для Австралії, Канади, Нової Зеландії, Сполучених Штатів Америки та Великої Британії [3].

В Україні активно працює Представництво Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців в Україні, Білорусі та Молдові. УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців — це глобальна організація, яка присвя-

чує свою діяльність порятунку життів, захисту прав та побудові кращого майбутнього для біженців, вимушено переміщених громад та осіб без громадянства. Починаючи з 1950 року, УВКБ ООН координує міжнародні

Таблиця 3. Напрями діяльності та форми роботи МОМ в Україні

№	Напрями діяльності	Форми роботи
1.	Протидія торгівлі людьми	Попередження та запобігання, надання підтримки правоохоронним органам, захист та реінтеграція, партнерство
2.	Управління міграцією та кордонами	Розробка комплексної системи управління міграційними процесами та кордонами, зміцнення потенціалу державних органів, що відповідають за міграцію, участь у підготовці міжнародних угод між Україною та країнами ЄС, допомога в удосконаленні процесів реалізації безвізового режиму, моніторинг становища мігрантів
3.	Міграція та розвиток	Сприяння добробуту мігрантів, розкриття потенціалу трудової міграції, економічна інтеграція мігрантів шляхом надання мікрокредитів підприємцям
4.	Сприяння культурному різноманіттю та інтеграції мігрантів	Участь у мережі міжнародних організацій з цього питання, популяризація культурного різноманіття. Виготовлення соціальної реклами, робота у соціальних мережах, аудіо-, відео-ролики
5.	Медичні послуги та подорожня допомога мігрантам	Оцінка стану здоров'я мігрантів з України в інші країни світу, оцінка стану здоров'я біженців, сприяння фізичному, психічному, соціальному благополуччю мігрантів, вирішення медико-санітарних проблем мігрантів
6.	Допомога громадянам, які зазнали наслідків конфлікту	Покращення можливостей самозабезпечення та самозайнятості переміщених осіб, тренінги із самозайнятості, мікропідприємництва та профорієнтації, соціальне згуртування населення у місцевих громадах, тренінги із соціального згуртування, розвиток інфраструктури у зонах переселення та повернення, гуманітарна допомога в зоні конфлікту, національна гаряча лінія для переміщених осіб

Джерело: [3].

зусилля, спрямовані на захист людей, змушених полишати свої оселі через конфлікт або переслідування. Організація надає таким особам життєво необхідну допомогу: житло, продукти харчування, воду, а також захищає їхні фундаментальні права [4].

Протягом останніх років в Україні активно працює Представництво Дитячого Фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ). Організація постійно збільшує масштаби своєї підтримки Уряду України у створенні програм з охорони здоров'я, харчування, освіти та захисту для дітей. ЮНІСЕФ відстоює права дітей на участь та виступає за пріоритетність дій направлених на допомогу найбільш знедоленим та дітям та родинам, що опинились у кризових ситуаціях. Визнаючи, що добробут дітей тісно пов'язаний із станом матерів, ЮНІСЕФ також працює заради покращення здоров'я та освіти та захисту прав матерів в Україні [5].

Представництво ЮНІСЕФ в Україні продовжує реалізацію програми, що відображає прагнення країни досягти Цілей розвитку тисячоліття. Ці цілі включають захист материнства, зменшення дитячої смертності, зупинення поширення ВІЛ/СНІДу й туберкульозу, захист вразливих категорій і сприяння гендерній рівності.

Поточна Програма співпраці з Урядом України, яка триває з 2012 року по 2015 рік складається із чотирьох компонентів: адвокація, інформація та соціальна політика; ВІЛ/СНІД, діти та молодь; захист дитини; здоров'я та розвиток дитини [5].

В Україні працює Представництво Всесвітньої організації охорони здоров'я, що проводить всесвітні стандарти охорони здоров'я в національну систему, що трансформується. На теперішній час найбільш актуальними питаннями діяльності ВООЗ в Україні є: ознайомлення з положеннями політики Здоров'я-2020 різних зацікавлених сторін з усіх секторів; аналіз ситуації в країнах крізь призму політики Здоров'я-2020; реалізація загальнодержавного підходу і принципу залучення всього суспільства; вплив на соціальні детермінанти справедливості в питаннях охорони здоров'я, гендеру та прав людини; здійснення політики Здоров'я-2020 на основі національних і субнаціональних заходів політики, стратегій і планів охорони здоров'я; зміцнення потенціалу і служб громадської охорони здоров'я; проведення моніторингу та оцінки; практичне застосування нових концепцій і фактичних даних; інтегровані підходи до реалізації чотирьох пріоритетних напрямків політики Здоров'я-2020 [6].

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки аналізу впливу діяльності Міжнародних організацій, що працюють в сфері охорони здоров'я на систему державного управління системою охороною здоров'я, необхідно визначити таке:

— інституційний вплив на систему охорони здоров'я в Україні створюються організаціями, що мають суто медичне спрямування діяльності та організаціями, що мають соціальне та гуманітарне спрямування;

— всі міжнародні організації, що працюють в Україні в цьому напрямку надають конкретну адресну матеріальну та моральну допомогу особам, що її потребують особисто, або шляхом співпраці з соціальними або медичними установами;

— основою діяльності таких організацій в Україні є волонтерський рух та інші форми організації роботи, які не потребують виділення додаткових коштів з державного бюджету;

— важливою формою впливу міжнародних організацій на розвиток системи охорони здоров'я в Україні є проведення тренінгів, консультацій, навчань для представників різних ланок системи охорони здоров'я, соціальних служб, силових структур, пенітенціарної служби;

— в Україні відсутні власні неурядові та громадські організації такого спрямування, що за масштабами діяльності можуть бути зіставними з міжнародними фундаціями. Гуманітарна та соціальна діяльність шляхом залучення неурядових та громадських організацій стрімко розвивається в Україні;

— головною функцією Представництва Всесвітньої організації охорони здоров'я в Україні слід визначити її вплив на трансформацію системи управління охороною здоров'я України, побудову нової національної системи управління охорони здоров'я, що базується на загальноприйнятих світових стандартах та підходах та має потужну матеріальну базу, що побудована на досконалому механізмі фінансування.

Масштабне реформування системи охорони здоров'я може бути проведено на основі співпраці з глобальними інституціями медичного та гуманітарного профілю.

Література:

1. Міжнародна федерація товариства Червоного Хреста та Червоного Напівмісяця [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://redcross.org.ua/>
2. Місія Міжнародного Комітету Червоного Хреста [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua.icrc.org/>
3. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.iom.org.ua/>
4. Представництво Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців в Україні, Білорусі та Молдові [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unhcr.org/ua/>
5. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/org-in-ukraine/456>
6. Представництво Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/org-in-ukraine/460>

References:

1. Ukrainian Red Cross Society (2018), available at: <http://redcross.org.ua/> (Accessed 01 Nov 2018).
2. International Committee of the Red Cross (2018), available at: <http://ua.icrc.org/> (Accessed 01 Nov 2018).
3. IOM Mission in Ukraine (2018), available at: <http://www.iom.org.ua/> (Accessed 01 Nov 2018).
4. UNHCR Ukraine (2018), available at: <http://www.unhcr.org/ua/> (Accessed 01 Nov 2018).
5. United Nations Children's Fund (UNICEF) (2018), available at: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/org-in-ukraine/456> (Accessed 01 Nov 2018).
6. WHO (2018), available at: <https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/org-in-ukraine/460> (Accessed 01 Nov 2018).
Стаття надійшла до редакції 03.11.2018 р.

УДК 338.2:351.863

Л. М. Акімова¹,
к. е. н., доцент, Заслужений працівник освіти України, доцент кафедри
фінансів та економіки природокористування, Національний університет
водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.113

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ОСНОВНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

L. Akimova,
Ph.D. in Economics, Associate Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Associate Professor of Finance and Economics of Nature Management Department,
National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine

EVALUATION OF THE INFLUENCE OF THE KEY INSTRUMENTS OF THE STATE REGULATION ON ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

У статті визначено, що економічна безпека є фундаментом економічного процвітання країни. Розглянуто підходи щодо визначення понять "економічна безпека", "державне регулювання". Виявлено, що державне регулювання є підвидом державного управління. Визначено складові державного регулювання, а саме: цілі, завдання, принципи, функції, суб'єкти й об'єкти, методи, форми. Виявлено та охарактеризовано інструменти державного регулювання економіки. Окреслено, що серед усіх методів державного регулювання економіки державою перевага надається економічним (непрямим) методам. Визначено, що безпосередня участь держави у виробництві так званих суспільних товарів і послуг формує державний сектор економіки. Наведено певні проблеми, які наявні в економіці країни через недосконалість інструментарію, незважаючи при цьому на теоретичні та методологічні аспекти розвитку методів державного регулювання.

The article specifies that economic security is the foundation of the economic prosperity of the country. Approaches to the definition of the concepts "economic security", "state regulation" are considered. It was revealed that state regulation is a subspecies of state administration. The components of state regulation such as goals, tasks, principles, functions, subjects and objects, methods, forms are defined. The instruments of state regulation of the economy have been revealed and characterized. It is outlined that among all methods of state regulation of the economy, the state gives preference to economic (indirect) methods. It is determined that the public sector of the economy forms the direct participation of the state in the production of so-called public goods and services. Some problems that are present in the country's economy due to instrumental imperfections are presented, despite the theoretical and methodological aspects of the development of state regulation methods.

In modern conditions of managing the country is able to develop steadily when it has a stable economic system that is protected from internal and external negative factors. In particular, such a system can be considered as the creation and maintenance of an effective relationship between its own production, management system, financial, social and economic spheres. It is national security that can be defined as an integrated system that combines all of the above subsystems that must function effectively, only in this order of things the country is able to ensure a stable development that determines the achievement of a political, social, economic goal in order to create the appropriate conditions life for the population, their spiritual and moral unity, and well-being.

¹ ORCID: 0000-0002-2747-2775

Thus, in this research we see that the state uses a powerful tool to ensure the economic security of the country, in particular through various methods and techniques, while creating an integrated mechanism of state regulation. Undoubtedly, today it is government regulation that should become an effective factor that will lead to economic changes in the country, while it should be aimed at the transition to a market economy. The actual for today in Ukraine in the process of ensuring economic security remains the solution of problems relating to taxation, budget filling, effective fiscal and monetary policy. In turn, improving the efficiency of the economy should be achieved by improving the tools of state regulation, while one of the ways that will help in this issue should be investment.

Ключові слова: економічна безпека, державне регулювання, інструменти державного регулювання, економічні методи, митні тарифи, облікова ставка.

Key words: economic security, state regulation, instruments of state regulation, economic methods, customs tariffs, discount rate.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах господарювання країна здатна стабільно розвиватись, коли вона має стійку економічну систему, яка захищена від внутрішніх та зовнішніх негативних чинників. Зокрема таку систему можна розглядати як створення та підтримання ефективного взаємозв'язку між власним виробництвом, системою управління, фінансовою, соціальною та економічною сферами. Саме національна безпека може бути визначена як комплексна система, яка поєднує в собі всі вищепераховані підсистеми, які повинні ефективно функціонувати, лише при такому порядку речей країна здатна забезпечити стабільний розвиток, який зумовлює досягнуті політичної, соціальної, економічної мети для того, щоб створити відповідні умови життя для населення, їх духовної та моральної єдності, а також добробуту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження зазначеного питання знайшли своє відображення в працях таких вчених як: О. Барановський, Л. Герасименко, С. Гіль, М. Дзюбенко, О. Дудник, Л. Єфремова, О. Користін, В. Мочерний, І. Мігус, С. Онишко, М. Пендюра, Т. Поснова, А. Сірко, Г. Старостенко, О. Чечель.

Однак їх інтереси перебувають у сфері теоретичного окреслення вивчення питання економічної безпеки як національної складової економіки держави, саме це обумовлює актуальність нашого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є оцінювання впливу основних інструментів державного регулювання на економічну безпеку України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

На сучасному етапі розвитку економічної системи України варто звернути увагу на економічну безпеку, о-

скільки вона характеризує та охоплює важливі економічні явища, а також суміжні з ними явища, тобто здійснює важливу функцію для стабілізації національної системи країни. Саме економічна безпека є фундаментом для того, щоб досягти економічного процвітання країни. На думку багатьох вчених, економічно ефективною може бути лише та держава, яка відстоює свої економічні інтереси та забезпечує економічну безпеку у умовах міжнародної конкуренції. Якщо досліджувати економічну безпеку у внутрішньому середовищі, то тоді вона насамперед пов'язана з факторами макро- та мікророзвитку, тобто з певним таким імунітетом, котрий дозволяє протистояти негативним чинникам, які можуть зруйнувати економічну систему країни. У зовнішньоекономічному середовищі економічна безпека характеризує конкурентоспроможність національної економіки на світових ринках, стійкість валюти і фінансового стану. Зважаючи на важливість цього питання ми вважаємо, що варто надати дефініцію поняттям "економічна безпека" та "державне регулювання".

Науковці Г. Старостенко, С. Онишко та Т. Поснова стверджують, що економічна безпека — це складна багатифакторна динамічна система, що виражається в її масштабах, структурі і технічному рівні [8].

Однак О. Користін вважає, що економічну безпеку варто трактувати як забезпечення здатності до виживання країни у випадку стихійних і екологічних лих або за умов національних і світових економічних катастроф [3].

Л. Акімова вважає, що економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки [1, с. 19].

Науковець М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [6, с. 13].

Отже, державне регулювання економіки — це цілеспрямований та активний вплив державних та наддержавних органів управління на функціонування та розвиток цілісної економічної системи (а отже, на її розширене відтворення) шляхом використання економічних законів і вирішення економічних супе-

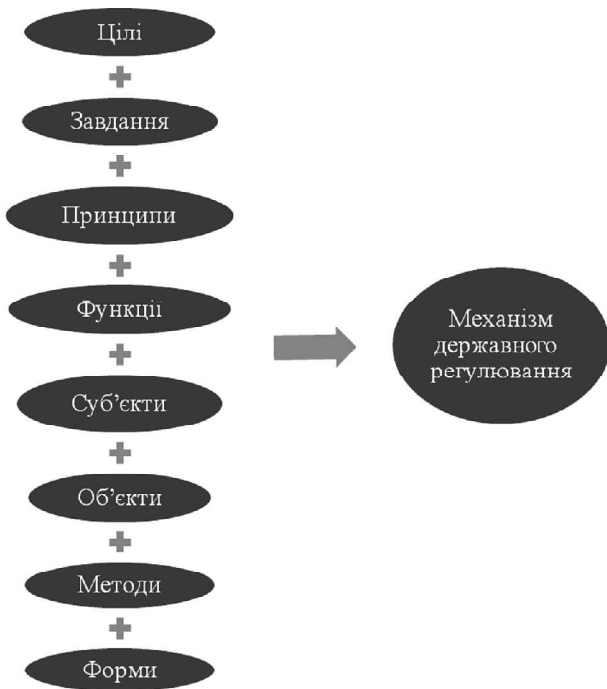

Рис. 1. Складові механізму державного регулювання

Джерело: складено автором на основі [9, с. 109].

речностей за допомогою певної сукупності форм та методів [4].

Варто зазначити, що державне регулювання є підвидом державного управління, який охоплює важливі

складові суспільного життя. Саме завдяки цьому функції, які виконує державне регулювання є специфічними. Головна мета, яка має бути досягнута в процесі управління повинна буде досягнута за рахунок виявлення, прогнозування, запобігання, нейтралізації, стимулювання. Функції мають багатоаспектність і з одного боку стосуються інтересів кожного громадянина, суспільства, а з іншого боку й і, суспільства, а з іншого боку й інших держав, зокрема, це може бути виявлено в процесі прийняття в країні певних нормативно-законодавчих актів, які б регулювали наприклад торгівлю, або мова йде про міжнародні акти. Окрім, цього функції, що спрямовані на розвиток економічної системи загалом, досягаються шляхом реалізації національних інтересів як у зовнішній так і у внутрішній сферах країни. Оскільки державне регулювання є підвидом державного управління, то воно безумовно зазнає впливу на форми, функції, методи та способи державного управління в будь-якій зі сфер функціонування. Ми вважаємо, що варто розглянути основні складові державного управління, так званий механізм управління (рис. 1).

З рисунка 1 ми бачимо, що даний вплив здійснюється через певний механізм державного регулювання, який включає в себе наступні основні складові: цілі, завдання, принципи, функції, суб'єкти й об'єкти, методи, форми державного регулювання.

Окрім, цього варто визначити інструменти державного регулювання економіки (рис. 2).

З рисунка 2 ми можемо побачити, що інструменти державного регулювання економіки поділяються на:

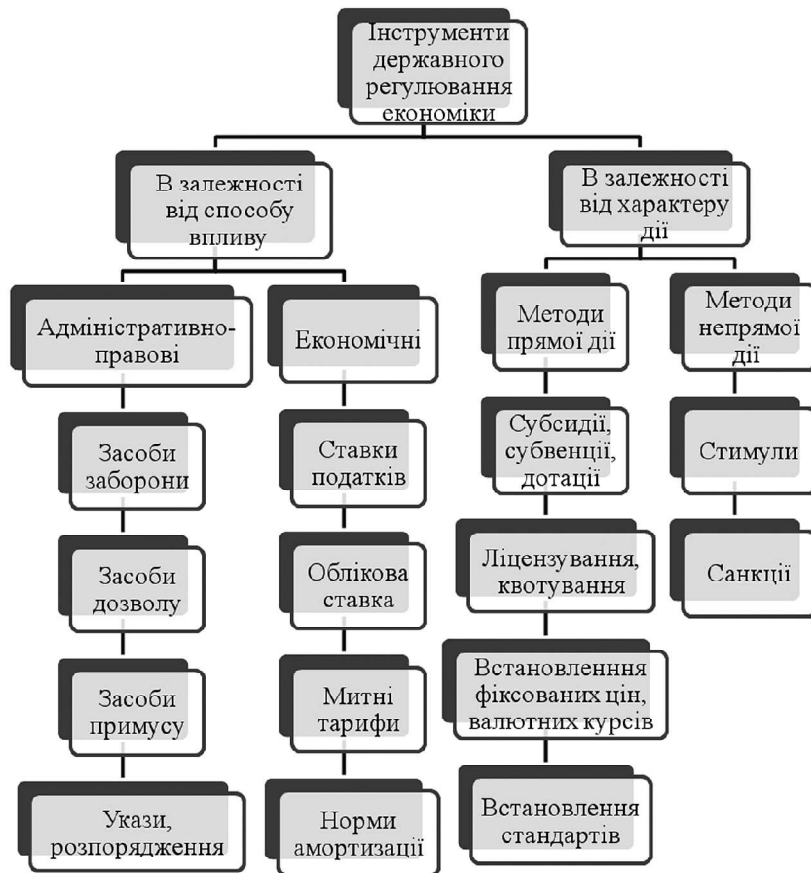

Рис. 2. Інструменти державного регулювання економіки

Джерело: складено автором на основі [2; 7, с. 268—269].

- в залежності від способу впливу:
- адміністративно-правові — методи, що базуються на застосуванні сили держави (юридичної регламентації, примусу, дозволу);

- економічні — методи, що базуються не на силі, а на впливі держави на мотивацію господарюючих суб'єктів, на прийняття ними самостійних рішень (їхній економічний вибір);

- У залежності від характеру дії:

- методи прямої дії — методи, за допомогою яких держава безпосередньо втручається в економіку (субсидії, субвенції, дотації, ліцензування, квотування, встановлення фіксованих цін та валютних курсів, встановлення стандартів);

- методи непрямой дії — методи опосередкованого впливу держави на економіку (через стимули та санкції) [7, с. 269].

Застосування адміністративних методів необхідне і навіть ефективне у таких сферах:

- прямий контроль держави над монопольними ринками;

- охорона навколишнього середовища і здоров'я людей;

- соціальний захист населення, визначення і гарантування мінімально допустимих життєвих параметрів — встановлення соціальних стандартів (гарантований прожитковий мінімум, регламентація умов праці тощо);

- захист національних інтересів у світогосподарських зв'язках (ліцензування експорту, державний контроль за імпортом капіталу, робочої сили, товарів тощо);

- реалізація державних програм і планів [2].

Серед усіх методів державного регулювання економіки державою перевага надається економічним (непрямим) методам. Саме використання даних методів вважається запорукою ефективності втручання держави в економіку.

Ставки податків, які використовуються державою в якості економічного інструменту державного регулювання можуть також бути прирівняні і до адміністративно-правових, оскільки виходячи з ознак податків то, для них характерним є:

- примусовий характер (обов'язковість),

- безеквівалентність — означає, що частку відчуваного доходу (прибутку) держава не відшкодовує індивідуальному платнику в адекватному розмірі товарами чи послугами;

- відсутність цільового використання;

- законодавча регламентація;

- однаковий підхід до всіх платників;

- зміна форми власності (перехід права власності під час його сплати).

Облікова ставка важливий інструмент грошово-кредитної політики, її суть полягає у зміні відсотків за кредитами, за якими центральний банк надає їх комерційним. За даними Національного банку України облікова ставка становить 17,5% річних.

Митні тарифи відіграють важливе значення у державному регулюванні, оскільки вони є потужним інструментом. На сьогодні в Україні застосовуються такі види ставок мита:

- адвалорна — у відсотках до встановленої статтею 279 цього Кодексу бази оподаткування;

- специфічна — у грошовому розмірі на одиницю бази оподаткування, встановлену статтею 279 цього Кодексу.

- комбінована, що складається з адвалорної та специфічної ставок мита [5].

Норма амортизації представляє собою встановлений державою річний відсоток погашення вартості основних фондів і визначає суму щорічних амортизаційних відрахувань. Інакше кажучи, норма амортизації — це відношення суми річних амортизаційних відрахувань до вартості основних виробничих фондів, виражене у відсотках. Норми амортизації встановлюються і періодично переглядаються державою, вони єдині для всіх підприємств і організацій незалежно від їх форм власності та форм господарювання.

Встановлюючи норму амортизації, порядок її нарахування та використання, держава регулює темпи і характер відтворення в галузях, а саме через норму амортизації визначається швидкість знецінення, а через неї — швидкість оновлення основних фондів.

Слід також зазначити, що держава окрім формальних методів (інструментів) застосовує ще неформальні. Основними неформальними методами, які застосовує держава можуть бути переконання. Вона використовує його для реалізації: публічних лекцій, реклами, спеціальних програм на радіо і телебаченні, публікацій у періодичних виданнях, соціологічних досліджень й опитувань, впливаючи таким чином на формування громадської думки, суспільної свідомості, економічного мислення.

Безпосередня участь держави у виробництві так званих суспільних товарів і послуг формує державний сектор економіки. Державний сектор економіки, специфічний інструмент — це комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково належать центральним та місцевим органам влади і використовуються ними для виконання економічних, соціально-культурних і політичних функцій. Він включає майно органів державного управління (парламенту, уряду, адміністрації президента, місцевих адміністрацій, збройних сил, служб безпеки і охорони правопорядку), державні підприємства, банки, музеї, бібліотеки тощо [2].

Незважаючи на теоретичні та методологічні аспекти розвитку методів державного регулювання, в Україні наявні певні проблеми через недосконалість вищезазначеного інструментарію. Ми виявили, що за допомогою вищенаведених інструментів можна оцінити ефективність державного регулювання. Насамперед проблемою, яка відразу постає під час використання вищезазначених методів є законодавство, зокрема його застарілість. Оскільки закони, котрі прийняті не відповідають реаліям сьогодення. Цей процес зазнає негативного впливу як з боку Верховної Ради так і з боку розробників проектів, зокрема їх низькою якістю. Невчасне та неякісне прийняття законодавчої бази гальмує ефективний розвиток економіки країни.

Ми визначили в нашому дослідженні, що потужним специфічним інструментом державного регулювання є державний сектор. На сьогодні він потребує реорганізації, оскільки потрібно модернізувати об'єкти, які перебувають на утриманні держави, але зважаючи на

те, що це великі витрати з бюджету, то варто залучати інвесторів, тим самим збільшувати мережу майна органів державного управління.

На сьогодні податкове законодавство здійснює тиск на підприємців та громадян, що в свою чергу призводить до відмивання грошей, ліквідації виробництв, банкрутства підприємств, збільшення корупції та ін. В Україні у 2018 році передбачається дефіцит бюджету, а це призведе до недофінансування в першу чергу соціального середовища — охорони здоров'я, культури, невиплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери, відсутність ресурсів для фінансування програм державного рівня

Однією з проблем, які впливають на стабільний розвиток економіки країни є безробіття. Воно зростає високими темпами — офіційне і, особливо, приховане. Порівняно з попередніми роками спостерігається певне покращення ситуації, також встановлюються пріоритетні напрямки діяльності, прогнозується зменшення прихованого безробіття що стане причиною зростання кількості зареєстрованих безробітних. Водночас стабільне економічне зростання призведе загалом до скорочення чисельності безробітних.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, з вищепроведеного дослідження ми бачимо, що держава використовує потужний інструментарій для забезпечення економічної безпеки країни, зокрема за допомогою різноманітних методів та прийомів, створивши при цьому комплексний механізм державного регулювання. Звісно, на сьогодні саме державне регулювання повинно стати дієвим фактором, який призведе до економічних змін в країні, при цьому він повинен бути спрямований на перехід до ринкової економіки. Актуальним на сьогодні для України в процесі забезпечення економічної безпеки залишається вирішення проблем, що стосуються оподаткування, наповнення бюджету, ефективної фіскальної, монетарної політики. В свою чергу підвищення ефективності економіки повинно досягатись вдосконаленням інструментарію державного регулювання, при цьому одним з шляхів, які допоможуть в цьому питанні, повинно стати інвестування.

Література:

1. Akimova L.M. Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine / L. M. Akimova // Public management: collection. — № (12). — February 2018. — Kyiv: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2018. — Р. 15—27.
2. Гіль С.Є. Державне регулювання економіки: навч. посіб. [Електронний ресурс] / С.Є. Гіль, О.А. Дудник, Л.В. Єфремова, та інші. // Ч.1. — Харків: Вид. ХДЕУ, 2003. — Режим доступу: <https://economics.studio/regulyuvannya-ekonomiki-derjavne/metodi-derjavnogo-regulyuvannya-80657.html>
3. Користін О. Економічна безпека: навч. посіб. [Електронний ресурс] / О. Користін, О. Барановський, Л. Герасименко та ін.; за ред. О. Джужі. — К.: Алерта;

КНТ; Центр учбової літератури, 2010. — Режим доступу: http://libfree.com/101560472_ekonomikateoretichni_zasadi_ekonomichnoyi_bezpeki.html#127

4. Мочерний В.С. Економічна теорія [Електронний ресурс]: посібник / С.В. Мочерний, М.В. Дзюбенко. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/ekonomika/derzhavne_regulyuvannya_ekonomiki
5. Офіційний сайт Державної фіскальної служби [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/stavki-vviznogo-ta-viviznogo-mita/vivizne-mito/stavki-mita/>
6. Пендюра М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / М.М. Пендюра. — К.: [б. в.], 2005. — 212 с.
7. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія: навч. посібник [текст] / А.В. Сірко. — К.: Центр учбової літератури, 2014. — 416 с.
8. Старостенко Г. Національна економіка: навч. посіб. [Електронний ресурс] / Г. Старостенко, С. Онишко, Т. Поснова. — К.: Ліра, 2011. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1344061444697/ekonomika/natsionalna_ekonomika_ekonomichna_bezpeka
9. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки [Електронний ресурс] / О.М. Чечель // Вісник Академії митної служби України. Сер.: Державне управління. — 2013. — № 2. — С. 103—111.

References:

1. Akimova, L.M. (2018), "Role and place of economic security in the system of state regulation providing for national security of Ukraine", Public management : collection, vol. 12, pp. 15—27.
 2. Gil, S.Ye. Dudnik, O.A. and Efremova, L.V. (2003), Derzhavne rehulivannia ekonomiky [State regulation of the economy], KDEU, Kharkiv, Ukraine.
 3. Koristin, O. Baranovsky, O. and Gerasimenko, L. (2010), Ekonomichna bezpeka [Economic Security], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
 4. Mocherny, S. and Dzyubenko, M. (2005), Ekonomichna teoriia [Economic theory], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
 5. The official site of the State fiscal service (2018), available at: <http://sfs.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/stavki-vviznogo-ta-viviznogo-mita/vivizne-mito/stavki-mita/> (Accessed 29 July 2018).
 6. Pendjura, M. (2005), "National Security of Ukraine in the context of modern European geopolitical transformations", Ph.D. Thesis, Theory and history of state and law, Kyiv National University of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine.
 7. Sirko, A.V. (2014), Ekonomichna teoriia. Politekonomiia [Economic theory. Polytechnics], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
 8. Starostenko, G. Onyshko, S. and Podsnov, T. (2011) Natsionalna ekonomika [National Economy], Lira, Kyiv, Ukraine.
 9. Chechel, O.M. (2013), "Principles and mechanism of state regulation of economics", Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy, vol. 2, pp. 103—111.
- Стаття надійшла до редакції 04.09.2018 р.*

*І. І. Крилова,
к. ю. н., докторант Національної академії державного управління при Президенті України,
м. Київ, Україна*

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.118

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СФЕРИ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ

I. Krylova,
Candidate of Legal Sciences, doctoral student
of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ANALYSIS OF THE MODERN SCENARIO OF WATER SUPPLY AND WASTEWATER SECTOR IN UKRAINE

У статті здійснено аналіз сучасного стану сфери водопостачання та водовідведення в Україні на підставі інформаційних даних Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та даних Державної служби статистики України. Проаналізовано основні показники використання та охорони водних ресурсів шляхом узагальнення звітів про водокористування за останні 8 років, і з'ясовано, що обсяг забраних вод з природних водних об'єктів зменшується з кожним роком протягом усього аналізованого періоду. Визначено сучасний рівень забезпеченості населення централізованим питним водопостачанням та водовідведенням, який показав фактичну відсутність централізованого водопостачання та водовідведення в сільських населених пунктах. Проаналізовано тенденції щодо обсягів реалізації готової продукції суб'єктами господарювання водопровідно-каналізаційного господарства, зокрема динаміку зростання обсягів реалізації готової продукції суб'єктами господарювання водопровідно-каналізаційного господарства. Проаналізовано окремі кількісні характеристики потужності водопровідно-каналізаційного господарства (протяжність мереж, відсоток ветхих та аварійних, витрати на електроенергію, собівартість послуг тощо). Прیدілено увагу необхідності державного регулювання нецентралізованого водопостачання та водовідведення, оскільки проблема водопостачання сільського населення вже тривалий час є однією найскладніших соціальних проблем в Україні. З'ясовано динаміку капітальних інвестицій у сферу водопостачання, водовідведення по Україні. Розглянуто стан реалізації державної підтримки галузі та залучення іноземних інвестицій. Наведено позитивні приклади реалізації міжнародних інвестиційних проектів у сфері. Визначено та розкрито фактори, які впливають на стан розвитку сфери водопостачання та водовідведення та пріоритетні напрями розвитку державної політики.

The article analyzes the current state of the water supply and wastewater sector in Ukraine on the basis of information provided by the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine and data from the State Statistics Service of Ukraine. The main indicators of use and protection of water resources have been analyzed by summarizing water use reports for the last 8 years and it has been determined that the amount of water taken from natural water objects decreases with each passing year throughout the analyzed period. The modern level of provision of the population with centralized drinking water supply and wastewater system has been determined, which showed the actual absence of centralized water supply and wastewater in rural settlements. The tendencies concerning volumes of sales of finished products by the subjects of management of the water supply and wastewater economy, in particular the dynamics of growth of sales volumes of finished products by the subjects of management of the water supply and wastewater economy, are analyzed. Some quantitative characteristics of the power supply of the water supply and wastewater economy (length of networks, percentage of dilapidated and emergency, electricity costs, cost of services, etc.) are analyzed. The attention was paid to the necessity of state regulation of decentralized water supply and wastewater, since the water supply problem of the rural population

has long been one of the most difficult social problems in Ukraine. The dynamics of capital investments in the sphere of water supply, wastewater in Ukraine is revealed. The state of implementation of state support of the industry and attraction of foreign investments is considered. Positive examples of implementation of international investment projects in the field are presented. The factors that influence the development of the water supply and wastewater sector and the priority directions of state policy development are identified and disclosed.

Ключові слова: державне регулювання, водопостачання, водовідведення, комунальне господарство, водопровідно-каналізаційне господарство.

Key words: government regulation, water supply, wastewater, utilities, water and sewer facilities.

ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

На сьогоднішній день пріоритетним напрямом державної стратегії розвитку водопровідно-каналізаційного господарства є збереження водних ресурсів, поліпшення якості питної води та послуг централізованого водопостачання та водовідведення. Враховуючи це, розвиток сфери водопостачання та водовідведення має бути орієнтований на сучасні соціально-економічні вимоги і відповідати найвищим екологічним стандартам. Останнє потребує запровадження низки заходів, спрямованих на технологічне удосконалення процесів водокористування; розвиток територіально-галузевої інфраструктури; забезпечення високої якості питної води; розвиток регіональних водоресурсних структур та дієву співпрацю на міжнародному рівні у сфері ефективного використання та збереження водних ресурсів. Вимоги екологічної якості та безпеки повинні забезпечити збереження водоресурсних джерел та успішне функціонування сфери водопостачання та водовідведення, підвищенню безпеки при використанні токсичних речовин та зменшенню рівня їх використання, вирішенню проблеми промислових та побутових відходів. З огляду на це, а також для формування політики державного регулювання сфери актуальним є питання аналізу сучасного стану сфери водопостачання та водовідведення в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженням даного питання присвятили свою увагу такі науковці та дослідники: Сокол Л. [14], Покуца І. [11], Гіроль М., Семчук Г. [3], Штогрин Г. [17] та ін. Однак стан сфери водопостачання та водовідведення в Україні потребує сучасного аналізу з урахуванням нових статистичних та аналітичних даних. Аналіз стану сфери водопостачання та водовідведення можна здійснити виходячи із інформаційних даних Мінрегіону України та оприлюднених статистичних даних.

МЕТА СТАТТІ

Основною метою статті є аналіз сучасного стану сфери водопостачання та водовідведення в Україні, зокрема виявлення тенденцій його розвитку та чинників, які перешкоджають цьому процесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сфера водопостачання та водовідведення є одною з основних галузей національного господарства, має значний вплив на інші галузі національного господарства України, розвиток регіональних економік та доб-

робу населення. Але, на жаль, стан сфери водопостачання та водовідведення України із року в рік характеризується такими критеріями: дефіцитом фінансових ресурсів, необхідних для належної експлуатації та обслуговування систем водопостачання та водовідведення, незадовільним технічним станом споруд, обладнання, недосконалістю структури управління галуззю та нормативно-правової бази для забезпечення її надійного і ефективного функціонування. Сфера водопостачання та водовідведення поділяється на основні складові: централізоване водопостачання та водовідведення та нецентралізоване водопостачання та водовідведення. Сферу централізованого водопостачання та водовідведення обслуговують 2716 підприємств водопровідно-каналізаційного господарства переважно комунальної власності, нецентралізованого — різних форм власності [10]. Серед факторів, які впливають на стан розвитку сфери можна визначити: фінансово-економічний, технічний, правовий, адміністративний, екологічний, соціальний та політичний.

Слід зазначити, що в Україні запаси прісної води у 8,5 разів менші від світового показника (в перерахунку на 1 мешканця) і дорівнюють 1,04 тис. м³. Природний режим багатьох річок було змінено штучними водоймами — водосховищами і ставками, що займають площу майже 12 тис. км² і вміщують 58,6 км³ води, при цьому основна частина цих об'єктів припадає на економічно розвинені регіони лісостепової і степової зон [14].

Загальні прогнозні ресурси підземних вод України складають 61689,2 тис. м³/добу. Загальний видобуток підземних вод в цілому по Україні за період 2015—2016 років збільшився від 3258,884 тис. м³/добу у 2015 році до 3324,424 тис. м³/добу у 2016 році або на 65,54 тис. м³/добу (2,0%). Збільшення видобутку підземних вод спостерігалось у Волинській (33,8%), Донецькій (32,2%), Полтавській (29,5%) та Херсонській (10,3%) областях. Найбільше скорочення загального видобутку підземних вод становило у Кіровоградській (25,3%) та Харківській (29,4%) областях [10].

У 2016 році з природних джерел забрано 9907 млн м³ води (прісної — 9325 млн м³), з них 1270 млн м³ — з підземних водних джерел, у тому числі 403,3 млн м³ шахтно-кар'єрних вод. Найбільше води забрано у Дніпропетровській (1286 млн м³), Донецькій (1501 млн м³), Запорізькій (1094 млн м³), Київській (680,3 млн м³), Херсонській (1432 млн м³), Одеській (981,6 млн м³) областях, на які припадає 70% сумарного обсягу забору води. У басейновому розрізі найбільше води забрано у басейні Дніпра — 6271 млн м³ (18% від загального обся-

Таблиця 1. Основні показники використання та охорони водних ресурсів

Показник	Рік								Абсол. відхил. 2017 від 2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Забрано води з природних водних об'єктів	14846	14651	14651	13625	11505	9699	9685	9601	-5245
Спожито свіжої води	9817	10086	10507	10092	8710	7125	7122	7103	-2714
Загальне відведення зворотних вод	8141	8044	8081	7722	6587	5581	5504	5493	-2648
- у т.ч. забруднених (недостатньо очищених)	1744	1612	1521	1717	923	875	871	867	-877
- нормативно очищених	1760	1763	1800	1477	1416	1389	1356	1321	-439
Потужність очисних споруд	7425	7687	7577	7592	7190	5801	5795	5762	-1663

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України, без урахування статистичних даних анексованих територій [6].

Таблиця 2. Рівень забезпеченості населення централізованим питним водопостачанням та водовідведенням станом на 01.10.2018 року

Тип населеного пункту	Всього в Україні	Забезпечено			
		Водопостачання		Водовідведення	
		кількість	%	кількість	%
Міста	461	457	99,4%	445	96,7%
Селища міського типу	883	758	86%	506	57,2%
Села	28378	6292	22,2 %	694	2,4%

Джерело: дані офіційного веб-порталу Верховної Ради України станом на 01.10.2018 р. та презентації Мінрегіону України від 16.02.2016 р. [2; 15].

гу стоку в маловодний рік), Сіверського Дінця — 1094 млн м³ (51% від загального обсягу стоку в маловодний рік), Південного Бугу — 285,4 млн м³ (23% від загального обсягу стоку в маловодний рік) та Дністра — 458,0 млн м³ (7% від загального обсягу стоку в маловодний рік). У галузевому розрізі у 2016 році основними водоспоживачами є підприємства промисловості, якими забирається 4273 млн м³ води, або 43% води від загального забору по країні (у т.ч. найбільші з них: теплоелектростанції, атомні електростанції, підприємства чорної металургії та вугільної промисловості), сільськогосподарства — 3166 млн м³ води (32%), комунального господарства — 2423 млн м³ води (25%). У цілому використання прісної води у 2016 році на різні потреби становило 6608 млн м³, із них питної — 1684 млн м³ та технічної — 4924 млн м³, 401,1 млн м³ води питної якості використано на виробничі потреби, із них 145,4 млн м³ із комунальних водопроводів (тобто, води спеціально підготовленої до питної якості). У 2016 році використано 350,3 млн м³ стічних вод, 69,96 млн м³ колекторно-дренажних вод та 52,83 млн м³ шахтно-кар'єрних вод. У системах оборотного та повторно-послідовного водопостачання налічувалось 39619 млн м³ води.

Втрати при транспортуванні на власні потреби склали 1143 млн м³ води (11,54% від забраної). Більше половини обсягів води, які втрачаються, припадає на житлово-комунальну галузь (778,0 млн м³ води, або 68,07% від усіх втрат). Більшість води, яка втрачається у житлово-комунальній галузі, вже підготовлена для споживання.

За результатами узагальнення даних державного обліку водокористування у 2016 році у поверхневі водні об'єкти скинуто 5399 млн м³ стічних вод, у тому числі: підприємствами промисловості — 3444 млн м³, житлово-комунальної галузі — 1551 млн м³ та підприємствами сільського господарства — 336 млн м³. Із загального обсягу скинутих у водні об'єкти стічних вод забруднені складають 698,3 млн м³ (13%), нормативно-очищені — 1381 млн м³ (25%), нормативно-чисті без очистки — 3120 млн м³ (58%) та шахтно-кар'єрні води, які не категоруються — 199,7 млн м³ (4%) [10].

Основними причинами забруднення поверхневих вод є скид забруднених комунально-побутових і промислових стічних вод безпосередньо у водні об'єкти та через систему міської каналізації, а також надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин у процесі поверхневого стоку води із забудованих територій та сільгоспугідь. У територіальному розрізі найбільше забруднених стічних вод скидається у Дніпропетровській (243,8 млн м³, що складає 28,4% від загального обсягу скидів в області), Донецькій (180,2 млн м³, що складає 21,9% від загального обсягу скидів в області), Запорізькій (64,3 млн м³, що складає 7,57% від загального обсягу скидів в області) та Львівській (46,16 млн м³, що складає 22,39% від загального обсягу скидів в області) областях. У зазначених 4-ох областях скидається близько 76,5% від об'єму усіх забруднених стічних вод [10].

За результатами узагальнення звітів про використання води за 2016 рік у галузевому розрізі найбільшими забруднювачами є промислові підприємства (327,3 млн м³), із них найбільші — підприємства чорної металургії (282,4 млн м³), енергетики (14,05 млн м³) та вугільної промисловості (14,94 млн м³). Підприємствами житлово-комунальної галузі скинуто 294,3 млн м³ забруднених стічних вод та підприємствами сільського господарства — 22,3 млн м³ забруднених стічних вод. У басейновому розрізі об'єми скидів забруднених стічних вод розподіляються у такому порядку: у басейні Дніпра — 378,2 млн м³, Сіверського Дінця — 42,8 млн м³, Дністра — 19,8 млн м³, Західного Бугу — 39,7 млн м³, Дунаю — 20,7 млн м³, Південного Бугу — 6,1 млн м³. На

Таблиця 3. Обсяги реалізації готової продукції - послуг централізованого водопостачання та водовідведення суб'єктами господарювання водопровідно-каналізаційного господарства (млн грн)

Назва показника	Рік								Абсол. відхил. 2017 від 2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами:	20378	24276	20756	22140	23718	22673	27610	29720	9343
Забір, очищення та постачання води	7666	8254	8705	8857	8233	9761	11655	12658	4992
Каналізація, відведення й очищення стічних вод	979	784	1116	1661	1561	2013	2281	2297	1318

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [4].

якість поверхневих вод негативно впливає також скид шахтно-кар'єрних вод, які практично без очистки скидаються у поверхневі водні об'єкти в обсязі 295,3 млн м³ [10].

Сукупність фізико-географічних особливостей території України, наявність антропогенних чинників зумовлюють нерівномірний розподіл водних ресурсів на території України. Зокрема на території Причорноморського та Придніпровського економічних районів, де зосереджена переважна більшість споживачів водних ресурсів, а також проживає значна частина населення, загальний місцевий стік становить менше третини, тоді як у малонаселених Поліському та Закарпатському районах забезпечення водними ресурсами є понаднормовим. Основні показники використання та охорони водних ресурсів наведено у таблиці 1.

Як видно, обсяг забраних вод з природних водних об'єктів зменшується з кожним роком протягом усього аналізованого періоду. Так, у 2017 році даний показник становив 9601 млн м³, що на 5245 млн м³, ніж у 2010 році. Споживання питної води також зменшується з року в рік, та у 2017 році фактично становить 7103 млн м³, що на 2714 млн м³ менше, ніж у 2010 році. Як результат, зменшився і показник загального відведення зворотних вод, а саме на 2648 млн м³, порівняно з 2010 роком. Слід зауважити значне зниження потужності очисних вод, що свідчить про нераціональне використання наявного потенціалу у сфері водопровідно-каналізаційного господарства.

Рівень забезпеченості населення централізованим питним водопостачанням та водовідведенням станом на 01.10.2018 року зазначено у таблиці 2.

У таблиці 3 наведено обсяги реалізації готової продукції — послуг централізованого водопостачання та водовідведення суб'єктами господарювання водопровідно-каналізаційного господарства (млн грн).

Таким чином, обсяги реалізації готової продукції суб'єктами господарювання водопровідно-каналізаційного господарства зростають з кожним роком. Так, у 2017 році цей показник становить 29720 млн грн, що на 9343 млн грн більше, ніж у 2010 році. Таку ж тенденцію мають усі статті за показниками, зокрема: забір, очищення та постачання води зріс на 4992 млн грн, каналізація, відведення й очищення стічних вод — на 1318 млн грн.

Основні виробничі показники. У 2016 році підприємствами водопровідно-каналізаційного господарства країни було досягнуто наступні результати. Обсяги води у системах водопостачання: піднято — 2065,92 млн м³; очищено — 1519,55 млн м³ або 73,55% до обсягу піднятої води; подано усім споживачам — 1826,60 млн м³ або 88,42%; реалізовано — 1359,22 млн м³ або 65,79%; втрати та технологічні витрати — 706,17 млн м³ або 34,18%; знезаражено — 1645,03 млн м³ або 79,63%. У порівнянні з 2015 роком обсяги води знизились: піднятої — на 119,79 млн м³; очищеної — на 89,28 млн м³; поданої усім споживачам — на 175,36 млн м³; реалізованої — на 108,23 млн м³; знезараженої — на 76,92 млн м³; втрати та технологічні витрати — на 12,37 млн м³. По окремих областях загальні показники водопостачання змінювались таким чином: найбільші обсяги води у 2016 році було піднято у Донецькій — 426,5, Дніпропетровській — 341,9, Одеській — 301,8, Харківській областях — 232,4 та м. Києві — 273,2 млн м³. При цьому обсяги подачі води усім споживачам були такими: у Донецькій — 400,6, Дніпропетровській — 292,17, Харківській — 223,6, Одеській областях — 222,1 та м. Києві — 252,9 млн м³ [10].

Слід зазначити, що витрати свіжої води в Україні на одиницю виробленої продукції значно перевищують такі показники у розвинутих країнах Європи: Франції — у 2,5 рази, Німеччині — у 4,3 рази, Великобританії та Швеції — у 4,2 рази [17, с. 471].

Окремі кількісні характеристики потужності водопровідно-каналізаційного господарства.

Водопровідні мережі. Сумарна протяжність водопровідних мереж (без Донецької та Луганської областей) у 2016 році дорівнювала — 101437,8 км, у т.ч. ветхих та аварійних — 35846,3 км або 35,3%; протягом року було замінено 729,1 км або 2% від потреби. З урахуванням вказаних областей ці показники склали: всього — 113419,0 км, у т.ч. ветхих та аварійних — 44112,0 км або 38,9%; замінено 804,5 км або біля 1,8% від потреби.

Найбільший відсоток ветхих та аварійних водопровідних мереж був у Львівській — 50,1% (до загальної протяжності мереж), Дніпропетровській — 47,5%, Кіровоградській — 45,6%, Харківській — 44,2%, Херсонській областях — 40,8% та у м. Київ — 42,5%; в інших областях цей показник був меншим за 40%; у

Донецькій та Луганській областях, відповідно, дорівнював 72,3% та 53,7% [10].

Витрати електроенергії. Згідно з представленими даними протягом 2016 року у системах водопостачання країни було витрачено 2436,66 млн кВт/рік, з них у Донецькій області — 691,0 млн кВт/рік або 28,4% від загального обсягу (у 2015 році ці показники, відповідно, становили 2216,1 та 523,88 млн кВт/рік). Порівняно з 2015 роком у 12 областях та м. Києві витрати електроенергії дещо знизились, в інших — підвищились або залишились практично такими самими.

За даними НКРЕКП основна сума загальної заборгованості за спожити електричну енергію сформована наступними 8 ліцензіатами (станом на 01.11.2016 перевищує 100 млн грн) (табл. 4).

Облік послуг з централізованого водопостачання. У 2016 році показник обладнання житлових будинків приладами обліку спожитої води був найбільшим у м. Києві — 98,7%, у Дніпропетровській — 89% та Житомирській областях — 86,8%; найменшим — у Сумській — 2,8%, Полтавській — 5,1% та Хмельницькій областях — 6,9%. Відносно 2015 року цей показник збільшився в 11 областях, у 2 областях (Запорізька та Донецька) він зменшився, в інших — залишився на такому самому рівні [10].

Собівартість послуг з централізованого водопостачання. Середня величина собівартості послуг з централізованого водопостачання протягом звітнього року у порівнянні з попереднім роком майже у всіх областях та м. Києві — зросла (окрім Вінницької, де вона залишилась на тому ж рівні, і Луганської областей, де вона збільшилась). Найвищі значення цього показника та його найбільший приріст були у Донецькій області — 18,16 та 11,64 грн/м³, відповідно; у Запорізькій — 15,35 та 1,22; у Житомирській — 11,2 та 0,2; в Одеській — 11,08 та 0,33; у Черкаській областях — 10,65 та 0,79 грн/м³, відповідно. Ще у 6 областях середня собівартість знаходилась у межах від 9 до 10 грн/м³, у 5 областях — від 7 до 9 грн/м³, у 6 областях — від 5 до 7 грн/м³; у м. Києві була найнижчою — 4,78 грн/м³ [10].

Каналізаційні мережі. Сумарна протяжність каналізаційних мереж (без Донецької та Луганської областей) у 2016 році дорівнювала — 31140,1 км, у т.ч. ветхих та аварійних — 11438,9 км або 36,7%; протягом 2016 року було замінено 121,2 км або біля 1,1% від потреби. З урахуванням вказаних областей ці показники склали: всього — 35001,2 км, у т.ч. ветхих та аварійних — 13984,3 км або 40%; замінено 127 км або 0,9% від потреби [10].

Найбільший відсоток ветхих та аварійних водопровідних мереж був у Харківській — 62,2% (до загальної протяжності мереж), Запорізькій — 48,3%, Одеській — 47,4%, Чернігівській — 44,3%, Тернопільській — 43,7%, Житомирській — 40,7% та Хер-

Таблиця 4. Оновна сума загальної заборгованості за спожити електричну енергію сформована наступними 8 ліцензіатами

	Найменування ліцензіатів НКРЕКП - суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення	Сума заборгованості за спожити електроенергію на 01.11.2016, тис. грн	Частка боргу ліцензіата в загальній сумі заборгованості підприємств ВКГ
1	КП «Компанія «Вода Донбасу»	2 233 078	47%
2	КП «Харківводоканал»	591 836	12%
3	ПАТ «АК «Київводоканал»	366 520	8%
4	КП Дніпропетровської ОР «Аульський водовід»	294 502	6%
5	КП «Донецькієводоканал»	176 819	4%
6	КП «Попаснянський районний водоканал»	128 929	3%
7	КП ПОР «Полтававодоканал»	120 486	3%
8	ДПП «Кривбаспромводопостачання»	118 060	2%
	Всього за 8 ліцензіатами	4 030 230	84%

Джерело: дані офіційного веб-порталу НКРЕКП [9].

Таблиця 5. Динаміка капітальних інвестицій у сферу водопостачання та водовідведення по Україні (млн грн)

Назва показника	Рік								Абсол. відхил. 2017 від 2010, +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами:	691	992	1646	1922	862	1624	1635	1647	956
Забір, очищення та постачання води	356	511	1089	669	477	1092	1111	1256	900
Каналізація, відведення й очищення стічних вод	29	53	47	55	103	117	120	124	95

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [5].

сонській областях — 40,3%; в інших областях та м. Києві цей показник був меншим за 40%; у Донецькій та Луганській областях, відповідно, дорівнював 68,5% та 56,1%.

Витрати електроенергії. Протягом 2016 року у системах централізованого водовідведення країни було витрачено 1184,59 млн кВт/рік. Порівняно з 2015 роком у 11 областях та м. Києві витрати електроенергії дещо знизились, в інших — підвищились або залишились практично такими самими.

Собівартість послуг з централізованого водовідведення. Середня величина собівартості послуг з водовідведення протягом звітнього року у порівнянні з 2015 роком майже у всіх областях та м. Києві — зросла (окрім Вінницької області, де вона залишилась на тому ж рівні, Львівської і Чернігівської областей, де вона знизилась). Найвищі значення цього показника були у Запорізькій — 13,12, Херсонській — 12,6 та Житомирській областях — 11,6 грн/м³. Ще у 3 областях середня собівартість знаходилась на рівні 10,3—10,4 грн/м³, у 6 областях — змінювалась від 6 до 7,5 грн/м³, в інших областях та у м. Києві — коливалась у межах 3,5—6 грн/м³. Найбільший приріст показника середньої собівартості у звітньому році був у Херсонській та Дніпропетровській областях — 7 та 6,78 грн/м³, відповідно [10].

Як видно із наведених даних, однією із найбільших проблем підприємств водопровідно-каналізаційного гос-

подарства є незадовільний технічний стан їх обладнання, значна зношеність основних засобів (більше 60%), високі питомі витрати енергоресурсів, втрати питної води (35—40%). Ці проблеми є спільними для всієї країни, з причини неефективної експлуатації споруд, невідповідного, застарілого, зношеного обладнання споживання електроенергії у водопровідно-каналізаційному господарстві становить майже 4,5 млрд кВт/рік, або 3,9% від загального обсягу її споживання в Україні.

За підрахунками Мінрегіону України потреба в капітальних інвестиціях в сферу водопостачання та водовідведення всього складає — 19 млрд дол. США, в тому числі: 7,6 млрд дол. США — на ремонт водопровідних мереж; 9,9 млрд дол. США — ремонт каналізаційних мереж; 463 млн дол. США — приведення якості питної води до норм; 1,3 млрд дол. США — зменшення енергоємності подачі води [15; 16].

З огляду на це держава щороку інвестує кошти у дану галузь. Динамка капітальних інвестицій у сферу водопостачання та водовідведення по Україні (млн грн) наведено у таблиці 5.

За результатами розрахунків можна зробити висновок, що обсяг капітальних інвестицій у сферу водопостачання і водовідведення по Україні має тенденцію до зростання. Так, у 2017 році цей показник становить 1647 млн грн, що на 956 млн грн більше, ніж у 2010 році. Можемо спостерігати, що найменше коштів виділяється на модернізацію каналізації, відведення й очищення стічних вод. Такий стан негативно впливає на природне навколишнє середовище та якість питної води, якою забезпечується населення України.

Окремої уваги потребує питання нецентралізованого водопостачання та водовідведення, яке в основному поширене в сільській місцевості. Проблема водопостачання сільського населення вже тривалий час є однією найскладніших соціальних проблем в Україні. Якщо у містах і селищах централізованим водопостачанням забезпечено майже 100% їх мешканців, то у сільській місцевості тільки кожен четвертий з більше як 14 мільйонів осіб сільського населення має можливість споживати якісну питну воду. Близько 6,5 тис. сіл, або тільки кожне п'яте від їх загальної кількості, мають питні водопроводи господарсько-побутового призначення. Більше половини проб питної води з підземних джерел у сільській місцевості не відповідають чинним стандартам та нормативам. За даними місцевих органів виконавчої влади і водогосподарських організацій, станом на 2016 рік зареєстровано 1,3 тис. сільських населених пунктів, які користуються привізною та неякісною водою, з населенням понад 950 тисяч осіб у 16 регіонах України (Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Харківська і Херсонська області) [10].

Під наглядом і контролем ЛЦ МОЗ (до липня 2017 року — Держсанепідслужби України) у 2016 році знаходилося 118110 джерел нецентралізованого водопостачання (у 2015 — 160343, 2014 — 160225, 2013 — 162642). Періодичний контроль безпечності та якості питної води нецентралізованих систем водопостачання здійснюється власниками бюветів, колодязів та каптажів джерел. У разі, якщо результати лабораторних дослід-

жень підтверджують відхилення показників якості води з бюветних комплексів від нормативних вимог, робота бюветів зупиняється для проведення їх балансоутримувачами санітарно-профілактичних заходів і після проведення повторних лабораторних досліджень проб води при підтвердженні її відповідності чинним санітарним нормам, забезпечується відновлення функціонування таких бюветів.

Разом з тим, нецентралізоване водопостачання та водовідведення є характерним і для присадибних ділянок населених пунктів, коли жителі користуються криницями, контроль якості води в яких практично відсутній. При цьому велику роль відіграє низька санітарногігієнічна культура та культура землеробства самих жителів населених пунктів. Традиційно для ділянок сільської забудови характерна ситуація, коли за декілька метрів від джерела питної води знаходяться вигрібні ями, які отруюють воду нітратами та хвороботворними бактеріями. Свій внесок у забруднення питної води нітратами вносить також і сільське господарство, в якому не обгрунтовано використовуються органічні та мінеральні добрива, а також засоби захисту рослин, що містять нітратні сполуки, які використовують самі жителі села для ведення господарства при обробці фруктових садів, городів проти шкідників, хвороб та небажаної рослинності [17, с. 472].

Нормативно-правова база у сфері водопостачання та водовідведення, в цілому, забезпечує діяльність тільки в сфері централізованого водопостачання та водовідведення. Водночас задекларованою, але недостатньо врегульованою, є сфера нецентралізованого водопостачання та водовідведення. Крім того, профільні нормативно-правові акти сфери водопостачання та водовідведення не в повній мірі відповідають вимогам Європейських директив.

Слід зазначити, що оптимальним варіантом розв'язання проблем сфери водопостачання та водовідведення була і є реалізація державної політики щодо розвитку та реконструкції систем централізованого водопостачання та водовідведення; охорони джерел питного водопостачання; доведення якості питної води до вимог державних стандартів; нормативно-правового забезпечення у сфері питного водопостачання та водовідведення; розроблення та впровадження науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок із застосуванням новітніх матеріалів, технологій, обладнання та приладів, яка відображається в Загальнодержавній програмі "Питна вода України" на 2011—2020 роки" [8]. Проте, за звітними даними Мінрегіону України, у 2012—2015 роках коштом державного бюджету виконано робіт лише на 66,5 млн грн (5,6% від орієнтовного обсягу фінансового забезпечення Програми на цей період). Крім того, обласними та Київською міською державними адміністраціями, які є виконавцями Програми, за 2012—2014 роки та I півріччя 2015 року використано 470,1 млн грн коштів місцевих бюджетів і спрямовано 335,7 млн грн з інших джерел (41% передбаченого Програмою обсягу). Як наслідок, очікуваних результатів виконання Програми у 2012—2015 роках не досягнуто. Нормативно-правове та науково-технічне виконання Програми взагалі провалено. Заходи щодо доведення якості питної води до встановлених нормативів викону-

валися недостатньо і несвоєчасно. Відсутність коштів на обслуговування систем (установок) доочищення унеможливило їх експлуатацію, а кошти на їх впровадження використано непродуктивно. Інвентаризація каналізаційних очисних споруд досі не завершена. Оптимізацію роботи систем централізованого водопостачання та водовідведення не здійснено.

За даними Рахункової палати України у рамках Програми, яка виконується вже 10 років, за її організаційного та фінансового забезпечення вирішити проблему забезпечення громадян питною водою в необхідних обсягах та відповідно до встановлених нормативів практично нереально. Результати аудиту дають підстави стверджувати, що і до 2020 року Програма виконана не буде. Чинне законодавство не забезпечує цілісного регулювання питань забезпечення громадян питною водою. Заходи з розвитку та реконструкції централізованих систем водопостачання та водовідведення здійснюються безсистемно і непослідовно. Постійного джерела фінансування, насамперед коштів на реконструкцію або будівництво цих систем, практично немає. За відсутності контролю з боку Кабінету Міністрів України та Мінрегіону як державного замовника Програми, оновлена у 2011 році Програма не сприяла кардинальному оновленню підприємств водопровідно-каналізаційного господарства. Суттєвих змін у забезпеченні громадян якісною питною водою протягом 2012—2015 років не відбулось [12].

Говорячи про позитивні приклади інвестування у сфері водопостачання та водовідведення, слід зазначити про два найбільших проекти, що реалізуються в Україні. Другий проект розвитку міської інфраструктури (англ. Second Urban Infrastructure Project) — найбільший інвестиційний проект Уряду України у сфері водопостачання, водовідведення та поводження з твердими побутовими відходами. Термін реалізації — 6 років (з 26 травня 2014 до 31 жовтня 2020 року). Проект впроваджується на 11 водоканалах міст України: Київ, Харків, Кропивницький, Житомир, Краматорськ, Коломия, Тернопіль, Черкаси, Нововолинськ, Вінниця та Чугуїв. Фінансування Проекту передбачається у сумі 342,107 млн дол. США за рахунок коштів позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку та Фонду чистих технологій (за напрямком водопостачання та водовідведення — 289,7 млн дол. США). Метою проекту є підвищення якості та надійності надання послуг і ефективності використання енергії комунальними підприємствами шляхом удосконалення їхнього інституційного потенціалу та інвестування робіт з відновлення та заміни пошкоджених систем водопостачання, водовідведення та переробки твердих відходів, а також поліпшення екологічної ситуації територій за рахунок вирішення проблеми очищення стоків та безпечної утилізації твердих побутових відходів [1]. Вибірка коштів станом на початок вересня 2018 р. складає 40,5 млн дол. США [7]. Очікувані результати реалізації Проекту: здійснення реконструкції споруд очистки питної води у 6 містах; здійснення реконструкції споруд очистки стічних вод у 4 містах; переоснащення автоматизованої системи управління технологічними процесами (АСУТП) з використанням SCADA у 3 містах; переоснащення насосних станцій водопроводу у 3 містах; переоснащення насосних станцій каналізації у 3 містах; заміна 115 км водо-

провідних мереж та 20 км каналізаційних мереж; оснащення новим лабораторним обладнанням 2 водоканалів; придбання 58 одиниць спеціальної техніки тощо [7]. Другий найбільший проект у сфері водопостачання та водовідведення реалізується Урядом і передбачає комплексну реконструкцію Бортницької станції аерації міста Києва. Термін реалізації Проекту складає 5 років і триватиме до кінця 2023 року. Кредитні кошти у розмірі 1 млрд дол. США залучаються на пільгових і вигідних для України умовах від Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) [13]. Зазначені проекти є доказом вдалої інвестиційної політики держави в сфері водопостачання та водовідведення.

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ

Таким чином, аналіз стану сфери водопостачання та водовідведення дозволяє виявити проблеми сфери та дає змогу визначити пріоритетні напрямки розвитку державної політики, а саме: посилення інституційної складової, модернізація інфраструктури, поліпшення технічного стану підприємств водопровідно-каналізаційного господарства; впровадження новітніх і екологічно безпечних технологій, використання науково-технічних розробок; формування відповідної поведінки споживачів послуг; нормативне врегулювання сфери нецентрального водопостачання та водовідведення; впровадження системи моніторингу та якості питного водопостачання; приведення нормативно-правових актів до європейського законодавства тощо.

Література:

1. Second Urban Infrastructure Project. База даних "The World Bank Group". URL: <http://projects.worldbank.org/P132386?lang=en>
2. Адміністративно-територіальний устрій областей. База даних "Верховна Рада України". URL: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/-ADM/zmist.html>
3. Гіроль М.М., Семчук Г.М. Ефективність систем водопостачання України як фактор національної безпеки держави // Надзвичайна ситуація. — 2001. — № 5.
4. Діяльність підприємств. База даних "Держстат України". URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm
5. Капітальні інвестиції. База даних "Держстат України". URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ6_u.htm
6. Основні показники використання та охорони водних ресурсів. База даних "Держстат України". URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/-operativ2006/ns_rik/ns_u/opvvr_u_2005.html
7. Другий проект розвитку міської інфраструктури. Презентація (доповідач Дорошенко В.) від 13.09.2018 р. База даних: "Львівводоканал". URL: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/3_4-Doroshenko.pdf
8. Загальнодержавна програма "Питна вода України" на 2011—2020 роки". Закон України від 03.03.2005 р. №2455-IV. База даних: "Верховна Рада України". URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15>
9. Інформаційне повідомлення про розрахунки за спожиту електричну енергію ліцензіатів НКРЕКП, що

здійснюють господарську діяльність з централізованого водопостачання та водовідведення від 12.12.2016 р. База даних: "НКРЕКП". URL: <http://www.nerc.gov.ua/?news=5576>

10. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2016 році. База даних "Мінрегіон України". URL: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/teplovodopostachannya-ta-vodovidvedennya/natsionalna-dopovid/proekt-natsionalnoyi-dopovidi-pro-yakist-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukrayini-u-2016-rotsi/>

11. Покуца І.В. Комплексна модель системного планування капітального ремонту основних фондів підприємств ВКГ // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2014. — № 9. — С. 124—128.

12. Про результати аудиту виконання завдань і заходів, передбачених Загальнодержавною цільовою програмою "Питна вода України" на 2011—2020 роки. Рішення Рахункової палати України від 09.02.2016 року № 2-1. База даних: "Рахункова палата України". URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748257/R_RP_2-1.pdf?subportal=main

13. Проект реконструкції Бортницької станції аерації. Презентація (доповідач Лисиук О.) від 13.09.2018 р. База даних: "Львівводоканал". URL: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/3_5-Lysiuk-Oleh.pdf

14. Сокол Л.М. Аналіз водокористування в Україні на відповідність сталим підходам // Екологічна безпека. — 2009. — С. 49—55.

15. Стан водопровідно-каналізаційного господарства. Презентація Мінрегіону України (доповідач Медведь Т.А.) від 16.02.2016 р. База даних: "Центр ресурсоефективного та чистого виробництва". URL: http://recpc.kpi.ua/images/eap_green/16.02.16_Forum_Kyiv

16. Технічний стан водопровідно-каналізаційного господарства. Презентація Мінрегіону України (доповідач Хоцянівська Н.) від 13.09.2018 р. База даних: "Львівводоканал". URL: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/4_2-Khotsianivska.pdf

17. Штогрин Г.С. Аналіз сучасного стану водовідведення та водозабезпечення сільських територій в умовах євроінтеграційних процесів // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. — 2016. — № 2. — С. 470—475.

References:

1. The World Bank Group (2018), "Second Urban Infrastructure Project", available at: <http://projects.worldbank.org/P132386?lang=en> (Accessed 10 Nov 2018).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "The administrative-territorial structure of the oblasts", available at: <http://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/-ADM/zmist.html> (Accessed 10 Nov 2018).

3. Hirol, M.M. and Semchuk, H.M. (2001), "Efficiency of water supply systems of Ukraine as a factor of national security of the state", *Nadzvychajna sytuatsiia*, vol. 5.

4. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Activities of enterprises", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ9_u.htm (Accessed 10 Nov 2018).

5. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Capital investment", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ6_u.htm (Accessed 10 Nov 2018).

6. State Statistics Service of Ukraine (2018), "Key indicators of water use and protection", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/-operativ2006/ns_rik/ns_u/opvvr_u2005.html (Accessed 10 Nov 2018).

7. L'vivvodokanal (2018), "Second City Infrastructure Development Project", available at: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/3_4-Doroshenko.pdf (Accessed 10 Nov 2018).

8. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "On the National State Program called "Potable Water of Ukraine" for 2006—2020", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15> (Accessed 10 Nov 2018).

9. NKREKP (2016), "Information on payments for consumed electricity licensees NKREKP, doing business with centralized water supply and sanitation", available at: <http://www.nerc.gov.ua/?news=5576> (Accessed 10 Nov 2018).

10. Ministry for Regional Development, Building and Housing of Ukraine (2017), "National report on drinking water quality and drinking water supply in Ukraine in 2016", available at: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/zkhk/teplovodopostachannya-ta-vodovidvedennya/natsionalna-dopovid/proekt-natsionalnoyi-dopovidi-pro-yakist-pitnoyi-vodi-ta-stan-pitnogo-vodopostachannya-v-ukrayini-u-2016-rotsi/> (Accessed 10 Nov 2018).

11. Pokutsa, I.V. (2014), "Complex model of system planning of capital repairs of fixed assets of enterprises of VKG", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 9, pp. 124—128.

12. Accounting Chamber of Ukraine (2016), "On the results of the audit of the implementation of the tasks and measures envisaged by the National target program "Drinking water of Ukraine" for 2011-2020", available at: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16748257/R_RP_2-1.pdf?subportal=main (Accessed 10 Nov 2018).

13. L'vivvodokanal (2018), "Project of reconstruction of Bortnitskaya aeration station", available at: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/3_5-Lysiuk-Oleh.pdf (Accessed 10 Nov 2018).

14. Sokol L.M. (2009), "Analysis of water use in Ukraine for compliance with consistent approaches", *Ekolohichna bezpeka*, pp. 49—55.

15. Medved', T.A. (2016), "Condition of the plumbing and sewerage economy", available at: http://recpc.kpi.ua/images/eap_green/16.02.16_Forum_Kyiv (Accessed 10 Nov 2018).

16. L'vivvodokanal (2018), "Technical condition of the plumbing and sewerage economy", available at: http://eco-forum-lviv.com.ua/wp-content/uploads/2018/10/4_2-Khotsianivska.pdf (Accessed 10 Nov 2018).

17. Shtohryn H.S. (2016), "Analysis of the current state of drainage and water supply of rural areas in conditions of European integration processes", *Ekonomika pryrodokorystuvannya ta okhorony navkolyshn'oho sredovyscha*, vol. 2, pp. 470—475.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2018 р.

А. М. Валюх,

к. е. н., доцент, доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Д. Б. Зайцев,

начальник Державної фіскальної служби в Рівненській області, аспірант, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.126

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

A. Valyukh,

PhD in Economics, Associate Professor of department of Public Administration, Documentation and Informational Activity Department, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

D. Zaitsev,

the Chief of State Fiskal Service of Ukraine in Rivne Region, post-graduate student National University of Water and Environmental Engineering, Rivne

PROBLEMS OF STATE REGULATION OF PROPERTY RIGHTS ON NATURAL RESOURCE POTENTIAL OF UKRAINE

У рамках інституційної теорії державі належить роль особливого типу організації, яка фундаментально відрізняється від інших формацій, тим, що є неринковим інститутом. У статті розкривається сутність проблем державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України задля збереження і розвитку природного капіталу України, адже саме права власності є головною сферою державного контролю. При цьому особливу увагу приділено ступеню специфікації прав власності на природні ресурси та екосистемні функції природи через державні механізми впливу на діяльність формальних інститутів неринковими методами, в основі яких лежить право на власність. За результатами дослідження сформульовано базові підходи до методологічного забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал у контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні. Вони охоплюють комплекс заходів за трьома напрямками: організаційний, економічний, фінансовий. Зокрема організаційний, передбачає побудову у сфері природокористування дієвої системи господарських інститутів, функціонування яких забезпечувало б комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зоругосподарювання. Економічний – це формування механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через капіталізацію ресурсів. Цей процес включає в себе такі паралельно-послідовні етапи, як комплексна оцінка ресурсів та екосистемних функцій природи, визначення прав власності та промовочностей щодо їх користування; сек'юритизація ресурсів. Фінансовий – запровадження фінансового механізму, що забезпечує ефективну паритетну участь державної, регіональної та місцевої влади, суб'єктів господарської діяльності в управлінні природно-ресурсними комплексами через фінансування необхідних природоохоронних та інших програм розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Within the institutional theory, the state has the role of a special type of organization that fundamentally differs from other formations, that is, a non-market institution. This article reveals the essence of the problems of state regulation of ownership rights to the natural resource potential of Ukraine in order to preserve and develop Ukraine's natural capital, since property rights are the main area of state control. At the same time, special attention is paid to the degree of specification of ownership rights to natural resources and ecosystem functions of nature through state mechanisms of influence on the activity of formal institutes non-market methods, which are based on the right to property. The results of the study formulated the basic approaches to the methodological provision of mechanisms of state regulation of ownership rights to natural resource potential in the context of the formation of natural resource relations in Ukraine. They cover a range of activities in such three areas: organizational, economic, financial. In particular, the organizational provides for the construction of an efficient system of economic institutions in the field of natural resources, the functioning of which would provide a comprehensive, effective economic, social and environmental point of view management. Economic is the formation of a mechanism for the full involvement of natural resources in the economic process through the capitalization of resources. Financial – introduction of a financial mechanism that ensures an effective parity of participation of state, regional and local authorities, economic entities in the management of natural resource complexes through the financing of the necessary environmental protection and other programs for the development of natural resource potential.

Ключові слова: державне регулювання, екологія, природний капітал, законодавство, права власності, енергоефективність.

Key words: state regulation, ecology, natural capital, legislation, property rights, energy efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасна державна політика України, спрямована на побудову ринкових відносин, які передбачають трансформацію відносин інституту та інституцій власності. При цьому зміни в системі державного управління вимагають оптимізації не лише інституціональних перетворень, а й створення теоретико-методологічних механізмів державного регулювання прав власності на об'єкти природного капіталу. Цей процес супроводжується необхідністю виявлення та вирішення цілого спектру проблем державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України, що в свою чергу передбачає визначення нових механізмів, інститутів і пріоритетів розвитку української держави з метою досягнення сталого розвитку.

Важливими інститутами впливу, які визначають вектори розвитку в державі є формальні інститути. До них відносяться правові норми, встановлені державою, які мають обов'язковий для виконання характер [1]. Найчастіше формальні інститути визначаються як основні механізми інституційної підтримки природно-ресурсної політики в країні [2]. Інституційна підтримка заходів по оптимізації природокористування і природовідтворення з боку держави може вестися в двох площинах, зокрема вдосконалення законодавства і нормативних актів, а також утворення нових організаційних структур [3]. Ця думка цікава тим, що в самій інституційній теорії роль

держави зводиться до закріплення "правил гри" законодавчо, а також інструктивних норм і правил, що регламентують діяльність фізичних і юридичних осіб [4]. Тому в рамках інституційної теорії, державі відводиться роль особливого типу організації, яка фундаментально відрізняється від інших формацій тим, що являється неринковим інститутом.

Зазначені особливості дають підстави сформулювати наукову проблему, що впливати на діяльність формальних інститутів в умовах ринку можна лише неринковими методами, в основі яких лежить право на власність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз проблем державного регулювання природоохоронної діяльності у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О. Веклич, Т. Галушкіна, Л. Гринів, О. Гнаткович, В. Голян, Л. Мельник, П. Скрипчук, А. Сохнич, В. Коваль, М. Хвесик, Г. Черевко, А. Якимчук, С. Бобильова, Г. Моткіна, А. Тулупова, А. James, M. Green, J. Paine, J. Dixon, S. Pagiola, B. Brink, R. Butler та інші. Разом з тим, дослідження торкаються переважно економічної складової природокористування, а виокремлення серед них проблем формування прав власності на природно-ресурсні блага країни залишаються нечисельними.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виявити, проаналізувати та обґрунтувати проблеми державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Методологічно питання передачі прав власності на ресурси є ключовими в інституційній теорії щодо дослідження проблем забруднення довкілля та розвитку природного капіталу. А. А. Голуб та Є. Б. Струкова зазначають, що проблеми в природоохоронній діяльності, в першу чергу, пов'язані з нерозвиненістю природно-ресурсних відносин у сфері прав власності на багатства природи [5]. Це обумовлено тим, що процес споживання благ навколишнього середовища пов'язаний з наявністю "зовнішніх ефектів". Для їх мінімізації авторами було запропоновано два шляхи:

1. Приватизація природних багатств. У даному випадку мінімізуються витрати держави на охорону довкілля та екологічні проблеми переносяться на місцевий рівень. Однак, необхідною умовою є точна специфікація конкретних забруднювачів.

2. Посилене державне регулювання у сфері природокористування. При цьому зростає професійна роль державних інститутів і виникає необхідність підвищення ефективності адміністративного підходу в управлінні природним потенціалом країни та її регіонів.

Необхідно враховувати умови, за яких відбувається перерозподіл прав власності. Слід зазначити, що у випадку недосконалості ринкових механізмів суб'єкти господарювання схильні орієнтуватися на отримання найближчих швидких ефектів, не думаючи при цьому про довгострокові, а тим паче про понад довгострокові наслідки своєї діяльності, і завжди буде віддавати перевагу отриманню поточного прибутку [5]. За таких умов, природні ресурси слід розділяти на такі, які можна гіпотетично передавати в приватну власність, зокрема: земля, мінеральні, водні ресурси із застереженням, що необхідно мати при цьому чіткі механізми контролю за їх використанням та ті, які передавати в приватну власність не можна, наприклад, сонячну енергію. Оскільки, функція контролю в Україні з питань ефективного природокористування знаходиться на досить низькому рівні, то до даних процесів необхідно підходити виважено та не допускати необдуманого приватизації об'єктів природокористування.

Так, через значну нерівномірність у приватизаційних процесах, склалася деформована структура перерозподілу прав на земельні ресурси. Так, станом ще на 2011 рік 80% земельних ресурсів були зосереджені в руках лише 17% населення України. При цьому чітко простежується нецільове використання цих ресурсів, саме вони практично повністю здаються в оренду і не використовуються за прямим призначенням. Ця проблема пов'язана з так званими "трансакційними витратами", під якими розуміються витрати, пов'язані з фіксацією, зміною та захистом прав власності на різні фактори господарської діяльності. Трансакційні витрати є непродуктивними, а тому вони приводять до втрат у добробуті суспільства [6].

Слід зазначити, що трансакційні витрати є наслідком "провалів ринку". Якщо права власності закріплені чітко, то ці витрати незначні. Якщо ж ступінь специфікації прав власності є низьким, то це призводить до порушення стимулу займатися господарською діяльністю легально та створює негативні тенденції у сфері розвитку природного капіталу. Саме цей висновок є найважливішим для розуміння проблем державного регулювання прав власності на природні блага в контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні.

Варто зазначити, що в Україні на сьогодні реалізується більше "м'який", ніж "жорсткий" підхід до управління процесами природокористування. Проте соціологічні дослідження, проведені ще П. Сорокіним в середині ХХ ст., констатували закономірність: якщо в державі демократичні процеси перебувають у початковій стадії формування, то виникає велика ймовірність того, що так звана "влада більшості" сприятиме скоріше процесам хаосу, ніж послідовній реалізації норм існуючих законів [7]. Тому, на наш погляд, в умовах низького ступеня закріплення та формального дотримання законодавчо-нормативного поля в Україні, найбільш оптимальним є органічне поєднання жорстких прямих методів державного управління щодо встановлення природоохоронних норм і правил та м'яких непрямих методів державного регулювання пов'язаних із створенням соціально-екологічно-економічних механізмів розвитку природного капіталу країни. Такий підхід пояснюється тим, що система стимулів починає діяти, лише тоді, коли немає протиріч між приватним і державним сектором і вже встановлені чіткі взаємовідносини між ними. В іншому випадку лібералізація прав власності призводить до того, що держава передає права на використання лише природно-ресурсний потенціал з високим економічним ефектом і багаті на екосистемні функції території, які мають національне природоохоронне значення.

Методологічне забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал країни, формування та розвиток природно-ресурсних відносин в Україні вимагає істотних змін як в екологічному законодавстві, так і в процедурах його застосування.

Згідно з Конституцією України: "Земля, її надра, атмосфера повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території країни, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією" [8]. Взявши до уваги, вимоги основного закону, слід констатувати, що специфікація прав суспільної власності на природний капітал в Україні має ряд дискусійних положень:

1. Громадяни України не обізнані про свої права власності на державні активи і природні блага, а також наскільки ефективно вони використовуються. У зв'язку з цим, багатства природи використовуються за принципом "першим зайняв, першим скористався". Оскільки всі громадяни України мають право на користування при-

родними благами, оскільки вони є загальним надбанням, то фактично, кожен індивід може ними скористатися лише після їх захоплення. У результаті, як стверджує О.Б. Ярош, виходить, що всі мають загальне право на нерозроблені ресурси та індивідуальне право на експлуатовані [9]. З позиції теорії громадського вибору, в такому випадку, ніхто не зацікавлений в обліку наслідків від виснаження природно-ресурсного потенціалу. Адже економічні втрати розподіляються між усіма членами суспільства, а державні посадовці, в якості представників народу, несуть мізерно малу їх частину. Це призводить до існування сильних стимулів щодо збільшення лише особистого багатства, а не суспільного.

2. Нині в Україні існує близько 300 загальнодержавних цільових програм, у т.ч. числі в галузі охорони навколишнього середовища 12 програм, спрямованих на поліпшення якості повітря, води, збереження біорізноманіття, розвиток мережі національних заповідників тощо, а також 20 цільових програм, пов'язаних з екологічною проблематикою регіонів. Їх реалізацією займаються різні виконавчі органи влади у співпраці з міністерством екології та природних ресурсів України. Виникає складність щодо контролю за їхнім виконанням. При цьому кошти, виділені на реалізацію заходів, розпоршуються за чисельними напрямками та не враховують принципу пріоритетності. Це пов'язано, в першу чергу з тим, що не відпрацьовані механізми взаємовідносин між державними та приватними інститутами. У результаті, нівелюється стратегічна орієнтація та основна ідея державних програм — поліпшення якості стану довкілля і розвиток природного капіталу країни в інтересах всього суспільства [10].

3. Окрім Міністерства екології та природних ресурсів України, а також департаментів екології та природних ресурсів при державних адміністраціях частина питань сфери природокористування, зокрема розвідка та експлуатація, регулюється галузевим законодавством. Таким чином, різні функціональні підрозділи часто вдаються до інформаційної закритості, до приховування та спотворення інформації, а також зловживання монополією становленням. Це відображається, як у поведінці державних чиновників, у яких відсутні стимули ефективно контролювати експлуатацію ресурсів, так і суб'єктів господарської діяльності, які часто прагнуть нав'язати імпліцитний контракт слабкій державі. При цьому регулюючі та контролюючі органи не завжди мають достовірну та об'єктивну інформацію, що в підсумку повністю нівелює ефективний контроль.

4. За практично 30 років становлення вітчизняного законодавства у сфері природокористування та природодітвора була створена досить складна для тлумачення, внутрішньо непослідовна система нормативних актів, що важко піддається контролю і практичній реалізації. Нині є чимало прикладів суперечливого застосування різних правових норм. До прикладу, діючий на сьогодні Лісовий кодекс України містить у собі термінологію, впроваджену "Основами лісового законодавства СРСР і союзних республік", який розглядає ліс і землю, на якій він росте, як окремі категорії [11; 12]; в лісовий фонд окрім іншого включаються болота та во-

дойми, що надані для ведення потреб лісового господарства (ст. 5) [11], а правовий статус цих об'єктів регулюється нормами як водного, так і лісового права; на ліси одночасно поширюється дія норм земельного законодавства (гл. 11) [12], хоча це не виключає їх зі сфери регулювання лісового права. Суперечності в Земельному, Водному та Лісовому кодексах стосуються і статусу природоохоронних зон уздовж річок у районах, прилеглих до лісових угідь [13, с.156]. Таким чином, поділяємо висновок про те, що на сьогодні право України не пропонує достатньо чітких та уніфікованих критеріїв для визначення конкретних норм [14]. Спроби вирішити правові колізії здійснювалися у 2006 р., коли був переглянутий Лісовий кодекс і водне законодавство. Проте, залишається не вирішеним одне з ключових питань кодифікація законів про навколишнє середовище і їх гармонізація із нормами міжнародного права. Вирішення цього завдання, за оцінками експертів, сягає 1 млрд дол. США [15]. Також потребує глибокого аналізу ефективність та результативність вже прийнятих розпоряджень і, відповідно, пов'язаних з ними імплементаційних витрат.

5. Специфікація прав власності на ресурси залежить від юридичного забезпечення захисту об'єктів природно-ресурсного потенціалу від можливого заповідання збитку. Ця законодавча проблема в методологічному плані полягає в необхідності розробки пакету документів для введення в практику методики комплексної оцінки збитків природно-ресурсного потенціалу, що визнається нормами міжнародного права. Міжнародне право висуває вимогу імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему. У зв'язку з цим, всі проекти та прийняті нормативні акти мають проходити перевірку Міністерства екології та природних ресурсів України на предмет їх сумісності з директивами і регуляціями Європейського союзу. Така процедура формально належить до юрисдикції Міністерства юстиції України, що є наслідком частоті неузгодженої роботи двох міністерств та виражається у значних інформаційних витратах. Відповідні приписи Європейського союзу знаходяться в сфері повноважень Міністерства юстиції України, але в реальних умовах Міністерство екології та природних ресурсів їх не виконує за причиною відсутності на це людських та фінансових ресурсів. У результаті, в країні ефективно не діє система екологічних штрафів і платежів, які є дуже незначні та не представляють реальних важелів і стимулів для екологізації виробництва та раціонального природокористування, що, в свою чергу, суперечить принципам і підписаним домовленостям з питань реалізації концепції сталого розвитку. Головна проблема правової перебудови законодавчої бази України у сфері збереження та розвитку довкілля полягає у необхідності пов'язати державну соціальну, екологічну та економічну політику.

6. Формальна оцінка суспільних злочинів, пов'язаних із протиправним заволодінням природними ресурсами, відображається в санкціях відповідних кримінально-правових норм за допомогою таких засобів, як види та розмір покарання. Розглядаючи види та розміри санкцій, слід звернути увагу на той факт, що майже всі вони є альтернативними, тобто такими, що містять вка-

зівку на два або більше види основних покарань, із яких суд, як правило, обирає одне при чому, більш м'яке у відповідності з пропагандою гуманізації суспільства. В Україні, на жаль, незважаючи на системні лісопорушення, землепорушення тощо, засудження злочинців є одиничним явищем. Ще рідкісніше — призначення реального покарання. Зокрема за 2015 рік за природоохоронними статтями Кримінального кодексу України засуджено 906 осіб, із них реальне покарання призначене лише 9 особам. Тобто, на жаль, слід констатувати, що Кримінальний процесуальний кодекс України, по своїй суті, не відповідає реаліям життя в Україні, він не дає можливості притягнути до відповідальності осіб, які займаються розкраданням та нищенням природних багатств [16].

7. Із висновків зроблених в попередніх пунктах випливає необхідність більш системного і комплексного врегулювання конституційних засад еколого-економічних відносин. У конституціях багатьох країн світу є спеціальні розділи щодо економічної та екологічної систем. Проте в нашому основному Законі питання еколого-економічного характеру свого відображення не знайшли та виявилися належним чином не систематизованими. Актуальним убачається й питання приведення екологічної термінології до міжнародних стандартів. Це призводить до плутанини та непорозуміння у правовому регулюванні еколого-економічних відносин і не відповідає сучасній національній та міжнародній практиці нормотворення [18].

8. Слід відмітити, що чинний на сьогодні Закон України Про охорону навколишнього природного середовища [17], у цілому є достатньо якісним для регламентації екологічних відносин у сучасних умовах. При всьому цьому, на сьогодні актуалізувалася проблема проведення нової кодифікації екологічного права. Тому наступним кроком має стати підготовка та затвердження Екологічного кодексу України. Хоча природні ресурси і є самостійними об'єктами права власності, однак вони перебувають у нерозривному екологічному взаємозв'язку одне з одним, фактично їх не можна відокремлювати від природного середовища. Це є одним з вагомих аргументів на користь прийняття Екологічного кодексу України як комплексного акта.

9. Як вже було зазначено, згідно з Конституцією України, земля та інші природні ресурси в Україні є об'єктами права власності Українського народу. З огляду на ці конституційні вимоги викликає стурбованість перспектива легітимації ринку земель сільськогосподарського призначення. Попри існування мораторію на продаж таких земель, відомі неодноразові спроби ухвалити закони про ринок чи про обіг земель сільськогосподарського призначення. Однак належної правової основи врегулювання цих питань з урахуванням інтересів всього Українського народу на сьогодні не створено. При цьому на підтримку ідеї щодо необхідності відкриття вільного продажу земель сільськогосподарського призначення наводяться приклади існування такого ринку в багатьох державах світу. Проте вказане не відповідає дійсності. У всіх державах ринок земель жорстко регульований, обставлений численними умовами й обмеженнями або

взагалі не допускається у суспільних інтересах та в інтересах вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника, ґрунтується передусім на орендних відносинах. Слід звернути увагу на численні випадки змін у цільовому призначенні сільськогосподарських земель, передачу в постійне користування для інших потреб лісів, земельних ділянок природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного призначення тощо [18, с. 18].

10. Оскільки природні ресурси є правом власності Українською народом то це визначає цільову спрямованість їх використання. Такими цілями, очевидно, виступають екологічні за змістом та суспільно корисні за значенням цілі, що стосуються інтересів народу в цілому. Належність усіх природних ресурсів Українському народові на титулі власності передбачає відкритість відповідних об'єктів власності для їх використання усіма громадянами України, зокрема, в порядку загального та спеціального природокористування. Разом з тим, постає риторичне запитання: "Чи може представник народу самостійно звернутись до суду за захистом свого природного права дихати чистим повітрям?" Ні. У судах України таких позовів немає. І немає їх через те, що судова практика, насамперед, ставить питання, яке право громадянина порушено і чи є у нього це право. Більше того, підтвердити наявність такого права у громадянина відсутня, а отже, і захистити він його не може. В значній мірі причиною цього є недостатнє науково-методологічне підґрунтя щодо формулювання змістовного наповнення правосуб'єктності Українського народу як титульного власника природних ресурсів в Україні, взаємозв'язку і взаємодії органів публічної влади, покликаних від його імені здійснювати права власника на ці ресурси. Окрім того, необхідно внести відповідні зміни до Цивільно-процесуального кодексу України, надавши можливість фізичним особам звертатись з позовами на захист своїх екологічних прав, які витікають з права власності Українського народу, та закріпити право на колективні позови. Надання такого права буде реальним кроком на шляху реалізації громадянами своїх конституційних прав. Створення механізму реалізації і захисту права власності Українського народу сприятиме чіткому і неухильному забезпеченню реалізації природоохоронних норм, з метою задоволення публічних екологічних інтересів суспільства [19].

Основним інструментарієм, за допомогою якого слід розбудовувати систему державного регулювання правами власності на природно-ресурсний потенціал України, мають стати методологічні принципи нової філософії господарювання, що розкривається у концептах "зеленої" та "синьої" економіки. Так, з одного боку, це розвиток управляємої "зверху до низу" зеленої економіки з таким інструментарієм, як екологічні обмеження й податки, капіталізація природно-виробничих відносин, державне втручання й видатки на охорону навколишнього середовища, цільові програми бюджетного розвитку соціальної сфери, глобальні ініціативи та їх підтримка на державному рівні. З іншого боку, це принципи синьої економіки, основним напрямом впровадження яких є рух "знизу до верху" екологічні соціальні та бізнес-ініціативи, розвиток екологічно безпечного

безвідхідного виробництва, альтернативної енергетики, органічної промисловості і сільського господарства, розвиток корпоративної соціально-екологічної відповідальності тощо [20, с. 316].

ВИСНОВКИ

Такими чином, можна сформулювати новітній теоретико-методологічний концепт забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал України його сутність знаходиться в переорієнтації на інтереси і потреби людини як частини природи й водночас економічно-активного елемента природно-антропогенної системи. Такий акцент створює підґрунтя для високоефективного та водночас екологоорієнтованого господарювання, коли держава в системі управління орієнтується на інтереси людини як елементу природи, коли сама людина при цьому не відділяється від єдиної екосистеми, не протиставляє себе довкіллю, а вважає себе її органічною складовою. Фактично, в цьому полягає суть тріади сталого розвитку "людина економіка — довкілля", коли людина посідаючи центральне місце в екосистемних перетвореннях, разом з тим, бере на себе й відповідальність за застосування ефективних механізмів природокористування та природовідтворення.

У підсумку, можна сформулювати базові підходи до методологічного забезпечення механізмів державного регулювання прав власності на природно-ресурсний потенціал у контексті формування природно-ресурсних відносин в Україні. Вони включають у себе такі положення:

1) в організаційному аспекті — це побудова у сфері природокористування дієвої системи господарських інститутів, функціонування яких забезпечувало б комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зору господарювання;

2) в економічному аспекті це формування механізму повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через капіталізацію ресурсів. Цей процес включає в себе такі паралельно-послідовні етапи, як комплексна оцінка ресурсів та екосистемних функцій природи, визначення прав власності та провочності щодо їх користування; сек'юритизація ресурсів;

3) у фінансовому аспекті — це запровадження фінансового механізму, що забезпечує ефективну паритетну участь державної, регіональної та місцевої влади, суб'єктів господарської діяльності в управлінні природно-ресурсними комплексами через фінансування необхідних природоохоронних та інших програм розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Увесь склад вищезазначених компонентів підсистем забезпечує гнучкість державного механізму управління, формування набору найбільш ефективних на даному рівні господарювання соціально-еколого-економічних інструментів впливу, необхідних для досягнення цілей і завдань, визначених багаторівневою стратегією розвитку природно-ресурсного потенціалу країни. Водночас підпорядкованість кожного рівня механізму єдиній меті та принципам забезпечує цілісність його функціонування та утворює стійкий взаємозв'язок між ними.

Література:

1. Ковбасюк С. Классификация институтов государства / С. Ковбасюк // Юридический вестник. — 2007. — № 3. — С. 12—17.
2. Чухно А. Институционализм: теория, методология, значение (прод.) / А. Чухно // Экономика Украины. — 2008. — № 7. — С. 4—12.
3. Гусев А.А. Современные экономические проблемы природопользования / А.А. Гусев. — М.: Международные отношения, 2004. — 208 с.
4. Желаева С.Э. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов / Желаева С.Э., Сактоев В.Е., Цыренова Е.Д. — Улан-Удэ: ВСГТУ, 2005. — 156 с.
5. Голуб А.А. Экономика природных ресурсов / А.А. Голуб, Е.Б. Струкова. — М.: Аспект Пресс, 1998. — 319 с.
6. Coase R. The Problem of Social Cost / R. Coase // The Journal of Law and Economics. — 1960. — № 3. — P. 23—28.
7. Сорокин П.А. Социокультурная динамика: Человечество. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин. — М.: Наука, 1992. — 429 с.
8. Конституція України [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради України, 1996. — № 30. — Ст. 141. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
9. Ярош О.Б. Природный капитал Украины: институциональное регулирование, методология оценки, модели: дис. доктора экон. наук: 08.00.05 / Ярош О.Б. — Симферополь, 2014. — 488 с.
10. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua/>
11. Лісовий Кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — ст. 99. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
12. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — Ст. 27. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
13. Земельний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3—4. — ст. 27. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
14. Ярош О.Б. Природный капитал Украины: институциональное регулирование, методология оценки, модели: дис. доктора экон. наук: 08.00.05 / Ярош О.Б. — Симферополь, 2014. — 488 с.
15. Малышева Н. Соотношение природоресурсного права и права окружающей среды: новый взгляд на старую проблему / Н. Малышева, В. Непыйвода // Государство и право. — 2007. — №9. — С. 31—40.
16. Обзор результативности экологической деятельности: Украина. Нью-Йорк, Женева: Изд-во ООН, 2007. — Вып. № 24. — 255 с.
17. Маляренко В.Т. Проблемні питання відповідальності за злочини проти довкілля // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали І Щорічної міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня

2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 13—16.

18. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України, 1991. — № 41. — ст. 546 (зі змінами та доповненнями. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

19. Шемшученко Ю.С. Еколого-економічні аспекти охорони права власності на природні ресурси // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної Міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 17—19.

20. Гвоздик П.О. Проблемні питання реалізації права власності Українського народу на природні ресурси // Захист права власності Українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної міжнародної науково-практичної конференції (22 вересня 2016 року). — К.: Національна академія прокуратури України, 2016. — С. 20—22.

21. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин: [колективна монографія] / За заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М. А. Хвесика. — К.: ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку", 2012. — 440 с.

References:

1. Kovbasjuk, S. (2007), "Classification of state institutions", *Juridicheskij vestnik*, vol. 3, pp. 12—17.

2. Chuhno, A. (2008), "Institutionalism: Theory, Methodology, Meaning", *Jekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 4—12.

3. Gusev, A.A. (2004), *Sovremennye jekonomicheskie problemy prirodopol'zovanija* [Modern economic problems of environmental management], *Mezhdunarodnye otnoshenija*, Moscow, Russia.

4. Zhelaeva, S.Je. (2005), *Institucional'nye aspekty ustojchivogo razvitija socio-jekologo-jekonomicheskikh sistem razlichnyh tipov* [Institutional aspects of the sustainable development of socio-ecological-economic systems of various types], VSGTU, Ulan-Ude, Russia.

5. Golub, A.A. (1998), *Jekonomika prirodnyh resursov* [The economy of natural resources], Aspekt Press, Moscow, Russia.

6. Coase, R. (1960), "The Problem of Social Cost", *The Journal of Law and Economics*, vol. 3, pp. 23—28.

7. Sorokin, P.A. (1992), *Sociokul'turnaja dinamika: Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo* [Socio-cultural dynamics: Man. Civilization. Society], Nauka, Moscow, Russia.

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "The Constitution of Ukraine", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 10 Nov 2018).

9. Jarosh, O.B. (2014), "Natural capital of Ukraine: institutional regulation, assessment methodology, models", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Simferopol, Ukraine.

10. Ministry of Environment and Natural Resources of Ukraine (2018), available at: <https://menr.gov.ua/> (Accessed 10 Nov 2018).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "The Forest Code of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/en/3852-12> (Accessed 10 Nov 2018).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 10 Nov 2018).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), "The Land Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (Accessed 10 Nov 2018).

14. Jarosh, O.B. (2014), "Natural capital of Ukraine: institutional regulation, assessment methodology, models", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Simferopol, Ukraine.

15. Malysheva, N. (2007), "The relationship of environmental law and environmental law: a new look at the old problem", *Gosudarstvo i pravo*, vol. 9, pp. 31—40.

16. UN (2007), *Obzor rezul'tatyvnosti ekolohycheskoj deiatel'nosti: Ukrayna* [Environmental Performance Review: Ukraine], NY, USA.

17. Maliarenko, V.T. (2016), "Problems of liability for environmental crimes", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 13—16.

18. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "On Environmental Protection", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 10 Nov 2018).

19. Shemshuchenko, Yu.S. (2016), "Ecological and economic aspects of the protection of the right to ownership of natural resources", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 17—19.

20. Hvozdyk, P.O. (2016), "Problematic issues of realization of the property rights of the Ukrainian people to natural resources", *Zakhyst prava vlasnosti Ukrain'skoho narodu: vitchyzniani realii ta zarubizhnyj dosvid dlia Ukrainy: materialy I Schorichnoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Protection of the property rights of the Ukrainian people: national realities and foreign experience for Ukraine: materials of the Annual International Scientific and Practical Conference], *Natsional'na akademiia prokuratury Ukrainy*, Kyiv, Ukraine, pp. 20—22.

21. Khvesyk, M.A. (2012), *Instytutsionalizatsiia pryrodno-resursnykh vidnosyn* [Institutionalization of natural resource relations], DU "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2018 р.

О. О. Акімов¹,
к. н. держ. упр., доцент, Заслужений економіст України, начальник відділу правового
забезпечення, Національна служба посередництва і примирення

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.133

КОНЦЕПТ СИСТЕМОГЕНЕЗУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

O. Akimov,
PhD in Public Administration, Associate professor, Honored Economist of Ukraine,
Head of the legal department, National Mediation and Conciliation Service

THE CONCEPT OF THE SYSTEM GENESIS OF THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF PUBLIC SERVANTS

У статті розглянуто підходи та сформовано концепт системогенезу професійної діяльності державних службовців, визначено його зміст та обсяг. Виявлено основні передумови для формування концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців. Розкрито та проаналізовано професійну діяльність державних службовців як системне утворення. Визначено, що узагальнюючою характеристикою професіоналізації загалом державної служби є потреба в підвищенні рівня професійної компетентності державних службовців, формування специфічного комплексу функцій і професійних стандартів; інституціоналізація трудових відносин у сфері державної служби; розвиток інститутів індивідуальної професіоналізації тощо. Формування та розвиток професійної діяльності державних службовців як системного утворення потребує як наукового вивчення, зокрема у контексті методологічного забезпечення, так і ефективної реалізації.

Однак, загальною проблемою залишаються процеси систематизації процесів професіоналізації діяльності державних службовців. Частинами цієї загальної проблеми, які потребують вирішення, вважаємо вибір формуючих критеріїв для побудови системи професійної діяльності державних службовців, взаємозв'язки складових елементів системи професійної діяльності державних службовців, формування визначальних факторів розвитку професійної діяльності державних службовців. Формування концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців дозволяє систематизувати складові системи професійної діяльності державних службовців, вивчити їх особливості, встановити взаємозв'язки, формувати розвиток, підвищувати ефективність як самої системи, так і конкретно професійної діяльності державних службовців.

The article considers the approaches and forms the concept of the system genesis of the professional activities of civil servants, determines its content and scope. The main prerequisites for the formation of the concept of systemogenesis of professional activities of public servants are identified. Disclosed and analyzed the professional activities of civil servants as a system of education. It was determined that the generalizing characteristic of the professionalization of the entire civil service is the need to increase the level of professional competence of civil servants, the formation of a specific set of functions and professional standards; the institutionalization of labor relations in the public service; the development of institutions of individual professionalization and the like. The formation and development of professional activities of civil servants as a systemic phenomenon

¹ ORCID ID:0000-0002-9557-2276

requires both scientific study and the context of methodological support, as well as effective implementation.

However, a common problem remains the processes of systematization of the processes of professionalization of the activities of public servants. We consider the choice of the forming criteria for building the system of professional activity of civil servants, the interrelation of the constituent elements of the system of professional activity of civil servants, the formation of determining factors for the development of professional activity of civil servants. Since the formation of the concept of system genesis of professional activity of civil servants allows to systematize the components of the system of professional activity of civil servants, study their features, establish relationships, shape development, improve the efficiency of the system itself and specifically the professional activity of civil servants.

In our opinion, the prerequisite for the emergence of the concept of the system genesis of public servants is a common system of public service as one of the main activities of the state related to the legal regulation of all aspects of public servants and the formation of human resources management of the state.

Public service should be one of such professions, for which the appropriate level of professionalization of civil servants, namely their professional skills, skills and knowledge, beliefs, and special education of employees, are indispensable. The fulfillment by state officials of the tasks and functions of the state on a professional basis should guarantee the constancy and stability of state-service relations, the welfare of society and the strength of the state, the impeccability and efficiency of management activities, its independence from possible political changes.

Ключові слова: системогенез, державна служба, державний службовець, професіоналізація державних службовців, розвиток державної служби, професійна компетентність, професійна діяльність.

Key words: system genesis, civil service, civil servant, professionalization of civil servants, development of civil service, professional competence, professional activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформаційних змін процеси професіоналізації діяльності державних службовців, їх розвиток, наукове підґрунтя та практична реалізація є важливою умовою розвитку державної служби в Україні. Узагальнюючою характеристикою професіоналізації загалом державної служби є потреба в підвищенні рівня професійної компетентності державних службовців, формування специфічного комплексу функцій і професійних стандартів; інституціоналізація трудових відносин у сфері державної служби; розвиток інститутів індивідуальної професіоналізації тощо. Формування та розвиток професійної діяльності державних службовців як системного утворення потребує як наукового вивчення, зокрема у контексті методологічного забезпечення, так і ефективної реалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми професіоналізації державної служби розглядаються з використанням як наукових праць вчених-адміністративістів, так і представників науки управління, конституційного, трудового, інших галузей права. Наведені в їхніх працях теоретичні положення характеризують сутність та зміст різних понять, які формують

цілісне утворення системи професійної діяльності державних службовців, серед яких: поняття державної служби, державної посади, проходження державної служби, службової кар'єри, професійного навчання та підготовки державних службовців, підвищення рівня компетентності державних службовців, питання оцінки діяльності державних службовців тощо. Теоретичною основою та аналізом практики реалізації основних аспектів професійної діяльності державних службовців займалися такі вчені як, В.Б. Авер'янов, Г.В. Атаманчук, Л.Р. Біла, К.С. Бельський, І.П. Голосніченко, В.М. Горшеньов, І.Є. Данильєва, Є.В. Додін, С.Д. Дубенко, М.І. Іншин, Д.П. Каляянов, Р.А. Калюжний, І.Б. Коліушко, В.К. Колпаков, В.Р. Кравець, О.Д. Крупчан, Є.Б. Кубко, Б.М. Лазарєв, В.К. Малиновський, В.М. Манохін, Т.В. Мотренко, Н.Р. Нижник, О.Д. Оболенський, В.Ф. Опришко, Р.С. Павловський, І.М. Пахомов, О.В. Петришин, Г.І. Петров, О.П. Рябченко, Ю.М. Старілова, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, Л.С. Явич, О.М. Якуба, Ц.А. Ямпольська, М.К. Якимчук та ін.

Інші автори розглядають це явище у площині інших систем, як от виробничі, навчальні, культурні тощо. Зокрема у статті Айларова З.К., Дзагоева М.Р. "Системогенез основних видів виробничих систем" розглянуто особливості системогенезу основних видів виробничих систем, що відображають підходи до їх формування, вдосконалення і розвитку. Розкрито понятійний апарат і загальна схема системогенезу виробничих систем, основні етапи їх

динаміки в 19—21 ст., визначено принципи управління процесом їх розвитку: принцип асинхронного створення і закладки складових компонентів виробничих систем; принцип структурності виробничих систем; принцип поетапного введення в дію виробничих систем. Виділено три основні форми управління процесами освіти і розвитку виробничих систем: на основі зовнішніх факторів середовища, на основі внутрішніх змін, на основі поєднання попередніх форм [1]. У сфері навчальної та професійної діяльності вчені розглядають системогенез у контекстах розвитку та становлення особистості, психологічних аспектів, розвитку професійної компетентності, з позиції забезпечення методологічними розробками у сфері професіоналізації трудового потенціалу тощо [2].

НЕ ВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Загальною проблемою залишаються процеси систематизації процесів професіоналізації діяльності державних службовців. Частинами цієї загальної проблеми, які потребують вирішення, вважаємо вибір формуючих критеріїв для побудови системи професійної діяльності державних службовців, взаємозв'язки складових елементів системи професійної діяльності державних службовців, формування визначальних факторів розвитку професійної діяльності державних службовців. Формування концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців дозволяє систематизувати складові системи професійної діяльності державних службовців, вивчити їх особливості, встановити взаємозв'язки, формувати розвиток, підвищувати ефективність як самої системи так і конкретно професійної діяльності державних службовців.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є сформулювати концепт системогенезу професійної діяльності державних службовців. Об'єктом даного дослідження є професійна діяльність державних службовців. Предметом дослідження є питання визначення та формування концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців.

Для цього поставлені такі завдання: а) виявити передумови для формування концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців; б) визначити зміст та обсяг концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Оскільки в науковому пізнанні структуру будь-якого поняття доцільно розпочинати з вивчення основних аспектів таких двох його основних компонентів, як змісту та обсягу, слід окреслити ці компоненти.

Процес вивчення об'єкта поняття "системогенез" та виокремлення окремих його ознак з їх загальної сукупності, які притаманні цьому об'єкту, доцільно здійснити за допомогою методів аналізу та абстрагування. Системогенез — генезис у перекладі з грец. — походження, виникнення — зародження і розвитку, еволюція систем

від нижчих форм до вищих, тлумачення етапів цієї еволюції [3]. За Великою медичною енциклопедією (грец. Systema — ціле, складене з частин; genesis — походження) — процес морфофункціонального формування в пре- і постнатальному періодах онтогенезу функціональних систем, що забезпечують можливість пристосування організму до умов навколишнього середовища [4]. Термін "системогенез" проаналізовано та запроваджено до органічних функціональних систем фізіологом, автором теорії функціональних систем Анохіним П.К. у 70-х роках ХХ ст. [5]. Дискусійним можна вважати питання застосування сформованої автором теорії функціональних систем фізіології до функціонування соціальних функціональних систем. Але, враховуючи той факт, що основою цієї теорії було розкриття самої суті функціональної системи, її змісту та механізмів, принципів, які її формують, виникають передумови вивчення цього явища у інших системах, у тому числі і соціальних. Серед принципів існування функціональних систем у теорії функціональних систем Анохіна П.К., які проявляються у системі професійної діяльності державних службовців зазначимо такі:

— Принцип фрагментарності. Тобто неоднорідності виявлення формуючих складових у діяльності службовця, постійні змінні складові, відсутність статичності тощо.

— Принцип консолідації складових системи. Тобто необхідність чи можливість об'єднання складових у систему. Переважання однієї складової системи задає напрям та характеризує усю систему діяльності у цьому періоді. Системогенез впливає і на внутрішню структуру системи, так і на взаємовідносини між різними системами чи підсистемами.

— Принцип мінімального забезпечення системи. Тобто наявність мінімально необхідної кількості складових та функціонування їх забезпечення дає змогу формувати нову систему, з формуванням її подальшого розвитку та забезпечення.

Отже, за змістом поняття "системогенез" складатиметься з сукупності ознак, які носять функціональний, організаційний, соціальний характер. За змістовим навантаженням системогенез можна розглядати тільки до наявних системних утворень, однією з ключових характеристик якої є функціонування. Статична система не має потенціалу до розвитку, діяльності, і тому їй не притаманні еволюційні чи інші тенденції. Предметом системогенезу можуть бути як загалом система державного управління, державної служби, так і її підсистеми, які мають усі ознаки системних утворень. До таких можемо віднести наприклад спеціалізовану державну службу в інституційному аспекті чи систему оцінювання ефективності роботи держслужбовців у функціональному аспекті. У цій статті концепт системогенезу застосовується до всіх елементів системи, тому виокремлено і психологічні, і соціальні аспекти професійної діяльності державних службовців [6].

Предметом концепту системогенезу виступатиме система професійної діяльності державних службовців, тобто процеси, стани, передумови до їх виникнення, механізми, методи, ресурси та способи забезпечення професійної діяльності державних службовців. Концепт (лат. conceptus — "поняття") — багатозначний термін, який в останні десятиліття активно ввійшов у науковий

ужиток. На думку В. Дем'янкова, терміни "поняття" і "концепт" є "історичними дублетами": поняття калькує латинське *conceptus*, хоча в сучасних науковому й не-науковому узусах є деякі розбіжності в їхньому вживанні [7]. Активної наукової розробки поняття концепту дістало у сфері літератури. Концепт визначено і як літературознавчу категорію, зокрема виокремлено поняття "художній концепт" [8].

Для розгляду питання обсягу системи професійної діяльності державних службовців виникає необхідність виокремити підсистеми професійної діяльності державних службовців. Основні з них, які беремо за складові системи у нашому дослідженні:

- організаційно-правова система діяльності державних службовців;
- функціонально-компетенційна система діяльності державних службовців;
- інституційна система діяльності державних службовців;
- психологічна система діяльності державних службовців.

Отже, застосування концепту системогенезу визначає, що діяльність системи, її компонентів для досягнення мети, дії із застосування певних засобів є не що інше, як взаємодія функцій системи та її складових елементів. Зазначені підсистеми виступають похідними від функцій системи, тобто вони формують суть функції системи професійної діяльності державних службовців, спрямованої на досягнення цілей основної системи. Таким чином, орієнтуючись на головну мету, зазначені підсистеми виконують свої специфічні функції, і цим самим забезпечують досягнення специфічної мети кожної підсистеми. У сукупності цілі кожної підсистеми формують систематизовану мету системи професійної діяльності державних службовців. Наявність у загальносистемної мети підцілей, тобто власних цілей елементів системи, обумовлює формування окремих функцій елементів або декомпозицію загальносистемних функцій. Доцільно зазначити, що реалізація цих функцій спрямована на досягнення мети системи. Таким чином, функції системи та функції елементів системи обумовлюють системно-функціональний аспект формування концепту системогенезу.

Передумовою до виникнення концепту системогенезу діяльності державних службовців є загалом система державної служби як один з основних видів діяльності держави, пов'язаної з правовим регулюванням усіх аспектів роботи державних службовців та формуванням кадрового потенціалу управління державою. Державна служба має бути однією з таких професій, для якої неодмінними є відповідний рівень професіоналізації державних службовців, а саме їх професійні навички, вміння та знання, переконання, спеціальна освіта службовців. Виконання державними службовцями завдань і функцій держави на професійній основі має гарантувати сталість і стабільність державно-службових відносин, добробут суспільства й силу держави, бездоганність та ефективність управлінської діяльності, її незалежність від можливих політичних змін.

Головні системоутворюючі передумови до виникнення системи професійної діяльності державних службовців такі:

— цільова організація функціонування і відповідної структури міністерств, департаментів, агентств та інших органів державної влади;

— поєднання однотипної діяльності в єдиних підрозділах органу;

— відповідність і поєднання влади (компетенції);

— диференціація лінійної, функціональної та організаційної діяльності;

— забезпечення розвитку професійної діяльності державних службовців.

Щодо виявлення підсистем у професійній діяльності державних службовців, доцільно розглядати їх діяльність як складову системи державної служби. Виявлення підсистемних елементів державної служби загалом сприятиме формуванню та вивченню підсистем професійної діяльності державних службовців. У цьому контексті можна погодитися з Ю.М. Старіловим, що державну службу доцільно розглянути в таких аспектах:

— соціальному, тобто державна служба як соціальна категорія, — це професійне здійснення за дорученням держави суспільно корисної діяльності особами, котрі займають посади в органах державної влади та місцевого самоврядування на постійній основі;

— політичному — це діяльність з реалізації державної політики, що пов'язана з досягненням вироблених усіма політичними силами державно-політичних цілей і завдань у суспільстві й державі;

— правовому — це нормативно-правове врегулювання державно-службових відносин, у процесі реалізації яких досягається та/або забезпечується практичне виконання завдань і функцій держави, віднесених до компетенції певного органу державної влади чи місцевого самоврядування, а також тих, що регламентують права, службові обов'язки, повноваження, обмеження, заборони, стимулювання, відповідальність службовців, проходження державної служби, порядок виникнення та розірвання державно-службових відносин тощо;

— соціологічному — це практичне забезпечення чи реалізація завдань і функцій структурних складових державного апарату, компетенції органів державної влади чи місцевого самоврядування та ефективності реалізації завдань і функцій державної служби;

— організаційному — це формування організаційних засад діяльності працівників державного апарату, що співвідносяться зі структурно-функціональною схемою державного механізму та вклячають побудову і правовий опис ієрархії посад, виявлення, оцінку, стимулювання та відповідальність відповідних працівників:

— процесуальному — це забезпечення умов та реалізація механізмів, технологій і процедур функціонування механізму держави;

— моральному — це формування етичних засад державної служби [9].

Загалом систематизацію професійної діяльності державних службовців доцільно розглядати в контексті таких формуючих чинників: 1) правові чинники; 2) функціональні чинники; 3) організаційні чинники; 4) інституційні чинники; 5) компетентнісні чинники; 6) мотиваційні чинники; 7) соціально-психологічні чинники.

Важливим у контексті нашого дослідження виявилося застосування поняття самоорганізації у розвитку

концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців. Липовська Н.А. зазначає, що для життєдіяльності соціальної системи однаково важливі й управління, і самоорганізація, які є двома сторонами процесу системогенезу. Крім того, стійкі системи можуть існувати тільки в умовах самоорганізації. Погоджуємося з науковцем щодо вивчення питань самоорганізації систем, адже необхідність і природність самоорганізації пояснюється також тим, що державна служба як об'єкт управління має свою внутрішню логіку функціонування й розвитку, що не може бути простим продовженням управлінського впливу, і як керована підсистема має самостійність, автономність [10].

Отже, вивчення впливу самоорганізації на формування та розвиток концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців доцільно розмежувати на два блоки: 1) професійна самоорганізація державних службовців; 2) самоорганізація системи професійної діяльності державних службовців.

У першому варіанті складовою самоорганізації державного службовця є професійна компетентність. Розглядаючи процес навчання відповідно до професійної самоорганізації, ми можемо говорити про властивий кожному індивіду спосіб засвоєння знань, спосіб присвоєння вмінь та спосіб відтворення навичок, сприйнятих у процесі навчання. Йдеться про самоорганізовану, індивідуально спрямовану, самодіяльну активність індивіда. Таким чином, у процесі післядипломної освіти управлінець оволодіває та вдосконалює професійні компетентності, набуває комунікативної культури тощо. Проте сам індивід протистоїть світові як самостійний індивідуальний світ "Я", тому самоорганізація постає як умова, процес і результат його особистісного розвитку [11].

У контексті аналізу самоорганізації системи професійної діяльності державних службовців основою самоорганізації виступатимуть такі її особливості: самозародження організації, виникнення із деякої сукупності цілісних об'єктів окресленого рівня нової цілісної системи зі своїми специфічними закономірностями; процеси, завдяки яким система підтримує певний рівень організації при зміні зовнішніх і внутрішніх умов її функціонування; тип процесів, пов'язаний з удосконаленням та саморозвитком таких систем, що здатні накопичувати та використовувати минулий досвід.

Прикладом створення функціональних підсистем можна вважати функціональну підсистему протипаводкових заходів єдиної державної системи цивільного захисту, затверджену Міністерством екології та природних ресурсів України у березні 2018 року [12]. У цьому випадку підсистема є складовою єдиної державної системи цивільного захисту та має організаційно-інституційне спрямування. Система має чітко прописану мету створення функціональної підсистеми; завдання функціональної підсистеми; організаційно-функціональну форму управління функціональною підсистемою; інституційно-організаційне забезпечення на державному рівні.

Синергетична ж самоорганізація пов'язана з руйнуванням старого режиму і виникненням нової, динамічної структури. Отже, основні ознаки синергетики, які притаманні системі, такі: нелінійність; самоорганізація; діалогічність; відкритість системи, її нерівновага. По

суті, концепт системогенезу пояснює те, що система може і сама продукувати те, що їй необхідне. Тобто система, яка може діяти як самостійно, так і управлятися ззовні, має можливість при певних умовах функціонувати самостійно та створювати відповідні продукти.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

На підставі здійсненого дослідження відповідно до поставлених мети та завдань можна зробити такі висновки:

1. Передумовою до виникнення концепту системогенезу професійної діяльності державних службовців є загалом система державної служби як один з основних видів діяльності держави, пов'язаної з правовим регулюванням усіх аспектів роботи державних службовців та формуванням кадрового потенціалу управління державою. Державна служба має бути однією з таких професій, для якої неодмінними є відповідний рівень професіоналізації державних службовців, а саме: їх професійні навички, вміння та знання, переконання, спеціальна освіта службовців. Тобто систематизація усіх процесів діяльності державних службовців, передумов до їх виникнення (правових, організаційних, функціональних, психологічних та ін.), забезпечення їх діяльності, здійснення оцінки діяльності, формування кадрової політики та інші елементи системи проходження державної служби становить основу для формування концепту системогенезу діяльності державних службовців.

Визначено, що систематизацію професійної діяльності державних службовців доцільно розглядати в контексті таких формуючих чинників: правові чинники; функціональні чинники; організаційні чинники; інституційні чинники; компетентнісні чинники; мотиваційні чинники; психологічні чинники.

2. Визначено, що за змістом поняття "системогенез" складатиметься з сукупності ознак, які носять функціональний, організаційний, соціальний характер. За змістовим навантаженням системогенез можна розглядати тільки до наявних системних утворень, однією з ключових характеристик якої є функціонування. Предметом концепту системогенезу виступатиме система професійної діяльності державних службовців, тобто процеси, стани, передумови до їх виникнення, механізми, методи, ресурси та способи забезпечення професійної діяльності державних службовців. Для розгляду питання обсягу системи професійної діяльності державних службовців виникає необхідність виокремити підсистеми професійної діяльності державних службовців. Основні з них, які беремо за складові системи у нашому дослідженні: організаційно-правова система діяльності державних службовців; функціонально-компетентна система діяльності державних службовців; інституційна система діяльності державних службовців; психологічна система діяльності державних службовців. Отже, застосування концепту системогенезу визначає, що діяльність системи, її компонентів для досягнення мети, дії із застосуванням певних засобів є не що інше, як взаємодія функцій системи та її складових елементів.

Зазначені підсистеми виступають похідними від функцій системи, тобто вони формують суть функції системи професійної діяльності державних службовців, спрямованої на досягнення цілей основної системи. Таким чином, орієнтуючись на головну мету, зазначені підсистеми виконують свої специфічні функції, і цим самим забезпечують досягнення специфічної мети кожної підсистеми. У сукупності цілі кожної підсистеми формують систематизовану мету системи професійної діяльності державних службовців.

Література:

1. Айларова З.К., Дзагоева М.Р. Системогенез основных видов производственных систем // Современные проблемы науки и образования. — 2014. — № 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12113>
2. Системогенез учебной и профессиональной деятельности. Часть I. Методология системогенетического подхода. Конструктивные и деструктивные тенденции профессионального становления и реализации личности: материалы VII Международной научно-практической конференции, 20—22 октября 2015 г., г. Ярославль / Под ред. проф. Ю.П. Поваренкова. — Ярославль: Издательство ООО "Агентство Литера", 2015. — 328 с.
3. Словник системного аналізу проблем державного управління. — К.: вид-во НАДУ при Президентіві України, 2006. — С. 71 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/f4a14404-2b5a-4031-968c-c95c5a50b4c5.pdf
4. Велика медична енциклопедія // Системогенез [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://бмэ.org/index.php/СИСТЕМОГЕНЕЗ>
5. Анохин П.К. Философские аспекты теории функциональной системы. — Издательство "Наука". — М.: 1978 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://elib.gnpb.ru/text/anohin_filosofskie-aspekty_1978/go,50;fs,1/
6. Акімов О.О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні / О.О. Акімов // Державне управління: теорія та практика. — 2014. — № 1. — С. 181—188
7. Демьянков В.З. Термин "концепт" как элемент терминологической культуры / В.З. Демьянков // Язык как материя смысла: сб. ст. в честь академика Н.Ю. Шведовой / Отв. ред. М.В. Ляпон. — М., 2007. — С. 606—622. — С. 606.
8. Фісак І. Категорія "концепт" у сучасному науковому дискурсі. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/12345-6789/4168/1/Fisak.pdf>
9. Государственная служба и служебное право: учебное пособие / Ю.Н. Стариков. — М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2017. — 240 с.
10. Липовська Н.А Системогенез державної служби: теоретичні підходи [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/dums_konf_konf_2015/pdf/510.pdf
11. Новаченко Т.В. Самоорганізація діяльності державного службовця: вітчизняний та європейський досвід: навч.-метод. матеріали / Т.В. Новаченко; уклад. Н. В. Ясько. — К.: НАДУ, 2013. — 96 с. — С. 33—34.
12. Про затвердження Положення про функціональну підсистему протипаводкових заходів єдиної державної системи цивільного захисту: Наказ Міністерство екології та природних ресурсів України № 86 від 14.03.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0406-18>

References:

1. Ailarova, Z.K. and Dzagoeva, M.R. (2014), "System genesis of the main types of production systems", *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*, [Online], vol.1, available at: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=12113> (Accessed 14 Nov 2018).
2. Povarenkov, Yu.P. (2015), "System genesis of educational and professional activities", *Zbirka dopovidei na VII Mizhnarodnii naukovo-praktychnii konferentsii [Methodology of the system-genetic approach. Constructive and destructive tendencies of professional formation and realization of personality]*, Yaroslavl, Russia, 20—22 October.
3. NAPA under the President of Ukraine (2006), *Slovyk systemnoho analizu problem derzhavnoho upravlinnia [Dictionary of system analysis of problems of public administration]*, NAPA under the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
4. Great Medical Encyclopedia (2018), "Systemogenesis", [Online], available at: <http://бмэ.org/index.php/СИСТЕМОГЕНЕЗ> (Accessed 19 Nov 2018).
5. Anokhin, P.K. (1978), *Filosofskie aspekty teorii funkcional'noj sistemy [Philosophical aspects of the theory of a functional system]*, Nauka, Moscow, Russia.
6. Akimov, O.O. (2014), "Psychological aspects of corruption in public administration", *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, vol. 1, pp. 181—188.
7. Demyankov, V.Z. (2007), "The term "concept" as an element of terminological culture", *Jazyk kak materija smysla [Language as a matter of meaning]*, Moscow, Russia.
8. Fisak, I. (2014), "The category "Concept" in modern scientific discourse", [Online], available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4168/1/Fisak.pdf> (Accessed 15 Nov 2018).
9. Starilov, Yu.N. (2017), *Gosudarstvennaja sluzhba i sluzhebnoe pravo [Public service and service law]*, Norma, Moscow, Russia.
10. Lipovskaya, N. A. (2015), "Systemogenesis of the civil service: theoretical approaches", [Online], available at: http://dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/dums_konf_2015/pdf/510.pdf, (Accessed 9 Nov 2018).
11. Novachenko, T.V and Yasko, N.V. (2013), *Samoorganizatsiia diialnosti derzhavnoho sluzhbovtzia: vitchyzniani ta yevropeyskyi dosvid [Self-organization of civil servant activity: domestic and European experience]*, NAPA, Kyiv, Ukraine.
12. Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2018), "On approval of the regulation on the functional subsystem of flood control measures of the uniform state system of civil protection" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/z0406-18>, (Accessed 16 Nov 2018).

Стаття надійшла до редакції 21.11.2018 р.

УДК 351.86

О. Г. Давиденко,
аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління національною безпекою
Національної академії державного управління при Президенті України

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.23.139

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ СТАБІЛЬНОСТІ

O. Davydenko,
Postgraduate student of division of European integration and globalization and management of national security of the
National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

THEORETICAL-ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF STATE MANAGEMENT OF THE SYSTEM OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO THREATS TO SOCIAL AND POLITICAL STABILITY

У статті визначено закономірності забезпечення суспільно-політичної стабільності та виокремлено дві групи закономірностей державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній, а саме: залежність державного управління вказаною системою від: особливостей безпекового середовища, політичного режиму та характеру офіційного внутрішньополітичного дискурсу; організаційного середовища держави. На основі цих закономірностей запропоновано авторський варіант градації принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності: загальні (методологічні), які необхідні для визначення місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, які розробляються на основі закономірностей першої групи; спеціальні (організаційні), на основі яких можлива реалізація місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, які розробляються на основі закономірностей другої групи.

The article defines the patterns of ensuring social and political stability and from the perspective of scientific interpretation identifies two groups of patterns of the state management of the system of prevention and counteraction to threats to socio-political stability, namely, the dependence of the state governance of this system on: the features of the security environment, the political regime and the nature of the official internal political discourse; the organizational environment of the state.

On the basis of these patterns the author proposes gradation of the principles of state management of the system of prevention and counteraction to the threats to social and political stability: general (methodological), that are necessary to define the mission of the system of prevention and counteraction to threats to socio-political stability, which are developed based on the laws of the first group; special (organizational), that enable the implementation of the mission of the system of prevention and counteraction to threats to social and political stability, which are developed on the basis of the laws of the second group.

Determining the objective laws and principles of the state management of the system of prevention and counteraction to threats to social and political stability is an important element of the theoretical and methodological approach to scientific understanding of the practical realization of the tasks of ensuring the social and political stability in Ukraine. Based on these principles, it is possible to formulate the following requirements for the state management activities to ensure the socio-political stability of Ukraine in modern conditions: consistency, purposefulness, continuity, planning, activity, flexibility.

A promising direction for further research is the definition of the mission, functions and tasks of the system of prevention and counteraction to threats to social and political stability, taking into account the current trends of geopolitical confrontation.

It is considered necessary to define the mission, functions and tasks of the system of prevention and counteraction to threats to social and political stability, taking into account the current trends of the geopolitical confrontation.

Ключові слова: системно-ситуативний підхід, сцієнтистська парадигма державного управління, закономірності забезпечення суспільно-політичної стабільності, закономірності та принципи державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності.

Key words: system-situational approach, scientific paradigm of state management, patterns of ensuring social and political stability, patterns and principles of state management of the system of prevention and counteraction to threats to social and political stability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Застосування інноваційних руйнівних технологій в ході геополітичного протиборства між державами у вирішальній мірі визначають послаблення системи національної безпеки держав-супротивників. Саме тому в Стратегії національної безпеки України однією з актуальних загроз національним інтересам визначено підрив суспільно-політичної стабільності з метою знищення держави Україна [1]. За таких умов, що склалися існує нагальна необхідність створення ефективної системи забезпечення національної безпеки України та системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності як її складової.

Ця обставина і визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями дослідження державно-управлінських проблем забезпечення суспільно-політичної стабільності України в умовах зовнішнього інспірування соціальних конфліктів.

На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій можна зробити висновок про те, що державно-управлінськими проблемами забезпечення суспільно-політичної стабільності переймалися такі вітчизняні дослідники: О. Руденко (теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління) [2], О. Валецький (аналіз загроз стабільності в упровадженні політики реформ) [3], Г. Ситник, М. Орел (типологія дестабілізації суспільно-політичної системи) [4], О. Уткін (регіональний аспект забезпечення суспільно-політичної стабільності) [5], М. Шевченко (технології державного реагування на загрози дестабілізації суспільно-політичної системи) [6].

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних дослідників державно-управлінських проблем забезпечення суспільно-політичної стабільності, маємо констатувати, що сьогодні ще обмаль праць, в яких би досліджувалися теоретичні засади державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення теоретико-організаційних принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Визначення теоретико-організаційних принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності будемо здійснювати в рамках системно-ситуаційного підходу з використанням сцієнтистської парадигми державного управління, яка розглядає останнє як специфічну галузь наукового знання, що реалізується в діяльності держави [7, с. 22]. При цьому будемо використовувати модель взаємообумовленості законів, закономірностей і принципів державного управління, яку запропонувала Н. Виноградова в [8]. Ця модель дозволить нам розглянути механізм опредмечування закономірностей державного управління системою

Рис. 1. Модель взаємообумовленості законів, закономірностей і принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності

профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності у принципі управління вказаною системою (див. рис. 1).

Попередньо розглянемо закони соціального управління, суспільного розвитку, розвитку і безпеки, політичні та соціальні закономірності, які є детермінантами закономірностей забезпечення суспільно-політичній стабільності.

Науковими законами соціального управління є: закон необхідної різноманітності; закон інтеграції управління; закон спеціалізації управління; закон економії часу; закон пріоритетності соціальних цілей; закон зростання суб'єктності та інтелектуальності управління; закон домінування глобальної мети системи; закон доктринальності; закон розвитку самодіяльності кожної підструктури [9, с. 245—246].

Провідними науковими законами суспільного розвитку є діалектичні закони заперечення заперечень та боротьби і єдності протилежностей [9, с. 247], а також закони про механізми реалізації двох основних функцій життєдіяльності соціальних систем і людини як соціальної істоти — функцій розвитку та безпеки, джерелах і рушійних силах цього механізму [10, с. 58].

Найважливішими законами розвитку і безпеки є [10, с. 64]:

1. Стабільність і безпека буття визначаються достатністю і збалансованістю двох найважливіших функцій — функцій безпеки та розвитку.

2. Рівень розвитку соціальної організації визначається рівнем розвитку потреб та інтересів людини.

3. Рівень безпеки соціальної організації визначається рівнем задоволення потреб та інтересів людини, рівнем гармонічної збалансованості інтересів учасників соціального процесу.

4. Рівень розвитку потреб та інтересів людини визначається рівнем освіти, науки та культури.

Політичними закономірностями є необхідні й суттєві, стійкі й повторювальні зв'язки у процесі політичних відносин і діяльності, функціонування і розвитку політичного життя, взаємодії політики з іншими сферами суспільного життя [9, с. 250].

Соціальними закономірностями є стійкі, повторювальні та змістовні характеристики трансформації соціального середовища [9, с. 250].

Отже, наукові закони соціального управління, суспільного розвитку, розвитку та безпеки, політичні та соціальні закономірності є надзвичайно зручними для виявлення закономірностей забезпечення суспільно-політичній стабільності. Під останніми пропонуємо розуміють залежність ступеню стабільності суспільно-політичної системи від ступеней єдності суспільства та стабільності економіки, від характеру кризи та типу дебаланізації, від оптимальності прийнятих державно-управлінських рішень щодо стабілізації.

На підставі аналізу взаємообумовленості наукових законів соціального управління, суспільного розвитку, розвитку та безпеки, політичних та соціальних закономірностей нами визначено наступні закономірності забезпечення суспільно-політичній стабільності.

Перша закономірність — залежність єдності суспільства як збалансованої та врівноваженої системи від цінностей і консенсусу інтересів.

Друга закономірність — обумовленість суспільно-політичній стабільності стабільною економікою; рівновагою між функціонуючими владними структурами; наявністю у суспільстві хоча б елементарної злагоди, що досягається конструктивною інформаційною політикою; стабільністю центральної влади.

Третя закономірність — виникнення суспільно-політичної (загальнонаціональної) кризи обумовлене наявністю та каскадним ефектом прояву урядової, парламентської, конституційної кризи.

Четверта закономірність — залежність оптимальності рішень щодо застосування методів та засобів стабілізації суспільно-політичної системи від типу дестабілізації (еволюційна, модернізаційна, трансформаційна) та ієрархічного рівня загроз суспільно-політичній стабільності (мікрополітичний, макрополітичний рівні).

Отже, наукові закони соціального управління та суспільного розвитку, розвитку та безпеки, політичні та соціальні закономірності визначають закономірності забезпечення суспільно-політичної стабільності. Останні, в свою чергу, визначальним чином впливають на визначення закономірностей державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, які опредмечуються в нормативно-правових актах (законах юридичних) та формулюються в законах державного управління (наукових). Закономірності державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності також впливають на формування принципів державного управління у цій сфері. З іншого боку, і принципи державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, розпредмечуючись у поведінці конкретного управлінця, можуть визначати закономірності державного управління, які у свою чергу, певним чином, формують закономірності забезпечення суспільно-політичної стабільності.

На нашу думку, закономірності державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності — це об'єктивно існуючі, стійкі, необхідні, такі, що повторюються, взаємозв'язки між процесами та явищами в державному управлінні системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, без яких останнє втрачає характер наукового обґрунтованого процесу і не може бути ефективним та результативним. Ці закономірності державного управління, що пізнаються на теоретичному рівні пізнання, набувають предметності загалом у таких формах: Конституція України; Закон України; Постанова Верховної Ради України; Указ Президента України; послання; концепція; модель; нормативи; програма; стандарт; тариф; хартія тощо.

Використовуючи результати наукових розробок щодо закономірностей та принципів соціального управління безпекою соціальних систем [6] пропонуємо, виокремити дві групи принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, а саме принципи, які визначають зміст державного управління та принципи організації процесу управління. На цьому рівні розробки проблеми пропонуємо виділити дві основні групи закономірностей державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності.

Перша група закономірностей відображає залежність природи державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній

стабільності, її місця в інструментарії та феноменології державного управління від:

- 1) особливостей безпечного середовища, а саме:
 - а) зміни ролі і місця інформаційних інститутів суспільства в сучасних процесах соціальних змін;
 - б) трансформацій технологій боротьби з державністю, що характеризується зміною парадигми та форм насильства;
 - в) характеру суспільно-політичних умов, національної могутності держав (суб'єктів політичної боротьби);
- 2) політичного режиму та характеру офіційного внутрішньополітичного дискурсу в якому представлено: пріоритети внутрішньої політики; розуміння загроз суспільно-політичній стабільності та методи реагування на них.

Другу групу закономірностей складають залежності організаційних форм державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності від організаційного середовища держави:

- а) призначення і структури органів державного управління, що здійснюють цю роботу, їхні матеріально-технічні та управлінські можливості;
- б) рівня управлінської культури кадрового складу, що здійснюють профілактику та протидію загрозам суспільно-політичній стабільності;
- в) загальної та поточної ефективності системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності;
- г) рівня науково-методичного та правового забезпечення заходів щодо профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності;
- д) умов здійснення забезпечення суспільно-політичної стабільності (умови миру та війни).

Зазначені вихідні положення дозволяють виокремити принципи державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності.

На нашу думку, принципи державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності — це найбільш загальні положення, ідеї, засадничі правила і рекомендації, якими слід керуватися при організації і здійсненні цієї діяльності.

Пропонуємо наступну градацію принципів: загальні (методологічні), які необхідні для визначення місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності та побудови цієї системи, які розробляються на основі закономірностей першої групи; спеціальні (організаційні), на основі яких можлива реалізація місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності. Ці принципи розробляються на основі закономірностей другої групи.

До методологічних принципів пропонуємо віднести:

- 1) принцип науковості державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності. Цей принцип означає широке використання теоретичних засад, висновків і рекомендацій науки "Державне управління", політології, соціології, безпекознавства, та інших наук у процесі формування системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, планування, виконання

та оцінки результатів діяльності органів державного управління щодо реагування на загрози суспільно-політичній стабільності;

2) принцип єдності теорії і практики державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності. Цей принцип передбачає не лише розвиток теоретичних засад державного управління національною безпекою, але й широке вивчення, узагальнення поширення позитивного досвіду забезпечення суспільно-політичної стабільності. Тобто він вимагає пошуку оптимального співвідношення двох процесів пізнання: від абстракції до конкретного і від накопиченого досвіду до осмислення загальних закономірностей становлення і розвитку системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності;

3) принцип верховенства права та законності в організації заходів профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності. Право і закон тут виступають головним, визначальним чинником у виробленні та реалізації цілей, засобів забезпечення суспільно-політичної стабільності. Вони також формують межі та можливість даного виду забезпечення;

4) принцип підпорядкованості мети, функцій та завдань системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності положенням ідеології національної безпеки, національним цілям визначених у Стратегії національної безпеки України, що забезпечує цілісність вказаної системи, що охоплена єдиним стратегічним задумом відстоювання національних інтересів.

До спеціальних (організаційних) принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності можна віднести такі:

1) принцип оптимальної відповідності цілей системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, її структури та функцій, динаміки і організаційно-управлінських процесів. Слідування цьому принципу передбачає відповідність загальних можливостей реалізації функцій системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності цілям політики національної безпеки, соціальної, інформаційної та економічної політиці, темпам і змістовним змінам у державно-управлінській практиці;

2) принципи плановості і послідовності реалізації державно-управлінського впливу на процеси забезпечення суспільно-політичної стабільності. До цієї підгрупи принципів відносяться: принцип єдності; принцип участі; принцип безперервності; принцип гнучкості; принцип точності; принцип конкретності і цілеспрямованості заходів; принцип комплексного підходу до планування забезпечення суспільно-політичної стабільності; принцип реалістичності плану; принцип особистої відповідальності за реалізацію кожного заходу забезпечення суспільно-політичної стабільності. Дотримання цих принципів передбачає поступовість та поетапність у розробці та реалізації заходів забезпечення суспільно-політичної стабільності;

3) принцип оперативності передбачає своєчасність та адекватність заходів державного реагування на загрози суспільно-політичній стабільності, що пов'язано

із мінливістю зовнішнього і внутрішнього безпекового середовища.

Ці принципи взаємопов'язані і реалізуються в єдності.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Враховуючи вищенаведені викладки підсумуємо:

1. Визначено закономірності забезпечення суспільно-політичної стабільності: залежність єдності суспільства як збалансованої та врівноваженої системи від цінностей і консенсусу інтересів; обумовленість суспільно-політичної стабільності стабільною економікою, рівновагою між функціонуючими владними структурами, наявністю у суспільстві хоча б елементарної злагоди, стабільністю центральної влади; виникнення суспільно-політичної кризи обумовлене наявністю та каскадним ефектом прояву урядової, парламентської, конституційної криз; залежність оптимальності рішень щодо застосування методів та засобів стабілізації суспільно-політичної системи від типу дестабілізації та ієрархічного рівня загроз суспільно-політичній стабільності.

2. Із сциєнтистської точки зору виокремлено дві групи закономірностей державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, а саме: 1) залежність його природи, місця в інструментарії та феноменології державного управління від: особливостей безпекового середовища, політичного режиму та характеру офіційного внутрішньополітичного дискурсу; 2) залежність організаційних форм державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності від організаційного середовища держави.

3. На основі визначених закономірностей державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності запропоновано авторський варіант градації принципів державного управління вказаною системою: загальні (методологічні), які необхідні для визначення місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, які розробляються на основі закономірностей першої групи; спеціальні (організаційні), на основі яких можлива реалізація місії системи профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності, які розробляються на основі закономірностей другої групи.

Визначення об'єктивних закономірностей та принципів державного управління системою профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності є важливим елементом теоретико-методологічного підходу до наукового осмислення практичної реалізації завдань забезпечення суспільно-політичної стабільності України. Виходячи із вказаних принципів, можна сформулювати такі вимоги до державно-управлінської діяльності щодо забезпечення суспільно-політичної стабільності України в сучасних умовах: системність, цілеспрямованість, безперервність, плановість, активність, гнучкість.

Перспективним напрямом подальших досліджень вбачається визначення місії, функцій та завдань систе-

ми профілактики та протидії загрозам суспільно-політичній стабільності з урахуванням сучасних тенденцій геополітичного протиборства.

Література:

1. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України" від 26 травня 2015 року № 287 / 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>
2. Руденко О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління: автореф. дис. ... д-ра. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Руденко О.М. — К., 2011. — 39 с.
3. Валецький О.Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства: монографія / О.Л. Валецький. — К.: НАДУ, 2007. — 316 с.
4. Ситник Г.П. Концептуальні засади диференціації типів дестабілізації суспільно-політичної системи та її аналізу у контексті забезпечення національної безпеки / Г.П. Ситник, М.Г. Орел // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. — 2016. — № 3—4 (11—12). — С. 8—31.
5. Уткін О.І. Соціально-політична стабільність у регіоні: етнополітичні та міжконфесійні чинники: монографія / О.І. Уткін. — К.: НІСД, 1998. — 160 с.
6. Шевченко М.М. Філософсько-методологічні засади державно-управлінської діяльності щодо забезпечення суспільно-політичної стабільності / М.М. Шевченко // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. — 2017. — № 2 (10). — С. 103—111.
7. Методологія державного управління як галузі науки: наук. розробка / Авт. кол.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.О. Краснейчук. — К.: НАДУ, 2010. — 32 с.
8. Виноградова Н.Л. Взаємообумовленість принципів і закономірностей державного управління: теоретико-методологічний аспект [Текст]: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Виноградова Н.Л.; Дніпропетровський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. — Д., 2008. — 20 с.
9. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. — К.: НАДУ, 2010. — 820 с.
10. Минаев Г.А. Безопасность организации: учебник / Г.А. Минаев. — К.: КНТ, 2009. — 440 с.

References:

1. The President of Ukraine (2015), Decree "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine on May 6, 2015 "On National Security Strategy of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Accessed 10 Nov 2018).
 2. Rudenko, O. M. (2011), "Theoretical and methodological principles of research of social stability in science of public administration", Ph.D. Thesis, Public Administration, NADU, Kyiv, Ukraine.
 3. Valevs'kyj, O.L. (2007), Derzhava i reformy v Ukraini: analiz derzhavnoi polityky v umovakh transformatsii suspil'stva [State and reforms in Ukraine: analysis of state policy in the context of the transformation of society], NADU, Kyiv, Ukraine.
 4. Sytnyk, H.P. (2016), "The conceptual basis of the differentiation of the types of destabilizing the socio-political system and its analysis in the context of national security", Naukovo-informatsijnyj visnyk Akademii natsional'noi bezpeky, vol. 3—4 (11—12), pp. 8—31.
 5. Utkin, O.I. (1998), Sotsial'no-politychna stabil'nist' u rehioni: etnopolitychni ta mizhkonfesijni chynnyk [Social and Political Stability in the Region: Ethno-political and Inter-religious Factors], NISS, Kyiv, Ukraine
 6. Shevchenko, M.M. (2017), "The philosophical-methodological basis of providing social-political stability in the conditions of external inspection of social conflicts", Problemy sotsial'noi roboty: filosofii, psykholohiia, sotsiolohiia, vol. 2 (10), pp. 103—111.
 7. Surmin, Y.P. Bakumenko, V.D. and Krasneichuk, A.O. (2010), Metodolohiia derzhavnoho upravlinnia iak haluzi nauky [Methodology of public administration as a branch of science], NADU, Kyiv, Ukraine.
 8. Vynogradova, N.L. (2008), "Interdependence of principles and regularities of public administration: theoretical and methodological aspect", Abstract of Ph.D., Public administration, Dnipropetrovs'k Regional Institute of Public Administration, National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, Kyiv, Ukraine.
 9. Kovbasiuk, Yu.V. Troschyns'kyj, V.P. and Surmin, Yu.P. (2010), Entsyklopedychnyj slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic dictionary of public administration] NADU, Kyiv, Ukraine.
 10. Mynaev, G.A. (2009), Bezopasnost' organizacii [Security organization], KNT, Kyiv, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 14.11.2018 р.*

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА